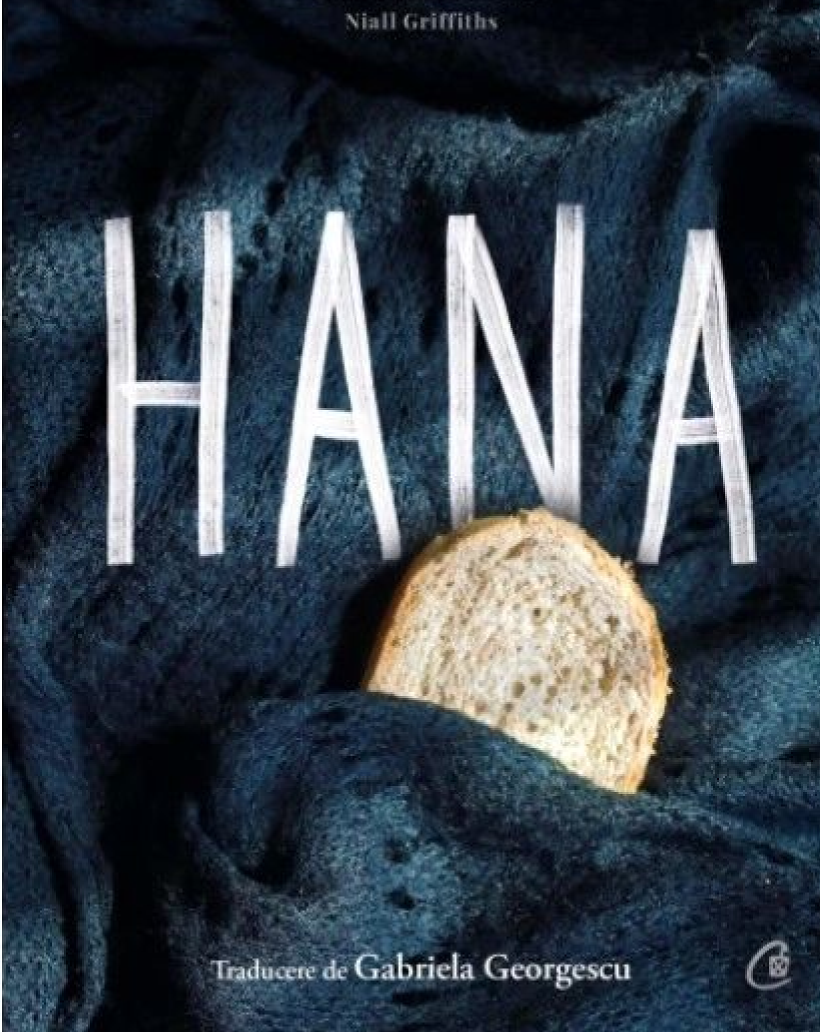

Alena Mornštajnová
O carte zdrobitoare.
Niall Griffiths
HANA
Traducere de Gabriela Georgescu

Alena Mornstajnova

HANA

Traducere de Gabriela Georgescu

PRIMA PARTE
Eu, Mira 1954-1963

CAPITOLUL UNU

Februarie 1954

Niciodată n-am înțeles de ce adulții le spun copiilor că merită să fie cuminți şi ascultători. Dacă aş fi fost o fiică model, numele meu ar fi fost acum gravat pe o piatră funerară, la fel ca numele părinților mamei, bunica Elsa şi bunicul Ervin, care au murit cu mult înainte să mă nasc eu, sau al bunicii Ludmila şi al bunicului Mojimir, la

mormintele cărora aprindeam mereu lumânări în păhărele maronii împreună cu mama, chiar dacă pentru asta trebuia să mergem până în capătul de sus al cimitirului.

În timp ce prietenii mei mergeau duminica după-amiază, pe vreme bună, la plimbare cu familia în parc sau prin oraş, mama ne îmbrăca în haine de sărbătoare pe mine, pe Dagmar şi pe Ota şi ne scotea pe uşa ceasornicăriei care fusese cândva a noastră, dar în care tata mai putea doar să lucreze pe un salariu de mizerie, iar ei i se permitea să şteargă gratis podelele murdare ale prăvăliei de la parter.

În fiecare duminică după prânz, mama spăla vasele, îşi punea pălăria neagră, îl punea pe Otik în cărucior sau, când era deja mai mare, îl lua de mână şi se îndrepta cu noi spre cimitir. Drumul mi se părea fără sfârşit. Trebuia să trecem pe lângă biserică până la râu, să traversăm podul, să mergem prin tot oraşul de jos care, dintr-un motiv neştiut de mine, se numea Krâsno, să ne târâm de-a lungul parcului castelului până după ultimele căsuțe, să intrăm pe poarta cimitirului şi să aşteptăm până ce mama ştergea pietrele funerare, îndrepta florile din vaze şi aprindea lumânările, în timp ce făcea aceste munci, discuta cu morții şi le povestea ce mai era nou în Mezirici, cine se născuse, cine murise, ce se mai vorbeşte prin oraş, ce mai fac vecinii şi ce am mai făcut noi, copiii.

Nu îndrăzneam să spun nimic, doar oftam greu, ca mama să înțeleagă ce nesuferită mi se pare aşteptarea, dar chiar şi aşa îmi spunea mereu cu reproş:

— Nu te mai strâmba, dacă n-ar fi fost ei, n-ai fi nici tu aici.

Când s-au adunat şi alte nume pe pietrele funerare, iar printre ele era şi al mamei, mi-am amintit cum stătea ea lângă morminte în fiecare duminică şi le vorbea celor dragi. Mă consola gândul că e printre cei de care îi fusese atât de dor.

Numele meu nu este printre cele scrise cu auriu pe morminte pentru simplul motiv că uneori merită să fii neascultătoare şi obraznică. Dacă nu sunteţi de acord, nu citiţi mai departe. Şi ca să fiţi siguri, nu le daţi niciodată această carte copiilor voştri.

Iarna anului în care am împlinit nouă ani şi în care viaţa mea s-a schimbat complet a fost o iarnă frumoasă, albă şi geroasă, dar în februarie deja începuse să mi se pară interminabilă. De-abia în ultimele zile din februarie s-a încălzit, zăpada a început să se topească şi gheaţa să se spargă.

Pe alocuri, râul care desparte Mezirici şi Krâsno abia ţârâia, în loc să se repeadă către râurile mai mari, iar cum zăpada din munţii din apropiere se topea foarte încet şi viteza şi nivelul şuvoiului de apă creşteau insesizabil, ni se părea că e perfect ca să ne dăm pe sloiurile desprinse.

În acel februarie din anul 1954, când răul pândea deja în adâncimile de sub oraş, în fiecare zi, după şcoală, dădeam fuga direct la râu şi verificam nerăbdători dacă gheaţa a cedat şi s-a rupt, dacă apa curge suficient de puternic încât să putem sări pe un sloi, să ne lăsăm purtaţi câţiva metri şi să ne bucurăm de aventura pe care ne-o povesteau în pauze gemenii Eda şi Mirele Zednicek dintr-a şasea, care trecuseră cu câţiva ani în urmă printr-o iarnă foarte grea şi încercaseră navigarea pe sloiuri pe propria piele.

După câteva zile, gheaţa a plesnit în sfârşit, mijlocul râului a rămas liber, iar sloiurile au pornit încet pe curs în jos. Venise momentul pentru care ne rugaserăm şi pe care îl planificaserăm atent.

Stăteam în pragul uşii de la bucătărie, ţinând căciula roşie cu ciucure într-o mână şi mănuşile în cealaltă.

— Ce idee mai e şi asta? s-a mirat mama când am întrebat-o dacă pot să merg cu Jarmilka să ne dăm cu sania.

În bucătărie era cald şi mirosea frumos pentru că mama cocea prăjituri pentru ziua ei.

— Se topeşte zăpada şi e ud peste tot, o să te faci fleaşcă.

M-am întins spre tavă să iau o prăjitură, dar m-am retras repede pentru că erau încă fierbinți.

— Tocmai, dacă e ultima noastră şansă să ne dăm cu sania?

Mama m-a privit suspicios.

— Mira, să nu care cumva să-ți treacă prin minte să te duci la râu.

Din faptul că mama bănuia ce planuri aveam cu Jarmilka Stejskalovâ[1] şi cu băieții Zednicek şi mi-a interzis clar să merg la râu, am ajuns la concluzia că şi ea îşi dorise să se dea pe sloiuri când încă nu era matură şi excesiv de precautä. Dar erau atâtea şi atâtea lucruri pe care nu aveam voie să le fac ca să nu mă accidentez!

N-aveam voie să merg în pod ca să nu mă împiedic de catrafu-se şi să cad pe fereastră. N-aveam voie să merg în pivniță ca să nu alunec pe scări. N-aveam voie să ies pe balcon pentru că puteam să cad prin marginea dărăpănată în curtea pavată. Nu e de mirare că nimeni nu ia în serios cuvintele „nu ai voie” dacă le aude în fiecare propoziție.

— Normal că nu, mă duc cu Jarmilka pe dealul din spatele grădinii familiei Zednicek, am spus eu vârând o prăjitură fierbinte în buzunar.

Mama era foarte frumoasă, iar când mă îmbrățişa, dogorea ca o sobă şi mirosea frumos a zahăr vanilat. Dar în clipa aceea, ochii ei mari şi căprui, care mi se păreau întotdeauna atât de trişti încât mă temeam să îi privesc, m-

---

[1] *În cehă numele de familie ale persoanelor de sex feminin se formează prin adăugarea sufixului „-ovâ”. De asemenea, se folosesc sufixele -ka, -nka şi -ik, -ek pentru a forma un nume de alint. (N. red.)*

au țintuit bănuitor, de parcă îmi citea şi cele mai ascunse gânduri.

— Mă aşteaptă Jarmilka, am spus eu şi mi-am încheiat haina, mi-am legat şireturile ghetelor călduroase şi mi-am tras căciula pe frunte.

Mama mi-a mai dat o prăjitură.

— Du-i şi Jarmilkăi.

Am ieşit în fugă, am luat sania Jarmilkăi de funie şi am pornit în direcția pieței. în spate mă ardeau ochii mamei.

— La revedere, doamnă Karâskovâ, a strigat Jarmilka, şi mulțumesc!

Şi-a aruncat pe spate coada lungă şi blondă, pentru care o invidiam neprieteneşte, deoarece toți băieții din clasă trăgeau de ea cu admirație, a zâmbit cu inocență spre mama şi a muşcat din prăjitură.

La capătul străzii, am cotit la stânga.

— Unde te duci? a întrebat Jarmilka trăgând de funie ca să mă oprească. Doar n-o să ocolim tot oraşul.

— Nu vreau să vadă mama că mergem la râu.

— Doar nu vede după colț.

M-am uitat pe stradă. La primul etaj al casei dărăpănate s-a mişcat perdeaua. Poate mi se părea doar, sau poate bătrâna Beneska veghea de la fereastră ca să fie la curent cu tot ce mişcă în jurul pieței. Am grăbit pasul.

— Nu poți şti niciodată. Ne întâlnim cu cineva şi e vai de noi.

— Şi o să primeşti mazăre la cină, a râs Jarmilka tropăind resemnată după mine.

Ce-i drept, nu suportam mazărea, iar mama ştia asta, aşa că de câte ori comentam sau făceam ceva cu care părinții nu erau de acord, primeam mazăre şi la prânz, şi la cină. Stăteam la masă cu ceilalți şi mă uitam cum savurează clătitele din cartofi cu marmeladă de casă sau alte bunătăți,

în timp ce eu îmi mâneam piureul verde. M-am strâmbat în sinea mea, iar cu voce tare am spus:

— Tot e mai bine decât să-şi dea tata cureaua jos.

Ceva de care nu reuşeam întotdeauna să scap şi mi se întâmpla destul de des – mai des decât celor doi fraţi mai mici ai mei. Şi boacăna de azi tot de curea ar fi fost. Nu aveam nicio îndoială.

Ghetele maro mi se udaseră înainte să ajungem la râu, iar frigul mi se furişa pe sub unghii cu toate că aveam mănuşi. Băieţii Zednicek ne aşteptau deja pe mal, sub acoperişul din şiţe de lemn al bisericuţei văruite în alb. Alergau prin zăpada afânată şi, cu două beţe lungi, încercau să desprindă de mal sloiurile de gheaţă eşuate. Imediat ce un sloi aluneca pe suprafaţa apei, era luat de curent şi, iniţial mai încet, apoi din ce în ce mai repede, era purtat către stăvilarul aflat la cincizeci de metri depărtare, unde se oprea într-un morman de bucăţi de gheaţă fărâmiţate.

În clipa aceea, curajul m-a părăsit şi probabil şi pe Jarmilka, pentru că aceasta s-a aşezat pe sanie şi a spus:

— Eu o să mă uit doar.

— Căcăcioaso, a spus dispreţuitor Eda Zednicek, iar eu am înţeles că dacă nu la frumuseţe, măcar la curaj aş putea s-o întrec pe Jarmilka. Or trage-o pe ea băieţii de coadă, dar pe mine mă vor arăta ani în şir cu degetul şi le vor povesti colegilor mai mici:

— Asta e aia care a coborât pe râu călare pe un sloi.

Am privit cum Eda desprinde cu dibăcie încă o bucată de gheaţă, mare cât preşul împletit din faţa patului din dormitorul mamei şi tatei, pune piciorul direct în mijloc, împinge cu băţul în fundul apei şi pluteşte încet, luat de curent în direcţia barajului. Am alergat de-a lungul malului în timp ce Eda, în picioare pe sloiul de gheaţă, îşi menţinea ambarcaţiunea provizorie în ape mai liniştite cu ajutorul băţului, împungea fundul apei şi se îndrepta spre stăvilar la

o distanță sigură față de mal. Folosind toiagul, a amortizat impactul şi a traversat grămada de gheață adunată, trecând pe mal.

Simplu, ra-am gândit eu. Cu excepția trecerii de pe un sloi pe altul.

Pe drumul de întoarcere spre sănii, am primit câteva sfaturi bine intenționate care mi-au dat din nou curaj.

— în primul rând, trebuie să te poziționezi chiar în mijlocul sloiului ca să nu aluneci în apă. Şi să rămâi lâng mal, acolo e apa mică. în mijloc e un curent puternic, poate să te ia şi nici eu nu m-aş descurca cu aşa ceva. Şi trebuie să împingi cu bățul ăla în lateral, nu în față, că o să te răstorni.

Îmi tremurau picioarele nu doar de frig, ci şi de frică. Eda şi Mirko m-au ajutat să desprind un sloi.

— Sari! a strigat Eda şi eu am sărit, numai că între timp gheața a plutit un pic mai jos, dusă de curent, aşa că am nimerit pe margine, gheața s-a înclinat, iar eu am alunecat.

În cădere, am desfăcut mâinile şi am simțit cum ating suprafața apei şi mă scufund în râul care la început nu era deloc rece, dar apoi m-a strâns ca un cleşte imens, mi-a inundat urechile, ochii şi nasul, m-a tras către fundul său puțin adânc şi m-a împins undeva în întuneric. Până să apuc să mă sperii, mâna cuiva m-a prins de reverul pardesiului şi m-a ridicat la suprafață.

— Doar ți-am zis să nu calci pe margine, a rostit Eda, apoi s-a întors către Mirko şi a adăugat cu dispreț: Tu ai avut ideea asta proastă să aducem fetele aici. Să vezi acum belele.

Jarmilka stătea pe mal şi scâncea. Mi-am scos repede haina grea, îmbibată de apă, şi am început s-o storc. Nu puteam să mă duc aşa acasă şi îmi era îngrozitor de frig. Mi-a trecut prin minte să facem un foc, să îmi usuc un pic hainele şi să mă încălzesc la el, şi chiar voiam să le cer

băieților chibrituri, dar îmi clănțăneau atât de tare dinții încât nu puteam vorbi.

— Nu boci aici, dă-i haina ta şi du-o acasă, a strigat Eda către Jarmilka.

Fără niciun chef, ea şi-a desfăcut paltonul şi mi l-a aruncat peste umeri. Nu a ajutat câtuşi de puțin. Doar că acum tremuram amândouă.

— Dacă suflați vreun cuvânt că am fost aici cu voi, vă bat chiar dacă sunteți fete, a continuat Eda. Şi acum, valea, acasă!

I-a făcut un semn din cap lui Mirko şi au zbughit-o amândoi pe deal în sus.

Am aruncat pardesiul ud pe sanie şi am pornit pe drumul cel mai scurt spre casă. Frigul îmi pătrundea în piele şi îmi impunea un ritm alert. La două străzi depărtare de casa noastră, i-am înapoiat Jarmilkăi pardesiul umed, iar ea l-a îmbrăcat cu o bucurie evidentă, mi-a aruncat o privire plină de compasiune şi m-a lăsat în voia sorții. încă mai speram că, având un dram de noroc, voi reuşi să urc scările fără să fiu observată, mă voi strecura pe lângă bucătărie, voi fugi până la etajul doi, în camera unde dormeam cu frații mei, şi voi apuca să mă schimb pe furiş în haine uscate.

Până atunci nu observasem niciodată că uşa grea de la intrare trebuie unsă, că treptele scârțâie şi că dacă nu aprind lumina, ceea ce, evident, nu puteam face, nu văd nici până la prima treaptă.

— S-a ars becul? s-a auzit un glas de sus, apoi s-a aprins lumina, iar eu am încremenit în mijlocul scării. Când m-am uitat în spate, mi-a fost clar că oricum nu aveam nicio scăpare. în urma mea, pe fiecare treaptă, rămăsese câte o mică baltă.

— Nu pot să cred! a strigat mama, s-a năpustit asupra mea, m-a tras pe scară şi a început să scoată chiar acolo hainele ude de pe mine.

— Ce trăsnaie ai mai făcut? Doar ți-am spus că nu ai voie la râu.

Cu o mână îmi scotea chiloții uzi şi cu cealaltă mă bătea la fundul înghețat. M-a surprins. Era prima oară când mă bătea mama. Loviturile nu mă dureau, dar erau îngrozitor de umilitoare.

— Nu, am țipat eu. Nu e adevărat! N-am fost la râu. M-am dat cu sania cu Jarmilka. E foarte umedă zăpada, de-aia sunt fleaşcă.

Am izbucnit în plâns de ruşine, de frig şi de la toată sperietura, în uşa bucătăriei au apărut frații mei, dar când au văzut ce bătaie mâneam, s-au retras. S-a auzit deschizându-se uşa de jos, de la intrare, pentru că tata auzise țipetele şi venise din ceasornicărie să vadă ce se întâmplă.

— Mincinoasă ce eşti, s-a supărat mama, apoi m-a frecat cu prosopul pe tot corpul până a început să mă doară şi m-a băgat sub plapumă.

— Pune repede de ceai, i-a strigat tatei aruncând peste mine o pătură. Vrei să faci pneumonie şi să mori?

Ce întrebare mai era şi asta? De ce să vreau să mor?

— N-am fost la râu, am căzut într-o băltoacă, mă smiorcăiam eu. Chiar nu e vina mea.

Mama a pus cana cu ceai pe noptieră, mi-a pus o căciuliță tricotată pe cap, mi-a vârât o sticlă cu apă caldă la picioare şi a închis uşa în urma ei. M-am ghemuit sub plapumă, am încercat să strâng sticla între tălpile înghețate şi am continuat să plâng încet, îmi era frig şi îmi părea rău că mama şi tata erau supărați pe mine. Poate că n-ar fi trebuit să mint, poate că ar fi trebuit să spun că m-a împins cineva în apă, poate...

În câteva clipe, o căldură plăcută mi-a inundat corpul şi, ca prin vis, am auzit cum s-a deschis uşa, am simțit o mână pe frunte şi m-am gândit că poate mama n-o să se supere

chiar aşa tare, că poate scap de curea şi se rezolvă totul cu un piure de mazăre la cină.

Tata avea talentul deosebit de a merge fără să fie auzit deloc, aşa că uneori părea că nici nu intră pe uşă, ci trece prin pereți şi prin podele, ca o fantomă. îşi petrecea zilele la parter, în atelierul ceasornicăriei, aplecat peste masa lui de lucru, reparând ceasuri. Avea spatele foarte încovoiat pentru că stătea întruna la masă şi mergea uşor aplecat în față. Avea părul des, dar aproape cenuşiu, aşa că părea mai degrabă tatăl mamei decât soțul ei.

Când eram mică, mică, atât de mică încât nu mergeam încă la şcoală, iar frățiorul meu Ota se ascundea sub fusta mamei, nu puteam pricepe cum putuse mama mea cea frumoasă să se mărite cu un bărbat atât de bătrân, aşa că am întrebat-o.

— A trebuit să mă ia de bărbat, a spus tata, pentru că din cauza ei am albit.

— Aşa este, a spus mama bătându-l pe spatele cocoşat. Dar îți pare bine, nu? Cine altcineva ți-ar mai fi adus ție litri de ceai până jos, în atelier? Ai idee câte trepte sunt până acolo?

Optsprezece. Scara îngustă avea optsprezece trepte, iar de când ceasornicăria nu mai era a noastră, ci a statului, şi muncitorii zidiseră uşa care făcea legătura între magazin şi casa scării, mama trebuia să iasă în stradă cu fiecare cană de ceai şi să intre în prăvălie pe uşa principală, ceea ce era neplăcut mai ales iarna sau pe ploaie.

Tata petrecea mult timp în prăvălie, printre ceasuri, nu doar în zilele lucrătoare, când era deschisă ceasornicăria, ci şi duminica. Sus, în apartamentul nostru de la primul etaj, venea doar ca să mănânce şi să doarmă. în timpul prânzului şi la cină îi povestea mamei despre mecanismele pe care tocmai le repara, iar mama îl asculta de parcă ar fi descris nişte aventuri extraordinare. Cu noi, copiii, nu prea vorbea,

iar când mama trebuia să plece şi îi eram daţi în grijă, tata era complet dezorientat. Cu siguranţă nu pentru că nu ne iubea. Ci mai degrabă pentru că nu ştia să se poarte cu copiii şi aştepta să creştem şi să-i ascultăm poveştile despre mecanismele ceasurilor cu acelaşi interes ca mama.

În duminica aceea, când lumea mea a început să se întoarcă în direcţia greşită, tata era foarte supărat chiar dacă se străduia să nu lase să se vadă.

Mai întâi, am crezut că e din cauza băii mele îngheţate, dar de data asta nu era vina mea. Mama îşi sărbătorea cei treizeci de ani, iar tata nu era în apele lui pentru că aniversarea îl scosese din rutina lui zilnică. Nu putuse să meargă la atelier, să se aşeze la masă şi să pună în ordine ceea ce trebuia pus în ordine. Fusese nevoit să ia loc în sufragerie, la masa aranjată festiv, cu soţia lui, cu cei trei copii şi cu Hana, cumnata lui, cu care se afla într-o relaţie în care nu putea face ordine oricât de mult şi-ar fi dorit.

Motivul era simplu – cumnata era reproşul întruchipat. Fiecare cuvânt al ei, fiecare mişcare şi fiecare privire îi arătau cât de mult îl antipatizează. Să stea la aceeaşi masă cu ea era pentru tata un chin la fel de mare ca şi pentru mine.

Mie îmi era frică de mătuşa Hana. Şedea pe scaun ca o cotoroanţă în negru şi privea în gol. Nu purta niciodată nimic colorat.

Şi iarna, şi vara, peste rochia neagră cu mânecă lungă purta un pulover negru cu buzunare, iar în picioare avea ciorapi negri şi ghete până la gleznă cu şireturi. Nu o văzusem niciodată fără basma, ceea ce înţelegeam întrucâtva pentru că, deşi nu putea fi foarte bătrână, am observat că de sub basma îi ieşeau fire albe.

— De ce nu-şi dă niciodată jos puloverul ăla? am întrebat-o pe mama.

— Ai observat cât de slabă e, mi-a spus ea. Oamenii slabi sunt friguroşi.

— Dacă ar mânca aşa cum trebuie, n-ar mai fi atât de slabă. Dar mănâncă doar pâinea aia pe care o ține mereu în buzunare, de ce nu mănâncă şi ea ceva mai consistent?

Sau, cumva, adulții au voie să facă firimituri peste tot pe unde merg, iar copiii nu?

— Ei, de ce, de ce? Ce treabă ai tu? Ce, ție îți spune mătuşa Hana ce să faci şi ce nu?

Ce-i drept, ăsta era adevărul adevărat. Mătuşa Hana era singurul adult de la care nu auzisem niciodată cuvintele „nu ai voie". De fapt, rareori auzisem vreun cuvânt de la ea pentru că mătuşa Hana nu vorbea aproape deloc, doar privea în gol. Aşa, ciudat. De parcă se uita, dar nu vedea nimic. De parcă plecase, dar îşi uitase corpul pe scaun. Câteodată mă speriam că o să cadă brusc la pământ, iar în urma ei o să rămână doar o grămăjoară de haine negre.

Ar fi trebuit să ştiu că mama îi ia apărarea mătuşii Hana. Mătuşa Hana era sora ei mai mare şi, de fapt, singura rudă pe care o aveam. Mama o iubea tare mult, ceea ce mă surprindea, deoarece mătuşa nu dădea niciodată vreun semn că i-ar păsa de vreunul dintre noi. O dată, am văzut că la sosire mama a vrut s-o îmbrățişeze, dar mătuşa s-a dat un pas în spate, de parcă ar fi fost arsă. Mama îi zâmbea întotdeauna, îi vorbea cu duioşie, ca unei copile, iar dacă mătuşa i-ar fi cerut, i-ar fi adus şi luna de pe cer.

Dar mătuşa nu-i cerea niciodată nimic, nici ei, nici altcuiva. Pur şi simplu stătea în sufragerie privind în gol şi uneori scotea câte un răspuns scurt cu un glas care suna exact la fel ca al mamei.

Ne-am aşezat la prânzul festiv şi aproape că mă aşteptam ca în loc de carnea de vită cu sos, pe farfuria mea să aterizeze piureul de mazăre. însă, în incursiunile mele de cercetare de dimineață prin bucătărie, nu am observat ca

mama să-mi pregătească mazărea, deşi din comportamentul ei distant mi-am dat seama că afacerea de ieri cu scăldatul încă nu era încheiată.

Am primit aceeaşi mâncare ca şi ceilalţi. Să i se fi făcut milă mamei pentru că era ziua în care împlinea treizeci de ani?

Începusem deja să sper, dar apoi a venit momentul desertului. Nişte choux â la creme minunate, de un galben splendid, cu glazură lucioasă din zahăr, cumpărate pentru acest eveniment special, extraordinar, chiar de la cofetăria din piaţă.

Mama le-a ridicat de pe tavă cu nişte cleşti de argint şi le-a aşezat unul câte unul pe farfurioarele de desert tivite cu auriu, pe care le scotea din vitrină doar la ocazii. Pe primul l-a aşezat în faţa mătuşii, apoi i-a dat tatei, lui Dagmar şi lui Ota. Apoi a privit în jur şi a spus:

— Bun, şi încă unul pentru mine.

— Şi eu? am întrebat în pripă pentru că ştiam ce răspuns aveam să aud.

— Tu nu meriţi desert. Te-ai dus la râu deşi ştiai că e interzis şi, pe deasupra, m-ai şi minţit.

Am început să mă smiorcăi. Se uitau toţi la mine. Fraţii cu compătimire, iar mătuşa Hana fără să înţeleagă. Tata a dat doar din cap şi a spus:

— Nu plânge, că acum scot cureaua. Oricum ai scăpat ieftin din treaba asta.

— Poftă bună atunci, am spus şi am împins scaunul atât de tare că aproape s-a răsturnat şi am fugit din cameră.

— După toate astea, mai e şi obraznică, am auzit vocea tatei. Ar trebui să-i trag o mamă de bătaie.

— Dar e ziua mea, a spus mama împăciuitor, adăugând încă ceva ce n-am mai auzit pentru că am zbughit-o pe treptele de lemn la etajul al doilea, în camera copiilor. Acolo

m-am trântit pe pat şi am început să plâng şi să strig în gura mare de nervi.

Am strigat atât de tare, încât nu am auzit răul care se năştea sub oraş şi care în ziua aceea s-a infiltrat şi în casa noastră. Cu ochii înlăcrimați, nu am văzut cum îşi întinde degetele lacome după noi, sugrumă speranța şi sădeşte moartea. Habar nu aveam că nevăzutul şi neauzitul adulmecă jos, la masă, pândindu-şi victimele.

CAPITOLUL DOI

Februarie 1954

A doua zi, dis de dimineață, m-am uitat în cămară să văd dacă mi-a rămas măcar un choux galben, dar nu am găsit nicio firimitură. Pentru o clipă m-am gândit să mă îmbufnez, dar apoi mi-am spus că dacă o să fac asta poate o să primesc bătaia promisă de la tata şi m-am hotărât să-i iert cu generozitate pe părinți şi să mă prefac că nu s-a întâmplat nimic. Am luat câteva bucăți de turtă dulce întărită, pe care mama o rădea şi o presăra peste găluştile cu prune, peste casă şi peste tăieței. O ținea ascunsă în spatele compoturilor, crezând că eu nu ştiu unde e. Apoi am găsit sacul cu mazăre şi, prevăzătoare, l-am împins în spate de tot.

Vineri, Dagmarka nu s-a ridicat din pat. Am înghiontit-o, am împuns-o, am tras plapuma de pe ea, totul în zadar. Când şi-a prins capul în mâini şi a început să plângă, am priceput că probabil e bolnavă şi nu va merge la şcoală. Am coborât în fugă scările până în bucătărie şi am anunțat-o pe mama că Dagmarka nu se simte bine şi că şi pe mine începe să mă doară capul.

Mama m-a atins pe frunte.

— Mănâncă şi valea la şcoală, a spus arătându-mi cu degetul locul de lângă tata de la masa de bucătărie.

Enervată, m-am aşezat şi am încercat să tuşesc, dar tata s-a uitat la mine ameninţător, aşa că am preferat să o las baltă.

M-am întors de la şcoală la ora unu, cu o foame de lup, pentru că în zăpăceala de dimineaţă îmi uitasem gustarea acasă. Nu m-a băgat nimeni în seamă fiindcă Dagmarka avea febră mare şi nu ne recunoştea pe niciunul dintre noi, ţipa întruna ceva despre clopoţeii de deasupra uşii, iar mama, cu ajutorul bătrânului doctor, domnul Janotka, îi punea comprese.

— O fi oreion, a spus domnul doctor. Pregătiţi-vă, o să ia şi ceilalţi doi.

A arătat spre mine şi spre Otik. Sincer, când am văzut cât de rău se simte Dagmarka, aş fi preferat să merg la şcoală.

Domnul doctor a avut dreptate. A doua zi s-a îmbolnăvit şi Otik, dar lui i-a fost chiar şi mai rău decât lui Dagmar. Apoi doctorul a venit la noi în fiecare zi şi părea destul de îngrijorat pentru că febra nu scădea, dar, cu toate că cei doi aveau în continuare dureri de cap şi erau prea slăbiţi ca să se poată ridica din pat, nu le-au apărut umflăturile din spatele urechilor, specifice oreionului. Doctorul a încercat să le aplece capul cu bărbia în piept, să vadă dacă nu au meningită, mama deja plângea de epuizare şi de teamă, tata încerca să ajute cât putea, dar mai mult se fâţâia prin bucătărie, iar eu tot aşteptam să mă îmbolnăvesc şi eu.

În cele din urmă, nu eu am fost cea care s-a îmbolnăvit, ci mama şi tata, dar atunci ştiam deja că nu suntem singurii pe care i-a cuprins această boală ciudată, pentru că numărul bolnavilor din oraş tot creştea. Era clar că era vorba despre o boală contagioasă şi că bolnavii trebuie separaţi de cei sănătoşi, şi pentru că în Mezirici nu era niciun spital, toată familia mea a fost dusă la secţia de boli infecţioase a spitalului regional.

— Du-te la mătuşa Hana, mi-a spus mama. Obrajii îi ardeau, vorbea cu greu, iar limba îi era neobişnuit de maronie. Nu uita să încui. Şi să nu te mai ţii de boacăne.

M-a mângâiat pe faţă şi s-a lăsat dusă la ambulanţă. Avea capul înclinat, iar în ochi avea privirea apatică pe care o vedeam la mătuşa Hana. S-a aşezat lângă tata şi şi-a sprijinit capul de umărul lui. El a deschis ochii şi a întrebat:

— Ai întors ceasul? şi a închis din nou ochii. Mama nu a răspuns şi a închis pleoapele.

Un domn îmbrăcat în salopetă albă a trântit uşile ambulanţei, iar eu am rămas în picioare, pe trotuar, în faţa ceasornicăriei. Nu era nimeni acolo care să-mi interzică să merg în pod, în pivniţă sau chiar la râu. Nimeni care să mă iubească.

Am urcat scările, m-am aşezat pe canapeaua din bucătăria goală, care dintr-odată era îngrozitor de mare, şi am ascultat ticăitul puternic al ceasului. Nu aveam niciun chef să merg la mătuşa Hana, dar ce altceva îmi rămânea de făcut? Am respirat adânc, hotărât, şi deodată am avut impresia că aud nişte târşâ-ieli de la etaj. Am îngheţat, m-am ghemuit în colţul canapelei din bucătărie şi am luat o pernă în braţe. Nu, de fapt, doar mi se păruse. Mi-am dat seama că nu fusesem niciodată complet singură în casă. M-am întins după geanta cu lucruri pe care mă ajutase mama să o pregătesc şi am auzit din nou zgomotele. De parcă ar fi mers cineva prin pod. Am ţâşnit din bucătărie, am smuls haina din cuier, am apucat pantofii cu o mână şi am şters-o afară. Abia când am ajuns în piaţă mi-am amintit că nu am încuiat uşa.

Mătuşa Hana locuia în casa bunicii Elsa şi a bunicului Ervin, în care se născuseră ea şi mama. Patru ferestre mari dădeau spre piaţă, iar eu o invidiam pe mătuşa pentru că poate să stea pe pervazul lat şi să urmărească oamenii care roiesc pe dedesubt. Ce-i drept, casa noastră avea două etaje,

dar dacă voiam să văd mai departe de străduța îngustă, trebuia să mă urc în pod, de unde se vedea întregul oraş, iar acolo bineînțeles că nu aveam voie. Totodată, îmi era foarte clar că mătuşa Hana nu se uită niciodată pe fereastră, pentru că nu-i plac oamenii şi nu o interesează câtuşi de puțin.

Treaptă cu treaptă, am urcat până la apartamentul mătuşii, imaginându-mi ce față va face când îi voi spune că trebuie să rămân la ea câteva zile. De bucurat, nu se va bucura, de asta eram sigură. Era atât de obişnuită cu singurătatea ei, că uitase şi să vorbească. Ieşea din apartament doar pentru cumpărăturile necesare sau pentru vizitele rare pe care i le făcea mamei. De fapt, nici nu eram sigură că ştie cum mă cheamă. Nu îmi aminteam să-mi fi spus vreodată pe nume. Cu siguranță nu – doar nu vorbise niciodată cu mine.

Am sunat la uşa apartamentului, dar nu s-a auzit nimic din interior. Am apăsat încă o dată pe sonerie, de data aceasta mai tare. înăuntru era în continuare linişte. Mi-am lipit urechea de uşă. Trebuia să am mare ghinion dacă mătuşa era chiar atunci plecată de acasă. Am încercat să apăs pe clanță. Era descuiat.

— Mătuşă? am strigat prin uşa întredeschisă, dar nu s-a auzit nimic. Mătuşă, sunt eu, Mira. Mama m-a trimis la tine.

Mi-a trecut prin minte că mătuşa stă la masă, având din nou acea privire ciudată şi că nu observă nimic în jur. Aşa că am intrat în hol, m-am uitat în bucătărie şi, în cele din urmă, în dormitor.

Şi acolo am găsit-o. Era întinsă în pat, îmbrăcată aşa cum venea la noi, chiar şi basmaua neagră era legată pe cap, deşi acum îi alunecase de pe părul grizonant pe umeri. Stătea întinsă pe spate, încovoiată ciudat, de parcă o apăsa

o crampă dureroasă, bărbia era înclinată într-o parte, ochii deschişi, iar din gura întredeschisă îi ieşea un hârâit ciudat.

Nu ştiam ce să fac. Am mai făcut doi paşi în faţă.

— Mămico! a strigat deodată. Mămico, ştiam... ştiam eu că o să te întorci. A început să-şi mişte brusc capul dintr-o parte în alta.

Nu sunt aici, nu sunt aici!

Din ochi îi curgeau lacrimi. Atâtea lacrimi câte nu văzusem nici la Otik, iar el chiar plângea ca lumea.

Nu ştiu ce m-a speriat cel mai tare, frisoanele de la febră, crampele dureroase, ţipetele sau lacrimile. Am traversat în fugă apartamentul, am alergat pe scări în jos, am ieşit afară, pe trotuar, am prins primul trecător şi m-am agăţat cu disperare de mâneca lui.

— Ce să fac? Ce să fac? Mătuşii mele îi e foarte rău! şi ca să dau şi mai multă gravitate rugăminţii mele, am adăugat: A leşinat.

Domnul îmbrăcat într-un pardesiu lung m-a împins destul de brutal şi s-a dat un pic în spate. Se ştia deja că se răspândeşte molima prin oraş. S-a oprit la o distanţă de siguranţă şi a întrebat:

— Unde e?

— Aici, la etaj. E complet singură, iar eu nu ştiu ce să fac.

— Vino cu mine! a spus intrând pe uşa deschisă a brutăriei. Să nu pui mâna pe nimic.

Înăuntru era cald şi mirosea a pâine. Pâinea pe care mătuşa Hana o cumpăra de aici şi o tăia în cele mai subţiri felii pe care le purta în buzunare.

Domnul în pardesiu lung a ignorat privirile îngrijorate ale clientelor care stăteau la coadă, s-a dus direct la tejghea şi a întrebat-o pe vânzătoare:

— Aveţi vreun telefon aici?

— De serviciu, a răspuns tăios femeia. Aici nu sunteți la poştă.

— Sunați la salvare, a zis salvatorul meu. O să vă spună asta mică numele şi adresa.

Vânzătoarea a dat să spună ceva, dar bărbatul a început să strige la ea:

— Sau poate vreți să mergeți dumneavoastră să vă uitați la bolnavă mai întâi?

Oamenii de la coadă au făcut un pas în spate, ca să se simtă mai în siguranță. Nu ştiu de ce le era mai frică, de boală sau de bărbatul nervos. Primul lucru care mi-a venit în minte a fost că am avut mare noroc să mă agăț de mâneca lui. Cu siguranță o să mă sfătuiască încotro să merg dacă rămân complet singură. Deodată, m-am simțit mai în siguranță.

Două femei şi-au părăsit locul de la coadă, ne-au ocolit la distanță şi s-au grăbit să iasă. Am dictat numele mătuşii, iar vânzătoarea s-a dus în biroul din spate să telefoneze. Pe mine m-au trimis să aştept în fața casei mătuşii.

Salvarea a venit într-o clipă. Uşa din față s-a deschis şi a ieşit şontâcăind un doctor gras. S-a uitat spre trepte, a oftat resemnat şi, cu pasul legănat, s-a îndreptat spre casă, s-a oprit din nou, a tras adânc aer în piept şi a dispărut înăuntru boscorodind. Au scos-o pe mătuşa pe targa. Ştiam că încă trăieşte pentru că cearceaful pe care îl aruncaseră peste ea tremura cu totul. Au pus targa în maşină, doctorul cel gras a urcat gâfâind înăuntru, a trântit uşa în urma lui, salvarea a mârâit de câteva ori în gol, a scos un nor cenuşiu, puturos, şi a pornit hurducăindu-se.

Mă uitam după maşina albă şi aşteptam să se arate domnul cu pardesiu lung ca să-i cer din nou sfatul. Dar nu s-a mai arătat.

Timp de zece minute bune am bătut trotuarul în lung şi-n lat, timp în care începuse să mă ia frigul. Am înțeles că n-

o să mă ajute nimeni, că va trebui să găsesc singură pe cineva care să aibă grijă de mine.

Prima care mi-a venit în minte a fost prietena mea blondă, Jarmilka Stejskalovâ. Mama ei la fel de bălaie a fost mereu drăguță cu mine. Cu siguranță voi putea rămâne câteva zile la ea.

Mă aflam din nou în fața unei uşi străine întinzând mâna spre sonerie şi cerând ajutor. De data aceasta, uşa s-a deschis de la primul sunet, dar a rămas doar crăpată.

— Bună, Mira, Jarmilka nu iese azi afară.

— Nu am venit după Jarmilka. Mama şi tata au fost luați la spital, iar eu am rămas singură. Aş putea rămâne la voi până se întorc?

Crăpătura uşii s-a micşorat şi mai tare.

— Chiar acum nu se poate. Suntem cu toții răciți, te poți molipsi şi tu.

— Şi unde să mă duc? am întrebat, dar uşa se închisese deja.

M-am uitat pe stradă. începuseră să se aprindă luminile la ferestre, în spatele perdelelor se mişca din când în când câte o siluetă, dar nu era nici pe departe cineva cunoscut. încet, încet, am pornit spre casă, dar amintindu-mi zgomotele de paşi pe care le auzisem venind din pod, am încetinit pasul. Am trecut pe lângă vitrina ceasornicăriei, întunecoasă de la trecerea timpului, m-am oprit în fața uşii de la intrare şi am aşteptat să văd ce se întâmplă. Nu s-a întâmplat nimic, doar lumina de pe stradă a devenit din ce în ce mai slabă, iar în afară de frig, am început să simt şi frică de noaptea care se apropia.

Măcar să încui uşa, mi-am spus. Apoi nu-mi rămâne decât să bat la vecini şi să le cer sfatul. O să merg din casă în casă, sper să mă ajute cineva.

Aveam un plan, iar asta îmi dădea curaj. Am apăsat clanța. Eram sigură că nu va trebui să intru pentru că de

obicei lăsam cheia în broască. Va fi suficient să întind mâna după ea pe partea cealaltă a uşii, o scot repede, trântesc din nou uşa şi încui. Am pipăit partea din interior a uşii, însă cheia nu era în broască. Cum e posibil? Eram convinsă că o văzusem acolo. înseamnă că trebuie să fie atârnată în cuierul aflat la câțiva paşi de uşă.

M-am uitat pe holul întunecat. Mi-era frică să aprind lumina ca să nu atrag atenția intrusului a cărui prezență doar o bănuiam. Din strada întunecoasă a pătruns o lumină slabă din spatele meu, iar umbra mea s-a făcut deodată atât de lungă încât a ajuns până la scară şi urca câte o treaptă cu fiecare pas pe care îl făceam. în semiîntuneric, cuierul aproape că nu se vedea. Dacă nu aş fi ştiut că haina de iarnă a tatei e atârnată de el, aş fi crezut că e o siluetă întunecată lipită de perete. Dar dacă chiar e cineva acolo?

M-am oprit şi am încercat să zăresc cheia în întuneric. Deodată, zgomotul de paşi s-a auzit din ce în ce mai aproape, iar de umbra mea de pe scări s-a apropiat o altă umbră. Nici nu am încercat să îmi dau seama de unde vine, m-am întors şi am vrut să fug pe uşă. însă paşii nu veneau dinspre etaj, aşa cum crezusem. Aparțineau unei siluete care acum îmi bloca ieşirea. Am încercat să mă strecor pe lângă ea, dar m-a prins de umăr.

— Mira! Ce m-ai speriat.

CAPITOLUL TREI

Martie 1954

Odată, am întrebat-o pe mama de ce nu are nicio prietenă adevărată. S-a mirat cum de mi-a venit o asemenea idee, apoi mi-a spus că prietenia între adulți e complet diferită.

— Prietenele adulte nu ies pe-afară în fiecare după-amiază, cum ieşiți tu şi Jarmilka, mi-a explicat. Nu se

aşteaptă una pe cealaltă chiar dacă merg la serviciu şi nu împart pacheţelul de mâncare. Nu se văd în fiecare zi, uneori nu se întâlnesc săptămâni întregi, dar ştiu una de cealaltă şi se ajută la nevoie.

Pesemne că Ivana Horâckovâ era o astfel de prietenă „adevărată”, deoarece imediat ce a aflat că familia mea fusese dusă la spital şi că eu am rămas singură, a venit să se asigure că sunt bine.

Uşa casei noastre era larg deschisă, iar Ivana Horâckovâ văzuse mişcare în holul întunecat. Când am ţâşnit spre ea în semiîntuneric, mai întâi s-a speriat, dar şi-a revenit repede, a aprins lumina şi m-a ajutat să găsesc cheia casei care devenise din nou, ca prin farmec, căminul nostru confortabil şi sigur. Apoi mi-a luat geanta şi m-a dus la ea acasă, eu încă neoprindu-mă din tremurat.

Era o prietenă „adevărată” pentru că, deşi soţul ei, Jarda, striga la ea şi intenţiona să mă trimită la nu ştiu ce comisie, ea m-a culcat pe un pat vechi din fier într-o debara care fusese cândva cămăruţa slujitoarei. Eram atât de obosită, încât am băut doar nişte lapte cald şi m-am băgat sub plapumă. Dar înainte să adorm, l-am auzit pe domnul Horâcek spunând:

— De ce ai adus-o aici? Vrei să murim cu toţii?

N-am înţeles răspunsul, dar mi s-a părut destul de ciudat ca un tip atât de masiv să se teamă de o fetiţă.

A doua zi, doamna Ivana mi-a spus să-i zic mătuşă, chiar dacă nu era deloc mătuşa mea, apoi mi-a explicat că în oraş a izbucnit o epidemie de tifos şi, întrucât familia mea s-a îmbolnăvit, e foarte posibil să am şi eu bacilul, aşa că va trebui să merg la control, la fel ca şi familia Horâcek, pentru că au intrat în contact cu mine.

Domnul Horâcek era în continuare supărat pe mine. Nu mi-a propus să-i spun unchi, iar mătuşii Ivana i-a zis nervos că nu vrea să-i arate nimănui fundul lui gol doar din cauza

ei. Am priceput această remarcă abia în cabinetul domnului doctor, când asistenta ne-a prelevat probe, despre care ni s-a spus că au fost trimise apoi la analiză.

Mătuşa Ivana a fost foarte drăguță cu mine. Mi-a promis că pot rămâne la ei până se întorc părinții din spital. în momentul acela aveau suficient spațiu în casă, fiindcă la prima suspiciune că în oraş bântuie o epidemie, şi-au dus copiii la rude, undeva aproape de Kromef iz.

Şi bine au făcut, pentru că oraşul Mezif ici a fost închis. Cele două râuri cu acelaşi nume, care curgeau de-o parte şi de alta a caselor îmbrățişându-le ca două brațe binevoitoare, țineau acum locuitorii într-o strânsoare fermă. Deveniseră granițele pe care nimeni nu avea voie să le încalce pentru ca boala să nu se răspândească şi în județele din împrejurimi.

Notificările publice şi radioul local le cereau locuitorilor să nu plece, dar oamenilor le era teamă şi, dacă puteau, fugeau la rude şi la cunoscuți. Aceştia însă refuzau să-i cazeze, pentru că fugarii erau o amenințare la adresa lor şi răspândeau tifosul mai departe, în afara județului.

Toate familiile în care se îmbolnăvise cineva intrau într-o carantină strictă. Eu nu am avut voie să merg la şcoală, iar familia Horâcek nu a putut merge la serviciu. Ni s-a ordonat să ne limităm mişcările în locurile unde am putea transmite boala mai departe, iar la restaurant nu aveam voie deloc. Domnul Horâcek, care era obişnuit să iasă seara la o halbă, se eschiva de la această regulă, aşa cum se eschivase şi de la controlul medical.

Bărbați şi femei în combinezoane albe mergeau din casă în casă, cercetau sursele de apă şi investigau cauza catastrofei neaşteptate. Oraşul nu avea sistem de alimentare cu apă, aşa că locuitorii din Mezirici luau apă din puțurile din curți şi din pivnițe. Şi într-unui dintre acestea, care dăduse sute de ani apă oamenilor care îl săpaseră în pivnița lor, a luat naştere moartea.

Poate că fusese contaminat cu impurităţi din apele menajere sau poate că în acel puţ se descompusese stârvul unui şobolan – asta nu s-a aflat niciodată. Un lucru era cert, acela că bacteria aducătoare de moarte începuse să se înmulţească în apă. Şi tocmai din acest puţ îşi lua apa cofetăria locală. Toţi colacii, toate rulourile cu cremă, bezelele, prăjiturile în foi, batoanele şi ruladele purtau în ele germenii morţii.

Aceştia erau ascunşi şi în choux-urile aurii cu glazură lucioasă din zahăr pe care le savurase familia mea la aniversarea mamei.

Şedeam singură în bucătăria străină. Mirosea complet diferit de bucătăria mamei. Pe pardoseală îţi îngheţau picioarele, pentru că era făcută din cahle mari, maro. în jurul mesei albe erau patru scaune din lemn cu spătar drept, iar pe peretele opus ferestrei era o canapea ponosită, cu o pernă rotundă îmbrăcată într-o faţă de pernă croşetată. Dulapul de bucătărie vopsit în alb ca smântână avea nişte stâlpişori frumos sculptaţi, iar geamurile vitrinei erau dintr-o sticlă lăptoasă.

Am alunecat uşor de pe scaun, l-am împins spre chiuvetă, mi-am scufundat mâinile în apa care mirosea a oţet şi am clătit în ea farfuriile de la prânz. Am încercat să lucrez în linişte, ciulind urechile ca să aud cât mai mult din conversaţia pe care o purta mătuşa Ivana cu soţul ei în camera alăturată. îmi era clar că vorbesc despre ceva important, despre ceva ce nu trebuie să aud, deşi are legătură şi cu mine. Altfel, de ce ar fi plecat mătuşa Ivana lăsând treaba începută şi de ce ar fi lăsat să se răcească apa pe care 0 încălzise într-o oală până dăduse în clocot, pentru ca apoi să o toarne cu grijă în chiuvetă?

Am curăţat ultima cratiţă, am pus-o pe blat, lângă celelalte vase, şi m-am furişat lângă uşă. Mi-am lipit

urechea de lemn, dar tot nu auzeam nimic. Apoi uşa s-a deschis şi am primit o lovitură direct în faţă.

— Mira! Ce faci aici?

— Ce să facă, trage cu urechea.

Domnul Horâcek tot nu se împăcase cu prezenţa mea.

— Am spălat vasele, am rostit eu şi mi-am frecat faţa învineţită, îmi venea să plâng, dar ştiam că doar eu sunt de vină pentru această durere. M-am întins după ştergar: Şi acum le şterg.

Domnul Horâcek a bombănit ceva, a luat ziarul de pe masa din bucătărie şi s-a întors în cameră. Mătuşa Ivana nu a spus nimic, doar m-a mângâiat pe umăr.

— Nu am tras cu urechea, am spus eu şi am început să şterg vasele.

Acasă nu mă înghesuiam să ajut la treburi, dar ştiam din experienţă că atunci când trebăluiesc împreună, adulţii sunt mai vorbăreţi.

— Doar că mi-ar plăcea să ştiu ce mai fac ai mei şi mătuşa Hana. Poate chiar când li se va da drumul din spital.

Mătuşa a ridicat din umeri.

— N-o să fie aşa curând.

Mi se părea ciudat.

— Asta nu aveţi de unde să ştiţi, eu n-am fost niciodată bolnavă mai mult de o săptămână. Şi chiar şi atunci, spre sfârşit m-am prefăcut un pic ca să nu fiu nevoită să merg la şcoală.

— Tifosul nu e o gripă. Dar nu trebuie să te îngrijorezi, ieri după-amiază au anunţat că starea familiei tale e satisfăcătoare.

Asta era ceva nou.

— Unde au anunţat? Mătuşa a ezitat.

— în piaţă.

Văzându-mi privirea nedumerită, a continuat fără tragere de inimă:

— Sunt mulți bolnavi, dar nu se poate intra în spitale, aşa că stația locală de radio anunță lângă Comisia Națională cum îi merge fiecăruia.

— în fiecare zi?

— Da.

— Şi o să anunțe şi în după-amiaza asta?

— Cu siguranță. Unchiul Jarek o să meargă din nou acolo şi apoi o să ne spună totul.

Deci acesta era secretul pe care şi-l şopteau în spatele uşilor închise ale camerei. De ce făceau aşa mare scofală din asta? Oare se temeau să nu vreau să merg şi eu?

— Pot să merg azi să ascult şi eu anunțul?

— Nu e ceva pentru copii. Şi e frig, ai mai şi răci pe deasupra.

Mătuşa Ivana spusese asta cu atâta hotărâre, că am renunțat să mai încerc să o conving şi mi-am spus că dacă vreau să ajung în piață şi să aflu mai multe despre familia mea, va trebui să inventez altceva.

În anul acela, în loc de mirosul de primăvară, plutea în aer mirosul de dezinfectanți. Casele se ghemuiau de parcă ar fi vrut să-şi fie sprijin una alteia în deznădejdea care învăluia şi siluetele ce treceau pe străzile oraşului. Neînțelegerile şi certurile dintre vecini, atât de importante cu câteva săptămâni înainte, fuseseră amânate, iar discuțiile se învârteau doar în jurul neputinței, fricii şi bolii.

Echipele de dezinfecție traversau oraşul, se opreau la fiecare casă în care se îmbolnăvise cineva şi lăsau după ele paturi deranjate, fără aşternuturi, o duhoare puternică de la care ți se făcea rău şi un semn scris cu cretă albă pe uşa de la intrare.

Şi casa noastră a trebuit să treacă prin procedura umilitoare, iar eu am fost martoră pentru că eram singura

din gospodărie care nu era închisă la secția de boli infecțioase. Am venit cu mătuşa Ivana pe strada noastră la ora stabilită, am descuiat uşa care dădea în holul întunecos şi i-am lăsat înăuntru pe cei doi bărbați în combinezoane albe şi măşti peste nas şi gură. Mult timp, infinit de mult timp – sau aşa mi s-a părut – am stat jos, în hol, aşteptând să-şi termine treaba.

— Gata? a întrebat mătuşa Ivana când au coborât scările.

— Mai e ceasornicăria, a răspuns unul dintre bărbați. Ni s-a spus că cheile ar fi pe aici pe undeva.

Am arătat spre cuierul de lângă uşa de la intrare şi, când au descuiat şi au intrat, m-am uitat după ei. Deşi toate erau la locul lor, era ceva ciudat în prăvălie.

Linişte. Liniştea ciudată, de rău augur, era cea care mă uimea atât de tare. Nu auzeam ticăitul ceasornicelor. Pendulele atârnau nemişcate, iar acele de pe cadranele ceasurilor indicau ora la care se opriseră. Nu mai rămăsese nimeni în casă care să întoarcă zeci, poate sute de ceasuri, nu era nimeni acolo care să aibă nevoie de ele. Era ca şi când ar fi murit.

Bărbații au terminat şi i-au dat mătuşii Ivana să semneze o hârtie care arăta că îşi făcuseră treaba temeinic şi fără probleme, iar dovada era la urma urmei şi mirosul îngrozitor pe care îl lăsaseră după ei.

Am încuiat din nou, am traversat strada noastră îngustă şi am cotit spre piață. Pe străzi erau mai mulți oameni decât de obicei şi se îndreptau cu toții în aceeaşi direcție.

— Merg să asculte anunțul, a spus mătuşa Ivana strângân-du-mi mai tare mâna şi grăbind pasul. Era clar că nu intenționa să rămână în piață.

— Mătuşă, am rugat-o eu. Să rămânem aici. Uite, acolo sunt nişte copii.

Sigur, ştiu că nu rugăminţile mele au convins-o pe mătuşa Ivana să se oprească şi să asculte lanţul nesfârşit de nume şi anunţurile despre situaţia bolnavilor. A reţinut-o curiozitatea trezită de vederea mulţimii tăcute care stătea cu faţa spre clădirea Comisiei Naţionale Orăşeneşti. Murmurul care traversa din când în când marea de oameni, dacă situaţia vreunui bolnav se înrăutăţise, freamătul de rău augur şi suspinele au fost cele care n-au lăsat-o să treacă mai departe. S-a oprit şi a ascultat nemişcată să vadă dacă aude numele vreunui cunoscut. Stătea, chiar dacă ştia că ar trebui să plece, dar curiozitatea îi ţintuise picioarele pe trotuarul pavat.

O voce monotonă citea lista nesfârşită, pronunţând cu atenţie numele şi aranjându-le pe categorii. Am auzit numele Hana Helerovâ. Am tras-o de mânecă pe mătuşa Ivana, simţindu-mă foarte importantă. La radioul din oraş se vorbea despre mătuşa mea, Hana.

— Stare foarte gravă, a spus crainicul. Pentru mine nu era nimic nou, ştiam şi eu că mătuşii îi e rău. Am continuat să ascult.

Numele şi o scurtă înştiinţare. Stare mediu-gravă, gravă, stare neschimbată, stare satisfăcătoare, în afara oricărui pericol... Apoi crainicul a pronunţat alt nume şi mi s-a părut că s-a oprit cumva. După o clipă, însă, a continuat.

— Decedat, a spus şi a continuat să citească într-un ritm lent.

M-a cuprins groaza. înainte, nici nu-mi trecuse prin minte că mămica, tăticul, Dagmarka sau Otik ar putea muri. La urma urmei, numai oamenii foarte bătrâni mor, iar taţi spunea mereu că părul lui nu e grizonant de la bătrâneţe, ci de la griji, iar mama nu avea niciun rid. Şi fraţii mei erau încă copii. Am simţit cum mâna mătuşii îmi strânge braţul şi mă trage de acolo.

— Sunt deja la litera J, am țipat încercând s-o opresc pe mătuşa, în curând vor spune despre ai mei.

Mătuşa a continuat să tragă de mine. M-am opintit cu călcâiele în pavele şi m-am prins de tocul uşii brutăriei în fața căreia, cu două săptămâni înainte, aşteptasem salvarea pentru Hana care era bolnavă. Mătuşa mi-a desfăcut degetele şi m-a tras mai departe. Se grăbea în aşa hal că aproape alerga, dar era deja prea târziu.

— Kalas Jan, s-a auzit la radio. Stare satisfăcătoare. Kalasovâ Marta, stare gravă. Karâskovâ Dagmar, stare neschimbată. Karasek Karel, stare gravă, Karasek Ota, stare neschimbată, Karâskovâ Rosa... asta era mama. Vocea a tăcut pentru un moment. Mătuşa m-a tras după ea, iar eu nu m-am mai luptat cu ea. Deodată, am vrut să fug cât mai departe şi să scap de cuvintele pe care le intuiam.

— Decedată! a spus vocea şi n-am mai auzit nimic altceva pentru că am izbucnit în plâns. Suspinam cu voce tare şi urlam:

— Nu, mami, nu!

Oamenii se întorceau spre noi, dar probabil credeau că sunt doar un copil arogant care se opune mamei şi ne priveau ofensați. Nu băgăm de seamă nimic din toate acestea. Simțeam o jale cumplită, singurătate şi frig şi voiam să mor şi eu. Mi-am dat seama că cineva mă ridică şi mă strânge în brațe şi pentru o fracțiune de secundă am sperat că e o greşeală şi că mămica a venit să mă aline, dar era doar mătuşa Ivana. Mă ducea departe de piață, iar pe față îi curgeau lacrimi.

CAPITOLUL PATRU

Martie-mai 1954

Chiar dacă am crezut că nu pot trece printr-o jale şi un sentiment de neputință mai mare decât moartea mamei, m-

am înşelat. După o săptămână a murit Dagmarka, apoi Otik şi în cele din urmă tata. Aveam aproape nouă ani şi rămăsesem complet singură. Viața mea se oprise la fel ca ceasurile de pe pereții prăvăliei tatei. Simțeam doar dor, frică de viitor şi o singurătate nesfârşită.

Mătuşa Ivana m-a mutat din debara în camera copiilor ei. M-a instalat în patul fiului ei mai mare, Gustav, şi stătea pe margine ținându-mă de mână până adormeam. Era acolo dimineața când mă trezeam, îmi ştergea lacrimile pe care nu reuşeam să le opresc, vorbea cu mine ori de câte ori i se părea că mă las pradă disperării.

Cele mai grele erau diminețile. în somn, prezentul dispărea şi mă întorceam în vis în casa în care mă născusem. Mama stătea din nou la masa din bucătărie, făcea un chec după rețeta rămasă de la bunica Karâskovâ, pentru că acesta îi plăcea tatei cel mai mult, sau stătea pe canapea citind vreuna dintre revistele ei preferate, Seri sub lampă[2]. Le ținea ascunse într-o cutie de pantofi, pe dulapul din dormitor, şi de fiecare dată trebuia să i le dea tata pentru că nu ajungea la ele. Otik construia un turn din cuburi colorate, iar eu şi Dagmarka ne făceam temele pentru şcoală.

Visul se încheia de fiecare dată la fel. Se deschidea uşa, intra tata şi eu spuneam:

— Au anunțat în piață că ați murit.

---

[2] *Vecerypod lampou (Seri sub lampă) – publicație tabloidă pentru femei tipărită de grupul de presă Tempo din Praga, care aparținea omului politic de orientare naționalistă Jiri Stnbrny. Tabloidul ieşea săptămânal şi cuprindea un roman în foileton, povestiri scurte, anecdote, caricaturi, informații culturale şi rubrici despre film, operetă, cabaret, cosmetică şi sănătate. Redactorul-şef al publicației era Frantisek Frolik, ale cărui comentarii antisemite reflectau orientarea ideologică fascistă a editorului. (N. trad.)*

Iar ei se uitau la mine şi zâmbeau.

— A fost numai un vis, vezi doar că suntem aici! Iar eu eram fericită. Numai că apoi mă trezeam şi era ca şi când ar fi murit încă o dată. în fiecare dimineață trăiam durerea aceea încă o data şi încă o dată, iar în cele din urmă, seara, am ajuns să mă tem să merg la culcare ca să nu-mi pierd din nou familia.

Soții Horâcek au fost foarte amabili cu mine. Soțul mătuşii, Jarek, mi-a spus până la urmă că pot rămâne la ei cât de mult voi avea nevoie, dar asta nu a făcut decât să mă întristeze şi mai tare fiindcă voiam să mă duc înapoi acasă. Să mă întorc la vechea mea viață.

Încet, încet, epidemia de tifos a început să dea înapoi. Măsurile privitoare la igienă au încetat să mai fie atât de dure, primii vindecați au revenit din spitale, domnul Horâcek – de fapt, pe atunci deja unchiul Jarek – a putut să meargă din nou la serviciu, mătuşa Ivana s-a întors să gătească în cantina şcolii, iar eu am revenit la şcoală.

În clasă, totul era la fel, însă diferit. M-am aşezat în banca mea, lângă Jarmilka Stejskalovâ, mă uitam la tablă, dar nu vedeam nimic din ceea ce era scris acolo, notam cifre în caiet fără să realizez ce înseamnă. Simțeam privirile pline de milă ale colegilor ațintite asupra mea şi îi uram pentru că după cursuri ei se puteau întoarce acasă la mamele, tații şi frații lor, iar eu nu aveam niciun acasă. Nici Jarmilka nu ştia ce să spună, aşa că în pauza mare mi-a oferit să gust din pachețelul ei. Am clătinat din cap şi am continuat să privesc înainte.

În următoarele zile, viața a reintrat pe făgaşul obişnuit pentru majoritatea locuitorilor, iar bolnavii şi morții au devenit doar nişte numere în statisticile Institutului de igienă. în total, s-au îmbolnăvit aproape cinci sute de oameni şi peste douăzeci dintre ei au murit.

Despre mătuşa Hana nu aveam nicio veste şi nici nu am căutat-o. Sora mamei, Hana Helerovâ, era pentru mine un om străin. Mai îndepărtat decât mătuşa Ivana, la care locuiam doar de câteva săptămâni, dar în timpul cărora îmi arătase mai multă afecțiune decât o făcuse mătuşa Hana în toată viața.

Nici nu ştiam dacă Hana mai trăieşte. Am înțeles că „starea deosebit de gravă” precedă moartea. Fără să mă gândesc în mod special la asta, am presupus că a plecat din viața mea la fel ca părinții şi frații mei, iar familia Horâcek nu spunea nimic ca să nu-mi sporească însingurarea.

Mătuşa Ivana s-a gândit că ar trebui să-mi dea ceva de făcut ca să nu am timp să mă gândesc şi s-a străduit să mă angreneze în mersul gospodăriei. Cred că a funcționat. Simțeam în continuare tristețea, dar anxietatea şi teama care aproape că nu mă lăsau să respir în primele zile după înmormântare se risipeau încet, începusem să mă obişnuiesc cu ideea că voi rămâne la familia Horâcek.

După o vreme, familia Horâcek a considerat că pericolul a trecut şi că e timpul ca şi copiii lor să se întoarcă acasă de la bunici. Mătuşa Ivana s-a apucat bucuroasă de pregătiri şi m-a implicat şi pe mine în schimbarea aşternuturilor şi spălarea lenjeriilor mari.

— Peste câteva zile, Ida şi Gusta se vor întoarce de la bunica, vei avea prieteni, mi-a promis în timp ce apreta fețele de pernă şi cearşaful de plapumă. înmuiam degetele în lighenaşul cu apă şi apoi împrăştiam cât mai uniform picăturile pe rufele apretate. Mătuşii îi ieşea bine, dar eu nu reuşeam să fac decât nişte bălți.

— Iduăka şi-a dorit mereu o soră, o să se bucure că are cu cine să se joace. Iar Gustik e un băiat tare drăguț. O să vezi că o să vă înțelegeți.

A zâmbit mulțumită şi mi-a dat un colț din cearceaful apretat ca s-o ajut să-l întindă înainte de a-l băga la presa de călcat. L-am prins de colțuri şi l-am tras spre noi.

— O să te iubească ca şi când ai face parte din familie, a zâmbit mătuşa Ivana şi s-a întins după celelalte rufe.

Doar că în această privință se cam înşela.

Nu-i cunoşteam nici pe Ida, nici pe Gustav, deoarece familia Horâcek locuia la marginea oraşului, unde se găseau vile cu un etaj, împrejmuite de grădini frumoase în care creşteau pomi fructiferi. Când era frumos afară, mama ieşea cu noi la plimbare prin locurile acestea şi spunea că într-o zi şi-ar dori să locuiască într-o astfel de casă cu grădină. Uneori se oprea şi se uita cu atenție la vreuna dintre vile, ca şi când chiar ar fi plănuit să o cumpere şi spunea:

— Aici aş construi o seră. Sau:

— Copacii aceştia ar trebui tunşi.

Eu şi Dagmarka mergeam înainte, ca să terminăm plimbarea obligatorie de familie şi să ne putem ocupa de lucruri mai distractive, iar tata – dacă era cu noi – se rezema de căruciorul în care stătea Otik şi spunea:

— Dar, Roşi, şi unde stăm noi e foarte drăguț. Iar mama răspundea de fiecare dată:

— Aşa este, dar mi-aş dori să am cândva o grădină.

Casa nu era a familiei Horâcek, apartamentul de la primul etaj le fusese distribuit de armată, pentru că unchiul Jarek era militar de profesie şi servea în cazarma locală.

De departe, vila părea un vapor pe care îl adusese la țărm un val mare, pentru ca apoi să se retragă din nou. Pe o parte era pătrățoasă, cum se obişnuieşte, dar pe cealaltă parte avea un colț rotunjit în mod ciudat, de parcă constructorul ar fi vrut să facă un turn acolo, dar apoi s-a răzgândit. Acoperişul era drept, iar zidurile, zugrăvite în alb. Din stradă strălucea frumos, dar la o privire mai atentă se vedea că tencuiala este deja murdară, devenise gri şi pe

alocuri era scorojită. Ferestrele erau alcătuite din nişte pătra-te de sticlă şi arătau de parcă ar fi avut gratii. De la parter, nişte uşi mari de sticlă duceau spre grădină. Dar niciodată nu trecea nimeni prin ele, iar interiorul era ascuns de nişte draperii opace, care lăsau impresia tristă că nu au niciun rost.

Jos locuia un cuplu ciudat, în vârstă. Domnul aproape că nu ieşea afară pentru că nu se mai putea ridica din fotoliu, iar doamna lui ieşea doar la cumpărături şi duminica la biserică. Habar nu aveam de ce merge acolo, pentru că era complet surdă, aşa că am întrebat-o pe mătuşa Ivana.

— De unde ți-a venit ideea că doamna Prâsilovâ nu aude?

— Nu mi-a răspuns niciodată la salut. Şi nici dumitale.

— Dar asta nu e din cauză că ar fi surdă. Nu ne place, de aceea nu vorbeşte cu noi.

— De ce nu ne place?

După privirea mătuşii Ivana, mi-am dat seama că nu prea are chef să răspundă, dar în cele din urmă a zis:

— Casa aceasta a aparținut familiei Prăsii, dar după revoluție le-au lăsat doar parterul. Primul etaj a fost confiscat de armată, care ni l-a repartizat nouă. Iar familia Prăsii nu vrea să înțeleagă că noi nu avem nicio vină. Că dacă nu am locui noi aici, ar locui altcineva.

Asta îmi plăcea la mătuşa Ivana, îmi răspundea la întrebări. Când o întrebam ceva pe mama, de exemplu, despre bunica sau bunicul, sau dacă mătuşa Hana fusese întotdeauna aşa ciudată, îmi închidea gura:

— Curioşii mor repede! sau altă vorbă de duh tipică adulților, aşa că preferam să nici nu mai întreb.

În alte circumstanțe, aş fi profitat de faptul că mătuşa îmi răspundea şi aş fi întrebat-o despre toate lucrurile, dar amintindu-mi de mama întrebările mi se evaporau din cap.

Chiar dacă era cu doar două luni mai mică decât mine, Ida era cu o jumătate de cap mai scundă. La prima vedere, arăta ca o păpuşă de porţelan. Pielea aproape transparentă, gura mică, ţuguiată simpatic, şi părul împletit în două cozi îngrijite. Mergea fără zgomot şi părea atât de ordonată, chiar perfectă, încât mi-a fost clar de la bun început că noi două nu ne-am putea înţelege nici dacă acei ochi mari şi la fel de albaştri ca ai mătuşii Ivana nu m-ar fi fixat atât de glacial.

— Ea e Mira, a spus unghiul Jarek după ce în hol avusese loc primirea furtunoasă, iar Ida şi Gusta îşi lăsaseră jos geamantanele şi o zbughiseră în bucătărie după mirosul plăcintelor crescute.

— V-am povestit despre ea, a adăugat când aceştia s-au oprit holbându-se la mine.

— Bună, am spus ridicându-mă de la masă şi ducându-mă lângă mătuşa Ivana.

— Ăla e scaunul meu, a spus Ida. întotdeauna stau pe locul ăla.

— Ida, i-a atras atenţia mătuşa Ivana. Nu contează cine unde stă.

— Vezi? s-a întors Ida către Gustav. Ţi-am spus eu.

Gusta m-a privit complet dezinteresat, apoi s-a întors către mătuşa Ivana:

— Pot să iau o plăcintă? Sunt cu mac sau cu magiun?

A înfulecat plăcintă după plăcintă, iar eu mă întrebam unde le bagă pe toate, pentru că era atât de slab, încât hainele atârnau pe el ca pe un umeraş. Stăteam în picioare lângă mătuşa Ivana, o ţineam de mână ca şi când ar fi fost colacul meu de salvare, mă uitam la băiatul ăsta dintr-a patra, indiferent şi tuns scurt, şi la păpuşa de porţelan neprietenoasă şi simţeam că lumea mea se îndreaptă din nou într-o direcţie proastă.

— Gustik, a spus mătuşa Ivana. Avem o surpriză pentru tine. Eu şi Mira am făcut curat în debara şi ţi-am pregătit

acolo o cămăruță frumoasă, doar pentru tine. Iar Mira va sta cu Iduska.

— Vezi? a spus iarăşi Ida. Ți-am spus eu că o să ajungi în debara.

Mătuşa Ivana a oftat şi şi-a retras discret mâna din palma mea.

Familia Horâcek a propus să încep să merg la aceeaşi şcoală la care merg copiii lor. Nu am vrut, iar mătuşa a recunoscut că deja trecusem prin foarte multe schimbări în ultima vreme.

— Dacă vrei, poți începe să mergi la şcoala nouă din septembrie, mi-a zis ea, dar la gândul că aş fi în aceeaşi clasă cu Ida cea de porțelan am hotărât că prefer să mă târăsc până în celălalt capăt al oraşului.

Ida nu mă plăcea şi nici nu se străduia s-o ascundă. Nu vorbea cu mine, iar când Gusta, care altfel lăsa impresia că nici nu îşi dă seama că sunt acolo, se întâmpla să vorbească cu mine, se supăra pe el. întotdeauna vorbea cu el în şoaptă, iar când mă apropiam suficient cât să aud, tăcea şi mă priveau amândoi suspicioşi.

Mătuşa Ivana venea să ne citească în fiecare seară, dar nu mai stătea pe marginea patului meu, ci întotdeauna pe un scaun în mijlocul camerei. în prima seară s-a aşezat lângă mine, iar Ida a început să plângă.

— Tu nu ne mai iubeşti, mami, ai uitat de noi. Acum o iubeşti mai mult pe fata asta.

— Iduska, a spus mătuşa Ivana, nu e adevărat. Vă iubesc.

— Atunci de ce ai adus-o aici?

— Mira nu are pe nimeni, a spus mătuşa precaută.

— Dar de ce trebuie să stea chiar la noi, de ce? Spune-mi că pe mine mă iubeşti mai mult decât pe ea, spune!

Am văzut că mătuşa Ivana era derutată. Nu ştia ce să răspundă. Şi am văzut, de asemenea, sclipirea de răutate din ochii Idei când mătuşa s-a ridicat şi a zis:

— Atunci o să stau în mijloc.

Din acel moment a fost foarte atentă să nu mă mai pună niciodată pe primul loc, mă mângâia pe cap doar când nu vedea nimeni şi nu mai vorbea cu mine atât de mult ca înainte. Dar o dată, când Ida a izbucnit în plâns pentru că mătuşa mi-a verificat tema pentru acasă înainte să o verifice pe a ei, a început să strige:

— încetează odată cu asta. Te porți ca un copil răzgâiat. Mira locuieşte la noi, împacă-te cu ideea asta.

Insă Ida nu a vrut să se împace cu ideea.

— Tați a zis că nu era obligatoriu s-o luăm noi, că puteai s-o duci la comisie. A zis că ar fi dus-o la orfelinat. Mami, mami, du-o la orfelinat!

A început să plângă tare, iar când mătuşa Ivana a luat-o de mână, a dus-o în camera copiilor şi a trântit uşa în urma lor, am văzut că avea lacrimi în ochi şi m-am gândit că poate i-a trecut prin minte că aşa ar fi mai bine pentru toți.

A doua zi, m-am trezit cu o gustare zdrobită în servietă, iar în ziua următoare, cu lapte vărsat. Apoi n-am mai reuşit să găsesc sacul cu pantofii de schimb şi toată dimineața am stat la şcoală desculță. Sacul nu a mai fost găsit niciodată.

Puloverele mele aveau nasturii smulşi, iar dimineața când mă îmbrăcam de şcoală îmi găseam şosetele găurite. Mătuşii Ivana i-a fost clar că toate acestea nu puteau fi nişte coincidențe şi s-a răstit din nou la Ida. Fata a respins orice acuzații, dar nu i-a mers. De data aceasta, a luat bătaie.

Am bănuit că modul în care se desfăşuraseră evenimentele nu avea să fie în favoarea prieteniei noastre, dar atunci deja o uram sincer pe Ida, îmi doream să primească câteva peste fund şi nici nu mi-am putut

ascunde un rânjet triumfător. Apoi m-am uitat la Gusta şi am văzut că mă priveşte suspicios.

— Vezi? i-a spus Ida cu o privire rănită şi a fugit cu ochii înlăcrimați în camera copiilor.

Seara, m-am băgat sub plapumă şi, chiar şi prin materialul de în al cămăşii de noapte, simțeam că mă înțeapă ceva la fiecare mişcare. Am dat plapuma la o parte şi am descoperit că am patul plin de firimituri. Era clar că Ida nu se dădea bătută, dar eu mă săturasem de luptă, aşa că m-am dat jos din pat şi, fără să spun niciun cuvânt, am început să strâng firimiturile în palmă. în acel moment a venit mătuşa Ivana.

— Ce faci acolo? Am tăcut.

— E o scroafă, a făcut firimituri în pat, a spus Ida.

— Nu eu, am zis.

— Şi mai şi minte întruna, a adăugat Ida.

Mătuşa nu a mai spus nimic, doar a oftat adânc, s-a întors spre uşă şi a plecat. în seara aceea, nu ne-a mai citit nicio poveste. M-am ghemuit pe-o parte, cu fața spre perete, şi mi-am dorit să mor şi să fiu cu mama. Deşi mătuşa Ivana susținea că familia mea e în rai, era greu de crezut. Mama spunea întotdeauna că raiul nu există, că e doar o invenție a oamenilor. îmi doream mult să existe un rai, pentru că nu îmi puteam imagina că oamenii mor, dispar complet şi nu rămâne nimic în urma lor.

Noaptea m-a trezit o umbră care îmi trecea peste pleoape. Am deschis ochii şi am privit în întuneric. Lângă patul meu stăteau două siluete. Le-am recunoscut imediat. Ida, păpuşa de porțelan, ținea în mână o pernă, pe care i-o împingea lui Gusta şoptind:

— Fă-o tu, eşti mai puternic.

— Ce să facă? am întrebat adormită, iar umbrele au dispărut. M-am speriat. Am aprins veioza şi m-am uitat prin cameră. Ida era întinsă în pat, dar chiar dacă avea ochii

închişi, mi-am dat seama că nu dormea. Uşa camerei era întredeschisă, iar pe coridor era întuneric. Am stins lumina, dar sperietura mă trezise atât de bine încât nu am mai adormit, m-am uitat în gol aşteptând cu nerăbdare să se facă dimineaţă.

Răul se strecurase din nou aproape de mine, dar de data aceasta nu se mai ascundea sub pământ şi nu adulmeca o victimă întâmplătoare, de data aceasta se ascundea în spatele unei fetişoare delicate şi îşi întindea mâinile direct spre mine.

În anul acela, primăvara se încăpăţâna să nu vină. Era deja sfârşitul lui mai, dar vremea era gri şi morocănoasă de parcă ţinea doliu pentru cei ce căzuseră jertfă epidemiei de tifos. Petreceam mult timp singură pentru că prietenele de la şcoală locuiau departe, mătuşa Ivana era obosită după munca din bucătăria şcolii, iar Ida şi Gusta mă evitau. îi vedeam din ce în ce mai des stând cu capetele unul lângă celălalt şi şuşotind ceva. Gustav ridica din când în când capul, mă privea cercetător, apoi îl lăsa din nou în jos răspunzând ceva cu voce scăzută.

O dată, stăteau pe bancă în grădină, puneau ceva la cale i nu şi-au dat seama că fereastra de la parter era întredeschisă. Şi atunci m-am convins că doamna Prâsilovâ nu era surdă, dimpotrivă, avea auzul la fel de bun ca un râs. Iar ceea ce a auzit fie a mâniat-o atât de tare încât şi-a depăşit ura faţă de familia Horâcek, fie a convins-o că cei din familia Horâcek sunt nişte mizerabili, pentru că a urcat neîntârziat până la primul etaj cu picioarele ei bătrâne şi le-a împărtăşit mătuşii Ivana şi unchiului Jarek conţinutul discuţiei.

— Voia ca el s-o arunce de pe scări pe asta mică, a relatat ea.

I-a explicat că fata asta e ca un cuc. împinge puii de pasăre din propriul cuib şi ocupă tot spaţiul doar pentru ea.

Femeia a dat din cap dezaprobator.

— Ce fel de oameni sunteți de ați crescut astfel de nenorociți?

Să se teamă omul în propria casă.

S-a întors, s-a prins de balustradă şi a coborât cu atenție, repetând la fiecare treaptă cu jumătate de glas:

— Nenorociți. Nenorociți.

Mătuşa Ivana a izbucnit în plâns, iar unchiul Jarek a început să strige la ea:

— E vina ta. Din cauză că ți-a fost ție milă, copiii noştri vor ajunge nişte criminali. Ce le faci? Nu poți să le oferi o copilărie frumoasă copiilor tăi?

Mătuşa a început să plângă în hohote, a trecut pe lângă mine, a intrat în dormitor şi a trântit uşa după ea. Unchiul Jarek nici nu s-a uitat la mine, şi-a luat pălăria din cuier şi a plecat.

Am rămas în picioare în hol ascultând hohotele de plâns care răzbăteau din dormitor. Eram foarte speriată pentru că ştiam că nu mai pot rămâne la familia Horâcek. îmi era teamă că aveau să mă ducă la comitetul național, ca să mă dea la orfelinat. Iar la orfelinat erau o mulțime de Ide.

M-am ghemuit în pat, am început să plâng şi o rugam în gând pe mami să nu mă lase singură aici, să vină să mă ia. Nici n-am apucat să adorm bine, că m-a trezit soneria şi din hol am auzit vocea mamei.

— Am venit după Mira.

Am sărit din pat şi am dat fuga spre uşă. Când mătuşa Ivana a făcut un pas în spate, am zărit o siluetă slabă într-un pulover mare, negru.

Se întorsese mătuşa Hana.

CAPITOLUL CINCI

Februarie-mai 1954

La o săptămână după serbarea zilei de naştere a surorii ei Rosa, mătuşa mea Hana Helerovâ s-a trezit la ora şapte, s-a îmbrăcat, şi-a făcut o cană de cafea cu lapte şi a mâncat o felie de pâine. După micul dejun a stat nemişcată, cu ochii pironiți în gol, apoi a tresărit, s-a întors cu gândurile în prezent, şi-a tăiat o felie subțire din franzela întărită de săptămâna trecută şi a băgat-o în buzunarul puloverului negru călduros.

A spălat cu grijă vasele după ea, a şters masa, a măturat podeaua şi a aruncat o privire prin bucătărie ca să se asigure că totul este aşa cum trebuie să fie. Apoi s-a dus în dormitor să închidă fereastra şi să împăturească plapuma aerisită. A bătut perna în timp ce se gândea la mama ei, bunica mea, Elsa, care spunea întotdeauna că patul trebuie să se răcească bine mai întâi şi că nu trebuie să-l faci cât timp e cald.

A mângâiat cu palma plapuma albă şi a simțit cum se leagănă pământul sub ea. A respirat adânc, şi-a îndreptat spatele şi a păşit în cămară după sacoşa împletită. Era luni, iar lunea mergea să cumpere pâine proaspătă de la brutăria de alături şi alte lucruri necesare de la prăvălia din piață.

Nu mergea nicăieri altundeva. Nu-i plăceau oamenii şi nu avea încredere în ei. Doar uneori mergea să-şi viziteze sora. Rosa însă venea la ea aproape în fiecare zi, dar avea propria viață, în care Hana nu-şi avea locul.

Doar de Ziua Tuturor Sfinților se lăsa convinsă de Rosa să meargă cu ea la cimitir, să pună o floare pe mormântul mamei. De ce ar fi mers mai des acolo dacă nu ştie nimeni unde zace de fapt trupul mamei? Ce sens are să îngenunchezi în fața unui nume scris cu litere aurii pe marmura rece?

Când a luat sacoşa din cuier, a simțit că o cuprinde slăbiciunea. Nu a fost deloc surprinsă. Respirație greoaie, negru în fața ochilor, picioare şi mâini tremurânde, crampe

la stomac – nu era nimic necunoscut. Era resemnată cu bolile şi problemele ei şi învățase să trăiască cu ideea că alte femei au un soț şi copii, iar ea are boli.

S-a aşezat şi a aşteptat să-i treacă slăbiciunea. Mai devreme sau mai târziu, dispărea de fiecare dată. Din obişnuință, a vârât mâna în buzunar, a rupt o bucată de coajă şi a băgat-o în gură. A simțit că i se face rău, capul i se învârtea, iar bucătăria se legăna în cercuri sălbatice. S-a ridicat cu grijă, a trecut de la masă la perete, s-a ținut de mobilă şi s-a târât spre dormitor. Legănarea era din ce în ce mai puternică, o arunca dintr-o parte în alta, iar genunchii o lăsau. în cele din urmă, a găsit capul patului şi a căzut pe plapuma aranjată cu grijă. A reuşit să facă asta în ultima clipă, înainte de a-şi pierde cunoştința şi a aluneca într-o altă lume.

Deodată, nu mai era acasă, ci în tren. Trenul vuia, se smucea, prin ferestrele deschise intra un aer înghețat, iar Hana tremura de frig. Simțea doar frigul şi ritmul regulat al roților din fier gonind pe şine şi ducând-o în acel loc de unde nu mai exista cale de întoarcere. Apoi cineva din tren a stins lumina şi totul a fost înghițit de întuneric. Din semiîntuneric ieşeau siluete, vorbeau cu ea, o trăgeau acolo unde nu voia să se întoarcă niciodată. Şi-a astupat urechile, a fugit de ele, dar nu avea unde să se ascundă.

Seara, brutăreasa şi-a amintit că vrăjitoarea aia ciudată, Helerovâ, care nici nu ştie să salute cum se cuvine, nu venise de dimineață să ia pâine, dar gândurile i-au fugit imediat la cele douăzeci şi trei de coroane care îi lipseau din casă la sfârşitul zilei.

Vânzătoarei de la tejghea nu îi lipsea deloc Hana Helerovâ, chiar dacă aceasta venea regulat la magazin, în fiecare luni dimineață, după ora nouă. Era enervată că clienții tot pipăiau produsele, în ciuda numeroaselor avertismente şi afişe cu privire la igienă, iar ea trebuia să

aibă grijă în toată vânzoleala să le atragă atenția ca să nu aibă neplăceri.

Oamenii din oraş aveau propriile griji, aşa că nimeni nu observase că două seri la rând, ferestrele vecinei lor Hana Helerovâ rămăseseră întunecate şi cu perdelele trase.

Când am urcat scările spre apartamentul ei, delira şi se confrunta în febră cu propriile frici. Nu a conştientizat deloc sosirea doctorului gras şi transportul la spital. în acel moment, era deja la graniță şi lipseau doar câțiva paşi până să treacă prin zidul invizibil, să ajungă printre cei dragi şi să afle în sfârşit unde se sfârşise viața mamei ei, Elsa, şi a bunicilor.

În timp ce eu făceam ture pe trotuarul din piața numită pe atunci Stalingrad şi căutam silueta înaltă a salvatorului meu, mătuşa Hana era transportată la spitalul regional. La secția de boli infecțioase era plin. Bolnavii zăceau şi pe coridoare, iar personalul medical era la fel de obosit şi de speriat ca pacienții, aşa că, încă de la poartă, ambulanța a fost deviată spre spitalul din Hradiste. Doctorul cel gras a coborât din maşină fiindcă a considerat că prezența lui nu este necesară, din moment ce pacienta era pe jumătate moartă şi, spre deosebire de ceilalți, nu mai putea fi ajutată. Febra mare pe care o avea bolnava de două zile, în care nici nu băuse, nici nu mâncase nimic, o sleise de puteri, aşa că nu i se mai dădea nicio speranță.

În clipa în care eu bâjbâiam disperată după chei în holul întunecat al casei noastre, mătuşa Hana era internată în spitalul din Hradiste. Infirmierele i-au scos puloverul negru, rochia, şosetele şi lenjeria, le-au pus pe toate într-un sac şi le-au trimis să fie dezinfectate. Apoi au spălat-o, au îmbrăcat-o într-o cămaşă de în, au forțat-o să bea un pic de ceai dulce şi au dus-o în camera în care trebuia să-şi aştepte moartea.

In seara aceea, eu am adormit în debaraua întunecată de la primul etaj al casei care arăta ca un vapor şi nici prin gând nu îmi trecea că nu aveam să mă mai întorc niciodată acasă.

Mătuşa Hana stătea întinsă alături de alți doi muribunzi într-o cameră mică de spital şi fugea de coşmaruri. Se apăra de brațele care o trăgeau iar şi iar din vagonul de tren, se prindea de uşile de fier, dar nu avea niciun pic de forță în degete. Corpul o durea, lacrimi disperate i se prelingeau pe obraji, gura i se strâmbase de frică, iar prin cap îi gonea un singur gând: Nu, acolo nu, acolo nu mă mai întorc niciodată, mai bine mor.

Apoi a împins-o cineva şi Hana a căzut pe peronul rece de beton. Şi-a adunat toate forțele, s-a ridicat şi, clătinându-se, s-a îndepărtat de tren. Strigătele din spatele ei se auzeau la fel de tare, dar când s-a uitat în urmă, nu a văzut pe nimeni. Ştia că dacă vrea să scape trebuie să plece cât mai repede. Intrarea în clădirea gării era deschisă şi Hana a luat-o la fugă prin hala lungă în căutarea unei ieşiri. Toate uşile erau încuiate, iar la ferestre erau gratii. Puterile o părăseau. Picioarele îi erau slăbite, genunchii i se înmuiau şi mâinile îi tremurau. Mergea împleticindu-se de la o uşă la alta până ce, în sfârşit, una s-a deschis.

S-a trezit într-o încăpere mică acoperită cu faianță albă. Pe partea dreaptă era un rând de chiuvete, în partea stângă, cabinele cu vase de toaletă. Iar fereastra din mijlocul peretelui opus era deschisă şi nu avea gratii. A închis uşa după ea, dar vocile urmăritorilor nu s-au stins. Simțea că sunt în spatele uşii şi că pot năvăli din clipă în clipă şi o pot prinde. Nu-i rămăsese decât o singură posibilitate.

A tras scaunul din colțul încăperii, l-a pus sub fereastră, s-a urcat pe el, s-a aşezat pe pervaz şi a scos un picior afară. S-a uitat pe fereastră şi a văzut prin întuneric conturul pieței din Mezirici. Trebuie doar s-o traverseze în

fugă şi într-o clipă va fi în siguranța casei ei. Va încuia uşa după ea şi n-o va mai deschide nimănui niciodată.

A scos şi al doilea picior, s-a lăsat să alunece pe brâul care împrejmuia clădirea şi încet, cu spatele lipit de zidul dur, s-a îndepărtat de fereastră. Abia după câțiva paşi s-a uitat în jos. Piața dispăruse. Sub picioarele ei se căsca o prăpastie fără fund. A închis ochii, dar era deja prea târziu. O forță invizibilă a prins-o şi a tras-o în adâncuri.

Patul Hanei era la capătul îndepărtat al încăperii, separat de uşă de paturile celor doi pacienți grav bolnavi. O asistentă venea la fiecare oră în salon, asculta respirația şuierătoare şi gemetele muribunzilor, dar secția era suprasaturată de cei care aveau mult mai multă nevoie de ajutorul ei, aşa că nu a intrat înăuntru şi nici nu a observat dispariția Hanei.

Abia la primele ore ale dimineții, pe peluza din fața clădirii, fochistul a găsit un corp inert de femeie de care era cât pe ce să se împiedice când ieşea din tura de noapte. Imediat ce şi-a revenit din prima sperietură, a dat fuga în cabinetul de urgențe de la parter, a bătut la uşă şi, când s-a deschis, a dat buzna înăuntru.

— Aveți un cadavru afară, a îngăimat el. Probabil a căzut pe fereastră.

Somnoros, doctorul Jarolim, care fusese de gardă peste noapte şi care reuşise să adoarmă cu mai puțin de o oră înainte, după plecarea ultimului pacient, a priceput imediat, după înfățişarea înspăimântată a fochistului, că de data aceasta bătrânul nu e beat, chiar dacă asta i se întâmpla destul de des. I-a făcut semn asistentei să cheme un infirmier şi au ieşit repede afară.

Hana era întinsă pe spate, cu brațele larg deschise, cămaşa de noapte ridicată şi capul alb răsucit într-o parte. Doctorul nu a mai verificat dacă trăieşte sau nu, a apucat-o de subsuoară şi împreună cu infirmierul au aşezat trupul

rece, emaciat, pe o targa, au aruncat un cearceaf peste ea şi au transportat-o înăuntru. Apoi l-au scos pe fochist pe uşă şi, amenințându-l că îl vor da afară, i-au spus că-i interzic să vorbească despre evenimentul la care întâmplător fusese martor.

— Doar ştiu ce înseamnă secret medical, o vorbă nu suflu, s-a jurat fochistul, dar sub influența paharelor de rachiu de ienupăr cu care şi-a potolit şocul, până la prânz şi-a uitat deja promisiunea şi a descris în amănunt oribila întâmplare nu doar soției şi vecinilor, ci şi camarazilor din cârciuma de lângă gară.

Doctorul Jarolim lucra de mulți ani în spital. Ideile despre frumusețea şi beneficiile meseriei de doctor şi despre necesitatea slujbei sale se transformaseră, în lungii ani de practică, în rutină zilnică, dar încă îşi iubea munca. încăpățânarea era o parte esențială a caracterului său, iar asta l-a împins să lupte cu destinul pe care femeia slabă cu părul alb îl avea scris pe chipul pe jumătate mort. Nu voia să o lase să moară, aşa cum îi şopteau asistentele şi colegii. După cum ştiau foarte bine aceştia, căderea pacientei de la fereastră era eşecul lor şi, mai devreme sau mai târziu, se va găsi cineva care să le amintească acest lucru.

— Zadarnic, spuneau. Era condamnată la moarte încă de când au adus-o.

Doctorul Jarolim a examinat trupul osos, marcat de chinuri pe care nicio ființă vie nu ar trebui să le cunoască, a suflecat mânecile cămăşii de noapte murdare şi a simțit un puls aproape imperceptibil. A mişcat capul Hanei într-o parte şi în cealaltă, i-a pipăit brațele şi picioarele şi a dispus să fie dusă la radiografie. A însoțit-o el însuşi pe femeia aşezată în scaun cu rotile de-a lungul coridorului lung până la lift, a împins scaunul spre uşa radiologiei şi a bătut nervos în uşă ca să fie lăsat să intre. Apoi i-a îndemnat pe asistenții de laborator să grăbească ritmul, de parcă ar fi

putut accelera procesele chimice, a examinat îndelung radiografiile şi a ajuns cu satisfacţie la concluzia că femeia cu părul unei bătrâne şi trupul unei martire, dar care avea de fapt numai treizeci şi cinci de ani, avea rupte doar ambele tibii, mâna dreaptă şi câteva coaste, după ce căzuse de la etajul al doilea.

Era aproape de prânz când a adus-o pe Hana, toată în ghips şi încă fără cunoştinţă, înapoi la secţia de boli infecţioase, a predat-o medicului primar şi i-a atras atenţia dur:

— Sper ca de data asta să nu vă mai scape.

— Colega, ar trebui să ştii că atunci când au febră mare...

— Ştiu, l-a întrerupt Jarolim. Dar dacă moare, colega-necolega, eu nu am de gând să vă acopăr.

De fiecare dată când unul dintre bolnavi pierdea lupta cu tifosul, iar asistenta îi acoperea corpul cu un cearceaf şi îl lua din salon, pacienţii de toate credinţele şi apartenenţele politice se întorceau, de frică, spre cel în a cărui existenţă voiau deodată să creadă. îşi împreunau mâinile şi se rugau să-i cruţe şi să le dea voie să se întoarcă la vechile lor vieţi.

După câteva zile, mătuşa Hana s-a trezit din febră şi a început să perceapă ceea ce o înconjura. însă nu-şi putea împreuna mâinile pentru că avea braţul drept în ghips până deasupra cotului. Oricum nu s-ar fi rugat. Nu înţelegea cum poate cineva să-i adreseze o rugăminte unei fiinţe care, în cel mai bun caz, nu există, iar în cel mai rău caz, le-a trimis pe cap toate suferinţele sau le-a lăsat să se întâmple, în ciuda faptului că este atotputernică.

Pe măsură ce epidemia de tifos dădea înapoi, scădea şi numărul cazurilor mortale, iar pacienţii se întorceau treptat acasă din spitale. Hana, căreia cu câteva săptămâni înainte nu-i dăduse nimeni nicio speranţă, şi-a revenit repede, dar

încă nu se putea îngriji singură pentru că avea picioarele închise în armura de ghips.

Nu ştia nimic despre familia surorii ei, dar nu i se părea deloc ciudat că în toată această perioadă nu venise nimeni să o viziteze la spital, pentru că vizitele la secția de boli infecțioase erau interzise. Nu îşi amintea cum se pricopsise cu fracturile şi abia treptat, mai mult de la ceilalți pacienți decât de la personal, a aflat că rătăcise cu febră pe coridoare şi căzuse de la o fereastră de la etajul al doilea în timp ce delira, fugind de nişte urmăritori inexistenți, întrucât nimeni nu văzuse nici rătăcirea ei pe scări, nici căderea, apăruseră diferite versiuni. Unii spuneau că Hana încercase să se sinucidă, alții susțineau, dimpotrivă, că fusese victima unei crime. A existat şi o variantă în care îşi făcuseră apariția nişte ființe supranaturale, pentru că, la fel ca Hana, şi alți bolnavi aveau halucinații în timpul febrei, aşa că nu ştiau ce anume din amintirile lor era real şi ce era doar vis. în curând, pacienții au început să se teamă atât de tare, încât mergeau câte doi la toaletă. în cele din urmă, a fost nevoie de intervenția doctorului Jarolim care i-a explicat oficial Hanei ce se întâmplase cu adevărat.

Nu i-ar fi trecut niciodată prin cap să învinuiască pe oricine altcineva decât pe ea însăşi pentru cădere, motiv pentru care asistentele de pe secție îi erau nespus de recunoscătoare şi se îngrijeau de femeia tăcută de parcă ar fi fost cea mai bună prietenă a lor.

De-abia pe la jumătatea lui mai, oasele de la picioare s-au întremat suficient cât să susțină greutatea corpului slab al Hanei, mâna o mişca deja chiar dacă nu o putea întinde în totalitate, iar coastele se sudaseră, aşa că noaptea se putea întoarce pe-o parte, iar ziua putea respira profund. Hana se dezvățase de mult timp să-şi mai cerceteze sentimentele, era maestră în arta de a nu se gândi la viitor şi de a uita de trecut la lumina zilei. Doar câteodată, o lua

pe nepregătite o amintire, o învăluia ca o pătură întunecată şi o făcea să înghețe pe loc. Se învățase să nu se ataşeze nici de lucruri, nici de oameni, de aceea, şederea la spital era pentru ea suportabilă, iar întoarcerea acasă nu-i trezea niciun fel de sentiment sau de aşteptare.

Ambulanța a dus-o până în fața casei. Cu un semn din cap şi-a luat rămas bun de la şofer. Acesta doar a trântit uşa şi a plecat fericit că scăpase de femeia ciudată. îi plăcea să stea de vorbă cu pasagerii, dar bătrâna asta stătuse tot drumul aproape nemişcată şi fără să scoată vreun cuvânt. Dacă n-ar fi stat dreaptă, ar fi crezut că a murit. Trebuia să se uite întruna la ea şi îl scotea din sărite atât de tare, încât de câteva ori era cât pe ce să facă accident. Data viitoare ar fi bine să nu mai ia niciun pasager în față. N-are decât să şadă frumos în spate.

Hana a strâns toarta genții şi a păşit spre casă. Nici nu i-a trecut prin minte să inspire adânc aerul de primăvară şi să se uite prin piața oraşului natal. Nu a căutat ziare, nu o interesa dacă vecinii sau cunoscuții trecuseră de epidemie. S-a îndreptat direct spre apartamentul de la primul etaj, a deschis geamurile ca să iasă aerul greu şi abia când a văzut patul nefacut şi clivia uscată, singura floare pe care o avea pentru că o primise cândva, demult, de la sora ei, la ziua de naştere, şi-a dat seama că Rosa nu trecuse pe acolo nici măcar o dată. S-a aşezat la masa din bucătărie, s-a uitat la sacoşa împletită care era în continuare acolo unde o abandonase cu aproape trei luni în urmă şi s-a gândit.

Rosa era singura rudă care îi mai rămăsese – cu excepția urmaşilor enervanți ai Rosei. Era cu câțiva ani mai mică, iar mama lor îşi băgase de mult în cap că e plăpândă şi se temea groaznic că va păți ceva, de aceea, Hana îi purtase de grijă toată copilăria. Apoi, cumva, rolurile se inversaseră. Când au rămas doar ele două pe lume, Hana nu mai avea putere să aibă grijă nici de sine, darămite de altcineva. Dar

Rosa avea deodată multă putere şi dragoste. Îşi iubea copiii, soțul şi îi mai rămânea suficientă dragoste şi pentru sora ei. S-a îngrijit de Hana ca de-al patrulea copil al său, chiar dacă pe aceasta n-o interesa deloc. Refuza să se lase subjugată de sentimentele surorii ei şi îi evita dinadins familia. Rosa însă nu se lăsase dată la o parte, îşi impusese prezența, o învăluise cu dragostea ei şi nu-i dăduse voie să se rupă complet de lume şi să se afunde în indiferența eliberatoare.

Hana a privit stratul gri de praf care acoperea podeaua, mobila şi pervazurile ferestrelor şi în acel moment a înțeles de ce nu primise nicio scrisoare la spital, de ce nu se interesase nimeni de starea sănătății ei, de ce nu-i trimisese nimeni niciun pachet cu fructe. A simțit o durere ascuțită, pieptul i s-a deschis şi, ca atunci când se rupe un sac şi tot nisipul se prăvăleşte nestăvilit pe pământ, a ieşit din ea tot cee ce o mai lega de lume.

A priceput că Rosa era moartă.

S-a ridicat şi, cu un pas mai rapid decât cel cu care era obişnuită de ani întregi, a ieşit din apartament. A coborât cu dureri în picioare scările, a traversat piața pavată, a trecut pe lângă coloana molimei, apoi a înconjurat casa celor „Doisprezece apostoli” şi a cotit pe o străduță îngustă care ducea spre râu. Vitrina prăvăliei cu ceasuri era murdară, acele ceasornicelor prăfuite erau nemişcate. A apăsat clanța mare din fier forjat şi a zgâlțâit uşa încuiată. A încercat încă o dată, apoi a privit neajutorată pe stradă. I s-a părut că de la fereastra casei de vizavi o privise cineva, apoi îşi retrăsese repede capul.

O clipă a rămas nehotărâtă, apoi s-a îndreptat spre cealaltă parte a străzii.

— Bună ziua! s-a hotărât să strige către fereastră. Nu s-a arătat nimeni, aşa că a început să bată cu pumnul în uşă. Printre muşcatele proaspăt sădite s-a ivit o față cu ochelari.

— Bună ziua! a spus din nou. Sunt sora doamnei Karâskovâ. S-a gândit ce să spună mai departe. Nu ştiţi unde aş putea s-o găsesc?

— Trebuie să mergeţi la comitet, a răspuns un glas de femeie. Ochii din spatele ochelarilor o priveau iscoditor, iar Hana i-a simţit ţintuindu-i spatele când s-a întors spre strada care ducea înapoi în piaţă.

Iar acolo, în casa cu tavane frumos arcuite, femeia de la starea civilă i-a împins o listă lungă, în ordine alfabetică, şi a plecat. Pe hârtie erau numele celor care se îmbolnăviseră în timpul epidemiei, numele spitalelor unde fuseseră duşi şi datele internării şi externării. Douăzeci de nume din listă aveau, în afară de dată, şi o cruciuliţă.

Astfel a aflat Hana Helerovâ că Rosa, Karel şi doi copii de-ai lor muriseră. Când s-a întors funcţionara, Hana stătea în continuare la masă şi se uita la numele surorii ei bătut la maşină. Avea ochii uscaţi, iar mintea complet goală. Niciun zgomot nu răzbătea până la ea, doar în mijlocul pieptului îi creştea o răceală de gheaţă care i se răspândea în tot corpul. S-a ridicat.

— Ar mai fi chestiunea înmormântării, a spus funcţionara.

Au fost înmormântaţi pe cheltuiala oraşului pentru că nu se ştia când... dacă... Dar dacă se găsesc rude care trăiesc... a tuşit ruşinată. Aşa e legea, ştiţi? Trebuie achitat.

Şi a împins un plic către Hana.

Hana nici nu s-a uitat la ea, a lăsat plicul pe masă şi s-a întors spre uşă.

— Bine, atunci vi-l trimitem prin poştă! a strigat funcţionara în spatele ei.

Hana a închis uşa biroului în urma ei. De mine, singura ei rudă, nici nu a întrebat.

CAPITOLUL ŞASE

Mai 1954

Jaroslav Horâcek se hotărâse să fie soldat când avea patru ani. îşi amintea destul de clar că stătea pe umerii tatălui său şi, de la o înălțime pe care oamenii înghesuiți din piață nu puteau decât să o invidieze, se uita la parada militară organizată cu ocazia sărbătoririi primului an de la apariția noii Republici Cehoslovace. Şirurile drepte şi mişcarea uniformă a picioarelor soldaților îl fermecaseră atât de tare, încât mersese în pas de marş tot drumul până acasă, mergea în pas de marş de fiecare dată când se ducea cu mama la cumpărături şi, în ciuda protestelor părinților, mergea în pas de marş şi duminica la biserică. Pe când locuiam încă la familia Horâcek, iar unchiul Jarek era bine dispus, uneori povestea râzând în timpul cinei cum tropăitul picioarelor lui mici răsuna pe sub arcadele de piatră.

— Apoi, tata mi-a spus că statuia Fecioarei Măria s-a încruntat la mine. în clipa aceea, am încetat să mai tropăi, dar urlam de fiecare dată când trebuia să intru în biserică. Şi aşa am devenit ateu.

Nu ştiam ce înseamnă ateu, dar credeam că e un fel de unitate militară, pentru că unchiul Jarek chiar se făcuse soldat până la urmă. însă mai înainte învățase de la unchiul său meseria de măcelar.

Dacă mă gândesc, a fost o pregătire potrivită pentru un soldat. Ori de câte ori se servea carne la masa familiei Horâcek, se apuca de porționat. Apuca cuțitul, întotdeauna cel mai mare pe care îl găsea în sertar, iar eu trebuia să-mi feresc privirea pentru că meseria lui de măcelar mi se amesteca în cap cu cea de soldat şi în fața ochilor îmi apăreau imagini ciudate.

— Apoi m-am înrolat şi am rămas în armată. Pentru că armata are grijă de tine.

Când spunea asta ştiam cu toţii că pasajul următor era destinat lui Gusta şi ne uitam la el. El se prefăcea de fiecare dată că nu e în bucătărie. Se făcea mic de tot, se prăbuşea în el, iar în ochi avea o expresie indiferentă, asemănătoare cu a mătuşii Hana.

— Armata te disciplinează şi devine a doua ta familie.

Pe măsură ce unchiul Jarek se înfierbânta, Gusta se retrăgea în carapacea lui, aşteptând concluzia previzibilă.

— Eu nu am putut face şcoala militară, Gustav. Dar tu sigur o să ajungi ofiţer, îşi bătea fiul pe umăr şi nu se lăsa deloc descurajat de lipsa de entuziasm a copilului. Cu siguranţă spera ca, repetându-i în fiecare seară lui Gusta dorinţa sa, să-l erodeze aşa cum erodează picăturile de apă piatra în ani de zile.

Mătuşa Ivana avea o relaţie oarecum diferită cu armata, iar eu eram destul de sigură că nici ea nu era deloc entuziasmată de ideea ca Gusta să se facă soldat. Numai că nu voia să se certe cu soţul ei şi apoi să asculte cum trebuie să fie recunoscători armatei pentru tot ceea ce au.

După mine, mătuşa Ivana era singurul om, cel puţin din câţi cunoşteam eu, căruia războiul îi adusese ceva bun în viaţă. Unchiul Jarek era subofiţer în armata Primei Republici, iar aceştia nu aveau voie să se însoare fără consimţământul armatei. Şi unchiul nu ar fi primit consimţământul pentru că aleasa lui nu avea o zestre suficient de mare. Când Republica a fost ocupată de nemţi, unchiul Jarek a plecat din armată şi a lucrat din nou la unchiul lui ca măcelar. Măcelarilor nu le impunea nimeni nimic legat de însurătoare, aşa că a putut în sfârşit s-o ia de nevastă pe Ivana şi să facă din ea doamna Horâckovâ. După război, măcelarul Horâcek a redevenit sergentul Horâcek, dar deja erau alte vremuri şi în plus era căsătorit, aşa că după o vreme armata i-a repartizat un apartament la etajul

întâi al unei vile burgheze, iar el a mers din nou în pas de marş la parade, alături de camarazii săi.

Nu ştiu cu ce altceva s-a mai ocupat, dar am aflat ce-a făcut în ziua în care i s-a spus că cele două progenituri ale sale se pregăteau să mă împingă pe scări. Şi-a pus chipiul şi a mărşăluit în direcția pieței. în fața casei mătuşii Hana a ezitat, pentru că nu era sigur că ceea ce urmează să facă e corect, dar apoi a luat-o hotărât la goană pe scări în sus. Cu siguranță a urcat câte două trepte, pentru că era nemăsurat de mândru de condiția lui fizică şi o îmbunătățea ori de câte ori avea ocazia.

A sunat la uşă şi probabil că a aşteptat o clipă. Mătuşa Hana nu primea vizite, aşa că a avut impresia că cineva greşise adresa şi nici nu a catadicsit să deschidă.

Jaroslav Horâcek a sunat încă o dată şi de data aceasta a auzit nişte sunete slabe venind dinăuntru. Mătuşa Hana s-a trezit din starea ei de semi-visare, a împins scaunul şi s-a îndreptat spre uşă. Pentru o fracțiune de secundă, i-a trecut prin minte că a venit sora ei, Rosa, apoi şi-a amintit că Rosa n-o să mai vină niciodată pentru că e moartă. Spre deosebire de mine, nu era atât de ridicolă încât să spere că fusese o greşeală, aşa că nu s-a grăbit deloc.

Jaroslav Horâcek o cunoscuse cândva pe mătuşa Hana, ştia din auzite că e o ciudată, dar chiar şi aşa s-a speriat cu adevărat când femeia în negru a venit să-i deschidă.

După moartea mamei mele, Rosa, Hana ieşea din casă doar când i se termina pâinea. Nu cumpăra nimic altceva. Zile întregi stătea la masă, rupea din când în când o bucățică de coajă şi o băga în gură. Fusese întotdeauna slabă, dar în timpul lungii şederi în spital se îngrăşase un pic. Până în acel moment kilogramele câştigate se pierduseră din nou, hainele negre atârnau pe ea, avea fața căzută şi ochii morți.

— Privirea aceea, privirea aceea m-a speriat cel mai tare, a spus mai târziu unchiul Jarek, dar în momentul acela a fost izbit de mirosul care ieşea din apartament şi care îl împinse doi paşi în spate. Primul lucru care mi-a trecut prin minte a fost că n-o putem trimite acolo pe Mira, a povestit el. Dar privirea Hanei s-a schimbat brusc.

— Ce cauți aici?

În acest punct al povestirii, glasul lui Jaroslav Horâcek a luat un ton ofensiv.

— Ce era să spun? I-am zis că Mira e la noi şi că nu mai poate rămâne. Ori vine s-o ia, ori o ducem la primărie să facă ce-or vrea cu ea. Că doar nu suntem orfelinat.

S-a întors spre ieşire pentru că voia să plece cât mai repede. Trebuia să scape de mirosul acru care venea din spatele uşii şi dinspre femeia în negru, trebuia să scape de ochii aceia morți.

— Aşteaptă. S-a oprit.

— Unde e?

I-a spus adresa. Apoi a luat-o la goană pe scări în jos şi s-a îndreptat spre cârciumă. Nu voia să fie acolo când Hana cea întunecată avea să apară la uşa lor.

Cred că atunci când mătuşa Hana a venit să mă ia, Ivana Horâckovâ a fost la fel de surprinsă şi de speriată ca şi mine. Stătea nemişcată în uşă şi se uita la mătuşa Hana, de parcă îşi dădea seama că ar trebui să spună ceva, dar nu-i trecea nimic prin minte. Eu m-am oprit un pic în spatele ei ştiind un singur lucru: că nu vreau să merg cu mătuşa Hana, dar va trebui, pentru că cei din familia Horâcek nu mă mai lasă să stau la ei.

Mătuşa Hana îşi muta greutatea de pe un picior pe celălalt. Picioarele rupte continuau să i se umfle şi să o doară. Se uita la mine de parcă mă vedea pentru prima dată în viață şi mă examina din cap până în picioare. Mi-a trecut prin minte că vrea să se convingă că măcar semăn cu sora

ei, dacă tot o să mă aibă pe cap. Pe atunci aveam doar ochii mamei mele. De-abia mai târziu am început să-i recunosc trăsăturile pe chipul meu, iar acum deja îmi pot imagina cum ar fi arătat dacă ar fi îmbătrânit.

— Să mergem.

Din glasul Hanei răzbătea atâta oboseală, încât Ivana Horâckovâ a încetat să se mai teamă şi s-a străduit să vorbească.

— Hanicka, îmi pare tare rău pentru ceea ce s-a întâmplat...

— Să mergem, a spus din nou mătuşa Hana, vocea ei sunând de data aceasta nefericit şi nerăbdător. De parcă n-ar fi vrut să audă ceea ce se pregătea Ivana să-i spună.

— De-aş fi putut...

Atunci m-am gândit că vorbeşte despre moartea familiei mele, că vrea să-şi exprime condoleanțele în fața mătuşii Hana. Mult mai târziu am înțeles ce voia să spună de fapt.

Deodată, mătuşa Hana s-a îndreptat de spate şi disperarea care radia din trupul slab, îmbrăcat în negru, s-a preschimbat în furie. S-a repezit la mine şi m-a apucat de umăr. Degetele osoase mi s-au afundat dureros în piele şi forța supărării mătuşii m-a tras cu ea.

— Ai fi putut! a strigat glasul mamei din gura Hanei. Ai fi putut!

M-am speriat atât de tare încât am început să plâng. Chiar şi viața alături de Ida şi Gusta mi se părea mai bună decât convietuirea cu mătuşa Hana. Cel puțin pe cei doi îi cunoşteam şi ştiam că nu mă pot aştepta la nimic frumos din partea lor. Dar la ce mă puteam aştepta de la nebuna de Hana? Speram ca mătuşa Ivana să spună totuşi că pot rămâne la ei. Sigur ştia că Hana Helerovâ nu e întreagă la minte. Dar Ivana Horâckovâ a rămas pe loc acoperi ndu-şi fața cu palmele. Mergeam împiedicată alături de Hana şi

simțeam aceeaşi disperare care, dintr-un motiv pe care nu-l înțelegeam, se oglindea şi pe fața ei.

Pe strada din fața casei, mătuşa Hana mi-a dat drumul şi a încetinit. Scurta ieşire o epuizase, aşa că a domolit ritmul şi, până acasă, a măsurat oraşul cu paşi regulați, marcați de durere. Mergeam ascultătoare pe lângă ea. Ce altceva îmi rămăsese de lăcut? Nu aveam curajul să-i spun că am toate lucrurile la familia Horâcek, tot, de la periuța de dinți şi pijama până la servieta de şcoală. întreg drumul nu s-a auzit niciun cuvânt. Atunci am crezut că mătuşa Hana era supărată, dar astăzi ştiu că era la fel de speriată ca mine. Nu reuşea să aibă grijă nici de ea, iar acum îşi legase de gât o fetiță.

Eram o pereche ciudată. O femeie obosită într-un pulover lălâu, negru, fustă lungă, ghete cu şireturi şi batic tras până la jumătatea frunții conducea prin oraş o fetiță plânsă şi ciufulită de nouă ani, îmbrăcată într-un şorțuleț subțire cu nasturi şi cu papuci de casă în picioare. Până să ajungem la casa mătuşii, începusem să tremur de frig.

La primul etaj al casei din piață, mătuşa Hana s-a aşezat la masa din bucătărie, iar eu, deşi eram amorțită de frig, am deschis repede toate ferestrele ca să iasă aerul greu care îmi întorcea stomacul pe dos.

— Nu am nici periuță de dinți, nici pijama, am spus eu în spatele mătuşii Hana.

Nu a schițat niciun gest.

— Mâine trebuie să merg la şcoală, dar servieta mea a rămas la familia Horâcek, am continuat.

Mătuşa Hana a băgat mâna în buzunar şi a scos pe masă o bucățică de pâine. Chiar şi de la distanță vedeam că rămăseseră pe ea perişori de lână neagră. M-am întors spre fereastra pentru care o invidiasem întotdeauna pe mătuşa Hana, mi-am înfăşurat pe umeri pătura de pe canapeaua

din bucătărie, m-am aşezat pe pervaz şi m-am uitat la oamenii care se intersectau în piață.

De dimineață, m-a trezit frigul. Eram întinsă pe sofaua din bucătărie şi arcurile mă împungeau în coaste. Aveam pe mine acelaşi şorț în care venisem la mătuşa şi eram acoperită doar cu pătura croşetată în care mă învelisem înainte să adorm. Ferestrele erau în continuare deschise, aşa că aerul rece al dimineții intra şi îl simțeam pe piele. M-am ridicat, am închis ferestrele şi m-am ghemuit din nou pe canapea ca să mă încălzesc măcar un pic. Ceasul din bucătărie se oprise cu luni în urmă, dar după zgomotul care venea din piață am intuit că ar trebui să mă ridic şi să merg la şcoală. Era pentru prima dată în viață când chiar mi-ar fi părut bine să merg la şcoală.

Orologiul bisericii a început să bată şi am numărat şapte bătăi. Mi s-a părut că aud foşnete din camera alăturată şi în câteva clipe uşa s-a deschis şi a apărut în prag mătuşa Hana.

A fost surprinsă când a dat cu ochii de mine, de parcă ar fi uitat că sunt acolo şi s-a holbat la mine la fel cum mă uitam şi eu la ea. Nu-mi puteam lua privirea de la ea deoarece era pentru prima oară când o vedeam îmbrăcată în altă culoare decât în negru. Avea pe ea o cămaşă lungă, albă, de în, în care părea şi mai slabă şi mai amărâtă decât în puloverul ei negru. Avea părul alb strâns în coadă şi singurul lucru negru la ea erau ochii. Probabil că se spălase cu o seară înainte pentru că nu mai putea atât de tare, dar nu eram sigură, fiindcă îmi era frică să respir adânc.

— Trebuie să mergi la şcoală, a spus ea.

Era o reflecție surprinzător de corectă pentru o persoană atât de confuză ca mătuşa Hana.

— Nu pot merge aşa la şcoală, am scâncit, pentru că în acel moment îmi părea sincer rău. Nu am nici pantofi, nici servietă.

Mătuşa Hana a aprins focul la aragaz şi a pus apă pentru ceai. A scos o oală din dulap şi a privit-o concentrată.

— După-amiază te duci să-ți iei lucrurile.

Am înțeles că pe mine mă trimitea la familia Horâcek, şi nu oala, şi deja mă vedeam târând geamantanul greu din lemn şi servieta, dar n-am îndrăznit să obiectez. înfăşurată în pătura croşetată, m-am mutat la masa de bucătărie.

Mătuşa Hana mi-a întins coşul cu pâine uscată.

— E luni, o să merg astăzi la cumpărături.

Pâinea era veche, dar măcar nu era fărâmițată din buzunar şi nu avea păr pe ea, iar eu nu mai mâncasem de duminică de la prânz, aşa că nu am protestat. Mătuşa Hana s-a schimbat, apoi a turnat ceaiul şi s-a aşezat în fața mea. Mă străduiam să nu mă uit cum rupe pâinea, înmoaie coaja în cană şi o bagă în gură. Deci aşa aveau să arate toate diminețile mele, m-am gândit când mătuşa Hana aduna firimiturile în palmă şi le ducea spre gură.

În timpul mic-dejunului nu s-a rostit niciun cuvânt. Mătuşa a terminat de mâncat, dar a continuat să stea privind ciudat prin mine. Nu ştiam ce să fac, aşa că am dus cana goală pe masa de spălat vase şi m-am ghemuit din nou pe canapea. Deodată, mătuşa s-a ridicat, a turnat apă în vadră şi a început să spele vasele. Nu erau multe, dar cu siguranță stăteau de mult timp acolo. M-am apropiat de ea şi am luat ştergarul. M-a privit surprinsă, dar nu a spus nimic. Apoi a şters masa, a măturat podeaua şi a dispărut în dormitor.

Dinadins am şters vasele foarte încet, ca să am o ocupație, dar tot am terminat cu mult înainte să apară din nou mătuşa. Nici nu s-a uitat la mine, a dat jos din cuier sacoşa din pânză şi, traversând holul, s-a îndreptat spre uşă. S-a întins după chei şi în clipa aceea probabil şi-a amintit că nu e singură.

S-a întors din nou şi m-a privit ciudat.

— Deci o să cumpăr şi cartofi, a anunţat, de parcă decizia ei fusese precedată de o lungă dezbatere, şi a deschis uşa. Acolo era un geamantan mare şi, peste el, servieta mea roşie. Mi s-a luat o piatră de pe inimă că nu va trebui să mă târăsc cu lucrurile grele prin tot oraşul, dar totodată mi-am dat seama că mutarea mea la mătuşa era acum ireversibilă. Familia Horâcek îmi făcuse geamantanul şi îl adusese până la uşă ca să nu mai fie nevoită să ne vadă nici pe mine, nici pe mătuşa Hana.

— Nici nu i-am mulţumit mătuşii Ivana. M-am strecurat pe lângă Hana şi am tras geamantanul înăuntru. Era foarte greu, nu aş fi reuşit să-l aduc de la familia Horâcek.

Mătuşa Hana nu a spus nimic. Doar a pufnit dispreţuitor şi a închis uşa după ea.

Am scos lucrurile din geamantan pe canapea şi m-am întrebat unde aş putea să îmi pun lenjeria, dresurile, bluzele şi rochiile. Şi dacă voi găsi loc şi pentru cele câteva jucării şi cărţi pe care mătuşa Ivana îmi permisese să le iau cu mine de la noi de-acasă. Majoritatea lucrurilor mele şi toate hainele de iarnă rămăseseră în vechea casă pentru că, aşa cum spunea mătuşa Ivana, apartamentul familiei Horâcek nu era expandabil.

Am profitat de absenţa mătuşii şi m-am uitat în toate sertarele şi dulapurile din bucătărie, am inspectat dormitorul mătuşii, am cercetat cămara şi am fost surprinsă de cât de puţine lucruri are mătuşa Hana. în dulapul din bucătărie erau două căni, câteva farfurii şi cratiţe. Sertarele, cu excepţia unuia, erau complet goale, iar în şifonier erau atârnate un pardesiu şi câteva pulovere, evident, negre. în noptieră era ascunsă o feliuţă de pâine. în cămară, pe raft, erau săculeţi de pânză cu fasole, făină şi mazăre. Pentru siguranţă, am împins mazărea în spate de tot şi am trecut din bucătărie în hol ca să văd ce se ascunde în spatele uşii de lemn.

În holul întunecat erau patru uşi. Cea de vizavi de intrarea principală nu se închidea niciodată şi ducea direct în bucătăria mare. Dar vizavi de uşa băii, pe partea stângă, era o uşă misterioasă vopsită în alb, despre care aflasem în rarele vizite la mătuşa Hana că era de la camera bunicii. Doar a bunicii, pentru că soțul ei, bunicul Ervin, murise când mama şi mătuşa erau mici de tot. Nu îmi era clar de ce nu aveam voie să mă uit înăuntru. Doar n-avea cum s-o deranjeze pe bunica Elsa, care murise, dar mama mă bătuse de fiecare dată pe umăr în semn de avertizare şi îmi spusese să nu-i amintim mătuşii Hana de bunica, ca să n-o întristăm. De parcă mătuşa Hana era vreodată veselă.

M-am îndreptat pe vârfuri către uşa camerei interzise şi am apăsat încet clanța. Era încuiată. Indignată, am dat cu piciorul în uşă şi m-am dus să mă aşez la masă. Mătuşa Hana m-a găsit stând aşa.

S-a oprit la masă şi a început să despacheteze cumpărăturile. Un sac mare de cartofi, de cel puțin trei kilograme, țelină, ceapă, morcovi şi încă un sac de mazăre. Am privit-o întrebător.

— Vitaminele sunt importante, a spus ea. Pentru copii, a adăugat scoțând din pungă o pâine şi lapte. A privit în jur descumpănită. Poate aştepta ca cineva să o sfătuiască ce trebuie să facă mai departe. începea să-mi fie clar de ce mătuşa Hana era atât de slabă şi de ce uneori mama îi aducea prânzul în crăticioare.

În timp ce duceam legumele cumpărate în cămară şi puneam din nou mazărea în cel mai întunecat colț, mătuşa s-a aşezat la masă şi şi-a cuprins capul în palme. Nu mă mai temeam atât de tare de ea, dar mă speria descumpănirea ei.

— O să ne descurcăm, am spus, mai mult ca să mă conving pe mine şi m-am aşezat lângă ea. Mă temeam să o

ating pentru că ştiam că nici mama nu avea voie să facă asta.

De sub palmele lipite de față s-a auzit un oftat. Hana a dat din cap.

— De ce oftezi? am întrebat.

Mătuşa Hana şi-a tras nasul, şi-a luat palmele de la ochi şi s-a uitat la mine. Mă enerva o picătură care i se prelingea încet din nas. Eram tentată să scot batista şi s-o şterg, dar nu mi s-a părut adecvat.

Mătuşa a tăcut o clipă, apoi a spus:

— Pentru că acum nu mai pot să mor.

CAPITOLUL ŞAPTE

Mai 1954 – septembrie 1955

Mătuşa Hana s-a ridicat, s-a întins spre dulap şi a căutat cheile. Le-a strâns o clipă în palmă, ca şi când nu îşi putea aminti de la ce uşă sunt, apoi s-a chircit cu totul şi s-a îndreptat cu un oftat spre camera bunicii. Am alunecat repede de pe scaun şi am dat fuga după ea.

Mătuşa a descuiat, s-a îndreptat spre fereastră fără să se uite împrejur şi a deschis larg ambele geamuri. Am fost dezamăgită. De ce făceau un secret atât de mare din camera asta? Lângă perete era un pat din lemn, lângă el, un şifonier şi vizavi, două comode. Niciun covor, nicio perdea, nicio păturică, niciun tablou. Doar pereți vopsiți în galben şi o fereastră care dădea spre curtea interioară. Am aşteptat ca mătuşa să se ducă după aşternuturi şi m-am uitat repede în sertare. în sertarul de jos am descoperit pături albe, croşetate şi apretate, care ieşeau dintr-o hârtie de ambalaj. Altfel, nimic, absolut nimic.

— De ce era încuiată camera asta? am întrebat, dar mătuşa nici nu m-a auzit sau se gândea din nou la altceva.

începusem să mă obişnuiesc cu faptul că nu aveam să vorbesc foarte mult cu mătuşa Hana.

Mi-am adus lucrurile şi am umplut cele trei sertare. Am pus pe pat ursulețul meu preferat, căruia Ida îi scosese ambii ochi, iar mătuşa Ivana îi cususe înapoi. Apoi m-am aşezat lângă el şi m-am uitat prin noua mea casă. A treia într-un timp foarte scurt.

Aveam toată camera doar pentru mine, dar nu mă bucuram deloc.

A durat câteva zile până am reuşit să o conving pe mătuşa Hana să vină cu mine în vechea noastră casă din strada care duce la biserică. Am vrut să îmi aduc nişte lucruri de care aveam nevoie neapărat, dar care nu avuseseră loc la familia Horâcek. De exemplu, cănița mea, păpuşa umblătoare, cu ochi care clipeau şi păr ce putea fi pieptănat, pe care o primisem de Crăciunul trecut, şi acuarelele noi. Iniial, am vrut să iau şi vasele de jucărie pentru păpuşi ale lui Dagmar, cu care mă jucam în secret când ea nu era acasă, pentru că de când îi spărsesem o cănită, nu mi le mai dădea şi mie. Dar când am văzut cum stau vasele pe policioara din camera noastră, deodată nu mi-au mai plăcut şi am început să înțeleg de ce mătuşa Hana încuiase camera bunicii Elsa şi nu prea intra acolo.

Mi-am îndesat toate hainele, pijamalele şi lucrurile de iarnă într-o sacoşă mare, împletită, şi am încuiat uşa casei care îmi aparținea, dar nu mai era casa mea.

Probabil că nu ar fi trebuit să ne întoarcem acolo, pentru că, deşi n-am stat decât un minut în vechiul apartament de deasupra ceasornicăriei, mi-a fost foarte greu, iar mătuşa, deşi mă aşteptase pe scări, a încetat din nou să mai vorbească după ce ne-am întors în bucătăria ei şi a rămas cu privirea în gol.

Altfel, trebuie să spun că mătuşa Hana se străduia. La prânz mâneam cartofi cu lapte sau chiftele de cartofi, ori

plăcintă cu cartofi, sau ceva din cartofi, legume ori păstăi, mai puțin mazăre, iar eu înțelegeam din privirea pe care mătuşa o arunca portofelului învechit că se întâmpla aşa nu din lipsă de imaginație, ci de bani. Eu luam prânzul la cantina şcolii, aşa că mâneam bine, dar mătuşa Hana se mulțumea cu cartofi şi pâine.

Mă deranja că nu-i păsa câtuşi de puțin de ea însăşi.

Mi-era ruşine să merg prin oraş cu mătuşa îmbrăcată în puloverul negru lălâu şi încălțată cu ghetele ponosite şi căutam toate scuzele posibile ca să evit acest lucru. Mă simțeam prost când vedeam că oamenii întorc capul după noi, unii chiar dezgustați, iar alții, în special copiii, strigau tot felul de calomnii. Ei îi era complet indiferent.

— De ce te îmbraci numai în negru? am izbucnit eu. Şi de ce nici măcar nu saluți când intri în magazin? De ce stai aşa, pur şi simplu?

Mătuşa nu răspundea. întrebările mele curgeau peste ea ca apa pe o pânză cerată şi după un timp am încetat să mai întreb.

Îmi dădeam seama că dificultățile cu banii erau din ce în ce mai apăsătoare. Mătuşa nu lucra. Nici nu putea. Ce ocupație i s-ar fi potrivit? Vânzătoare? Mi-am imaginat cum ar fi arătat să stea privind în gol în mijlocul prăvăliei, fără ca măcar să se mişte, învățătoare? Cine şi-ar lăsa copiii în grija unei femei atât de ciudate? Menajeră sau bucătăreasă? Era slabă ca un țâr.

Se ținea întruna de inimă, de spate sau de burtă şi uneori respira atât de greu, încât mă temeam să nu se sufoce. Cred că n-ar fi putut să lucreze nici dacă n-ar fi fost atât de alienată. Tata spunea despre ea că e alienată, dar mama îi lua apărarea mătuşii:

— Nu e alienată, se opunea ea, e doar obosită sufleteşte.

Locuind cu mătuşa, tindeam să-i dau dreptate mai degrabă tatei.

Mătuşa Hana avea o pensie mică, dar după ce a venit la noi în control o doamnă de la comitetul național, cu părul pieptănat în cel mai înalt coc din câte am văzut, a primit bani şi pentru mine şi ne-a fost un pic mai uşor. Mătuşa nu şi-a îmbunătățit meniul, dar de fiecare dată punea câteva bancnote deoparte, iar când aveam nevoie de dresuri noi sau de creioane colorate, avea de unde să ia.

Îmi amintesc foarte clar ziua în care a venit doamna de la comitet. La momentul acela, locuiam la mătuşa Hana de trei luni. Mă obişnuisem acolo şi mă temeam că va trebui să mă mut din nou.

Coabitarea cu mătuşa Hana avea avantajele şi dezavantajele ei. Mâncarea nu era foarte variată şi nu puteai purta cine ştie ce conversații cu mătuşa. Dar după o vreme am încetat să mă mai simt ciudat când nu-mi răspundea. Mă aşezam în fața ei şi îi povesteam tot ce se întâmpla la şcoală, cine ce a zis, ce a avut Jarmilka Stejskalovâ ca gustare, pur şi simplu tot ce îmi venea pe limbă. Mătuşa nu mă întrerupea niciodată, dar uneori se ridica şi pleca în dormitor.

Un alt avantaj era că nu îmi interzicea şi nu îmi ordona nimic. Dacă m-aş fi hotărât să nu mă duc la şcoală sau să mă duc desculță, nici măcar nu ar fi observat. în mod ciudat, nu am făcut asta niciodată.

Doamna de la comitet s-a aşezat pe marginea scaunului, şi-a pus ochelarii şi a început să se uite prin bucătărie. Putea fi mulțumită de ceea ce vedea pentru că mătuşa făcea curat în fiecare zi. Probabil că se aştepta ca mătuşa să-i ofere măcar un ceai, dar Hana şi-a aşezat scaunul în față şi a tăcut. Funcționara a împrăştiat nişte hârtii în fața ei şi a început să vorbească.

A explicat reglementările, a numit legile, a pus întrebări şi a răspuns tot ea la ele, a întrebat de ce nu am solicitat pensie de urmaş şi a completat imediat cererea în locul

nostru, întinzân-du-i-o mătuşii s-o semneze, iar eu şi mătuşa doar ne uitam la ea şi cred că privirea derutată a mătuşii era la fel ca a mea, aşa că funcționarei nu i s-a părut nimic ciudat.

După un solilocviu de un sfert de oră din care am reținut doar că voi rămâne la mătuşa şi că poştărița ne va aduce bani în fiecare zi de cincisprezece a lunii, doamna şi-a strâns hârtiile, s-a ridicat şi m-a ciupit de obraz.

— Deci îți place la mătuşa ta?

Am deschis gura să răspund, dar funcționara m-a bătut peste obraji şi a răspuns singură:

— Bineînțeles că îți place, fetițo! şi a dispărut.

M-am întors către mătuşa ca să-i împărtăşesc părerea mea, dar ea s-a ridicat şi s-a îndreptat spre dormitor, de unde am înțeles că i-au ajuns oamenii pe ziua de azi şi are nevoie să se odihnească. Afară ploua, aşa că mi-am pus o pernă pe pervazul lat şi mi-am adus din sertarul de jos din camera mea cartea preferată despre o fetiță orfană pe nume Pollyanna. O deschideam ori de câte ori îmi era urât. îmi plăcuse atât de mult, încât n-o mai returnasem la bibliotecă, iar doamnei bibliotecare îi spusesem că am pierdut-o pe undeva. Inițial am crezut că dacă o să mă prefac suficient de tristă, doamna bibliotecară nu se va supăra. Nu s-a supărat, ba chiar a spus că se mai întâmplă, dar a trebuit să plătesc o amendă. Am plătit-o din banii pentru prânzul de la şcoală, apoi am stat câteva zile doar cu pâine, aşa că am simțit că mi-am ispăşit vina şi nu am avut niciun fel de mustrări de conştiință.

M-am aşezat pe pernă, am răsfoit capitolul meu preferat în care Pollyanna explică regulile „jocului ei fericit” şi mi-am dorit ca totul să fie bine şi la mine, ca să pot vedea din nou doar ce e frumos în lume şi ca mătuşa Hana să se transforme în mod miraculos într-o mătuşica iubitoare, la fel ca Polly, mătuşa Pollyannei. Numai că atunci când mi-

am ridicat privirea, eram complet singură în bucătărie, iar afară continua să plouă.

Am observat curând că zilele mătuşii au o ordine bine stabilită. Se trezea, mânca şi mergea la culcare la aceeaşi oră. Făcea cumpărături în aceleaşi zile şi în aceleaşi locuri, sâmbăta spăla şi orice ieşire din ritmul obişnuit o făcea să intre pentru o lunga perioadă în starea ciudată de amorțeală pe care o ştiam de când ne vizita acasă. Stările ei de apatie tăcută nu mă mai speriau, dar mă supărau foarte tare. De ce nu se poate controla aşa ca alții? Asta mă întrebam. E atât de laşă sau de leneşă? Pur şi simplu, nu înțelegeam oboseala continuă a mătuşii. Eu eram plină de viață, iar oftaturile mătuşii mă deranjau chiar dacă în timp am învățat să nu le mai dau atenție.

Când se putea, petreceam după-amiezi întregi afară cu Jarmilka Stejskalovâ. Aveam şi alte prietene, dar niciuna dintre ele nu-mi era atât de apropiată ca Jarmilka cea blonduță, căreia reuşisem să-i iert faptul că era frumoasă. Pe vreme bună ne jucam afară, cel mai des în curtea familiei Stejskal. Eu mă adaptam cu uşurință, pentru că mătuşii Hana îi era indiferent unde sunt şi mă îndoiam că şi-ar fi dat seama chiar dacă nu m-aş mai fi întors deloc.

Pe vreme rece, stăteam în casa familiei Stejskal, dar cu timpul am observat că mamei Jarmilkăi nu-i place să mă vadă. înainte, stătea de vorbă cu mine, îmi oferea câte o gustare, mă întreba de mama şi îi trimitea salutări tatei, dar de când stăteam la mătuşa nu mă mai întreba nimic şi nu-mi mai oferea nici măcar apă cu sirop. Apoi, Jarmilka a încetat să mă mai invite la ea. îmi venea să o întreb, dar mă temeam să nu aflu ceva neplăcut, însă în cele din urmă nu am mai rezistat. Ploua, nu puteam sta afară, aşa că am stat un pic de vorbă sub o arcadă şi ne-am amuzat numărând umbrele.

— Jarus, am început eu, de ce nu mă mai inviți niciodată la voi acasă?

Jarmilka a roşit vizibil.

— Ce să facem acolo?

— Am putea să ne jucăm în casă când plouă afară.

— Şi dacă am merge la voi acasă? s-a eschivat Jarmilka. Ştia foarte bine că la noi nu putem merge.

— Vrei să zici la mătuşa Hana? Doar ştii că o înspăimântă vizitele.

— Tocmai.

M-am uitat surprinsă la cea mai bună prietenă a mea.

— Ce vrei să spui?

— Mătuşa ta e nebună.

— Nu e nebună, e doar obosită sufleteşte. în momentul acela, exprimarea blândă a mamei îmi convenea.

Jarmilka a ezitat, dar apoi a spus:

— Mama susține că mătuşa ta e nebună şi că nu ar trebui să umblăm cu astfel de oameni.

Parcă mi-ar fi turnat o găleată cu apă înghețată în cap.

— Dar eşti prietenă cu mine, nu cu mătuşa Hana. Ce legătură are asta cu mine? am izbucnit eu.

Jarmilka mai avea un pic şi izbucnea în plâns.

— Eu nu cred asta, chiar deloc, dar mama spune că deja se vede pe tine. Că începi să te risipeşti lângă mătuşa ta şi că nu-şi doreşte să fii cea mai bună prietenă a mea. Şi, în plus, cică eşti şi evreică.

— Asta nu sunt, m-am apărat. Nu puteam fi evreică când nici nu ştiam ce înseamnă.

Jarmilka m-a luat de mână.

— Pe mine nu mă deranjează, serios. O să fii mereu prietena mea cea mai bună, pentru totdeauna. Şi-a şters nasul cu mâneca, iar eu m-am gândit în sinea mea că într-adevăr am o influență proastă asupra ei, pentru că înainte îşi sufla nasul în batistă.

Chiar dacă ploua, Jarmilka m-a condus până la uşa casei mătuşii mele şi mi-a promis că va ieşi cu siguranță afară cu mine a doua zi, după şcoală. Am urcat scările, iar pe limbă mi se rostogolea cuvântul acela ciudat.

Mătuşa Hana stătea la masă în bucătăria curățată exemplar. Chiar dacă mă auzise, nici măcar nu s-a uitat la mine. Mi-am dat jos ghiozdanul din spate, m-am oprit în prag şi m-am uitat cum curăța concentrată cartofii. îşi legase baticul prea larg, astfel că îi alunecase pe spate dezvăluindu-i părul. Era alb complet, dar la fel de des ca al meu. Fie mă obişnuisem cu ea, fie se îngrăşase un pic în ultima perioadă, căci mi se părea că nu mai are fața atât de lăsată, nici bărbia la fel de ascuțită ca înainte. Dacă ar avea toți dinții, mi-a trecut prin minte, n-ar mai arăta aşa dezolant. Dar probabil că pe ea n-o interesa deloc.

M-am strecurat mai aproape şi m-am aşezat lângă ea.

— Mătuşă?

A durat o clipă până s-a întors către mine.

— Ce înseamnă să fii evreu?

M-a privit tăcută, apoi a pus jos cuțitul, şi-a suflecat o mânecă şi a lăsat să se vadă un număr lung tatuat pe antebraț.

După care s-a ridicat, nici nu şi-a spălat mâinile murdare de la cartofi şi a plecat din nou în camera ei.

Aşa că a doua zi i-am putut spune Jarmilkăi cu inima împăcată că nu sunt evreică, pentru că nu am un număr scris pe braț.

Numai că asta nu a rezolvat problemele noastre. în continuare nu eram binevenită la familia Stejskal, la mătuşa nu puteam sta şi afară ploua. Ne-am oprit sub arcade, în acelaşi loc ca în ziua anterioară, iar eu am început să mă tem că mă aşteaptă încă o după-amiază în singurătate. Mi-am ridicat privirea, dar cerul coborât peste acoperişurile

caselor era cenuşiu şi trist ca viziunile mele asupra viitorului.

Şi în acel moment mi-a venit o idee. Doar am o casă întreagă. Trecuse mai bine de un an de la moartea familiei mele, dar casa rămasă de la părinți era în continuare goală. Prăvălia de la parter era părăsită, deoarece primăria găsise un spațiu mai potrivit pentru noul magazin, iar încăperea micuță în care repara şi curate tata sute de ceasuri era întunecată şi nu plăcea nimănui. Restul casei îmi aparținea în continuare. Când venise la noi doamna de la comitet, spusese că aş putea vinde casa, că primăria ar cumpăra-o, dar apoi adăugase timidă că, bineînțeles, depinde de noi, şi că nu ne-ar recomanda să facem asta:

— Nu că n-aş crede că vor fi aceiaşi bani ca anul trecut... a spus şi a făcut pentru prima oară o pauză. în fine, vă hotărâți voi singure.

Bineînțeles că nu am vândut casa, dar asta nu datorită sfatului doamnei cu coc de la institut, ci mai degrabă din cauza incapacității mătuşii de a se ocupa de orice.

Prin urmare, eram proprietara casei de pe strada de lângă biserică şi ştiam foarte bine unde e cheia.

— Aşteaptă aici, i-am spus Jarmilkăi şi am dat fuga în casă. Mă întorc imediat, i-am strigat peste umăr.

Am fugit pe scări, mi-am aruncat servieta pe jos în fosta cameră a bunicii Elsa şi am aruncat o privire în bucătărie. Mătuşa nu era acolo. Probabil că se holba la perete în camera ei sau stătea întinsă din cauza uneia dintre bolile ei de neînțeles. Am tras un scaun lângă dulap, m-am întins până sus şi am pipăit după cheie, îmi era foarte clar că mătuşa n-ar fi fost capabilă să găsească o altă ascunzătoare.

M-am dat jos, am curățat scaunul, ca să n-o supăr pe mătuşa că e ceva diferit de cum e ea obişnuită, mi-am încălțat din nou cizmele de cauciuc şi m-am grăbit înapoi la

Jarmilka. în timp ce coboram scările însă, am încetinit. Mi-am amintit de zgomotele ciudate care veneau din podul casei noastre vechi, care mă speriaseră atât de tare atunci, şi de sentimentul de angoasă de care nu am putut scăpa când mă mutasem la mătuşa şi m-am întors acolo să-mi iau lucrurile. De acea angoasă şi deznădejde mă temeam mai tare decât de foşnetul paşilor din pod.

Apoi mi-am spus că am deja zece ani, prin urmare nu mai sunt un copil mic ca să mă tem şi, în plus, o să fie şi Jarmilka acolo, deci vom înfrunta amândouă frica. Totodată, speram un pic ca prietena mea rațională să nu fie de acord cu propunerea mea.

Numai că Jarmilka a fost chiar încântată, aşa că ne-am tras peste cap glugile pelerinelor verzi de ploaie şi am mers prin bălți către vechea mea casă.

Cheia s-a răsucit în broască la fel de uşor cum eram obişnuită, lumina de pe hol s-a aprins, dar în aer plutea o umezeală rece şi un miros de igrasie. Ne-am uitat prin apartament, dar nu am mers mai departe. Scaunele erau puse pe masă cu picioarele în sus, de parcă o gospodină tocmai ar fi şters podeaua, iar la ferestre nu erau nici perdele, nici draperii. Casa arăta exact aşa cum o lăsase echipa de dezinfecție.

— Pfuu, ce pute aici! a spus Jarmilka. Nu vrei să mergem mai bine în pod? Spuneai că de acolo se vede tot oraşul.

Da, spusesem asta, dar de fapt doar credeam că din pod se vede tot oraşul, pentru că nu fusesem acolo niciodată. Mama spunea că m-aş murdări pentru că e plin de praf şi că m-aş putea accidenta pentru că în pod e întuneric, sau aş putea chiar să cad pe fereastră pentru că sunt neatentă. Adevărul era că nici ea nu mergea în pod. Susținea că nu-i plac înălțimile.

Am urcat cu Jarmilka până la etajul al doilea, am trecut de camera pe care o împărțisem cu surioara mea, care deja... M-am forțat repede să mă gândesc la altceva.

O scară abruptă şi îngustă ducea în pod.

— Urcă tu prima, mi-a propus Jarmilka. Eşti mai agilă.

Nu eram chiar convinsă de asta, dar am început să urc spre trapa care închidea intrarea în pod. Poate e încuiată, speram eu. Sau poate n-o să o pot ridica.

Capacul de lemn s-a deschis însă destul de uşor. M-am uitat înăuntru şi am încetat să mă mai tem. Chiar dacă afară ploua, în pod era lumină. Podul era luminat de ferestrele de pe fațadă şi de două luminatoare. După părerea mea, mama nu fusese niciodată în pod, pentru că altfel ar fi ştiut că ferestrele sunt puse atât de sus, încât pur şi simplu nu ai cum să cazi prin ele.

Am urcat şi Jarmilka a venit după mine. De pe jos s-a ridicat praful stârnit de paşii noştri.

— Aici nu pute aşa rău, a zis ea şi chiar avea dreptate. Unele țigle din acoperiş alunecaseră de la locurile lor, aşa că pătrundea un aer proaspăt. Podul mirosea a vechi, dar nu era nicio urmă din mirosul de igrasie care domnea în spațiile de locuit ale casei. De-a lungul pereților înclinați stăteau comode vechi, cufere grele din lemn, o noptieră cu uşile scoase şi nişte scaune stivuite unul peste altul ca să ocupe cât mai puțin loc. în mijlocul podului, unde acoperişul era cel mai înalt, stăteau în drum două şifoniere mari. Sub fereastra de pe fațadă care dădea spre oraş era un pat de lemn cu sârmele ieşite în afară. De el se sprijineau trei saltele cenuşii cu păr de cal, iar de grinzi erau atârnate nişte şnururi, pe care erau întinse nişte plăpumi din pene şi perne pufoase cu fețe dungate.

Am deschis cel mai mare dulap. Era plin de paltoane, haine demodate şi pălării, iar pe fundul său şi pe raftul de sus erau cutii înghesuite una peste alta. Conținutul

dulapului alăturat arăta similar, doar că în loc de pălării, din vârful dulapului au căzut peste mine o căciulă şi un manşon de blană. Unindu-ne forțele, am reuşit cu Jarmilka să ridicăm capacul greu al cufărului din lemn şi am găsit o adevărată comoară. Cufărul era plin de cărți şi reviste. Ne-am uitat o vreme la volumele găsite, am răsfoit revistele îngălbenite şi, în timp ce eu alegeam dintre cărțile grele revistele subțiri cu povestiri despre aventurile bărbatului-maimuță Tarzan, mă amuzam cu Vânătorii de mamuți[3] şi stivuiam toate volumele din Gabra şi Mâlinka[4], Jarmilka proba pălării în fața oglinzii de pe partea interioară a uşii şifonierului.

Apoi am mutat scaunele sub fereastra care avea privelişte spre partea de jos a oraşului. Ploua, iar noi ne uitam la nivelul uşor crescut al râului de sub noi. Vedeam tufişurile care crescuseră pe malul drept şi strada Vodni care se întindea de-a lungul râului, casele joase din fundal, clădirea fabricii de cherestea, cu hornul său înalt din cărămidă, şinele care se întindeau de la gară, copacii înalți din parcul oraşului şi coamele împădurite ale dealurilor din depărtare, de dincolo de oraş.

Stăteam şi observam siluetele ascunse sub umbrele sau înfăşurate în pelerine grăbindu-se spre casă în după-amiaza târzie.

Habar nu aveam atunci că în aceeaşi zi, cu treisprezece ani înainte, în acelaşi loc stătuse mama mea, străduindu-se să zărească siluetele întunecate care păşeau prin oraş, iar

---

[3] *Lovci mamutu – roman istoric scris de Eduard Storch, apărut pentru prima dată sub această denumire în 1918. (N. trad.)*

[4] *Gabra a Mălinka – serie de cărți pentru copii scrisă de Amâlie Kutinovâ. (N. trad.)*

privirea ei nu fusese încețoşată de picăturile de ploaie, ci de lacrimi.

CAPITOLUL OPT

1955-1960

Nu îmi amintesc ca mătuşa Hana să-mi fi adresat vreodată vreo întrebare. Sunt destul de sigură că nu m-a întrebat unde îmi petrec toate după-amiezile sau de ce mă întorc acasă după lăsarea întunericului. Nici nu trebuia să mă întrebe pentru că eu spuneam totul singură. Eram atât de entuziasmată de descoperirile neaşteptate şi de oportunitățile de joacă şi aventură pe care ni le oferea podul, că trebuia să împărtăşesc cuiva trăirile mele. Aduceam acasă cărți vechi, i le arătam, îi citeam fragmentele care mă impresionau cel mai tare.

În podul vechii noastre case, am petrecut împreună cu Jarmilka nu doar prima toamnă şi iarnă, zilele ploioase de primăvară şi vară, ci şi multe după-amiezi din anii care au urmat. Am cercetat toate dulapurile şi sertarele, am examinat fiecare articol de îmbrăcăminte şi am evaluat vasele abandonate. Am petrecut mult timp cercetând obiecte al căror scop nu reuşeam să-l pricepem, iar în cele din urmă ne aşezam de fiecare dată pe salteaua din păr de cal de pe patul vechi de fier şi stăteam de vorbă. Temele de discuții erau inepuizabile, pentru că fiecare zi aducea experiențe noi.

În perioada în care Jarmilka a crescut douăzeci de centimetri într-un an, iar pe mine a început să mă mănânce pieptul şi apoi mi-a crescut acolo ceva asemănător cu cei doi năsturaşi de la haina de iarnă, subiectele discuțiilor noastre au început să graviteze în jurul unui viitor roz. Eu eram hotărâtă să mă afirm în domeniul literaturii, iar Jarmilka avea în plan să devină o actriță celebră. Inițial, visase la o

carieră de balerină, dar a trebuit să recunoască singură că se înălţase atât de mult, încât partenerul ei de dans n-ar fi putut să o ridice.

Asta ne-a făcut să ne gândim că voi scrie piese de teatru pentru ea şi că îi voi surprinde viaţa într-un roman biografic. Pe atunci, abandonasem deja lectura literaturii de aventură, ca fiind prea artificială şi îndepărtată de viaţă, şi mă avântasem în studiul romanelor adevărate, de la încăpăţânata[5] de Eliska Krâsnohorskâ până la toate numerele mamei din Seri sub lampă.

Când mi s-au rotunjit şoldurile şi năsturaşii de pe piept s-au transformat în două cupe de îngheţată de vanilie, stăteam pe patul de fier din pod, de cele mai multe ori singură, având drept companie câteva dintre cărţile groase pe care le dădusem deoparte la prima incursiune în cufărul de lemn. în timp ce eu îi devoram pe Stendhal, Balzac şi Tolstoi şi visam ca într-o zi să-mi întâlnesc propriul Julien, Lucien sau prinţ Bolkonski, frumoasa Jarmilka se hotărâse să pună practica înaintea pregătirii teoretice pentru viaţă şi se plimba – evident, în mod absolut onorabil – de-a lungul râului alături de un elev mai mare, de la o şcoală din industria construcţiilor.

De altfel, şi noi eram eleve la şcoala locală de unsprezece clase şi continuam să fim cele mai bune prietene, chiar dacă amândouă ştiam acum ce înseamnă să fii evreu şi niciuneia dintre noi nu i se părea important.

Evenimentele din războiul recent erau încă vii, iar oamenii nu voiau să şi le şteargă din memorie. în zilele importante se aminteau numele luptătorilor din rezistenţă

---

[5] *Svehlavicka – primul roman ceh pentru adolescente. Cartea a apărut în 1899, fiind o adaptare făcută de Eliska Krâsnohorskâ după romanul Der Trotzkopfal scriitoarei germane Emma von Rhoden, şi subliniază importanţa educaţiei pentru o femeie activă. (N. trad.)*

căzuți la datorie, ale comandanților partizanilor şi ale celor care îi ajutaseră, se dezveleau monumente pentru eliberatorii sovietici, dar nimeni nu vorbea despre cum dispăruse bunica Elsa şi despre întâmplările prin care trecuse mătuşa Hana.

Din mici bucăți şi fragmente am alcătuit imaginea a ceea ce trebuie să se fi întâmplat şi am început să intuiesc oroarea prin care i se stanțase mătuşii Hana numărul pe braț şi fusese făcută să nu mai ştie să trăiască, ci doar să fiinţeze. Am înțeles de ce purta mereu în buzunar o bucățică de pâine şi de ce făcea cale întoarsă când vedea pe stradă o uniformă, dar şi de ce am surprins-o o dată, în primul an de conviețuire, arzându-mi pijamaua dungată la aragazul din bucătărie.

— Am pus-o la spălat, nu la ars! am strigat la ea, dar nu mai rămăseseră din pijama decât năsturaşii deformați de căldură. Nu înțelegi nimic, pijamaua asta o primisem de la mama! Aveam lacrimi de furie în ochi. Mătuşa nu s-a apărat, iar asta m-a scos din sărite cel mai mult. Nici măcar nu poți să-mi răspunzi?

Hana şi-a încruntat sprâncenele şi a deschis încet gura să răspundă, dar nu a reuşit să scoată niciun sunet. A deschis de câteva ori gura fără dinți, arătând ca un crap pe uscat. Ochii ei morți au început să înoate ciudat şi de data aceea n-a mai fost ea cea care a ieşit în fugă din bucătărie, ci eu. Din expresia de pe chipul ei am recunoscut că mătuşa are dreptul să facă asta şi că eu sunt persoana cea rea şi m-am simțit vinovată.

M-am înscris la liceul de unsprezece clase pentru că acolo voia să studieze Jarmilka, dar şi pentru că nu ştiam ce altă şcoală să aleg ca să devin scriitoare. Chiar dacă relația mea cu educația era una călduță, în mod surprinzător, aveam note mari şi eram orfană, ceea ce compensa originea

antreprenorială a tatălui meu, aşa că mi-am putut continua studiile fără probleme.

În prima mea zi de viață de liceana, Jarmilka mă aştepta ca de obicei, în fața casei. Am observat imediat că nu are cravata de pionier. La un astfel de eveniment important, cum era, fără îndoială, începutul anului şcolar, se cădea să porți cravata de pionier. Singurii care nu o primiseră erau cei care nu o meritau, chiar dacă nu am ştiut niciodată de ce, şi care cu siguranță nu mergeau la liceul de unsprezece clase.

— Nu se asorta deloc cu rochia asta, mi-a explicat Jarmilka şi şi-a deschis poşeta ca să-mi arate cravata călcată exemplar. O s-o pun când ajungem la şcoală. Şi-a netezit fusta largă, şi-a potrivit cureaua poşetei pe antebraț şi a adăugat uşor jenată: Ştii ceva, nu-mi mai spune Jarmilka, nu mai sunt o fetiță mică. Nici ție nu-ți spune nimeni Mirunka.

— Dacă voi putea să mă obişnuiesc, am spus şi m-am gândit că mie mi-ar plăcea să-mi spună cineva pe un nume de alint.

Dar o aveam doar pe mătuşa Hana, iar ea nu-mi vorbea aproape niciodată, mă striga şi rostea o propoziție doar în cazurile de urgență.

Deseori mă gândeam că poate nici n-ar observa dacă aş dispărea din viața ei. Zi de zi mă întorceam în apartamentul silențios al femeii tăcute care nici nu se uita la mine. Evident, la noi nu se țineau sărbători şi zile de naştere, iar când încercam să-mi reclam dreptul la o mică sărbătorire şi un cadou, mă întâlneam cu un eşec. Chiar dacă vorbeam despre ziua mea de naştere cu multe săptămâni înainte şi repetam neîncetat ce cadouri primeau prietenii mei, mătuşa nu-mi făcea nici măcar o urare. în ziua în care am împlinit treisprezece ani, indiferența mătuşii mele m-a întristat atât de tare, încât m-am retras în podul vechii noastre case

hotărâtă să nu mă mai întorc niciodată de bunăvoie la mătuşa.

— O să rămân pentru totdeauna în pod şi o să mor aici, am suspinat.

— Nu te teme, o să vin să te vizitez şi să-ți aduc mâncare, m-a consolat Jarmilka.

Abordarea prietenei mele m-a surprins întrucâtva, pentru că mă bazam pe faptul că Jarmilka o să încerce să mă convingă să nu fac asta. Ca să nu-mi stric imaginea, nu am avut ce face şi a trebuit să rămân într-adevăr în pod.

În timpul nopții, mansarda arăta complet diferit decât pe timp de zi. Din fericire, era iunie, aşa că se întuneca târziu, iar noaptea era călduroasă, dar nu aş vrea să mai trec niciodată prin teroarea care mă cuprindea la fiecare foşnet şi la fiecare scârțâit. Lumina lunii pătrundea prin luminatoare, obiectele aruncau umbre de rău augur, iar lemnul vechi scârțâia. N-am fugit doar pentru că mă temeam să traversez tot podul şi să cobor scara apartamentului, pe lângă prăvălia părăsită. Am preferat să mă ghemuiesc pe patul din fier şi să evit orice mişcare, ca să nu scârțâie şi să nu atragă asupra mea atenția terorilor ascunse în umbră. De frică, nu am putut să adorm, iar când s-a luminat de ziuă am țâşnit ca un glonț şi am fugit acasă pe străzile pustii ale dimineții. Speram un pic ca mătuşa Hana să nu fi observat absența mea. Deodată, purtarea mea mi se părea copilărească şi nesăbuită.

Mătuşa Hana nu dormea. Nici măcar nu-şi îmbrăcase cămaşa de noapte. Stătea la masa din bucătărie şi, chiar dacă n-a spus niciun cuvânt, am ştiut că mă aştepta. Şi că era îngrijorată pentru mine.

Am îngenuncheat în fața ei, i-am cuprins talia slabă şi am izbucnit în plâns.

— Iartă-mă, te rog, iartă-mă.

Mi-am sprijinit fruntea de piciorul osos în fustă neagră, tremurând toată de suspine.

Mătuşa nu a spus nimic. Apoi a ridicat mâna şi m-a mângâiat pe cap.

Cunoşteam groaza ei de atingeri şi ştiam că este cea mai înaltă formă de manifestare a acceptării pe care o pot primi din partea ei. în dimineața aceea, după ce împlinisem treisprezece ani, am înțeles că cineva totuşi mă iubeşte.

Până la şcoala aflată aproape la marginea oraşului puteam ajunge pe două drumuri. Dimineața, când ne grăbeam, mergeam din piață pe strada care ducea la parcul institutului pentru surzi. Clădirea înaltă cu fațadă frumoasă şi turnulețe, construită în pantă, privea pe deasupra coroanelor copacilor şi arăta ca un castel misterios. Dar mult mai mult ne plăcea să ne plimbăm printre micile căsuțe din cartierul muncitoresc Zâdruha şi să ne uităm peste garduri la curțile interioare minuscule sau la grădinile din fața caselor. Astfel, drumul de un sfert de oră ajungea de multe ori să dureze o jumătate bună de oră.

S-a întâmplat apoi un lucru ciudat, care m-a învățat să mă trezesc suficient de devreme încât să pot să merg şi dimineața prin Zâdruha. La aceeaşi şcoală şi în aceeaşi clasă cu mine a intrat şi păpuşa de porțelan Ida Horâckovâ.

Bineînțeles că de când mă gonise de la ei o mai văzusem de câteva ori. Mezirici nu era atât de mare încât să nu ne întâlnim în cei aproape cinci ani. Uneori ne zăream pe stradă sau la magazin, dar fiecare se prefăcea că nu o vede pe cealaltă. Şi tot aşa ne-am prefăcut şi când am devenit colege. Nu ne-am spus niciun cuvânt, ne uitam una prin cealaltă de parcă am fi fost transparente.

Şi apoi s-a întâmplat acel lucru ciudat. Ida a început să se învârtă în jurul Jarmilkăi, căreia deja îi spuneam cu toții Jarmila.

Îi lăuda părul blond – Jarmilka avea într-adevăr un păr minunat –, îi lăuda fusta cu volane în care, după părerea mea, Jarmila arăta ca un balon, pentru că nu era o subțirică, şi îi propunea să-i împrumute puloverul ei pufos, albastru deschis.

— O să se asorteze aşa frumoooos cu fusta, spunea.

Şi apoi a început să vină cu noi pe drumul de întoarcere. Mergea alături de Jarmilka, vorbea şi era veselă, iar cu mine se purta de parcă nici n-aş fi fost acolo.

— Mă bucur că suntem în aceeaşi clasă, Jarmila, a gângurit ea. Mi-am dat imediat seama că ai gusturi bune. Eşti singura din clasă. Cred că vom fi prietene.

— întotdeauna mi-a plăcut moda, a răspuns Jarmilka precaută. Când eram mici, mergeam cu Mira în pod...

— Dacă vrei, îți împrumut revista Femeia şi moda. Ida s-a prefăcut că nici nu aude numele meu. Mama o primeşte regulat şi avem acasă ediții pe ani întregi.

Lucrul acesta a impresionat-o foarte mult pe Jarmilka. A ezitat.

— Păi, mi-ar plăcea să mă uit.

— Ştii ceva, suntem la o aruncătură de băț de casa noastră, dacă vrei, îți împrumut chiar acum revistele.

Eram deja la intersecția la care Ida ar fi trebuit să îşi ia rămas bun şi s-o ia spre casă. Jarmilka s-a oprit nehotărâtă.

— Poate altădată. Azi mă aşteaptă acasă. Ida a zâmbit chinuit şi a ciripit:

— Cum crezi. Atunci mâine?

— Da, poate, a spus Jarmilka nesigură. Când Ida şi-a luat în sfârşit tălpăşița, s-a întors către mine: De fapt, de ce nu-ți place Ida? E destul de simpatică.

— Destul de simpatică? Mi s-a încețoşat privirea. Doar ți-am povestit că aproape m-a omorât.

— Mira, nu exagera. Erați copii. Era doar o joacă.

În clipa aceea am priceput că e de rău, că Ida câştigă din nou şi că trebuie să fiu foarte atentă să nu-mi pierd cea mai bună prietenă, aşa că am început să merg cu Jarmilka spre şcoală şi înapoi spre casă prin Zâdruha.

Ceea ce nu a ajutat foarte mult. Ida se gudura pe lângă Jarmila în pauze şi la prânz şi venea să ne însoțească fără nicio problemă şi pe drumul cel lung. Şi într-o zi s-a întâmplat ceea ce trebuia să se întâmple. Jarmila, amețită de linguşeli, n-a mai reuşit să reziste tentației şi le-a dat Idei şi revistelor ei de modă prioritate în fața mea.

— Tot eşti cea mai bună prietenă a mea, m-a asigurat ea, dar eu ştiam că Ida ne otrăveşte prietenia şi că niciodată nu va mai fi la fel.

Jarmila mergea la Ida din ce în ce mai des, iar eu mă târâm singură spre casă. Prin Zâdruha mă uitam la grădini, treceam pe străzi pe lângă vitrine prăfuite, iar în piață mă uitam la trecători şi mă gândeam de unde vin şi încotro merg, dacă îi aşteaptă cineva acasă, şi încercam să ghicesc ce dorințe şi ce visuri au.

Probabil că mă cufundasem în gânduri şi tăiam cu stângăcie calea oamenilor, pentru că deodată în fața mea a apărut o siluetă care mi-a blocat calea.

— Unde-ți sunt prietenele?

Am ridicat capul şi l-am recunoscut imediat pe Gusta, chiar dacă nu mai era deloc slab şi avea părul vizibil mai lung. Zâmbea prietenos şi părea că se bucură că ne-am întâlnit.

— Care prietene? am întrebat. Probabil a sunat un pic suspicios.

— Ida şi blonda aceea.

— Ida nu a fost niciodată prietena mea, am spus. Poate ai remarcat când am locuit la voi.

A râs şi şi-a frecat bărbia de parcă ar fi vrut să se convingă că nu începe să-i iasă barba.

— Era geloasă pe tine. Era mică şi proastă.

— Nu era chiar atât de mică. îmi plăcea mult râsul lui Gustav. Făcea să pară că deodată e mai uşor pe lume. Şi tu ai vrut să scapi de mine, am adăugat ca să nu creadă că am uitat.

A ridicat din sprâncene şi şi-a desfăcut mâinile.

— Doar nu te miră asta. Din cauza ta, m-au mutat în debara.

A început să râdă tare. Dar Ida noastră e atât de nesuferită, încât după ce ai plecat, la câteva zile m-am întors singur în debara. Da, da! a ridicat din umeri şi a făcut o faţă tragică. Iduska ne-a făcut amândurora zile fripte.

Vrând, nevrând, a trebuit să râd. Apoi a luat o mină serioasă şi s-a uitat la mine.

— Deci Ida ţi-a furat prietena? Ce-ai zice să te răzbuni pe ea pentru toate nedreptăţile?

— Să mă răzbun? Cum?

Mă temeam un pic. Nu sunt fără de prihană, dar cuvântul răzbunare nu-mi plăcea câtuşi de puţin.

Dar Gusta ss-a aplecat spre mine şi a şoptit:

— Pentru început, ai putea să mergi sâmbătă cu mine la cinema.

CAPITOLUL NOUĂ

1961-1963

Pe înserat, străzile oraşului erau neobişnuit de animate. Siluete înfofolite în pardesiuri groase şi fulare se îndreptau obosite spre locurile de adunare stabilite din faţa şcolilor, instituţiilor şi fabricilor. Copiii de vârstă şcolară, care păşeau ceva mai vesel, se împleticeau printre picioarele adulţilor şi legănau lampioane neaprinse.

Burnița neplăcută se oprise şi oamenii tropăiau nerăbdători la locurile stabilite, căutau chibrituri sau brichete şi aşteptau ordinele ca să poată porni spre piața unde se vor întâlni toți afluenții procesiunii cu lampioane, vor asculta discursul cu ocazia aniversării Revoluției Ruse şi se vor târî cu toții, ca o cobră grasă, fluorescentă, spre locurile desemnate din partea de jos a oraşului, de unde vor urmări spectacolul sărăcăcios de artificii, la fel ca anul trecut, ca acum doi ani şi ca acum trei ani.

Nu mi-au plăcut niciodată paradele cu lampioane. Râul lent de oameni care străbătea străzile oraşului arăta ca o procesiune a morților, iar flăcările pâlpâitoare îmi aminteau de lumânările de pe morminte. Văzusem deja multe înmormântări. Prea multe pentru vârsta mea. Când ai şaisprezece ani, nu vrei să te întorci la amintiri triste şi să te gândeşti la moarte. Vrei să trăieşti pentru prezent şi pentru viitor.

M-am uitat după colegii mei. Stăteau în grupulețe în fața treptelor şcolii şi, la fel ca mine, aşteptau prima ocazie să îşi ia tălpăşița.

— Mira, intră în rând! Să nu te rătăceşti iarăşi, ca de 1 Mai.

Diriginta, Mâslovâ, arăta amenințător cu degetul spre mine, dar zâmbea. Chiar dacă era profesoară, şi pe deasupra foarte bătrână, ştiam că avem în ea un sprijin. Era la fel de puțin entuziasmată de activitățile extraşcolare obligatorii ca şi elevii, dar singurul lucru pe care îl putea face pentru noi era să ne treacă prezenți şi apoi să pretindă că nu ştie pe unde ne-am pierdut.

M-am uitat spre locul unde tropăiau elevii din ultimul an şi i-am făcut cu mâna lui Gusta. Ne înțeleseserăm să nu mergem cu parada şcolară mai departe de piață. Aveam în plan să ne desprindem pe nesimțite şi să ne uităm la artificiile festive de la ferestrele din podul vechii mele case.

— Acum puteți aprinde lampioanele şi haideți să mergem! a tunat o voce de bărbat, aparținând probabil vreunui profesor de educație fizică. Ei aveau cele mai antrenate corzi vocale. Lampioanele au început să se aprindă, unele chiar cu flacără înaltă.

— Doar v-am zis să tăiați fitilul, a duduit vocea din spatele tropăiturilor puternice, dar parada se deplasa deja încetişor spre înainte. Atenție! Păstrați distanța!

Mi se părea că vocea profesorului de educație fizică începe să capete un ton uşor isteric. Mă bucuram că în sfârşit ne mişcăm pentru că stătuserăm în locul de adunare mai bine de o jumătate de oră şi începuseră să îmi amorțească picioarele de frig. Mergeam lângă Jarmilka şi nu mă deranja deloc că vorbeşte cu Ida, pentru că mă gândeam la Gusta, activitate care îmi ocupase cel mai mult timp în ultimul an.

Ne întâlneam zilnic. Ne plimbam prin oraş, stăteam pe bănci şi mai târziu în podul vechi şi vorbeam. Eu povesteam despre mătuşa Hana, despre şcoală şi despre cărțile pe care tocmai le citeam. Gusta vorbea în principal despre secretele ascunse din trecut, despre evenimente din anii de mult trecuți şi despre cele care aveau încă martori vii. El a fost cel care m-a ajutat să înțeleg povara numărului tatuat pe brațul Hanei, chiar dacă nici el nu putea intui chiar totul.

— Trebuie să cunoaştem cât mai multe despre trecut ca să nu repetăm aceleaşi greşeli. Evenimentele individuale sunt întotdeauna conectate cumva, se îmbină şi dau naştere unei alte întâmplări.

Doar înțelegerea conexiunilor este calea prin care omenirea poate să avanseze.

Îi ascultam discursul înfocat. De-ar fi atât de simplu, mă gândeam. Chiar şi la cei şaisprezece ani ai mei, ştiam că oamenii sunt doar oameni, cu greşelile şi aspirațiile lor, şi că nu învață niciodată din greşeli şi niciun calcul ştiințific nu-i

va schimba. îi admiram înfocarea lui Gusta, dar nu o înțelegeam.

— îți dau un exemplu, nicio societate egalitaristă nu a rezistat mai mult de câțiva ani. Orice încercare de acest fel s-a terminat cu un eşec. Şi societatea noastră egalitaristă este un astfel de experiment sortit pieirii.

Astfel de vorbe nu îmi plăceau. Pe de o parte, pentru că mi se păreau lipsite de sens, chiar dacă erau rostite de buzele pe care le iubeam, iar pe de altă parte, pentru că erau, fără îndoială, periculoase.

— Sper să îți păstrezi teoriile pentru tine, îl avertizam de fiecare dată.

— Dar cum poate lumea să devină mai bună dacă tăcem cu toții?

Se încrunta indignat şi îşi mijea ochii mai albaştri decât ai mei. îi mijea des, pentru că avea nevoie de ochelari de distanță, dar nu-i purta ca să nu-l stingherească. Nu era la fel de înalt ca tatăl lui şi avea încă o subțirime băiețească. Expresia serioasă nu i se potrivea deloc. îmi plăcea mult mai mult când zâmbea.

În seara aceea, când am ajuns în podul vechii case, nu am vorbit despre ce era cel mai bine pentru omenire. Am stat unul lângă altul pe marginea de lemn a patului vechi, cu antebrațele sprijinite de pervazul îngust şi am privit în întunericul întrerupt din când în când de luminile colorate ale focului de artificii. Exploziile puternice ale rachetelor luminoase mă speriau şi evocau în mine imaginea oraşului sub asediu.

— Aşa arăta aici când au eliberat ruşii oraşul, la sfârşitul războiului?

M-am aşezat pe marginea patului şi mi-am acoperit urechile cu mâinile.

Gusta m-a cuprins pe după umeri.

— Bănuiesc că da, a zâmbit. Eu nu îmi pot aminti, aveam doar un an.

M-am ghemuit şi mai aproape de el şi, deşi îmi apăsam atât de tare palmele pe cap că auzeam în urechi foşnetul mării aflate la sute de kilometri distanță, exploziile tot se auzeau. Am închis ochii şi m-am întins pe pat. Gusta s-a întins lângă mine şi şi-a trecut palmele peste corpul meu. Era liniştitor şi înspăimântător în acelaşi timp. Am simțit cum mă sărută pe buze, pe gât, îmi desface nasturii pardesiului, puloverului şi deodată am uitat de frică şi cu ambele mâini l-am ajutat să desfacă nasturii, să scoată puloverul şi să tragă jos dresul. Era frig în pod, prin găurile dintre olane sufla un aer rece şi pătrundea umezeala toamnei, dar noi nu o simțeam. Am tras peste noi plapuma mare, cu dungi, ne-am lipit unul de altul şi am uitat de exploziile artificiilor, de oamenii de pe străzi şi de dorința de a salva lumea.

Mă vedeam cu Jarmilka la şcoală şi nu-i puteam reproşa că petrece timp cu Ida uitându-se la reviste de modă. Până la urmă, eu eram cea care avea din ce în ce mai puțin timp pentru prietenia noastră, pentru că îi dădeam prioritate lui Gusta. Deşi Jarmila se împrietenise cu Ida şi ieşea la plimbare cu încă un elev de la şcoala de construcții, al treilea la rând, îşi făcea întotdeauna timp pentru mine când aveam nevoie de ea. Iar eu aveam nevoie de ea ca să-i pot povesti de Gusta. Cât de amuzant este, cât de drăguț, de fapt, pur şi simplu minunat. Trebuia totuşi să spun cuiva că noi doi suntem un cuplu.

Ştia şi Ida şi nu mă putea suferi. Continua să mă ignore şi să se uite prin mine ca şi când aş fi fost din sticlă, arunca din când în când o remarcă ironică în fața Jarmilei, dar acasă îi făcea lui Gusta viața un calvar.

— Eşti atât de prost încât nu înțelegi că umblă după tine doar ca să se răzbune pe mine?

El refuza să se certe cu ea, aşa că pur şi simplu pleca din bucătărie în camera lui fără să spună nimic. Ida mergea după el şi continua să picure otravă.

— Nu-ți aminteşti că ne făcea numai în ciudă când stătea aici?

Cât de greu ne-a fost?

La care Gusta îi răspundea:

— Nu crezi că ai încurcat un pic lucrurile? Din câte ştiu, noi îi făceam zile grele Mirei. Din câte îmi amintesc, mai ales pe tine te deranja.

— A trebuit să te muți în debara din cauza ei.

Gusta privea în jur, în camera sa mică.

— Şi ştii de ce am rămas aici? Pentru că eşti insuportabilă.

Dispari şi lasă-mă o dată în pace!

Zâmbea când mi-a povestit toate astea, dar era un zâmbet trist. Ida se simțise jignită şi mersese să se plângă mamei. La cum o cunoşteam pe mătuşa Ivana, nu dăduse prea multă importanță văicărelilor ei, dar Ida găsise înțelegere la tatăl ei. Acesta îşi pusese speranțe mari în fiul său, ani de zile încercase să-l convingă să-l calce pe urme şi să devină soldat, vedea deja stelele şi tresele de pe epoleții militari. Gusta îl ascultase de fiecare dată, nu spusese nicicând că are alte intenții pentru viața sa, că vrea să studieze istoria, aşa cum a anunțat într-o zi pe neaşteptate.

— Istorie? Ce viitor ai cu o astfel de şcoală? O să stai într-un muzeu şi o să ştergi exponatele de praf. Asta nu e muncă de bărbat. Aşa n-ai să poți întreține o familie.

Clătina din cap lipsit de speranță.

— Ei, se băga în vorbă mătuşa Ivana, care, ca orice mamă, ținea partea fiului. Rareori îşi contrazicea soțul, dar acum avea sentimentul că este necesar. Cel puțin se va bucura de familia lui. Nu ca tine, care eşti detaşat dintr-un loc în altul.

Ceea ce era adevărat, pentru că unchiul Jarek servea momentan în Kromefiz şi venea la familie doar duminica.

— Puteați să vă mutați cu mine, dar nu ați vrut.

— Să ne mutăm o dată la doi ani?

Cearta devia de la tema inițială, iar Gusta pleca în linişte. Dar tatăl lui nu l-a iertat niciodată pentru faptul că a făcut cum a vrut şi, în loc să se înscrie la şcoala militară, s-a înscris la liceul de unsprezece clase. îi arunca fiului său remarci dispreţuitoare, iar când a aflat de prietenia lui Gustav cu mine, Ida a câştigat un aliat puternic.

În anii în care am locuit la mătuşa Hana, în apartamentul cu ferestre care dădeau spre piață nu s-a schimbat nimic. Obiectele aveau locul lor bine stabilit, iar obiceiurile Hanei erau neschimbate. Doar eu şi ceasul de pe perete eram dovada faptului că timpul încă merge înainte.

Deja nu mai aveam nimic din fetița aceea slăbuță cu o coadă de cal veşnic încâlcită şi cicatrice pe genunchi şi în coate. Nu crescusem foarte mult, dar îmi purtam părul des strâns într-o coadă lungă, pieptănată. Nu mai aveam breton, pentru că nu avea cine să mi-l taie, aşa că dispăruse în mod natural în timp. Jarmila spunea că am fața în formă de inimă, dar eu eram mai dură cu mine. Mi se părea că am fața rotundă ca un măr, de care stă lipită o bărbie ascuțită. începeam să semăn cu mama, aşa cum o ştiam din fotografia făcută la o plimbare în parc. Numai că ochii nu-i aveam căprui, ci de un albastru închis, ca tata, şi în locul fragilității mamei moştenisem constituția voinică a tatei.

Uneori, înainte de culcare, scoteam din sertarul în care o ascunsesem de mătuşa Hana o poză mai veche de cincisprezece ani şi, aşa cum mama obişnuia să le povestească pietrelor funerare noutățile, eu împărtăşeam gândurile mele secrete fotografiei îngălbenite. Privind perechea tânără cu căruciorul mă întristam şi mai tare,

deoarece imaginea părinților mei la maturitate mi se ştersese din memorie.

De față cu mătuşa nu aminteam niciodată de părinții mei şi, chiar dacă erau multe lucruri din trecutul familiei noastre despre care mi-aş fi dorit să întreb, ştiam că ar fi fost zadarnic. Nu mi-ar fi răspuns şi s-ar fi închis în dormitor, aşa cum făcea când pălăvrăgeala mea o obosea prea tare. Eram obişnuită să-i spun tot, sau aproape tot, ce mi se întâmpla de-a lungul zilei şi la fel de obişnuită eram ca mătuşa să nu dea niciun semn că mă observă. De aceea, am fost surprinsă cât de brusc s-a activat când a priceput că Gusta, despre ale cărui calități extraordinare îi povesteam deja de luni întregi şi cu care îmi petreceam atâta timp, este fiul Ivanei şi al lui Jaroslav Horâcek.

A început să bată cu palmele în masă ca să-mi acopere vocea şi nu s-a oprit chiar dacă eu am tăcut, surprinsă, ci a început să repete intermitent:

— Nu, ăsta nu, nu Horâcek.

— Bine, atunci nu, n-o să-ți mai povestesc despre el, am spus un pic jignită, dar Hana nu s-a liniştit, ci a continuat să strige:

— Să nu ai încredere în el, să nu crezi deloc în el! m-a prins de mânecă, trăgându-mă cu disperare.

— Bine! am spus din nou, dar mătuşa deja s-a ridicat şi şi-a târşâit picioarele umflate până la ea în dormitor.

Peste o clipă, când m-am uitat la ea, era întinsă în pat cu plapuma trasă peste cap şi tremura toată.

Cunoşteam bine crizele mătuşii. Ştiam deja că atunci când aduc vorba despre rudele noastre se cufundă într-o tăcere profundă, că veştile ocazionale din lumea exterioară o afectează atât de tare încât trebuie să se întindă şi că orice schimbare în ordinea obişnuită o determină să stea toată ziua lungită în pat. Dar de data aceasta, habar nu aveam ce putuse s-o supere.

Prin urmare, m-am gândit că nu puteam să-l aduc pe Gusta la noi, aşa că am făcut o cană de ceai de gălbenele, i-am lăsat-o mătuşii pe noptieră şi m-am dus în camera mea să-mi scriu temele.

În timp ce pe mătuşa Hana o dezechilibra orice mică deviere de la rutina zilnică, eu tânjeam după schimbare. Gusta devenise evadarea mea din viața de zi cu zi, prietenul şi iubitul meu. Nici Jarmilei, nici mătuşii Hana nu le povesteam despre clipele petrecute împreună. Ştiam că n-aş fi găsit înțelegere la niciuna dintre ele. Cu toate că prietena mea se plimbase pe cărarea de lângă râu cu mulți băieți, niciunuia dintre ei nu-i permisese nici măcar să o țină de mână.

— Doar nu mă logodesc, spunea şi apoi râdeam amândouă de cuvântul acela de modă veche.

Eu nu eram atât de precaută. Voiam să am un om apropiat, un om pe care să-l pot iubi din plin şi care să-mi poată răspunde la dragoste. Acesta a fost motivul pentru care l-am dus pe Gusta în podul vechii case şi, în patul din fier care scârțâia, în care petrecusem una dintre cele mai înspăimântătoare nopți din viața mea când împlinisem treisprezece ani, am trăit atunci o fericire care speram să dureze veşnic. Viitorul ne era limpede amândurora. Eu căzusem sub vraja povestirilor şi voiam să mă dedic literaturii. Gusta dădea prioritate faptelor şi era ferm hotărât să studieze istoria.

Ceea ce el considera o discuție, tânărul său profesor de istorie, Bohumil Broucek[6], poreclit de studenți Gărgăriță, considera că este o încercare de a-i amenința autoritatea. La multe dintre întrebările curioase ale lui Gusta nu reuşea să răspundă, deoarece pentru el, spre deosebire de elevul

---

[6] *Broucek – în cehă, gândăcel, gâză. (N. trad.)*

pasionat, istoria era doar o materie şcolară pe care fusese nevoit să o aleagă în timp ce studia arta plastică.

În loc să admită că nu este sigur de răspuns şi să se ofere să-l caute împreună cu Gusta, se încurca în eschivări lipsite de sens. în încercările disperate de a răspunde satisfăcător la întrebările lui Gusta, vedea privirile amuzate ale elevilor care, chiar dacă nu ştiau nici o zecime din cât ştia el, se hlizeau de stânjeneala profesorului, clipă în care simțea un dezgust învecinat cu ura față de Gusta.

Deşi Gusta a înțeles cu timpul că e inutil să-i adreseze tânărului profesor întrebări care depăşesc materia oferită în manual şi a încetat să mai întrebe ceva, Gărgăriță intra în clasă cu un sentiment de gol în stomac. în mod eronat, interpreta tăcerea lui Gustav drept infatuare şi ar fi dat orice ca elevul dispreţuitor să dispară din clasă.

Deşi lui Gusta nu-i scăpa nicio conexiune istorică, în lumea contemporană bâjbâia. Era direct şi sincer, de aceea nu reuşea să detecteze viclenia. La fel cum pe la vârsta de zece ani avea încredere în ceea ce îi şoptea Ida pentru că nu-şi imagina că sora lui ar inventa lucruri, nici la optsprezece ani lui Gusta nu-i trecea prin minte că ar trebui să fie mai precaut cu cei din jur. Nu pricepea un lucru esențial, despre care părinții din toate țările popular-demo-cratice şi din alte dictaturi îşi învață copiii încă din clipa în care aceştia încearcă să rostească primul cuvințel. Nu înțelegea că poți gândi unele lucruri, dar în niciun caz nu trebuie să vorbeşti sau să scrii despre ele. Şi în niciun caz nu la şcoală sau, şi mai rău, în fața unui om care nu te are la inimă.

S-a întâmplat la câteva zile după moartea lui Zdenek Nejedly[7]. în revista şcolii a fost publicat un necrolog bombastic scris de tânărul Gărgăriță.

---

[7] *Zdenek Nejedly (10 februarie 1878 – 9 martie 1962) a fost un istoric literar şi muzicolog ceh, profesor universitar şi om politic. A fost ministrul*

„Ce mare om a plecat dintre noi”, scria el, „ce mare operă a lăsat în urmă tovarăşul Zdenek Nejedly şi cât de multe ne-a învățat pe noi toți. El ne-a arătat sensul mişcării husite, a dezvăluit un izvor nesecat de cunoaştere în Vechile legende cehe ale lui Alois Jirâsek.”[8]

În acest spirit continua articolul nu foarte lung, de care niciun elev nu a fost suficient de impresionat încât să citească mai mult decât titlul.

În afară de Gusta. Acesta a considerat că este obligația lui să corecteze greşelile şi neadevărurile care apăreau, după părerea lui, în articolul publicat, şi-a luat în serios rolul, astfel că nu doar l-a atacat pe Gărgăriță, ci i-a şi atras atenția asupra modului neştiințific în care aborda tovarăşul Nejedly faptele istorice.

Îmi puteam închipui, ca şi când aş fi fost acolo, stânjeneala tânărului profesor când Gusta i-a adus articolul spre publicare. Acesta probabil că a înțeles imediat greşeala făcută de elev şi, mai degrabă pentru a nu intra şi el într-o situație neplăcută decât din simpatie pentru Gusta, i-a propus:

— Gustav, ce ați spune dacă ați reformula câteva propoziții?

— Care anume? a întrebat surprins Gusta.

— Iată, de pildă, cea despre abordarea neştiințifică a tovarăşului Nejedly. Dumneavoastră, în calitate de elev, nu puteți critica un om de ştiință serios, un profesor şi un fost ministru al culturii.

---

cehoslovac al educației în perioada 1945-1946 şi apoi în perioada 1948-1953, precum şi un important adept al comunismului dur din perioada lui Gottwald. Era cunoscut sub porecla peiorativă de „Bunicul roşu”. (N. trad.)

[8] *Traducere de Anca Irina Ionescu, Antet, Bucureşti, 2016. (N. red.)*

— Nici dumneavoastră nu puteți considera drept ştiințific faptul că exploatează relatările din Vechi legende cehe, a răspuns Gusta.

Tânărului profesor i s-a părut că, din gura lui Gusta, cuvintele nici dumneavoastră sunau dispreţuitor, aşa că nu s-a mai străduit să-l convingă.

— Bine, dacă insistați, voi da lucrarea dumneavoastră tovarăşului director să o aprobe.

Şi-a vizitat superiorul şi, cu indignarea adecvată, i-a explicat acestuia modul în care abordase Gustav tema delicată. Iar tovarăşul director a simțit cum începe să tremure scaunul directorial de sub el. A înțeles că, dacă vrea să-şi păstreze poziția, trebuie să se opună criticii marelui tovarăş şi să facă un sacrificiu. De aceea, a convocat consiliul pedagogic şi, cu acordul acestuia, a întreprins ritualul de sacrificiu şi l-a exmatriculat pe Gusta din şcoală cu trei luni înainte de examenul de bacalaureat.

Acest lucru a pus capăt pentru o lungă perioadă zilelor liniştite ale familiei Horâcek. în loc să meargă la facultate, Gusta a fost recrutat în armată, capul familiei, unchiul Jarek, n-a primit avansarea aşteptată, iar Ida tremura de teamă că nu va primi aviz pozitiv pentru a merge la facultate. Gusta îşi căuta adăpost de suspinele mamei şi de reproşurile tatălui şi ale surorii sale în podul nostru. Acolo ne iubeam şi discutam îndelung posibilitățile limitate pe care ni le oferea viitorul.

Cel mai tare mă apăsa că Gusta trebuia să servească patria socialistă timp de doi ani lungi şi că din această cauză nu puteam studia împreună la facultate. Gusta insista să îmi continui studiile şi eu chiar voiam asta, dar în cele din urmă am fost nevoită să renunț la studii dintr-un motiv cât se poate de simplu. Chiar înainte ca Gusta să plece în armată, am aflat că sunt însărcinată.

Sarcina în sine era un motiv de exmatriculare din şcoală şi, având în vedere că toată şcoala ştia că sunt cu Gusta, exmatricularea nu m-ar fi ocolit. De aceea, nu am mărturisit nimănui, nici Jarmilei, nici Hanei, şi abia după bacalaureat, care nu a fost atât de reuşit pe cât sperasem iniţial, pentru că nu m-am putut concentra deloc la învăţătură, a anunţat Gusta acasă că o să ne căsătorim.

Atunci eram deja majoră. Gusta era în armată, aşa că s-a însurat într-o uniformă urâtă, verde, care putea a dezinfectant şi zgâria neplăcut, iar burta mea nu se mai putea ascunde sub nicio rochie. Familia Horâcek nu a venit la căsătorie pentru că erau supăraţi pe Gusta, nu a venit nici mătuşa Hana, pentru că ea nu mergea în niciun loc necunoscut.

Bani să sărbătorim nu aveam, aşa că după ceremonie i-am invitat pe Jarmila şi pe prietenul lui Gusta, Stepân, care ne fuseseră martori, la un prânz şi un tort de nuntă făcut în casa rămasă de la părinţii mei. Ne-am hotărât să ne mutăm acolo. Cu un copil mic nu aş fi putut locui la mătuşa, pe care o scotea din sărite chiar şi o propoziţie rostită un pic mai tare, darămite plânsul unui copil.

Înainte să plece în armată, Gusta, cu ajutorul câtorva prieteni, a zugrăvit pereţii în alb şi m-a ajutat să curăţ dulapurile pe care nu le mai deschisese nimeni de ani întregi. Cea mai mare parte din conţinutul lor nici n-o mai recunoşteam. Am păstrat doar mobila, vasele şi fotografiile puse într-o veche cutie de pălării.

Era un sentiment ciudat să mă întorc în casa copilăriei mele. Trecuseră aproape zece ani de la moartea părinţilor, iar timpul transformase durerea profundă într-un regret tăcut. Mă plimbam prin încăperile în care altădată intram doar rareori ca să evit amintirile dureroase şi am descoperit că trecutul aproape dispăruse, în bucătărie nu mai vedeam umbra mamei, pe trepte nu mai auzeam paşii tăcuţi ai tatei

şi nu îmi mai aminteam nici ce culoare aveau ochii fraților mei.

După nuntă, am petrecut împreună o singură noapte în noul nostru cămin, pentru că Gusta a trebuit să se întoarcă la unitatea sa chiar a doua zi. Mi-am privit bărbatul cum fuge pe străduța îngustă, iar după ce a trecut de colț am închis fereastra şi m-am uitat prin bucătărie.

Am tras adânc aer în piept. Nu mai era nici urmă de miros de mucegai. Am întins mâna, mi-am trecut degetele pe masa proaspăt vopsită, am mângâiat cu palma peretele alb şi răcoros al noii case vechi şi am simțit că o să ne înțelegem bine.

PARTEA A DOUA
Cei dinaintea mea 1933-1945

CAPITOLUL ZECE

1933-1937

N-am înțeles niciodată de ce nu se interesează oamenii de ceea ce s-a întâmplat înainte de naşterea lor, de ce nu îşi întreabă părinții şi bunicii cum şi-au trăit viețile, ce îi face fericiți şi ce ar face altfel dacă ar putea.

Când părinții şi frații mei au plecat pe lumea cealaltă şi au uitat să mă ia cu ei, eram prea mică să pun întrebări, iar în timpul conviețuirii de câțiva ani cu mătuşa Hana, secretul care se ascundea în spatele tristeții şi ciudățeniilor ei s-a dezvăluit treptat şi încet, ca fundul unui râu care seacă.

„Dacă nu erau ei, tu nu ai fi fost aici”, îmi spunea cu reproş mama când stăteam plictisită la cimitir şi aşteptam

să măture mormintele şi să termine de povestit morților noutățile. Dar dacă atunci aş fi ascultat mai bine şi aş fi întrebat ce destine se ascund sub literele aurite, acum mi-ar fi fost mult mai uşor să construiesc din mii de fragmente de amintiri întâmplările care au precedat naşterea mea.

Bunica mea, Elsa Helerovâ, a rămas văduvă după cincisprezece ani de căsătorie. Susținea că traiul cu Ervin Heler, cu care se căsătorise la douăzeci şi unu de ani, fusese liniştit şi fericit şi, tocmai de aceea, pe toată perioada căsniciei nu-i apăruse niciun rid şi nu-i albise niciun fir de păr.

Ea uitase cu generozitate că soțul ei vorbea tare şi era dezordonat, uitase de nervii pe care îi trezea în ea obiceiul lui Ervin de a întrerupe lumea şi nu amintea niciodată de faptul că soțul decedat era incredibil de încăpățânat şi trebuia să aibă întotdeauna ultimul cuvânt, trăsături care, cel puțin după părerea Elsei, îl băgaseră în mormânt.

Dacă şi-ar fi ascultat soția şi nu ar fi insistat să pună coli de hârtie pe rafturile cele mai de sus, nu s-ar fi tăiat la degetul mare în cuiul care ieşea din lemn. Dacă în loc să înjure şi să se plângă de meşterii neglijenți şi-ar fi îngrijit mâna aşa cum îl sfătuise ea, nu i s-ar fi infectat. Şi dacă nu ar fi insistat cu încăpățânare că tulpina de cimbrişor îl va scăpa de infecție şi ar fi mers la doctorul Janotka, ceea ce Elsa îl rugase zile întregi să facă, toxinele nu i s-ar fi răspândit în tot corpul, iar Ervin ar fi trăit cu siguranță mai mult de patruzeci şi unu de ani.

După moartea soțului, Elsa a rămas fără niciun ajutor. în bucătărie era regină, fețele de masă de pe măsuțele şi dulăpioarele lustruite erau bine scrobite, fiicele erau educate în spiritul respectului față de adulți, dar chestiunile practice legate de cumpărarea cărbunilor, de rezolvarea treburilor la instituții sau de conducerea papetăriei reprezentau pentru ea o necunoscută înspăimântătoare.

Nu ştiuse nici cum să organizeze înmormântarea, dacă să pregătească priveghiul răposatului în capelă sau să-i facă o ceremonie după regulile evreieşti, cum cerea familia.

Problema era că Ervin renunțase la credința evreiască imediat ce se căsătorise cu Elsa sub baldachin. Părinții soției nu-i iertaseră niciodată îndepărtarea de credință. Mai ales mama. în rarele vizite la Novy Jicin, situat în apropiere, mama Elsei vorbea mai ales germană, ca să-şi enerveze ginerele patriot care îl admira pe Masaryk[9] şi republica lui, şi nu mânca nimic din ceea ce pregătea Elsa, ca şi cum n-ar fi avut încredere că mâncarea e cuşer. Astfel, îşi nedreptățea fiica pentru că, deşi relația ei cu credința se răcise considerabil sub influența soțului, continua să dețină două seturi de vase, unul pentru mâncarea cu lapte, altul pentru cea cu carne, şi nu punea niciodată în gură nici iepure, nici porc. însă mergea la sinagogă cu părinții doar când îşi vizita oraşul natal, iar dintre sărbători ținea doar Hanuka, pe care fiicele ei o considerau o parte din obiceiurile de Crăciun şi se bucurau de aprinderea lumânărilor şi mai ales de mărunțişul pe care îl primeau de la părinți.

Sub influența umanismului lui Masaryk, Ervin a hotărât că fiicele sale au dreptul să-şi aleagă religia la maturitate. Elsa fusese de acord pentru că îşi respecta soțul pe care i-l căutaseră şi i-l impuseseră părinții, lucru pe care apoi îl regretaseră amarnic, şi avea încredere că el îşi doreşte tot ce este mai bine pentru copii. Toate acestea au făcut ca vizitele părinților Elsei să se rărească considerabil.

---

[9] *Tomâs Garrigue Masaryk (1850-1937) a fost filozof, sociolog şi om politic cehoslovac care a susținut independența Cehoslovaciei în timpul Primului Război Mondial, iar în 1918 a devenit fondatorul şi primul preşedinte al Cehoslovaciei. Este considerat un simbol al democrației şi a fost nominalizat de şapte ori la Premiul Nobel pentru Pace. (N. trad.)*

După moartea lui Ervin însă, în casa Elsei, care se afla în partea de est a pieței, s-au întâlnit toate rudele din partea văduvei şi au început să ceară ca înmormântarea să aibă loc cât mai repede, conform vechilor tradiții. Cutremurată, Elsa a îngenuncheat lângă mortul întins pe pământ sub un cearceaf alb, cu o lumânare aprinsă la cap, şi observa detaşată cum părinții scot giulgiul alb din sacoşa de pânză, cum se ceartă cu voci scăzute cu frații lui Ervin în legătură cu cine să meargă la cantor, cine să aducă sicriul din lemn şi cum să stabilească cel mai repede data înmormântării şi ştia că, deşi acum e înconjurată de mulți oameni, din acest moment este singură.

Pe umerii ei va sta îngrijirea casei, a gospodăriei, a papetă-riei de la parter. Acum, ea va fi cea care va trebui să-şi întrețină familia. Va trebui să se ocupe singură ca Hana, care e mai mare şi a cărei frumusețe devine din ce în ce mai periculoasă, să nu cadă pradă mândriei şi ca Rosa, care e mereu bolnăvioară, să aibă întotdeauna suficientă mâncare şi dragoste.

Tăcerea întreruptă brusc de plânsetul puternic al mamei ei a smuls-o din gânduri. Era surprinsă. Mama ei nu-l plăcuse pe Ervin şi chiar dacă acum afişa respectul cerut față de mort şi se abținea de la orice observație la adresa lui, cu siguranță nu jelea moartea ginerelui într-atât încât să plângă cu voce tare. Elsa a privit în spate. Toate privirile erau ațintite asupra ei.

— Am fost la cantor, a spus încet fratele lui Ervin. A zis că nu-l putem înmormânta printre noi pentru că Ervin a renunțat la credința lui.

Mama Elsei suspina deznădăjduită. Acum, trupul lui Ervin fie va fi acoperit cu pietre, fie va fi ars până la cenuşă. Ce se va întâmpla cu sufletul său? Va mai putea învia? A vrut să-şi căsătorească fiica cu un negustor hotărât, neclintit în credința sa şi, în loc de asta, a aruncat-o în

ghearele unui trădător. Chiar ea i-a pus pe Elsa şi pe copiii ei în pericolul de a nu primi darul mântuirii la venirea Mântuitorului. Gândul a speriat-o atât de tare, încât şi-a ascuns capul în palme.

Elsa nu a fost nici surprinsă, nici speriată de spusele cumnatului ei. Ervin nu mai era. Nu conta unde avea să se odihnească trupul lui. A ridicat din umeri.

— Şi atunci? a întrebat.

— înmormântare civilă, a spus cumnatul, iar mama Elsei a scos un urlet de durere.

Elsa şi-a amintit şi peste ani bocetele mamei ei, care sunau ca țipetele unei mame în travaliu, deoarece acele strigăte îngrozite au marcat momentul în care din Elsa cea delicată şi lipsită de griji a luat naştere o persoană hotărâtă şi independentă.

— Bine, a spus. Şi-a trecut degetele peste tivul cearceafului sub care zăcea trupul lui Ervin al ei, de nerecunoscut după ravagiile otrăvii din sânge, s-a ridicat şi i s-a adresat fratelui mai mare al soțului ei: Cumnate, vă voi fi recunoscătoare dacă vă ocupați de tot ce este nevoie. Voi plăti cheltuielile.

Mama ei a deschis gura pentru încă un strigăt disperat, însă văzând expresia chinuită, dar hotărâtă a Elsei, a închis gura la loc.

Şi astfel, văduva Helerovâ a cumpărat un mormânt pentru ea şi pentru soțul ei în cimitirul oraşului, un mormânt în care nu s-a odihnit niciodată, chiar dacă pe piatra funerară era scris şi numele ei. Şi în timp ce mama Elsei vărsa lacrimi pentru sufletele membrilor familiei fiicei sale, rupea pe furiş hainele de sărbătoare ale nepoatelor sale uimite, în semn de doliu, şi făcea rugăciuni pentru mort în locul rudelor sale apropiate, timp de câteva luni, Elsa s-a dedicat unor chestiuni mai practice, nerespectând nici măcar săptămâna shiva, obligatorie, în timpul căreia ar fi

trebuit să rămână închisă în casă şi să jelească fără să facă nimic altceva.

Şi-a cheltuit aproape toate economiile pe cumpărarea mormântului şi pe înmormântare şi, pentru că trebuia să înceapă să economisească, l-a dat afară pe Urbânek, asistentul. Tânărul chipeş cu sprâncene groase şi privire obraznică nu îi plăcuse niciodată, i se părea că stă degeaba prin magazin şi de multe ori îi ceruse soțului ei să scape de el. Ervin însă îi lua apărarea.

— Clientele îl plac, susținea el. E amabil şi ştie să vorbească cu ele. Şi, oricum, magazinul e treaba mea, nici eu nu mă amestec când e vorba de gătit.

Încă din prima zi şi-a dat seama ce greşeală făcuse. Nu se descurca în magazin, nu ştia de unde comanda Ervin marfa, nu putea să ducă singură cutiile grele cu caiete şi calendare şi nu înțelegea contabilitatea. După o săptămână de haos şi disperare, şi-a înghițit mândria, a mers la vânzătorul concediat şi l-a rugat să se întoarcă.

— Ştiți, doamnă Helerovâ, a spus asistentul cu privirea pironită undeva în spatele Elsei. Pricepuse imediat că văduva e la capătul puterilor şi voia să profite de situație. Eu mi-am găsit de muncă la sticlărie. Acolo voi primi două sute pe săptămână. Aşa că vin doar dacă îmi măriți leafa.

Nici Elsa nu se născuse azi, ştia că nu se găseşte de muncă şi nu prea credea povestea cu serviciul de la fabrică.

— Leafa nu v-o pot mări, ştiți că o ducem destul de prost cu banii după moartea soțului.

— Tocmai, nu s-a lăsat învins Urbânek. Acum, că domnul Heler nu mai este, va trebui să duc tot greul singur.

— O să fiu şi eu acolo.

Asistentul a pufnit dispreţuitor, astfel că Elsa aproape că s-a simțit jignită.

— Şi pe deasupra să vă mai şi zic ce şi cum. Ar trebui să-mi măriți leafa, prăvălia aduce profit şi nu trebuie să plătiți chirie, că doar e casa dumneavoastră.

— Şi cu cât să vă măresc leafa? a întrebat Elsa punându-şi în minte să-l dea din nou afară pe vânzător imediat ce va învăța totul de la el.

— Cu treizeci de coroane pe săptămână, doamnă Helerovâ.

Suma scandaloasă a enervat-o atât de tare pe Elsa, încât aceasta s-a răsucit pe călcâie, iar când vânzătorul, pricepând că sărise calul, a strigat după ea: „Sau măcar cu zece”, nici nu s-a uitat în urmă.

Gospodăria şi pe micuța Rosa le-a lăsat în grija Hanei, care avea paisprezece ani, şi şi-a dedicat toate puterile şi cunoştințele papetăriei. în timpul zilei vindea, seara făcea ordine în depozit ca să poată închiria cele două încăperi de la parter unui tutungiu, noaptea încerca să desluşească facturile şi comenzile. Se trezea dimineața devreme, o trezea pe Hana şi găteau împreună. Voia ca fiica mai mare să învețe tot ce ține de conducerea unei gospodării.

— Rosa are nevoie de mâncare caldă şi plimbări zilnice, îi repeta. Să ai grijă de asta.

Iar Hana asculta ce-i spunea mama pentru că era obişnuită să asculte. Dimineața devreme gătea, iar după-amiaza, după ce se întorcea de la şcoală, avea grijă de Rosa cea slăbuță. Se îngrijea ca sora ei să mănânce bine, să fie îmbrăcată gros şi să nu răcească. Dar cel mai mult îi plăcea să se aşeze pe bancheta din bucătărie, să ia în mâini ața şi andrelele sau croşeta şi să împletească cu degetele ei agile gulerașe, păturici, bluze şi fețe de pernă. Şi cu fiecare ochi împletit visa la viața pe care avea s-o ducă la un moment dat. La bărbatul care îi va răspunde la dragoste, la copiii pe care îi va înveli în pături croşetate şi la casa cu cele mai frumoase perdele croşetate din oraş. Vestea despre talentul

ei a trecut în curând dincolo de uşile casei, iar prietenele şi chiar şi vecinele, mult mai în vârstă şi mai experimentate, îi admirau modelele pline de imaginaţie şi veneau la ea pentru sfaturi.

Cu sora ei nu avea multă bătaie de cap. Rosa era o fiinţă tăcută şi singuratică. în primii ani de viaţă, îşi crease propria lume a liniştii şi imaginaţiei, o lume în care nu existau boli, pastile pentru întremare, plimbări de înzdrăvenire şi nici oribilul ulei de peşte.

Se juca în tăcere ca un şoricel şi tot pe tăcute ştia să dispară şi să se ascundă în unghere întunecate, unde visa la soare, flori şi ţări îndepărtate şi unde era greu de găsit. Cu timpul, familia i-a descoperit ascunzişurile, dar Rosa reuşea uneori să găsească o nouă ascunzătoare, iar mama intra în panică, deschidea toate dulapurile şi le cerceta temându-se ca Rosa să nu se sufoce într-una dintre ascunzătorile ei perfecte. Se liniştea abia când o găsea dormind în cămară, în spatele unui sac cu făină, sau în hol, sub hainele atârnate.

În anul în care a murit Ervin Heler, Rosa avea nouă ani şi, deşi continua să prefere singurătatea, nu mai căuta ascunzători întunecate şi nu mai crea agitaţie în familie cu dispariţiile ei bruşte. Nu pentru că ar fi devenit mai înţeleaptă şi nu mai voia să-şi sperie părinţii, ci mai degrabă pentru că crescuse şi nu mai era atât de uşor să găsească o ascunzătoare în care să încapă. Se înţelegea bine cu oamenii pentru că aşa trebuia, dar în realitate nu avea nevoie de ei.

Îşi iubea tatăl, dar la scurt timp după moartea lui a descoperit că îi e mai uşor fără el. Nu mai trebuia să suporte zgomotul care îl însoţea pretutindeni, paşii apăsaţi, trântitul uşilor, glasul răsunător, clinchetul tacâmurilor lovind farfuria şi plescăitul neplăcut. Mama nu avea atâta timp pentru ea, aşa că nu o mai împovăra cu atenţia ei, iar Rosei îi rămânea mai mult timp să viseze.

Nu avusese niciodată o prietenă apropiată, iar când Hana o întrebă dacă nu îi lipseşte o prietenă, a răspuns surprinsă:

— Dar vă am pe tine şi pe mama.

Şi a privit-o cu ochii mari şi căprui care semănau atât de mult cu ai Hanei. însă ochii Rosei lăsau impresia că văd până acolo unde fiecare îşi ascunde cele mai profunde secrete, iar cine nu o cunoştea prefera să-şi ferească repede privirea şi să schimbe subiectul.

Acasă, lumea era obişnuită cu ochii ei. Mama îi atrăgea doar din când în când atenția că nu e politicos să te uiți insistent la cineva, dar când Hana, aplecată deasupra lucrului, simțea privirea surorii ațintită asupra ei, îi atrăgea atenția răspicat:

— Rosa, nu te mai holba!

În timp ce ambele surori creşteau şi se făceau din ce în ce mai frumoase, părul Elsei încărunțea, iar pe chip i se conturau riduri de oboseală. Chiar şi aşa, din când în când îi mai spunea câte cineva că ar trebui să se mărite din nou şi să predea soțului grijile legate de magazin. însă Elsei nici prin gând nu-i trecea. Acum trăia doar pentru fiicele ei, se gândea la ele de cum se trezea şi tot cu gândul la viitorul lor se ducea seara la culcare. Punea deoparte fiecare coroană şi visa că fiicele ei vor fi nişte mirese frumoase cu zestre mare şi vor trăi alături de nişte bărbați buni şi înstăriți. Abia apoi se va odihni Elsa, va avea grijă de nepoți, le va face ştrudel cu mere şi seara le va împleti pături albe din lână.

CAPITOLUL UNSPREZECE

1937

Ludmila Karâskovâ nu fusese niciodată bolnavă, dar în septembrie 1937 a simțit o slăbiciune în picioare şi un tremur în brațe. Inițial a crezut că e epuizată. Apoi a început să se împiedice de praguri şi de marginile covoarelor, îi

cădeau lucrurile printre degete, a spart patru farfurii şi două ceşti din setul de porțelan rămas de la bunica, iar genunchii i-au devenit atât de grei că nici nu putea urca scările. într-o dimineață răcoroasă, Karel Karasek şi-a dus mama la doctor, iar Ludmila şi-a petrecut următoarele zile în spitalul din Vsetin.

Se născuse în dormitorul de la etajul al doilea al casei aflate aproape de piață şi de atunci, adică timp de şaizeci de ani, dormise o singură dată sub alt acoperiş decât cel sub care venise pe lume. Se întâmplase pe când avea vârsta eristică şi plecase în peregrinaj la Svaty Hostyn ca să se roage la Fecioara Măria pentru un copil, pe care nu-l avea nici după zece ani de căsătorie.

Vecinii spuneau că e inutil, pentru că după treizeci de ani corpul este deja sterp şi îmbătrânit, dar Ludmila se ataşase atât de tare de ideea ei, încât nu s-a lăsat descurajată. Nu ştiu ce i-a promis Născătoarei de Dumnezeu, dar peste un an i s-a născut un fiu, Karel, singurul cu care a rămas când soțul Mojmir nu s-a mai întors din Marele Război[10]. N-a fost să aibă şi o fiică, aşa că uneori măcar şi-o imagina. Ar fi fost mărunțică, cu ochi albaştri ca ai lui Mojmir şi cu părul blond ca al ei.

Elsa Helerovâ, care se căsătorise şi se mutase în oraş după Primul Război Mondial, era cu douăzeci de ani mai tânără decât Ludmila şi nu semăna deloc cu fiica visată a acesteia. Totuşi, Ludmila o îndrăgea foarte tare. Când Elsa, proaspăt căsătorită, a sosit în Mezirici, nu cunoştea pe nimeni şi era ca pierdută în oraş. Deodată, nu mai aparținea nicăieri. Cu toții o salutau prietenos, dar o priveau cu suspiciune.

---

[10] *Expresie folosită pentru Primul Război Mondial. (N. trad.)*

Era evreică, însă nici ea şi nici chipeşul ei soţ, Ervin, nu mergeau la sinagoga din Mezif ici de pe malul râului, ceea ce era văzut cu ochi răi de unii evrei din localitate. Nu e bine când cineva se abate de la credinţa sa, gândeau ei. Renunţarea la credinţă este un indiciu sigur al nestatorniciei şi al defectului de caracter.

Vecinii îi priveau cu curiozitate pe nou-veniţi şi erau de acord că Ervin e harnic, iar Elsa e o persoană plăcută. Apoi însă cineva a făcut o observaţie că evreii încep să se întindă în Mezif ici. Şi că le iau munca localnicilor. Şi că în ziarele din Lubin[11] s-a scris că până fi cel mai sărac evreu e mai bogat decât un ţăran care munceşte cinstit. Şi că, de fapt, evreii nici nu ar trebui lăsaţi să servească în armată pentru că vorbesc nemţeşte şi nu sunt cehi adevăraţi. La urma urmei, chiar şi Schon şi Rosenfeld ar trebui să se retragă din Sokol, clubul sportiv ceh din Mezif ici...

Erau însă puţini cei care împărtăşeau această părere, fie şi pentru că Reichl, patronul fabricii, era evreu şi dădea de muncă multor oameni, dar de ce să-şi facă zadarnic sânge rău, când evreii au fost dintotdeauna un pic suspecţi. Era suficient să-şi amintească de evenimentele din toamna anului 1899. în Mezif ici, manifestaţiile împotriva evreilor nu fuseseră atât de puternice ca în Vsetin[12], unde îşi pierduseră viaţa câţiva oameni şi fuseseră distruse ferestrele unor case evreieşti şi ale sinagogii.

---

[11] *Oraş din Silezia de Jos, din Polonia. (N. trad.)*

[12] *În familiile evreieşti se vorbea mai ales germana, unul dintre motivele pentru care spiritul naţionalist ceh antigerman a fost îndreptat împotriva evreilor în 1899. în acest an, în oraşul Vsetin a avut loc o mare demonstraţie antievreiască, iar jandarmeria a fost nevoită să folosească armele pentru a dispersa demonstranţii, în împuşcături, au murit cinci oameni. Aceasta a fost cea mai mare manifestare antisemită din regiunea Vsetin până la evenimentele nefericite ale ocupaţiei naziste. (N. trad.)*

Ludmila Karâskovâ, pe atunci deja văduvă, nu a plecat urechea la aceste vorbe sau poate nu voise să le audă şi a luat-o pe Elsa sub aripa ei ocrotitoare, deşi îi era destul de străină. Ea a fost cea care a sfătuit-o pe Elsa să vorbească doar în cehă, cu toate că în oraşul natal, Novy Jian, fusese obişnuită cu germana, şi i-a explicat că oamenii din Mezirici sunt mai sensibili la limba germană din rațiuni patriotice. Tot ea o învățase pe Elsa unde să meargă la cumpărături şi ce prăvălii să evite, îi spusese la ce vecină să se oprească să schimbe câteva cuvinte şi pe care e mai bine doar s-o salute amical.

Când Elsa rămăsese văduvă, mama ei făcuse nopți albe temân-du-se pentru soarta Elsei şi se rugase pentru fiica, nepoatele şi sufletul păcătosului soț al fiicei ei în sinagoga din Novy Jicin, dar când Elsa nu s-a mai descurcat cu autoritățile sau cu contabilitatea prăvăliei, Ludmila Karâskovâ fusese cea la care apelase.

Şi tot Ludmila Karâskovâ fusese martorul direct al transformării Elsei. Zi de zi, lună de lună, urmărise cum tânăra ei prietenă – la început atât de nesigură şi de pierdută – se transformă într-o femeie independentă, fermă şi prevăzătoare, hotărâtă să înfrunte orice greutate.

Vedea însă şi ridurile apărute în jurul ochilor căprui, cutele îngrijorate din jurul gurii şi ştia de firele cărunte de pe tâmplele Elsei, cu toate că aceasta le ascundea cu pricepere sub baticul legat cu nod la spate. Observase şi că Elsa uitase să mai zâmbească, colțurile gurii îi alunecau în jos formând riduri adânci şi pe față i se întipărise o expresie dură, dar cu toate acestea credea că, sub sedimentele tristeții, grijilor şi temerilor, este aceeaşi Elsa pe care o cunoscuse cu ani în urmă. Iubitoare, primitoare şi întotdeauna gata să ajute.

În acel septembrie, când din cauza corpului ei slăbit nu observase că dincolo de ferestre soarele încălzeşte plăcut şi

când orice mişcare o epuiza atât de tare încât lăsase să se usuce muşcatele din jardinierele de lemn, Ludmila Karâskovâ s-a convins că nu se înşelase. în zilele în care fusese la spital şi trecuse prin investigații neplăcute care oricum nu duseseră nicăieri, Elsa mersese de două ori pe săptămână la prăvălia de la parter, în care Karel Karasek stătea aplecat deasupra mecanismelor de ceas. îl întreba de sănătatea mamei lui şi lăsa pe tejghea o crăticioară cu masa de prânz. Ai fi zis că îi intră în grații fiului Ludmilei, dar nu era aşa. Lui Karel Karasek nu-i plăcea Elsa Helerovâ. Nu-i plăceau privirea ei dură, buzele strânse şi tonul vocii care îi dădea impresia că Elsa îl consideră un prostănac. Şi chiar asta credea Elsa despre el, pentru că era adevărat. Ce altceva se putea spune despre un tânăr de douăzeci şi şase de ani pe care nu-l interesează nimic altceva decât rotițele zimțate şi arcurile minuscule, deşi lumea îi poate oferi atâta frumusețe şi bucurie? Cum altfel să-i spui unui tânăr care nu ştie să-şi găsească o femeie, în ciuda faptului că prin oraş circulă zeci de frumuseți dornice de căsătorie?

După ce s-a întors din spital, Ludmila s-a simțit un pic mai bine, dar cu toții intuiau că boala ei avea să se înrăutățească treptat. Era permanent obosită, tenul îi căpătase o culoare cenuşie, iar pielea de pe corp îi foşnea ca hârtia. De-abia reuşea să gătească şi deseori stătea întinsă în pat.

Iar vizitele Elsei au continuat. Uneori mergea seara ca să schimbe câteva cuvinte, iar duminică după-amiaza aducea o farfurie de prăjituri sau o bucată de ştrudel. De fiecare dată, Karel fugea la măsuța lui din prăvălie. Nu-l interesau discuțiile femeieşti, conversațiile interminabile despre făina prost măcinată, cafeaua searbădă şi prețurile ridicate. Nu-l interesau lamentațiile Elsei cu privire la tutungiul care se stabilise în cele două încăperi de la parter, de lângă papetărie, inunda întreaga casă cu miros de tutun şi plătea

chiria doar când era ameninţat că va fi dat afară. Şi, din fericire, habar nu avea că după ce cele două femei discută chestiuni mai puţin importante, după ce evaluează noua rochie a vecinei şi îşi amintesc de soţii răposaţi, vine rândul însurătorii lui.

— O să se căsătorească şi Josef Hanâk, ofta Ludmila. Şi e cu doi ani mai tânăr decât Karel al meu. îi tot spun să-şi găsească pe cineva ca să nu fie singur când n-oi mai fi aici, dar nu te poţi înţelege cu el.

Elsa nu spunea nimic, doar o mângâia pe mână. Uitându-se la chipul tot mai palid al Ludmilei, nu avea putere să-şi mintă prietena în faţă spunându-i că o să mai stea mult timp pe lumea aceasta.

— Păcat că nu eşti cu zece ani mai tânără, râdea Ludmila.

Mi-ar fi plăcut să-mi fii noră. Aşa, va trebui să mai rezist un pic şi să aştept să crească fetele tale.

Elsa râdea, dar în sinea ei îşi făcea cruce. Nici chiar aşa! O plăcea pe doamna Liduska, dar nu şi-ar fi dat niciodată vreuna dintre fiice de soţie unui asemenea pămpălău cum era fiul ei, Karel.

Hana stătea în faţa mesei de toaletă din dormitor şi se pieptăna. Aranjase aripile oglinzii în triptic, astfel încât să se vadă din toate părţile, şi privea cu plăcere cum îi lucesc şuviţele negre şi îi cad pe spate până la brâu.

Avea un păr frumos, ştia asta, dar i-ar fi plăcut şi mai mult dacă mama ei i-ar fi permis să se tundă scurt, după ultima modă. însă imediat ce va fi posibil, o să se tundă bob.

S-a aşezat într-o parte la măsuţă, şi-a îndreptat spatele şi şi-a umflat pieptul. Era subţire ca actriţele din filme, cu şoldurile înguste şi burta plată, dar sânii îi erau prea mari, după părerea ei. S-a aplecat pentru a-i ascunde un pic. Era mai bine aşa. Apoi s-a apropiat de oglindă, s-a uitat cercetător la reflexia chipului ei şi a zâmbit de probă. încă

mai avea strungăreață. Mică, dar vizibilă. Mama o asigurase că avea să se micşoreze cu vârsta, dar Hanei i se părea că e din ce în ce mai mare. A rânjit şi şi-a vârât uşor vârful limbii între incisivi.

Din bucătărie s-a auzit un râset.

— Rânjeşti ca un câine.

Hana nici nu s-a uitat în spate.

— Nu te mai uita la mine şi fă-ți temele. Vin imediat să te verific.

Rosa avea deja treisprezece ani şi mergea la şcoala din oraş. Nu-i prea plăcea să învețe, dar mama ei voia ca după şcoală să meargă la institutul pedagogic, ca Hana.

— E important să ai o meserie, îi spunea când Rosa se revolta.

Poate n-ai să fii niciodată profesoară, dar un pic de carte nu-ți strică.

Rosa şi-a țuguiat buzele, s-a uitat la caietul din fața ei şi a bombănit către Hana:

— E duminică şi eu trebuie să fac calcule. Te-ai potrivi cu profesorul meu. A încercat să adune o coloană de numere, dar privirea îi fugea întruna la sora ei. îți stă bine, nu te teme, o să-i placi.

— Cui? a întrebat Hana, dar ştia bine la cine se referă sora ei.

— Nu te preface. Domnului Jaroslav. Doar nu pentru mine ne însoțeşte la plimbări.

Hana şi-a prins părul în coadă.

— Poate merge cu noi pentru Iva.

— Pfff. Şi de-asta ne conduce până la uşă? a râs Rosa. îți place, nu?

— Nu-i rău, a zis Hana cu o indiferență prefăcută, trecându-şi un deget ud peste sprâncene.

De fapt, după părerea ei, Jaroslav era cel mai arătos bărbat pe care îl întâlnise până atunci. De câte ori se

gândea la el, respira ciudat – şi se gândea la el aproape tot timpul.

— Mai bine nu te-ai mai oglindi atât. Din clipă în clipă trebuie să apară mama şi dacă vede că iar te dichiseşti o să se supere.

— Doar trebuie să mă pieptăn, nu? a spus Hana, dar ca să fie sigură, a aranjat oglinda în poziția inițială, a închis uşa dormitorului în urma ei, s-a aşezat lângă Rosa şi s-a uitat peste umărul ei. Ai greşit. Trebuie să scrii corect numerele unul sub altul.

În timp ce Rosa, oftând, transcria a treia oară problema, Hana a cercetat cu privirea bucătăria, să vadă dacă este curată conform aşteptărilor mamei. Dacă totul e aşa cum trebuie, poate o s-o lase diseară la cinema. îi spusese mamei că merge cu Ivana Zitkovâ, fosta colegă de la şcoală. Dacă ar fi ştiut că Jaroslav o invitase la cinema, sigur nu i-ar fi dat voie sau ar fi trebuit s-o ia pe Rosa cu ea.

Elsa Helerovâ îşi iubea fiicele, nu se îndoia niciuna dintre ele de asta, dar le ținea din scurt. Ea însăşi lucra de dimineața până seara şi nu tolera lenevea la nici la Hana sau la Rosa.

Hana şi-a înclinat capul într-o parte şi a încercat să audă dacă mama ei urcă deja scările. Jaroslav o s-o aştepte, dar nu vrea să întârzie. Se văd puțin pentru că Jaroslav îndeplineşte acum serviciul militar în Hranice şi încă nu au stat niciodată singuri, fiindcă tot timpul trebuie s-o târască după ea şi pe micuța Rosa.

Adică, Rosa nu mai e mică deloc. Doar mama crede că are nevoie de îngrijire permanentă şi o protejează ca pe o păpuşă de sticlă. Chiar dacă Rosa e destul de slabă, nu diferă deloc de fetele de vârsta ei. Dar mama o vede în continuare palidă şi obosită şi se teme să o lase singură chiar şi o clipă.

Întotdeauna fusese grijulie, dar în ultima vreme chiar exagera. Punea deoparte fiecare coroană pe care o câştiga din papetărie şi din chiria pe cele două încăperi de la parter şi spunea că strânge pentru vremuri mai grele. Care vremuri mai grele? De ce să vină vremuri mai grele?

Seară de seară asculta ştirile la radio, iar a doua zi discuta cu clienții din prăvălie despre cât de înfiorătoare e lumea şi despre cum se extinde Hitler.

Se speriase foarte tare când fratele ei Rudolf fusese nevoit să plece din Germania împreună cu familia pentru că Hitler nu voia acolo evrei şi străini, iar unchiul era şi una şi cealaltă. îi închise-seră prăvălia cu stofe, iar familia unchiului venise în spațiul ceh, mai bine zis în Moravia, la familia Heler, şi o vreme locuiseră cu toții în Mezirici. Nu voise să meargă la bunica şi la bunicul în Jicin, pentru că soția unchiului nu era evreică, iar bunica nu putea trece peste asta.

Unchiul Rudolf spusese că în Germania îi dăduseră afară din funcție pe toți cei care nu-l votaseră pe Hitler şi că închisorile erau deja pline de bolşevici.

— Toți nemții poartă crucea lui Hitler şi vor din nou război. Hitler o să vină şi aici, spusese el. Noi nu rămânem, plecăm în Anglia sau mai departe. Şi te sfătuiesc şi pe tine, Elsa, vinde casa cât mai ai timp, ia fetele şi pleacă. Cine ştie ce-o să se întâmple aici.

— Trăim în secolul al douăzecilea, a răspuns mama. A trecut perioada pogromurilor. Şi chiar dacă va fi război, nu face nimeni rău femeilor şi copiilor.

Spusese asta cu voce tare, dar fratele a sădit frica în ea. După plecarea familiei lui Rudolf, spiritul de cumpătare al Elsei s-a transformat în zgârcenie, iar ascultatul ştirilor de seară la radio a devenit o obsesie.

Hana nu înțelegea. De ce să vrea cineva război? Nu e nevoie să-ți faci griji inutil. Bătrânii sunt speriați de

amintirea Marelui Război şi văd totul în negru. Dar Hitler e în Germania, iar Helerii locuiesc aici, în Cehoslovacia. Şi chiar dacă ar vrea să se extindă, armata şi aliații o să-i taie avântul. La fel zicea şi Jaroslav. Jaroslav...

A întins mâna şi a scos capătul cozii împletite din gura Rosei, care era concentrată asupra exercițiului.

— Nu-ți mai băga părul în gură. Rosa a zâmbit.

— Am terminat. Mă verifici?

În sfârşit, uşa s-a deschis şi Hana şi-a dat seama după zgomotul puternic că mama nu e în cea mai bună stare de spirit. Fie doamna Karăskovă se simte mai rău, fie au ascultat împreună radioul şi au aflat din nou vreo veste proastă. în sinea sa, şi-a pus armura şi s-a pregătit pentru o prelegere înfocată, similară cu cea pe care o primise pentru că îşi dăduse ochii peste cap când mama citise descrierea torturilor şi execuțiilor civile din Spania, unde, dintr-un motiv de neînțeles pentru Hana, spaniolii se omorau unii pe alții.

— Cum poți fi atât de egoistă? s-a supărat mama pe ea. Numai la tine te gândeşti. Acolo mor oameni nevinovați şi tu îți dai ochii peste cap. Te deranjează şi să asculți aşa ceva.

— Mami, nu e aşa, se apărase Hana. îmi pare rău pentru ei. Dar de ce să ascult şi să mă chinui dacă nu-i pot ajuta?

De data aceasta, pe Elsa Helerovâ n-o mai enervaseră ştirile din țări îndepărtate, ci dezordinea din holul de la parter.

— Parcă n-ar fi de-ajuns că din cauza lui pute toată casa ca o cârciumă, mai lasă şi cutiile aruncate prin tot holul, de nici nu poți să treci de ele. Şi a mai adus şi noroi înăuntru! Nu şi-a plătit chiria de patru luni şi nici nu face curat după el. Dacă ar fi trăit tatăl vostru, nu şi-ar fi permis. Dar cu o văduvă amărâtă îşi permite oricine.

Tutungiul Skâcel era o sursă permanentă de necazuri şi de lamentări din partea Elsei. Ar fi preferat să-l dea afară,

dar n-avea inima să lase tatăl a trei copii şi susținătorul familiei fără sursă de venit. în timp ce Elsa îl amenința că îl dă afară, Skâcel îi făcea promisiuni, uneori plătea câte ceva, dar datoria lui pentru închirierea celor două camere mici de la pater în care îşi ținea tutungeria era din ce în ce mai mare.

Hana înțelegea că situația evoluează în detrimentul ei. Dacă mama începe să vorbească despre bani şi să calculeze cât le datorează chiriaşul, cât de puțin a obținut luna trecută din papetărie şi cât costă pâinea şi laptele, nu va mai avea curaj să-i amintească că are nevoie de bani pentru biletul la cinema. în realitate, nu avea nevoie de bani pentru că Jaroslav ştie cum se cade să facă lucrurile şi, cu siguranță, va plăti el biletele, dar îi spusese deja mamei că merge cu Iva aşa că...

Dar Elsa s-a aşezat pe canapea şi şi-a ascuns fața în palme. Deodată, s-a şters toată supărarea şi duritatea. Umerii i s-au arcuit în față şi de sub batic i-a ieşit o şuviță de păr grizonant. Hana s-a aşezat lângă ea şi i-a pus un braț pe după umeri.

— Doamna Liduska arată din ce în ce mai rău, a şoptit Elsa în palme. Când nu va mai fi... voi rămâne complet singură.

Umerii au început să-i tremure. Hana s-a lipit mai tare de ea.

— Dar ne ai pe mine şi pe Rosa, mami. N-o să fii niciodată singură. îți promit.

Elsa a oftat adânc, şi-a îndreptat spatele şi şi-a trecut palmele peste față. Apoi a ridicat capul şi s-a uitat la Rosa, care continua să stea la masă deasupra caietului. Fetița părea derutată şi speriată.

N-o mai văzuse pe mama ei pierdută, ba chiar plângând. Elsa s-a forțat să scoată un zâmbet.

— Hanicka merge la film cu Ivana. Ce-ai spune să mergi cu ele? Doar aici, cu mine, n-aveți nicio bucurie, fetelor.

Rosa i-a aruncat rapid o privire Hanei. Aceasta stătea lângă mama ei cu o privire descurajată şi rămăsese mută de surprindere.

— Mami, aş prefera să rămân cu tine. Nu mai vreau să ies afară, în frig, a rugat-o Rosa.

— Mulțumesc, i-a şoptit Hana o clipă mai târziu, când îşi îmbrăca pardesiul în hol.

Rosa a zâmbit.

— Te revanşezi tu cândva.

Chiar dacă Hana a plecat spre cinematograf cu o mică întârziere şi a alergat aproape tot drumul, s-a oprit la colț să-şi tragă sufletul, să-şi aranjeze pardesiul şi să-şi netezească părul. S-a uitat discret de după colț.

Jaroslav aştepta deja în fața intrării. Tocmai se oprise o pereche şi intrase în vorbă cu el. Hana s-a uitat cum Jaroslav îi salută prietenos, aplecându-şi uşor capul pentru a săruta mâna femeii blonde cu pălăria aşezată într-o parte, la modă, şi dând mâna cu bărbatul durduliu de lângă ea. Era mândră că bărbatul acesta chipeş şi galant o aşteaptă chiar pe ea.

Era întuneric şi lumina care venea de la lampa de deasupra uşii nu lumina decât un spațiu mic, înconjurându-l pe Jaroslav ca o aureolă şi preschimbând culoarea pardesiului său militar în gri cu sclipiri aurii. Primul soldat cu aureolă, a zâmbit în sinea ei. Deodată, i-a ajuns la nas un miros neplăcut. S-a îndepărtat de colțul pe care bețivii de noapte îl foloseau pe post de toaletă publică. Dar mirosul a persistat. S-a uitat la pantofi şi, în întuneric, mai mult a simțit decât a văzut că păşise într-un excrement de câine.

A început să-şi şteargă repede pantoful de marginea treptei şi stomacul i s-a întors pe dos. în clipa aceea,

Jaroslav a ridicat privirea şi i-a făcut cu mâna. Apoi le-a spus ceva însoţitorilor şi a pornit în direcţia Hanei. Ei îi venea să plângă de ruşine şi de umilinţă. Ar fi preferat să se întoarcă şi să fugă, dar asta nu ar fi ameliorat situaţia.

Aşa că a rămas pe loc şi a încercat să zâmbească. Jaroslav era la doar câţiva paşi de ea, aşa că a întins mâna spre el pentru a-l împiedica să se apropie.

— Nu veni lângă mine, te rog. S-a oprit surprins.

— S-a întâmplat ceva?

— Am avut un accident.

— Ce accident? A privit-o din cap până în picioare, dar nu a găsit nimic vizibil. Era din ce în ce mai derutat.

— Am călcat în ceva. Simţea cum îi arde faţa şi se bucura că e deja întuneric.

Jaroslav s-a uitat cercetător la ghetele până la gleznă.

— Se curăţă, a spus el.

Da, Jaroslav îi plăcea de mult timp Hanei şi îl considera cel mai frumos bărbat din câţi întâlnise. Dar în seara aceea de la începutul lui decembrie, când a aşezat-o pe o bancă şi s-a dus singur pe malul abrupt până la râu ca să-i cureţe gheata care duhnea oribil, Hana s-a îndrăgostit cu adevărat de Jaroslav. Nu a deranjat-o deloc că au ajuns la cinematograf după jurnal şi n-ar fi deranjat-o nici dacă ar fi ajuns de-abia la jumătatea filmului, pentru că oricum nu putea fi atentă la acţiune. Se gândea doar la bărbatul care stătea lângă ea, la mâna care îi strângea uşor palma şi la viitorul lor împreună.

CAPITOLUL DOISPREZECE

1938

Jaroslav Horâcek nu era un om rău. Poate era un pic egoist şi concentrat pe sine, dar tânjea sincer după dragostea şi apropierea altui om. Şi chiar dacă la început,

când ezitase între Ivana şi Hana, banii jucaseră un rol decisiv, ar fi oarecum nedrept ca tânărul bărbat să fie acuzat de avariție.

Jaroslav avea nevoie de o mireasă cu bani pentru că era soldat de meserie. Iar vremurile erau de aşa natură că, atunci când un ofițer din armata cehoslovacă voia să se însoare, trebuia să aibă aprobarea oficială a superiorilor săi şi o obținea doar dacă mireasa avea zestrea corespunzătoare.

Ivana nu era orbitor de frumoasă, dar zâmbea mult şi era mai accesibilă decât Hana, care nu prea vorbea. însă esențial a fost faptul că mama Hanei, Elsa Helerovâ, avea o casă în piață, la parterul căreia deținea singura papetărie din oraş, şi mai avea un venit din celelalte două încăperi pe care le închiria. Hana nu era o mireasă săracă, în timp ce Ivana nici măcar nu putea studia, întrucât trebuia să contribuie la bugetul familiei. Şi astfel, se hotărâse.

În timp ce Hana ştia, după şase luni de întâlniri, că se va căsători cu Jaroslav şi începuse să-şi facă trusoul, iar seara se gândea la croiala rochiei de nuntă şi nu putea să doarmă neştiind dacă să aleagă satin sau dantelă, Jaroslav, care era deja sincer îndrăgostit la acea vreme, se afla în fața unei probleme de nerezolvat. Hana era evreică.

La început, el nu considerase acest fapt ca fiind important, dar cu timpul începuse să-şi facă griji pentru că originea Hanei îi deranja foarte mult pe unii oameni din jurul lui.

Amândoi aveau secrete. Hana ascundea de mama ei faptul că ieşea cu Jaroslav şi încerca să-şi dea seama cum să-i spună în cel mai puțin dureros mod – cel puțin pentru ea – că se vede de câteva luni cu un bărbat de care nu-i pomenise niciodată.

Iar Jaroslav spera să nu vină momentul în care să fie nevoit să aleagă între blânda Hana şi viitorul lui în armată.

Mergea să se întâlnească cu Hana cât de des îi permitea serviciul militar. Nu a lăsat niciodată să se vadă că îl deranja faptul că ea încearcă să ascundă „prietenia” lor în fața mamei ei. Dimpotrivă, părea că îi plac regulile jocului Hanei de-a v-ați ascunselea.

O aştepta pe străduțe lăturalnice, mergeau la plimbare pe potecile de pe malul râului şi prin poienițele de la marginea oraşului. Şi cel mai mult îi plăcea când, la o cotitură a drumului, apărea câte o siluetă. O trăgea pe Hana într-un tufiş sau într-un ungher întunecat şi o strângea aproape de el.

— Doar nu vrem să ne recunoască cineva, nu? îi şoptea la ureche şi o săruta pe păr, pe față şi pe gură, iar Hana se lipea fericită de el şi îşi înăbuşea râsul în reverul pardesiului lui. Nu-i trecea deloc prin minte că în spatele comportamentului lui Jaroslav ar putea fi ceva mai mult decât efortul de a-i face pe plac şi de a se şi distra un pic.

În realitate, lui Jaroslav îi convenea secretoşenia Hanei. întârzia alegerea care părea să fie inevitabilă şi spera să se întâmple ceva. Nu ştia ce, pur şi simplu ceva – o minune. Primul avertisment vag îl primise chiar atunci când o aştepta pe Hana în fața cinematografului.

În seara aceea, când, plin de incertitudine, făcea paşi pe trotuar pentru că începuseră să-i înghețe picioarele în încălțămintea de plimbare, îl abordase un glas familiar:

— N-a venit încă?

Jaroslav s-a întors şi a ridicat involuntar mâna ca să-şi salute superiorul, dar Hornik a râs şi şi-a înclinat capul către blonda durdulie de lângă el.

— Mafenka, l-ai cunoscut pe ofițerul Horâcek?

Maf enka a dat din cap.

— Nu, Fanânek, nu cred. încântată de cunoştință. Şi a întins mâna către Jaroslav.

Jaroslav s-a înclinat către ea ca să i-o sărute, recunoscător normelor sociale care tocmai îi oferiseră ocazia de a-şi ascunde un zâmbet pe care nu reuşise să-l reprime. Nu-şi mai văzuse niciodată superiorul îmbrăcat altfel decât în uniformă. în pardesiul prea lung şi cu o pălărie care îi acoperea fruntea înaltă arăta ca un comis-voiajor de insecticide de uz casnic, iar diminutivul de alint cu care i se adresase soția întărea impresia că tocmai se întorsese dintr-o lungă călătorie de afaceri şi se hotărâse să îşi „scoată din casă" jumătatea dragă care îl aşteptase fidelă.

Jaroslav a dat mâna cu căpitanul, o mână neplăcut de caldă pentru vremea aceea răcoroasă, şi a privit fără să-şi dea seama în direcția din care veneau grăbiți întârziații. La capătul aleii înguste stătea Hana şi chiar şi în întuneric îşi dădea seama că e stânjenită. Probabil îi fusese ruşine să i se alăture când îl surprinsese în prezența unor oameni pe care nu îi cunoştea.

— Vine acum, a spus el şi capetele soților Hornik s-au întors în direcția Hanei.

— A, Hanicka Helerovâ, a spus Mărie Hornikova, vizibil încântată că va avea ce să raporteze prietenelor la şuetă, la ceai.

— Dar nu e evreică? a întrebat căpitanul privindu-l iscoditor pe Jaroslav.

Jaroslav nu a ştiut ce să răspundă, aşa că s-a bâlbâit jenat:

— Cu permisiunea dumneavoastră! şi s-a înclinat. Dragă doamnă! Apoi a plecat în întâmpinarea Hanei.

Însă întrebarea căpitanului i-a rămas în minte şi i-a tot revenit de-a lungul întregii seri – când a salutat-o pe Hana, când a ajutat-o să îşi curețe gheata de ghinionul puturos şi mai apoi, când şi-a făcut curaj să o ia de mână în semiîntunericul din cinematograf. I-a ieşit din cap de-abia când i-a sărutat Hanei buzele de noapte bună.

Însă nu a reuşit să uite complet de ea. După nici două luni şi după alte întâlniri cu Hana, când ochii ei întunecați şi parfumul ei de femeie îi pătrunseseră deja adânc sub piele, căpitanul Hornik l-a invitat în biroul lui îngust cu ferestre înalte şi cu scaune incomode din lemn. După câteva chestiuni administrative, categoric nu atât de importante încât Jaroslav să fie nevoit să le asculte în biroul privat şi după o lungă introducere de natură socială, în cadrul căreia căpitanul nu a uitat să menționeze importanța mediului familial, dând ca exemplu de căsnicie fericită legătura lui de douăzeci de ani cu Mafenka, Hornik a ajuns în sfârşit la miezul lucrurilor.

— Vă mai întâlniți cu domnişoara Helerovâ? a întrebat de parcă tocmai îi trecuse prin minte, bătând cu degetele în tăblia mesei şi pironindu-şi privirea undeva afară, pe fereastră.

— Da, domnule căpitan. Jaroslav a înțeles imediat că nu e doar o întrebare de curtoazie.

O clipă au tăcut amândoi.

— Jaroslav, a spus Hornik uitându-se în sfârşit la subalternul lui şi tuşind de parcă i-ar fi rămas un os de peşte în gât. Sunteți un bărbat tânăr, cu perspectivă, aveți viitorul în față, a tuşit din nou, ar trebui să fiți atent să nu faceți vreo greşeală inutilă.

Jaroslav a început să priceapă în ce direcție se îndreaptă căpitanul, dar nu ştia ce să spună.

— Dar căpitanul Jirâk e şi el... la fel ca Hana şi nu deranjează pe nimeni... a bălmăjit stângaci.

— Deocamdată, deocamdată. Dar ştiți cum sunt vremurile, e suficient să vă uitați la situația din alte părți, de pildă din Germania. Nu că aş avea ceva cu cineva, Jaroslav. Dar cu evreii au fost probleme mereu, cu siguranță nu e întâmplător că tocmai ei îl deranjează pe Hitler. Vă spun

asta ca prieten. Sunt atâtea fete frumoase pe lume, de ce să vă complicați viața. Mă înțelegeți?

Jaroslav a tăcut o clipă, pentru că îi creştea în gură o ciupercă cu mucegai şi îl apăsa până la plămâni.

— Da, domnule căpitan.

— Mă bucur, a spus Hornik şi chiar arăta de parcă i s-ar fi luat o piatră de pe inimă.

— Pot pleca, domnule căpitan? a întrebat Jaroslav.

Pereții încăperii se strângeau în jurul lui, tavanul cobora şi oxigenul din aer dispărea. Simțea un gust acru în gură. A alergat afară din clădirea ofițerilor, a luat-o pe după colț şi, ajungând într-un loc în care nu-l putea vedea nimeni, s-a aplecat şi a inspirat adânc aerul rece de iarnă, cu mâinile pe genunchi.

Se holba şocat la balta noroioasă din fața lui. Hornik chiar voise să-i spună că trebuie să aleagă între un viitor în armată şi Hana? S-a sprijinit de peretele gri al clădirii de birouri şi a rămas acolo în picioare mult timp după ce i-a trecut greața.

La prânz, Elsa şi-a aruncat pe umeri şalul tricotat, a încuiat uşa papetăriei şi, ieşind în ziua însorită care trezea speranța că vine într-adevăr primăvara, a traversat în fugă piața şi străduța îngustă. A trecut pe lângă ceasornicărie şi l-a zărit prin vitrină pe Karel Karasek, la lumina lămpii de masă, aplecat asupra muncii sale. A urcat scările, a bătut încet la uşa bucătăriei şi a intrat.

Ludmila Karâskovâ stătea la masă, avea un ştergar întins pe genunchi şi câțiva cartofi în fața ei. Sub masă, în jurul scaunului şi prin toată bucătăria, se rostogoleau coji şi tuberculi de cartofi descojiți pe jumătate. Cu mâna stângă ținea cartoful pe tocătorul aşezat pe masă, iar mâna dreaptă, în care ținea cuțitul, îi zbura neascultătoare prin aer, de parcă nu i-ar fi aparținut. Doar din când în când,

mai mult întâmplător decât prin puterea voinței, reuşea să taie o bucată de coajă, însă mult mai des nimerea pe lângă.

Elsa a apucat cu atenție antebrațul Ludmilei şi i-a luat cuțitul din mână. Ea însăşi a fost surprinsă de câtă forță avusese nevoie ca să reuşească. Nu a trebuit să întrebe de ce Ludmila nu îi ceruse ajutor fiului ei. Karel îşi petrecuse întotdeauna cea mai mare parte a timpului la masa de lucru din atelierul de la parter, iar de când mama lui se îmbolnăvise şi problemele ei erau din ce în ce mai mari, venea sus doar când era cu adevărat necesar. Păşea cu grijă, o evita cu privirea şi se prefăcea că nu observă slăbiciunea mamei.

Chiar şi Ludmila îşi dădea seama că starea ei se înrăutățeşte pe zi ce trece, dar lupta cu boala nebăgând-o în seamă. Nu vorbea despre faptul că îi fuge pământul de sub picioare, că partea dreaptă a corpului nu ascultă ordinele venite de la creier şi capătă o viață proprie. Teama de viitor şi neputința creşteau însă în ea şi ieşeau din ce în ce mai des la suprafață.

S-a uitat la Elsa. Din ochi i se prelingeau lacrimi, iar din gură îi ieşeau nişte suspine înăbuşite.

— Ce-o să se întâmple mai încolo, ce-o să se întâmple? a şoptit.

Elsa s-a aşezat şi s-a întins după cel mai apropiat cartof ca să-l termine de curățat.

— Ar trebui să căutați pe cineva să vă ajute în casă. Ludmila a dat aprobator din cap:

— M-am gândit şi eu.

Vorbea încet, iar cuvintele îi ieşeau direct din gât.

— Să întreb de cineva? Au venit din Austria câteva familii care au reuşit să fugă de Hitler. Poate s-ar bucura să primească de lucru.

Ludmila a clătinat din cap.

— Vă deranjează că sunt evrei?

Ludmila a privit-o aproape cu reproş.

— Ştii doar, a spus ea încet, că asta nu m-a deranjat niciodată. Dar oamenii aceştia nu vor veni să lucreze. Nu au nevoie. Dacă au reuşit să fugă de Hitler, cu siguranță au mijloace suficiente. Oricum nu vor rămâne aici. Vor merge cât mai departe, ca fratele tău şi familia lui. A făcut o pauză. Şi tu ar trebui să pleci. Vinde casa sau închiriaz-o până se îmbunătățeşte situația, eu şi Karel ne vom ocupa de ea. Ia fetele şi mutați-vă la familia fratelui tău. Aici nu vă aşteaptă nimic bun.

A oftat obosită şi a deschis de câteva ori gura în gol, de parcă nu-i ajungea aerul.

Elsa a azvârlit cartofii curățați într-o oală, s-a ridicat şi a turnat apă peste ei. Ludmila rostise cu voce tare temerile care o urmăreau şi pe ea de luni întregi.

— Aşadar, o să întreb de un ajutor pentru dumneata, a spus de parcă n-ar fi auzit-o pe Ludmila.

— Eşti foarte drăguță. Ludmila a înghițit cu greu de câteva ori, cu mâna stângă îşi ținea mâna dreaptă neascultătoare, s-a ridicat cu greu de la masă şi s-a mutat cu paşi nesiguri pe canapea. Măcar promite-mi că o să te gândeşti la ceea ce ți-am spus.

Elsa, stând în picioare, cu spatele la ea, a dat uşor din cap. în timp ce mâinile tăiau legumele pentru supă, prin cap îi treceau zeci de gânduri contradictorii. Simțea că Ludmila Karâskovâ are dreptate, nu degeaba îşi petrecea serile ascultând ştirile, dar închirierea casei şi mutarea într-o țară în care nu cunoştea nici obiceiurile şi nici limba îi păreau un pas prea mare în necunoscut.

Trebuie să mă gândesc şi să planific bine. Rosa încă nu a terminat şcoala, iar Hana va termina anul acesta Institutul Pedagogic. Mai întâi ar trebui să găsesc un chiriaş de încredere pentru casă, ca să avem din ce trăi. Unde să găsesc pe cineva de genul acesta? Şi cât să cer chirie? Şi ce

să fac, să-mi las părinții aici? Şi cine ar avea grijă de mormântul lui Ervin? Dar dacă Hitler chiar va veni până aici, aşa cum amenință? Ce se va întâmpla cu noi?

Gândurile o ardeau şi săreau spre ea ca picăturile de apă din uleiul fierbinte. Copleşită de neputința din ce în ce mai mare a Ludmilei şi de propria frică de viitor care nu o lăsa să respire adânc, după ce a plecat de la familia Karâskov nu s-a îndreptat direct spre piață, ci a luat-o spre râu. Va deschide prăvălia mai târziu, clienții vor trebui să aştepte astăzi pentru şervete, carnețele şi creioane. Avea nevoie să se plimbe, să se convingă că râul curge în continuare în albia sa şi că vor apărea muguri în copacii de pe mal.

A coborât încet până la râu, s-a rezemat de trunchiul unui copac bătrân, a închis ochii şi şi-a arătat fața primului soare. Râul susura liniştitor acoperind zgomotele oraşului. Elsa ar fi preferat să se întindă la suprafața lui şi să se lase dusă undeva departe de tristețe şi de griji. Departe de responsabilități şi de nevoia de a lua o decizie.

S-a întors cu grijă ca să nu alunece şi a luat-o înapoi pe cărare. S-a mai uitat o ultimă dată la râul a cărui singură grijă era să-şi mențină apa între maluri, la copacii care aşteptau primăvara mult mai răbdători decât ea, iar la capătul potecii a observat două siluete care se îndepărtau.

Nu le vedea decât din spate, dar şi-a dat seama imediat că fata care se cuibăreşte cu atâta încredere în brațele tânărului în uniformă este Hana. Cum să nu-i recunoască părul lung şi frumos şi pardesiul cu talie îngustă pe care îl aleseseră împreună? Cu toate acestea, s-a aplecat un pic şi s-a uitat cu atenție la perechea care se îndepărta.

Hana ar fi trebuit să fie la şcoală. Susținea că joia au cursuri până la patru... Mințise. Oare ce altceva îi mai ascundea?

S-a întors înapoi spre oraş. Tristețea şi dezamăgirea se amestecau cu frica şi se vărsau în fața ei într-o baltă de

neputință. Dar Elsa nu își putea permite să fie neputincioasă și să se lase pradă disperării. Avea două fiice de care trebuia să aibă grijă. Va trebui să ia o hotărâre cu privire la viitor, să se asigure că vor fi fericite, poate chiar împotriva voinței lor.

A atârnat plăcuța închis pe ușa magazinului, ceea ce făcuse o singură dată de la moartea lui Ervin, când durerea de spate o chinuise atât de tare că nu putuse sta în picioare. S-a așezat pe pervazul lat de la fereastră, cu vedere spre piață, și a așteptat să se întoarcă Hana.

Hana a urcat scările în goană, cu sufletul la gură. Văzuse plăcuța de pe ușa papetăriei și se gândise că mama sau Rosa trebuie să fi pățit ceva groaznic.

— Ce s-a întâmplat? a rostit imediat ce intră pe ușă.

Elsa nici nu s-a întors și a continuat să privească afară de parcă doar oamenii care traversau piața o interesau.

— O să-i scriu unchiului din Anglia și o să-l rog să ne găsească o locuință, a spus în loc de răspuns.

Hanei i-a fugit pământul de sub picioare. S-a prins cu mâinile de masă.

— Dar de ce?

— De ce? Mai întrebi de ce? Elsa s-a întors de la fereastră și Hana a observat că are ochii roșii. Pentru că mă tem. Mă tem că o să vină Hitler și o să ne ia prăvălia cum i-a luat-o și unchiului Rudolf. Dacă o să ne bată cineva pe stradă doar pentru că suntem evreice, cum a pățit el?

Cu fiecare cuvânt, Elsa era tot mai sigură că ar trebui să plece.

Își amintea și Hana de vânătaia palidă de pe fața unchiului, dar nu voia să creadă că s-ar putea întâmpla ceva asemănător și în Mezirici.

— Cine știe cum s-a întâmplat de fapt... Totuși aici nu suntem în Germania.

— Deocamdată. Dacă Hitler va continua în acelaşi ritm, în scurt timp vom fi în Germania. Elsa şi-a îndreptat din nou privirea spre piață. Soarele se ascunsese deja în spatele norilor şi promisiunea vremii primăvăratice dispăruse. Nu cumva motivul pentru care vrei să rămâi aici este soldatul cu care te plimbai astăzi pe lângă râu?

Hana a tăcut, dar Elsa a continuat:

— Eşti prea tânără ca să ai un iubit. Trebuie să mergi la şcoală şi să mă ajuți cu Rosa, de ce umbli cu un băiat cu care probabil îți e ruşine, dacă nici nu mi-ai zis despre el? Amărăciunea ei creştea, iar glasul i s-a ridicat şi a căpătat un ton supărat. De cât timp mă minți?

— Mami...

Hana plângea deja, dar Elsa nu a reuşit să se controleze. Toată frica, nesiguranța, supărarea pe lumea care o trădase şi o obliga să ia această decizie grea i s-a transferat în glas şi s-a întors împotriva fiicei.

— Eşti o mincinoasă, nimic altceva decât o mincinoasă.

A trecut pe lângă Hana, care suspina, şi s-a oprit în uşa care dădea spre coridor.

— Tu şi Rosa veți termina anul şcolar, eu voi încerca să dau casa cu chirie. O să plecăm imediat ce primim viza. E ultimul meu cuvânt, îi poți transmite asta şi pretendentului tău.

A luat din cuier cheia de la magazin şi a trântit uşa după ea.

CAPITOLUL TREISPREZECE

1938

Hana era o fiică ascultătoare. Avea grijă de gospodărie şi de sora ei mai mică, Rosa, şi o făcea cu bucurie pentru că voia să-şi ajute mama. Mergea la Institutul Pedagogic, deşi nu voia să fie învățătoare şi nu-şi putea imagina că trebuie

să stea în fața unei clase pline de copii care se holbează la ea. De la antrenamentul de la clubul sportiv Sokol şi de la repetițiile pentru trupa de teatru, unde avea rolul responsabil de sufleor, mergea direct acasă pentru a-şi dedica timpul Rosei, chiar dacă ştia că sora ei e în stare să aibă şi singură grijă de ea.

Era o fiică ascultătoare, dar de data aceasta s-a hotărât să nu îndeplinească dorința mamei. Nu va renunța la Jaroslav şi nu va pleca în Anglia. Mama şi Rosa vor trebui să plece fără ea.

Elsa Helerovâ s-a aşezat chiar în seara aceea la masa din bucătărie. A scos fața de masă călcată şi, cu litere aşternute cu grijă pe o hârtie albă de scrisori, i-a transmis fratelui salutări de la cunoscuți, i-a enumerat cine murise şi cine se născuse, a descris cum merg afacerile şi s-a plâns de scumpiri. Abia când aproape a terminat de scris toată foaia şi i-a rămas loc doar pentru un ultim paragraf, a adăugat rugămintea pe care o amânase de atâta timp.

Separe, a scris ea, că va trebui să îți urmez sfatul şi să plec din republică. Aici nu ne mai simțim în siguranță. Ne poți ajuta, frate drag, să ne găsim o locuință? Salutări cordiale cumnatei şi copiilor. Sora ta, Elsa Helerovâ.

Fără să mai recitească scrisoarea, a împăturit repede hârtia, a băgat-o într-un plic şi l-a lipit. în timp ce scria cu atenție adresa străină care suna complicat, a fost din nou cuprinsă de panică. Nu putea nici măcar să citească numele oraşului în care locuieşte fratele ei. N-o să fie în stare nici să ceară o pâine în Anglia! Cum o să-şi câştige existența? O clipă s-a holbat la plicul lipit, dar apoi s-a ridicat, a mers cu paşi hotărâți până la pardesiul care atârna în cuierul de pe hol şi a băgat plicul în buzunar. Şi scrisoarea a rămas acolo timp de o săptămână, până s-a hotărât să cumpere un timbru, şi a mai durat încă două zile până a dus scrisoarea

la cutia poştală şi a început să facă primii paşi pentru obținerea paşapoartelor şi a vizelor.

Hana nu a ezitat la fel de mult. Chiar de la următoarea întâlnire i-a descris lui Jaroslav gravitatea situației.

— Mama vrea să ne ducă departe, s-a plâns ea privind suspicios în jur şi întrebându-se cine îi văzuse la ultima lor plimbare pe lângă râu şi îi spusese mamei. Era absolut sigură că Jaroslav avea să rezolve situația complicată. Că va merge la mama ei şi îi va spune că o iubeşte pe Hana şi că nu o poate lăsa să plece. Că va avea grijă de ea şi că nu va permite nimănui să-i facă rău.

Dezvăluirea bruscă l-a derutat complet pe Jaroslav. Sigur că ştia că nu va putea ascunde situația cu Hana la nesfârşit. însă spera că se va întâmpla CEVA, că se va schimba CEVA, că pe mama Hanei n-o va deranja că fiica ei este încă prea tânără ca să aibă un iubit şi că pe căpitanul Hornik şi pe superiorii din armată n-o să-i mai deranjeze că logodnica lui e evreică.

Da, logodnică. Aşa o considerase întotdeauna pe Hana. Dar acum, deodată, nu mai era sigur. Deodată, viața i se părea complicată, ca o problemă de matematică pentru care nu există nicio soluție corectă. Orice ar face este greşit. Dar există greşeli mari şi mici. Care dintre posibilele greşeli va fi cea mai mică?

Şi-a dat seama că Hana îl priveşte întrebător şi aşteaptă un răspuns. Nici nu auzise ce întrebare îi adresase.

— Ce?

Ea l-a privit suspicioasă.

— Ce-o să facem? a repetat întrebarea.

Ce-o să facem'? Dacă ar şti. Doar nu se aşteaptă să decidă el pentru ea? Ce, nu înțelege că s-a sfârşit? I-a explicat că are voie să se căsătorească doar cu aprobarea superiorilor şi cu o femeie cu zestre corespunzătoare. Acum

mama nu-i va mai da Hanei zestre. Nicio zestre, nicio nuntă. Chiar vrea să audă asta cu voce tare?

— O să găsim noi o soluție, a spus el. Timp, își repeta în sinea lui. Am nevoie de timp să mă gândesc. Sigur găsesc o soluție.

În realitate, ştia deja soluția, dar nu voia să o recunoască. în circumstanțe normale, ar fi fost bucuros să se căsătorească cu Hana şi chiar ar fi fost dispus să lupte pentru relația lor, dar nu erau circumstanțe normale.

Şi pentru Hana ar fi mai sigur să plece, şi-a spus el. Nu e exclus să înceapă războiul, şi ce ar face aici singură dacă familia ei s-ar muta în străinătate şi el ar trebui să plece la luptă? Şi asta ar trebui să facă, doar e soldat... Dar dacă s-ar căsători cu Hana, nu ar mai fi soldat... Ce imagine oribilă. Se întâlnesc de aproape o jumătate de an şi, din fericire, nu s-a întâmplat nimic care să-l lege de ea. Câteva sărutări, nimic mai mult. Hana va înțelege cu siguranță că nu poate renunța la viitorul lui din cauza unei scurte relații.

— Ce-o să găsim? a întrebat ea.

Ştia că aşteaptă un răspuns mai clar. Dar era greu să-i spună adevărul.

Că poate aşa e mai bine pentru amândoi.

Hana să plece undeva unde să nu deranjeze pe nimeni faptul că e evreică, iar el să se căsătorească la un moment dat cu o fată ale cărei origini să nu-i afecteze avansarea în armată.

— Peste câteva luni voi termina şcoala de învățători, a spus ea şi Jaroslav a înțeles asta ca pe o încurajare. Poate ea chiar se aşteaptă în mod serios ca el să-i ceară acum mâna. Dar, din fericire, Hana a continuat. Mama a spus că va aştepta să termin şcoala. Între timp vrea să găsească chiriaş pentru casa noastră şi în vacanță să plecăm la unchiul, în Anglia.

Lui Jaroslav i s-a luat o piatră de pe inimă. Până în vară va încheia relația cu Hana. încet, treptat, fără durere. Va avea din ce în ce mai puțin timp pentru ea şi, în cele din urmă, relația lor va muri de la sine.

— Vezi, a spus luându-i fața în palme şi privind-o în ochii închişi la culoare care până nu de mult i se păreau irezistibili.

Acum, privirea lor fixă îl enerva. A sărutat-o pe frunte. îți faci griji inutil. Până atunci se pot întâmpla multe. Poate mama ta se va răzgândi.

Nu era răspunsul pe care îl aştepta Hana, cu toate acestea, s-a liniştit. Jaroslav are dreptate. Poate s-a speriat degeaba. Mai e mult timp până la vacanță.

Cu reînnoită hotărâre, s-a apucat de studiu, hotărâtă să termine şcoala cu rezultate cât mai bune, ca s-o convingă atât pe mama cât şi pe sine că doreşte să fie învățătoare şi să predea copiilor istoria cehă, limba cehă şi dragostea pentru cărțile cehe, lucruri pe care le putea face doar la o şcoală cehă. Poate că mama ei va recunoaşte că un efort şi o dorință atât de mari nu pot fi zădărnicite din cauza unor temeri neclare şi a unei mutări inutile.

Dar, cu timpul, şi în conştiința Hanei a pătruns ideea că temerile mamei nu sunt atât de exagerate cum şi-ar fi dorit ea.

Elsa Helerovâ nu era singura care căuta posibilități de a se muta. Hana nu putea să treacă cu vederea faptul că, pentru refugiații evrei, Cehoslovacia era doar o stație de tranzit, aşa cum fusese şi pentru primul val de emigranți evrei şi neevrei din Germania nazistă. Le simțea neliniştea şi nerăbdarea de a pleca cât mai repede posibil, cât mai departe, le simțea frica şi dorința de a pune un ocean sau cel puțin o mare între ei şi urmăritorii lor.

Eliberarea vizelor întârzia, se răspândeau zvonuri despre cote care ar limita acceptarea refugiaților în străinătate, iar

Elsa Helerovâ încă aştepta scrisoarea de la fratele ei şi nu ştia dacă să înceapă să caute imediat un chiriaş pentru casă sau să aştepte până când cererea ei pentru paşapoarte şi vize avea să fie aprobată, în cazul în care urma să se întâmple asta.

În iunie a ajuns în sfârşit scrisoarea de la unchiul Rudolf. Până în acel moment, Hana absolvise deja cu succes Institutul Pedagogic şi trecuse printr-o nouă discuție, sau mai bine spus ceartă, cu mama ei.

— Acum, că ai absolvit, ar trebui să te apuci în sfârşit de engleză, a spus Elsa. Hana adusese acasă certificatul de bacalaureat cu notele şi era foarte mândră de el, prin urmare, aştepta cuvinte de laudă. Dar mama ei era obişnuită cu rezultate bune şi, în plus, avusese de rezolvat chestiuni mai importante, aşa că a aruncat o privire către certificat şi, în loc de laude, i-a dat fiicei încă o sarcină. Hana trebuie să fi considerat că o astfel de perspectivă asupra lucrurilor este incorectă şi crudă.

— Dar mamă, de ce să învăț engleză? Doar tu ai ales pentru mine Institutul Pedagogic. Ai susținut întotdeauna că mi se potriveşte să fiu învățătoare şi acum vrei să mă duci departe. Atât de tare te deranjează Jaroslav?

— Nu mă deranjează Jaroslav ăsta al tău, deşi nici nu îmi place în mod deosebit şi cu siguranță cred că nu este potrivit pentru tine, a răspuns Elsa mai împăciuitor. Rezultatele Hanei erau într-adevăr excelente şi în circumstanțe normale s-ar fi bucurat foarte tare. Mă deranjează Hitler ăsta care tot urlă, stă la Berlin şi se tot extinde în toate părțile.

— Vrei să spui că m-am chinuit degeaba patru ani?

— Educația nu este niciodată degeaba.

— în Anglia nu aş putea fi învățătoare, am absolvit şcoala cehă.

— O să înveți engleză. Poți să te apuci chiar acum.

— Nu vin în nicio Anglie.

— Ai să vii, a ridicat Elsa vocea. Ce să faci aici fără noi?

— Mă mărit.

— Te-a cerut deja soldăţelul ăsta al tău? Elsa a făcut o pauză. Nu te-a cerut şi nici n-o să te ceară. Ăsta caută mireasă cu zestre, ceea ce tu, fetiţo, n-ai să ai!

Hana s-a întors şi a fugit umilită din bucătărie. Cel mai rău era că mama avea dreptate. Jaroslav nu vorbise deloc despre căsătorie. Se întâlneau din ce în ce mai puţin pentru că avea multe îndatoriri la cazarmă şi deseori mergea la instrucţii. Spunea şi el că situaţia e proastă, iar Hana avea uneori sentimentul că o împinge spre ideea că mutarea în Anglia ar fi cea mai bună soluţie. O dată chiar l-a întrebat dacă ar vrea ca ea să plece, dar Jaroslav a evitat un răspuns direct şi a repetat, la fel ca mama ei, că ar fi cel mai bine pentru ea.

Dar Hana ştia ce e cel mai bine pentru ea. Cel mai bine ar fi să rămână cu Jaroslav şi să creadă că vor fi fericiţi împreună.

Plicul alb cu un singur timbru exotic şi mai multe ştampile pătrate şi rotunde, care venise de la Rudolf, din Anglia, avea colţurile îndoite şi era şifonat de parcă se luptase pentru dreptul său de a fi livrat. Cu mişcări nerăbdătoare, Elsa a rupt partea mai scurtă, a scos din plic foaia de hârtie împăturită şi a găsit începutul.

Tonul scrisorii fratelui ei a speriat-o pe Elsa. în sfârşit, te-ai hotărât, scria. Vinde repede casa, o să ai nevoie de bani. Poate că încă nu e târziu. Mulţi oameni fug de Hitler în Marea Britanie, iar localnicii încep să se plângă. Cer limitarea fluxului de imigranţi, aşa că grăbeşte-te şi ia-i cu tine şi pe părinţi. Nu-i poţi lăsa acolo, în curând vor avea nevoie de ajutorul nostru... Deocamdată, mai primesc refugiaţi şi alte ţări – Statele Unite, Canada, poate chiar

Republica Dominicană, şi poate cel mai bine ar fi să ceri mutarea în Palestina... mă gândesc şi eu la asta.

Pe Elsa, scrisoarea fratelui ei a derutat-o. O îndemna să se grăbească, dar şi să vândă casa. Asta va dura o vreme. Inițial, îi spusese să închirieze casa, chiriaşii i-ar fi trimis banii la domiciliul temporar, iar când situația avea să intre pe vechiul făgaş, ceea ce trebuie să se întâmple cu timpul, ar avea unde să se întoarcă. Fratele ei o cheamă în Anglia, dar în acelaşi timp nici el nu se simte agreat acolo. De ce menționează şi alte țări? Le aminteşte doar ca pe o posibilitate sau o sfătuieşte indirect să încerce să obțină viză acolo? Scrie să-i aducă şi pe părinți, dar în următoarea frază aminteşte de faptul că vor îmbătrâni... de parcă el n-ar şti că nu vor să părăsească oraşul Novy Jicin. Probabil că se teme foarte tare pentru ei.

A mai citit o dată scrisoarea, dar nu a descoperit nimic nou. însă literele scrise în grabă, mai strâmb şi mai dezordonat decât în alte scrisori ale lui Rudolf, dovedeau agitația fratelui.

A doua zi, a lăsat magazinul în grija Hanei şi a plecat la Novy Jicin să le transmită părinților mesajul fratelui ei. Se aştepta la un răspuns categoric, aşa că nu a fost surprinsă că nici nu voiau să audă de mutare.

— Dar voi să plecați la Rudolf imediat ce se va putea, a spus tatăl şi mama a dat aprobator din cap. Nu mai stați inutil aici. Dacă vrei, facem o împuternicire pentru vânzarea casei, ca să puteți pleca imediat ce primiți actele. îți trimit apoi banii.

Elsa îşi imaginase că părinții n-ar fi dispuşi să plece din țara în care se născuseră şi în care îşi trăiseră întreaga viață, dar faptul că nu încercau să o facă să se răzgândească, dimpotrivă, o încurajau, a surprins-o.

— Nu, nu este nevoie, a spus ea. Cine ştie cât o să aştept eliberarea vizelor şi încă nu am găsit niciun cumpărător. Nu cred că vom pleca până în toamnă.

— Mai gândeşte-te totuşi, a insistat tatăl. Dacă ai nevoie de bani pentru drum, îţi dăm noi.

La plecare, când a observat svastica albă vopsită pe zidul casei de vizavi, a înţeles. S-a uitat la tatăl ei care o însoţise pe scări. Acesta a dat din cap.

— Mâzgălelile astea sunt prin tot oraşul. Ştii doar că aici locuiesc mulţi nemţi şi acum au înnebunit cu toţii, vor să se alăture Imperiului. Ieri au mărşăluit pe străzi, urlând şi cântând. A fost groaznic. Bărbatul a înghiţit cu greu. Mama ta a plâns.

Ultimele cuvinte au speriat-o şi mai tare pe Elsa. O văzuse de multe ori pe mama ei lamentându-se, ridicând mâinile spre cer şi făcând rugăciuni. O auzise urlând şi smulgându-şi teatral părul şi hainele. Dar niciodată nu o văzuse plângând pur şi simplu.

Deodată, Elsa îşi vedea tatăl cu alţi ochi. în anii copilăriei ei nu fuseseră apropiaţi. între ei era un zid invizibil, dar de nepătruns, construit din obiceiuri şi din educaţia tradiţională. Nu le permitea să aibă o discuţie liberă, darămite mângâieri sau îmbrăţişări. Tatăl era un părinte, un susţinător al familiei, care ştia să aibă grijă de soţia şi de fiicele lui. Un bărbat datorită căruia soţia se putea bucura de viaţă şi se putea văicări şi lamenta de greutăţile vieţii. Până acum însă nu fusese nevoit să vadă lacrimi de neputinţă şi de frică fără să le poată alina.

Bruno Weis mergea la birou în fiecare dimineaţă şi se întorcea seara ca să se aşeze în capul mesei şi să mănânce mâncarea cuşer pe care o pregătea soţia lui, Greta, iar seara se cufunda în lectura cărţilor sale. Rareori vorbea cu copiii şi atunci când o făcea era doar ca să le atragă atenţia sau să le amintească de o obligaţie neîndeplinită. Recita rugăciunile

părinților săi și respecta vechile obiceiuri pentru că așa făcuseră înaintașii, vecinii și prietenii lui. Nu cunoștea decât viața cu chipa pe cap și nici nu voia să-și închipuie alta.

De-a lungul întregii copilării, Elsa știuse că tatăl ei e omul de care are nevoie ca să se simtă în siguranță.

De-abia după propria nuntă, când ea și soțul ei se îndepărtaseră de credință, înțelesese că tatăl ei o iubește. Spre deosebire de mamă, el nu-i spusese niciun cuvânt de reproș, nu venise cu nicio amenințare și prin tăcerea sa dăduse de înțeles că, deși are o altă părere, îi recunoaște dreptul la liberă alegere. Nu îi împovăra sufletul cu reproșuri, ceea ce pentru Elsa fusese o dovadă a iubirii paterne mai mare decât s-ar fi putut exprima în cuvinte.

Acum stătea lângă ea și părea pierdut. Nu mai recunoștea lumea în care trăise șaptezeci de ani, nu mai recunoștea orașul pe străzile căruia se plimbase zilnic, se temea de vecinii care își fereau privirile în fața lui sau, mai rău, îl priveau cu obrăznicie, fără să zâmbească și fără să salute, ca pe un câine cerșetor.

— Poate că totuși ar trebui să veniți cu noi, a spus Elsa.

Tatăl a clătinat din cap.

— Nu-ți face griji. Ce ne pot face nouă, bătrânilor? Noi o să supraviețuim cumva. Dar voi, copiii, nu mai aveți niciun viitor aici. I-a dat o plasă. Ai uitat de prăjiturile pe care ți le-a pus mama la pachet?

Elsa a cotit la capătul străzii pe care se jucase odinioară. Chiar dacă era vară, văzând zidurile mâzgălite, au trecut-o fiori pe șira spinării.

În vara anului 1938, Elsa Helerovâ a mers foarte des la familia Karasek. Spunea că merge să bârfească cu doamna Ludmila, dar și să se sfătuiască, însă pe toată durata discuției, mătura sau făcea curat pentru că doamna Ludmila nu mai putea nici să se ridice din fotoliu fără ajutor.

O dată pe săptămână, venea la ei acasă o menajeră, iar hainele murdare le lua doamna Zitkovâ, care spăla pe bani puțini pentru gospodinele înstărite, astfel încât acestea să nu fie nevoite să-şi distrugă mâinile în copaie. Aducea înapoi turnulețe de haine parfumate, călcate şi împăturite exemplar, şi de fiecare dată când o plătea pe spălătoreasă istovită, doamna Ludmila se gândea cu un pic de invidie cu câtă bucurie ar fi stat şi ea aplecată peste tabla de spălat rufe. Ofta, îi mulțumea şi îi lăuda munca, deşi i se părea că Zitkovâ n-ar fi trebuit să scrobească cearceafurile atât de tare încât să zgârie pielea.

Pe măsură ce boala ei avansa, Ludmilei îi era din ce în ce mai greu să urce dimineața şi seara pe scara abruptă, aşa că s-a instalat definitiv în bucătărie. Mergea greu şi îşi petrecea cea mai mare parte a zilei în fotoliul de lângă fereastră, cu vedere spre strada îngustă, ascultând susurul râului din apropiere şi foşnetul frunzelor din coroanele copacilor, iar noaptea se întindea pe canapeaua din bucătărie. Karel îi adusese fotoliul comod din camera de zi, care era folosită doar pentru primirea rarilor vizitatori. Din motive de economie, acolo nu se făcea niciodată focul, aşa că în lunile de iarnă camera era imposibil de încălzit. Din acest motiv, oaspeții nu stăteau foarte mult şi chiar şi aşa plecau complet înghețați.

În vara anului 1938, Elsa a început s-o ia cu ea la familia Karasek şi pe Hana, iar la sfârşitul verii, deseori o trimitea singură să o ajute pe doamna Ludmila.

Hanei nu-i plăcea să meargă la familia Karasek. N-o deranja s-o ajute în gospodărie pe doamna Ludmila, care era bolnavă, îi era totuna dacă aranjează marfa în papetărie sau mătură podeaua din bucătăria familiei Karasek. Chiar dacă avea calificare de învățătoare, nu solicitase un loc de muncă în învățământ. Mama ei hotărâse astfel din cauza plecării în

Anglia pe care o planificase, iar Hana nu se opusese pentru că îşi dorea să fie liberă pentru Jaroslav.

El era din ce în ce mai rezervat în timpul întâlnirilor lor tot mai rare. Hana punea proasta dispoziție a lui Jaroslav pe seama grijilor. Sigur că nu îi era uşor şi vorbea doar despre faptul că aveau să-l transfere curând. Deocamdată nu ştia nici el unde, aşa că ea nu voia să-şi ia angajamente, ca să poată merge cu el.

S-a supărat un pic când el a menționat că e posibil să nu se mai poată vedea cu ea o vreme şi că, având în vedere situația tensionată şi războiul iminent, nu va putea să-i spună locul în care se află. Dar şi-a spus că o viitoare soție de soldat trebuie să fie pregătită pentru astfel de neplăceri.

Cu toate acestea, la ultima întâlnire şi-a luat inima în dinți şi l-a întrebat direct:

— Vrei să mă iei de soție sau m-am înşelat în privința ta? Mama susține că te interesează doar zestrea mea. Spune-mi adevărul.

Dacă nu mă vrei, o să plec cu ai mei în Anglia şi o să te las în pace.

— Normal că vreau să te iau de soție, a izbucnit Jaroslav.

Doar nu avea cum să-i spună că nu, chiar dacă asta şi-ar fi dorit, nu-i aşa? îl învinuia că o duce de nas. Ce impertinență! Se considerase întotdeauna un om cinstit şi voia ca şi ceilalți să creadă acelaşi lucru despre el. Cum îndrăzneşte să se îndoiască de el? Tremura de furie, dar s-a controlat.

— Doar că acum nu e momentul potrivit să vorbim despre căsătorie. Nu vezi ce complicate sunt vremurile? Nu ne putem gândi numai la noi. Dar nu trebuie să îți faci griji, o să am grijă de tine, îți promit.

Astfel că Hana nu a avut cum să ştie că încă din seara aceea, când se întorcea cu trenul la cazarma de la graniță, el

ajunsese la hotărârea că cea mai bună soluție este să nu se mai vadă niciodată cu ea.

În vizitele la familia Karasek, dacă orele petrecute făcând curat şi gătind pot fi numite vizite, două lucruri o înspăimântau pe Hana: boala Ludmilei şi privirile ostile ale lui Karel.

Hana era tânără şi sănătoasă, iar imaginea şubrezită a Ludmilei trezea în ea frica. Nu era frica de doamna bolnavă, ci de timpul care trece, era teama de propriul viitor. Pentru ea, Ludmila Karâskovâ era o întâlnire neplăcută cu ceea ce li se poate întâmpla oamenilor. Un memento că în viață există lucruri ca îmbătrânirea, boala, disperarea şi neputința. Vorbele Ludmilei erau din ce în ce mai puțin inteligibile, gura înceta să o mai asculte şi uneori cuvintele refuzau să mai părăsească buzele şi rămâneau blocate în gât. Rezultatul era un sunet neclar ce semăna cu un suspin sau cu un scâncet, iar Hana nu ştia cum să se poarte.

Să pretindă că înțelege sau să întrebe şi să inițieze încă o aşteptare chinuitoare, în care să vadă dacă doamna reuşeşte să spună ce vrea de la ea? în clipele acelea, Hana se înfuria pe bolnavă pentru că o punea într-o situație atât de jenantă.

Karel Karasek înțelegea mai uşor ce spunea mama lui, doar că îşi petrecea cea mai mare parte a timpului în atelier. Din fericire. Hana nu suporta felul în care vorbea cu ea. Mutulică ăsta era şi mai scump la vorbă decât mama lui şi se uita la ea ca la un intrus, ca la o pisică vagaboandă, plină de purici, care se străduieşte să le intre în grații.

Şi habar nu avea cât de aproape era de adevăr. Dacă ar fi auzit vreuna dintre conversațiile pe care le purta Karel Karasek cu mama lui seara, nu le-ar mai fi călcat pragul niciodată.

— Mamă, n-o mai tot chema pe Helerovâ cu fiică-sa, nu se putea abține uneori Karel. Ştiu că ai nevoie de ajutor, dar ne putem permite să plătim pe cineva.

— î-î-mi pla-ce. Elsa e pri-prietenă.

Karel se aşeza lângă mama lui şi o lua de mână.

— Ştiu. Doar că au nişte ochi atât de ciudați. Helerovâ cea bătrână parcă vede ceva groaznic la mine, iar cea tânără e taman pe dos, se uită mereu în altă parte.

— N-n-nu e bătrână.

Ridica mâna grea şi îi mângâia părul fiului său. Uneori se poartă ca un copil mic, gândea ea. Poate nu trebuia să mă plâng Elsei că nu se grăbeşte să se însoare. Cine ştie ce crede acum despre el.

— Am n-ne-voie de com-panie.

— Tocmai. Dacă luăm pe cineva să te ajute prin casă, o să vină în fiecare zi şi n-o să mai fii singură aici.

— Nu, n-nu-nu vreau pe nimeni stră-în.

În niciun caz, s-a gândit ea.

Cât vei mai rezista fără ajutor străin, îşi spunea fiul în sinea lui. Ştia că e inutil să-şi chinuie mama şi să întrebe cu voce tare. Amândoi simțeau că într-o bună zi, indiferent ce îşi doresc, va sosi şi clipa aceea.

— Oricum, vor ple-pleca curând în Anglia, a spus Ludmila după o scurtă tăcere.

Să plece odată, s-a gândit Karel ridicându-se cu un oftat şi plecând cu paşi tăcuți în siguranța atelierului, la ceasurile lui.

CAPITOLUL PAISPREZECE

1938

Mulțimea s-a despărțit pentru a face loc bărbaților în halate albe cu tărgi şi s-a adunat înapoi în urma lor. Oamenii care stăteau în afara cercului se ridicau pe vârfuri

pentru a vedea mai bine pe deasupra umbrelelor şi comunicau rezultatele observaţiilor şi propriile păreri celor din jur.

— Ăsta nu mai trăieşte.

— Au ajuns târziu.

— Aţi văzut cum a căzut?

— S-a ţinut de inimă şi dus a fost.

— Cum e posibil? îl cunoşteam. Era un om tare cumsecade. Nu merita o astfel de moarte.

Ultima remarcă i s-a părut Ivanei Zitkovâ deosebit de stupidă şi inutilă. Da, domnul profesor Erban era un om bun. îi predase istorie la şcoală şi, dacă îşi amintea bine, nu ridicase niciodată vocea la copii, nici măcar când citeau pe sub bănci sau şuşoteau cu colegii pentru că poveştile profesorului, spuse cu o voce monotonă, îi plictiseau. Dar de când contează dacă omul a fost bun sau rău? Chiar crede cineva că viaţa e corectă?

S-a întors şi s-a îndreptat spre magazinul de delicatese ca să-i predea şefei, doamna Paskovâ, pachetul pe care îl ridicase şi ca să termine încă o tavă de sandviciuri. Şefa se uita cu înţeles la ceas. De parcă n-ar fi ştiut că n-ai cum să faci mai puţin de patruzeci de minute până la poştă şi înapoi nici măcar atunci când nu e coadă la ghişeu şi nu se întâmplă ceva atât de ieşit din comun ca faptul că vezi cum un bărbat care merge în faţa ta scapă deodată umbrela, face un pas ciudat în lateral şi cade secerat la pământ. Un om îmbrăcat în sacou albastru închis a alergat prin bălţi până la cel mai apropiat magazin să sune după doctor, dar Ivana şi-a dat seama de la prima privire că e inutil. Domnul profesor avea ochii daţi peste cap, mandibula îi căzuse, iar capul se întorsese într-un unghi nefiresc, la fel ca în cazul fratelui ei care murise cu şase ani în urmă de difterie. Nu, viaţa nu e dreaptă.

Dacă ar fi după merit, ea n-ar trebui să stea zile întregi în sala de preparare şi să pregătească sandviciuri cu şuncă decorate cu ou şi o feliuță de castravete pentru domnițe care se pot delecta cu ele doar pentru că au avut noroc să se nască într-o familie bună. Cine hotărăşte acolo sus dacă cineva se naşte în abundență sau în sărăcie? Cine a decis că Ivana va pregăti sandviciuri pe care părinții ei nu le vor gusta niciodată pentru că nu au bani să ia loc la o masă rotundă, să soarbă o limonada cu fructe sau chiar un şpriț, să ridice cu noblețe degetul mic de la mână în timp ce rotesc o ceaşcă delicată de cafea şi să îşi aleagă din bunătățile pe care le oferă magazinul de delicatese în care lucrează fiica lor?

Cică ar trebui să se bucure că a primit un loc de muncă atât de bun! Chiar crede cineva că poate fi fericită să servească nişte cliente care se consideră a fi mai bune doar pentru că au portofelul mai umflat? Sigur, să faci sandviciuri şi să serveşti cafea e cu siguranță mai plăcut decât să speli rufele unor oameni străini, cum face sărmana ei mamă, dar Ivana ar fi fericită dacă n-ar mai trebui să se chinuie aici şi ar putea să îşi continue studiile. Apoi şi-ar găsi un loc de muncă la care n-ar mai durea-o picioarele de la atâta stat în picioare toată ziua şi nici colțurile gurii de la atâtea zâmbete crispate pe care trebuie să le ofere gratis clienților şi clientelor împreună cu deserturile şi sandviciurile.

Corectitudine! Ar fi fost corect dacă Hana Helerovâ ar fi stat în locul ei. Ea nu voia să studieze, întotdeauna spunea că nu-i place şcoala, dar mama ei îşi dorea ca fiica ei să fie educată. Păi cum să nu. Era mai deşteaptă decât ambele ei fiice laolaltă.

Ce n-ar fi dat Ivana să poată merge la liceu sau măcar la şcoala de dascăli... Şi Hana are obrăznicia să se mai şi plângă. Uneori se oprea pe la Ivana, la magazinul de

delicatese, îşi comanda un choux â la creme, asta îi plăcea cel mai mult, şi aştepta până ce Ivana făcea curat în sala de preparare şi ştergea mesele până strălucesc. Şefa îi oferea zâmbetul rezervat celor mai bune cliente şi îi transmitea salutări mamei, iar Ivanei îi şoptea din uşă, la plecare, că a doua zi trebuie să vină mai devreme ca să apuce să şteargă pe jos înainte de deschidere.

Apoi, Ivana mergea cu Hana prin oraş până acasă, aşa cum obişnuiau când erau cele mai bune prietene. Acum nu mai erau prietene, însă Hana nu-şi dăduse seama. Prietenia lor suferise o lovitură dură în momentul în care Ivana fusese nevoită să renunțe la şcoală şi murise complet atunci când Jaroslav Horâcek o invitase pe Hana la prima întâlnire.

Ivana putea să jure că ea fusese cea care îi atrăsese atenția lui Jaroslav cu zâmbetele ei. Că şoldurile ei fuseseră cele care-l ferme-caseră şi că amabilitatea ei fusese cea care i-a dat curaj să le abordeze. La început, tânărul în uniformă îşi împărțise atenția în mod egal între cele două fete, zâmbetele lui erau la fel de fermecătoare indiferent dacă se adresa Ivanei sau Hanei, arunca laude în ambele părți, însă după câteva săptămâni, Ivana observase că Hana este cea căreia îi adresează mai des întrebări, că pe Hana o ia mai des de cot şi o conduce până la uşa casei. Şi i-a fost clar.

De vină era casa aceea din piață. Casa cu apartament la etaj, papetărie la parter şi tutungerie dată în chirie. Nu farmecul Hanei, ci proprietatea era cea care întorsese norocul de partea ei. La gândul acesta, Ivanei i se încleşta gura de amărăciune, iar pe limbă i se aduna invidia care o împiedica să înghită. în astfel de momente, ar fi strâns-o pe Hana de gâtul subțire şi ar fi ținut-o până când... Nu, asta nu. Dar dacă Hana ar dispărea de pe suprafața pământului, cu siguranță că Ivanei nu i-ar lipsi.

Ivana a ridicat tava şi a venit cu ea din sala de preparare a magazinului de delicatese. A privit pe fereastră. Ploaia,

care chinuia oraşul de câteva zile şi se preschimbase în burniță pe la prânz, se întețise din nou. Grămada de oameni se risipise deja, iar strada era aproape goală.

Ce zi ciudată. Cerul înnorat cobora şi se apropia ca o armată duşmană care aşteaptă ordinul de atac. De obicei, sâmbătă după-amiaza era plin, dar astăzi era ocupată o singură masă. Şefa s-a încruntat la Ivana de parcă era vina ei că oamenii nu vor să iasă în ploaie. A răsucit butonul radioului, dar când în locul muzicii s-au auzit doar ştiri, a închis din nou aparatul, dezgustată.

Cine voia să mai audă despre concesiile continue prin care guvernul încerca să calmeze situația agitată din Sudeți.

Şefa a închis casa de marcat şi a spus către Ivana:

— Mă întorc imediat. Te descurci aici?

Ştiu eu cum stă treaba, s-a gândit Ivana. Ştii că azi nu vine multă lume, aşa că ieşi să tragi un pui de somn. Păi da, doamna proprietară îşi permite.

— Sigur, şefa. A tras de colțurile gurii pentru un zâmbet. Vă puteți baza pe mine.

A luat un şervet curat şi a mers să lustruiască mesele. Trebuia să-şi scurteze cumva cele trei ore rămase până la închidere.

Clopoțelul de deasupra uşii magazinului de delicatese a sunat deranjant. Ivana s-a uitat, dar văzând o siluetă în uniformă, s-a întors şi s-a aplecat din nou peste masă pentru a curăța o pată inexistentă. A avut nevoie de o clipă ca să-şi revină şi să-şi recapete respirația.

Magazinul de delicatese era locul în care se întâlneau doamnele ca să ia o gustare bună şi în care mamele îşi aduceau progeniturile în timpul plimbării de după-amiază ca să le închidă un pic gura cu o înghețată sau cu o bucată de tort. De obicei veneau mai puțini bărbați şi doar ca însoțitori – preferau să bea o bere la una dintre numeroasele berării sau restaurante din oraş decât să ia o băutură cu

lapte sau o cafea cu frişca. Ivana a salutat şi a afişat zâmbetul profesional politicos, astfel ca Jaroslav să nu creadă că prezența lui o deranjează.

— Ați venit să vă adăpostiți de ploaie?

— N-ați ghicit.

I se părea ei sau Jaroslav flirta cu ea?

— Aveți întâlnire cu Hanicka?

De data asta, Jaroslav s-a fâstâcit şi a părut deranjat de menționarea Hanei. Ei, dar ce se întâmplă? Probleme în paradis? Hana nu pomenise nimic despre asta şi vorbiseră cu două zile înainte. Dimpotrivă, Hana susținea că, deşi mama ei o obligă să plece cu familia în Anglia, ea nu va merge nicăieri pentru că vrea să rămână cu Jaroslav. Dar spusese şi că în ultima vreme nu se mai vede prea des cu el, pentru că e plecat cu unitatea la instrucție şi nu se va întoarce decât peste o lună. Interesant...

— Domnişoara Helerovâ nu a plecat în Anglia? Când ne-am văzut ultima oară – ne-am întâlnit întâmplător, o dată, astă vară – spunea că plănuieşte să plece la sfârşitul vacanței.

Asta era ciudat. Foarte ciudat. Ivana s-a întors la tejghea, s-a aplecat în față şi s-a sprijinit în coate.

— Trebuia să plece, dar surorii ei încă nu i-au eliberat paşaportul. N-a vrut să plece singură.

Asta îi spunea Hana mamei când aceasta insista ca ea să plece înainte, fără ele. în realitate, însă, nu voia să plece deloc. Planul ei era să-i spună abia în ziua plecării. Şi în acea zi să se mute la Jaroslav. Să fi uitat să-i spună? Să mintă unul dintre ei?

— Am venit să văd dacă totul este în regulă, a zis Jaroslav schimbând rapid subiectul. A plouat atât de tare, încât râul s-a revărsat pe alocuri, iar zona în care locuiesc ai mei e adesea inundată.

— Serios?

Ivana a ridicat din sprâncene, prefăcându-se mirată. în realitate, ştia foarte bine unde locuieşte Jaroslav şi obişnuia să se plimbe în mod intenționat în acea zonă cu fosta ei prietenă Hana, în speranța de a se întâlni întâmplător cu el. Şi într-o zi chiar se întâlniseră. Apoi, pe înserat, Jaroslav ieşise la plimbare cu Hana pe lângă râu.

— Sper că e totul în regulă, a adăugat ea politicos.

— Da, de data aceasta, ne-a ocolit inundația, a zâmbit Jaroslav. Trebuie să mă întorc chiar astăzi la cazarmă, dar mi-am spus că nu mi-am mai văzut de mult frumoasa prietenă şi n-am rezistat, m-am oprit pe la dumneavoastră în drum spre gară.

Ivana s-a gândit imediat că mai degrabă îşi dorise să afle dacă familia Heler este încă în oraş, dar, chiar şi aşa, a roşit.

— Vă servesc cu ceva? a întrebat repede.

Şi Jaroslav a comandat un sandvici, s-a sprijinit într-un cot de tejghea şi i-a povestit Ivanei despre inundația care, din fericire, ajunsese doar la treapta de jos. Ultima oară, apa urcase până în bucătărie şi ar fi trebuit s-o scoată cu găleata, dar cum nu găsise niciuna, începuse s-o scoată cu un vas de porțelan, iar mama, în loc să-l laude, îi luase vasul şi-i mai şi lipise o palmă, pentru că vasul din porțelan era moştenire de la bunica, dar el nu avea de unde să ştie, căci avea doar trei ani. Ivana a râs şi a uitat aproape de tot că Jaroslav îi aparține celei care-i fusese cândva cea mai bună prietenă, acum deja fosta ei prietenă Hana, sau poate că nu uitase, dar îi era complet indiferent, pentru că Jaroslav îi plăcea, aşa că îi promise că data următoare când va veni în Mezif ici se va plimba cu el pe malul râului şi va râde de poveştile lui.

Iar Jaroslav a ascultat râsul Ivanei, mult mai vesel şi mai lipsit de griji decât al Hanei, pe vremea când încă râdea, şi îşi spunea în sinea lui că numai din vina Hanei stă el acum

în magazinul de delicatese, la tejghea cu Ivana, pentru că ea nu zâmbeşte deloc, doar îl împovărează cu griji, de parcă nu le-ar avea şi el pe ale lui, şi aşteaptă de la el să rezolve şi problemele ei. Cum poate fi atât de egoistă?

Iar de la magazinul de delicatese până la gară a mers pe străzi lăturalnice, ca să fie sigur, şi şi-a promis să vină din nou în Mezif ici abia când Hana va fi plecată din oraş.

Hana nu a plecat în septembrie şi nici mai târziu. în clipele când mai avea putere pentru asta, se gândea adesea cât de diferită ar fi fost nu doar viața ei, ci şi a surorii ei, Rosa, şi a mamei, Elsa, dacă ar fi vândut atunci casa, dacă şi-ar fi făcut bagajele şi s-ar fi suit în tren. Dacă nu l-ar fi cunoscut pe Jaroslav, dacă n-ar fi crezut că îl iubeşte şi dacă s-ar fi purtat cum trebuie.

Patru ani mai târziu, când Elsa Helerovâ şi părinții ei se clătinau în fața şanțului săpat, care era deja aproape plin de trupurile celor care stătuseră în acel loc înaintea lor, îşi strânsese ochii şi se gândise că destinul îi pregătise acest test. Hana fusese cea care, la sfârşitul verii anului 1938, schimbase destinul şi hotărâse că va face tot ce poate pentru a amâna cât de mult posibil plecarea în Anglia. Hana nu făcuse ceea ce îi ceruse mama.

Toate paşapoartele şi vizele erau deja obținute, în afară de unul – al Rosei. Eliberarea actelor Rosei întârzia pentru că era minoră şi pentru că nu fusese depus acordul ambilor părinți.

— Tatăl ei e mort, a bâiguit Elsa scoțând din sertar cutia din tablă, de la bomboane, în care ținea actele importante.

Acolo, printre actele de proprietate ale casei, autorizația de funcționare, certificatul de căsătorie şi certificatele de naştere, se afla şi certificatul de deces al soțului ei, Ervin.

— Tot oraşul mă cunoaşte şi ştie că sunt văduvă, dar domnul funcționar trebuie să aibă totul pe hârtie, a continuat în timp ce punea certificatul într-un plic. Când te

duci la doamna Ludmila, pune scrisoarea asta la poştă, i-a strigat Hanei. Nu mai plec nicăieri pentru o singură hârtie. Oricum nu am timp, trebuie să vină oamenii ăia care vor să vadă casa.

Imediat ce începuse să umble vorba despre vânzarea casei din piață, se şi arătară câțiva oameni interesați. Cine n-ar fi vrut o casă bine întreținută, cu magazin şi tutungerie la parter, şi cu un apartament frumos la etaj? Problema era că toți bănuiau de ce văduva Helerovâ vindea casa, ştiau că se grăbeşte să vândă, iar suma pe care o ofereau era mult sub prețul real. Da, Elsa era disperată. Era înspăimântată, la fel ca mii de alți oameni care îşi dădeau seama că Europa – şi mai ales micuța Cehoslovacie – nu era un loc sigur în care să trăiască. Dar disperarea ei nu ajunsese încă în punctul în care să se lase jecmănită de oamenii care încercau să profite de situația ei dificilă, de aceea tot aştepta să apară cineva cu o ofertă cinstită. Poate va fi chiar familia Drozd, cu care se înțelesese să vină astăzi la trei.

Hana a luat plicul şi l-a pus în buzunarul sacoului lejer.

— Nu-l pune acolo. Ia-ți geanta. Să nu-l pierzi, că nu mai plecăm nicăieri.

Dacă Elsa Helerovâ nu ar fi rostit aceste cuvinte, Hanei nu i-ar fi trecut niciodată prin minte să facă ceea ce a făcut. Aproape sigur s-ar fi dus la poştă, ar fi cumpărat un timbru şi ar fi trimis scrisoarea. Peste câteva zile, Rosa ar fi primit actele şi, pentru că cei din familia Drozd se dovediseră a fi oameni cumsecade şi fuseseră de acord cu prețul Elsei după o scurtă negociere, familia Heler ar fi plecat în Anglia în septembrie.

Hana s-a îndreptat spre poştă, dar când a ajuns la scări, ştia deja că nu va trimite scrisoarea. Nici nu o luase cu ea, o pusese între paginile cărții Război şi pace. Acolo avea să fie în siguranță. Elsa nu s-ar fi interesat niciodată de o carte

atât de groasă, iar Rosa citea întruna doar romane Gabra şi Mălinka.

Pe Jaroslav nu-l mai văzuse de trei săptămâni lungi, sigur era în instrucție, dar la ultima lor întâlnire îi spusese direct că are intenții serioase şi că va avea grijă de ea. Până să spună acele cuvinte, aproape că se obişnuise cu remarcile neplăcute ale mamei la adresa lui Jaroslav şi chiar luase în considerare să plece în lunga călătorie, dar acum ştia că trebuie să rămână. Pentru că viitorul ei e aici, cu Jaroslav.

Va trimite mai târziu scrisoarea cu ultimul document necesar pentru obținerea actelor surorii sale. Dar deocamdată nu.

După mult timp, se simțea aproape fericită. Câştigase timpul de care avea atâta nevoie.

CAPITOLUL CINCISPREZECE

Septembrie 1938 – februarie 1939

În septembrie, Hana era disperată de tăcerea lui Jaroslav şi înspăimântată de previziunile că Cehoslovacia avea să fie următoarea țintă a lui Hitler, după Austria. De câteva ori fusese tentată să dea fuga la poştă şi să trimită totuşi scrisoarea cu certificatul pentru Rosa.

În Sudeți izbucniseră deja revolte, henleiniştii[13] devalizau magazinele cehilor şi mai ales ale evreilor, iar pe Hana o

---

[13] *Membrii Partidului German din Sudeți, înființat de Konrad Heinlein sub numele Sudetendeutsche Heimatfront (Frontul Patriei Germane Sudete) pe 1 octombrie 1933, după ce Prima Republică Cehoslovacă a scos în afara legii Partidul German Muncitoresc Național Socialist (Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei). Scopul acestui partid era de a impune interesele Germaniei în Cehoslovacia. Odată cu ascensiunea puterii Partidului Nazist din Germania, Partidul German din Sudeți a*

trezeau din somn coşmaruri îngrozitoare. Radioul şi ziarele aduceau veşti despre împuşcături şi chiar decedați. Zelul stârnit de fiecare discurs de ură al lui Hitler transmis de radioul german era terifiant.

Apoi a intervenit armata, iar jafurile au încetat. Hana s-a liniştit, dar continua să se teamă pentru Jaroslav. Sigur era undeva în Sudeți. Altfel, de ce n-ar fi dat niciun semn atât de mult timp? în continuare nu avea nicio veste de la el. De două ori încercase să-i scrie pe adresa cazărmii, dar nu primise niciun răspuns. Se aşteptase la asta. Doar în timpul rarelor şi scurtelor întâlniri de la începutul verii îi spusese să nu-i scrie că e inutil, pentru că oricum nu va putea să-i răspundă, dar Hana nu ştia cum altfel să afle ceva despre el.

Şi-l imagina undeva la granița de vest, păzind o fortificație despre care susținea că e impenetrabilă, ținând o fotografie cu ea în buzunarul de la piept.

Într-o singură privință nu se înşela. Jaroslav purta într-adevăr o fotografie în buzunarul de la piept, dar pe a Ivanei. Chiar dacă îşi petrecea aproape tot timpul în cazarmă, antrenându-se din cauza urgenței militare, îşi găsea câte puțin timp să-şi viziteze noua prietenă. O aştepta sub copacii înalți de pe Aleea Krâsensky, o urmărea prin vitrina de sticlă a magazinului de delicatese, iar când venea în oraş evita cu grijă piața ca să n-o întâlnească pe Hana.

Când preşedintele Benes a anunțat mobilizarea generală, Hana a înțeles că se apropie războiul de care mama ei voise s-o protejeze. Şi că îşi pusese familia în pericol. Mobilizarea este primul pas spre război. Iar războiul înseamnă foamete, frică, sărăcie şi moarte.

---

devenit un instrument al mişcării pro-naziste din Cehoslovacia, cu scopul explicit de a destrăma țara şi de a o anexa celui de Al Treilea Reich. (N. trad.)

Din biblioteca din camera pe care o împărțea cu Rosa, a scos cartea groasă a lui Tolstoi, din care omenirea oricum nu învățase nimic, pentru că oamenii care îi citesc pe clasici sunt suficient de inteligenți încât să înțeleagă lipsa de sens a războiului şi fără descrierea cruzimii acestuia, iar cei care ar trebui să învețe din asta n-o să deschidă niciodată vreo carte înțeleaptă.

A luat scrisoarea din ea, a pus-o în buzunar şi a aruncat o privire în bucătărie:

— I-am promis doamnei Karâskovâ că mai trec pe la ea.

Înainte ca mama ei să apuce să întrebe de ce, a adăugat:

— Mă întorc imediat.

Apoi a fugit la poştă de parcă ar fi vrut să prindă din urmă toată luna în care amânase trimiterea scrisorii. Poate că încă nu e prea târziu, şi-a spus, poate Rosa şi mama vor apuca să plece. Ce avea să facă ea însăşi nu ştia. Jaroslav nu dăduse niciun semn de două luni.

Actele Rosei au sosit la jumătatea lui octombrie. Doar că până la acel moment situația se schimbase şi Elsa Helerova nu mai conta pe plecarea în Anglia. Anulase comanda la firma de expediție, care ar fi trebuit să asigure transportul mobilei valoroase şi a lăzilor cu lucrurile esențiale, rupsese lista pregătită îndelung cu obiecte pe care nu voia să le uite şi dusese înapoi în pod cuferele spălate cu grijă. După Acordul de la Munchen, Sudeții au revenit Germaniei, iar Novy Jicin, denumit acum Neutitschein, oraşul natal al Elsei şi al părinților ei, devenise parte din Reich-ul German.

De-abia atunci, Bruno şi Greta Weis au realizat cu adevărat cât de insignifianți sunt.

Trei sferturi din populația din Novy Jicin s-a declarat ca fiind de naționalitate germană. Şi familia Weis vorbea germană acasă, iar copiii lor merseseră la şcoli germane. Dar erau evrei şi nu doar veştile de la fiul lor şi de la ceilalți care fugiseră din Germania, ci şi experiența istorică

cuibărită adânc în genele lor şi transmisă din generaţie în generaţie i-au făcut să-şi împacheteze cele mai valoroase bunuri păstrate de la părinţi şi de la bunici şi agonisite o viaţă întreagă şi să plece la fiica lor. Nu se aşteptaseră ca oraşul să fie ocupat de armata germană şi străzile să fie inundate de mulţimi demente care scandau sloganuri de ură.

Când au descărcat mobila din maşina firmei de mutări în Mezirici, Elsa a dispus ca aceasta să fie dusă în curtea din spate şi acoperită cu prelate. în săptămâna următoare, a venit Karel Karasek împreună cu nişte oameni şi i-a ajutat să mute cele mai valoroase obiecte în pod. Ludmila Karâskovâ voise ca în felul acesta să se revanşeze măcar un pic faţă de familia Heler pentru ajutorul primit. Sub fereastra din pod au aşezat bucăţi din patul în care se născuse Elsa şi, înaintea ei, fratele său Rudolf, în mijloc au mutat dulapul cu uşi din lemn curbat, de-a lungul pereţilor au stivuit scaunele şi au sperat că va veni o zi când vor încărca din nou camionul şi vor muta familia Weis şi obiectele lor înapoi în Novy Jicin.

Fotoliul lui Bruno şi cele două seturi de vase ale Gretei, unul pentru mâncărurile cu lapte şi unul pentru cele cu carne, şi-au găsit un nou cămin în apartamentul familiei Heler de deasupra pape-tăriei. Văzând lucrurile care se îngrămădeau, Elsa Helerova a fost cuprinsă de angoasă. în curând, nici n-o să mă mai pot mişca în casa asta.

— Dar Mutti, a protestat ea când mama ei deschidea încă o cutie. Unde să pun toate astea? Doar am şi eu destule vase.

— Hitler m-a gonit din casa şi din bucătăria mea, sper ca măcar tu să nu mă obligi să mănânc mâncare murdară, a spus Greta Weisovâ. De azi înainte, o să gătesc eu. A deschis dulapul de bucătărie şi, oftând, s-a aşezat în genunchi pe podea, a scos oalele Elsei şi a început să-şi

aranjeze propria veselă pe rafturi. Elsa a preferat să meargă să le arate oamenilor de la mutări unde să pună patul.

— Puneți-l în sufragerie, a spus. Nu avem nevoie de niciun salon, oricum ne place mai mult în bucătărie.

Au aşezat lângă fereastră şi fotoliul tapițat, cu cotiere albastru închis, al tatălui, pe care se pare că îl făcuse bunicul lui la comandă şi în care Bruno Weis stătea şi citea, ridicând uneori capul şi privind în direcția în care bănuia că se află oraşul lui.

Bruno Weis stătea în fotoliul său albastru şi în acea zi de noiembrie în care a sosit în Mezirici soția lui Arnost Langer împreună cu fiica ei. în vremurile bune, familiile Weis şi Langer fuseseră vecine, se întâlneau pe scară, se salutau cu respect, vorbeau despre vreme şi transmiteau salutări partenerilor. însă în zilele pe care doamna Langerovâ le-a petrecut la familia Heler, au vorbit despre alte lucruri. Ce se va întâmpla cu Arnost Langer şi fiul lui, Max, pe care îi ridicaseră jandarmii după Noaptea de Cristal[14] din Neutitschein. Susținuseră că vor să-i apere de mulțimea furioasă care năvălise pe străzi, devastând magazinele evreieşti şi distrugând chiar şi sinagoga.

— Au luat toți bărbații.

---

[14] *Noaptea de Cristal sau Noaptea Sticlei Sparte desemnează pogromul împotriva evreilor din Germania nazistă, inclusiv teritoriile anexate. între 9 şi 13 noiembrie 1938, în numeroase oraşe şi sate germane, cehoslovace şi austriece au fost devastate casele şi magazinele evreieşti. Civili şi trupe SA (Sturmabteilung) şi SS (Schutzstaffel) au distrus clădiri cu barosul, lăsând străzile pline de cioburi de sticlă de la geamurile sparte, de unde şi denumirea „Noaptea Sticlei Sparte”. în această perioadă, sute de evrei au fost omorâți în bătaie, zeci de mii au fost duşi în lagăre de concentrare şi aproape toate sinagogile au fost devastate. (N. trad.)*

Corpolenta doamnă Langerovâ suspina, iar fiica ei slăbuță, înspăimântată, se ghemuia pe canapea şi îşi ştergea ochii cu o batistă murdară.

— Le-am zis că Ota încă nu are optsprezece ani, dar nu m-au crezut. Au strigat la mine şi m-au amenințat că ne iau şi pe noi. Când m-am uitat după ei de la fereastră, am văzut că i-au băgat în spatele unui camion. Era deja aproape plin.

— Doamnă Langerovâ, i-a atras atenția Elsa, nu ar trebui să vorbiți germană în Mezirici. Localnicilor nu le place, mai ales în vremurile astea.

Acum plângea şi doamna Langerovâ.

— Cehă, cehă! Dar eu nici nu ştiu bine cehă.

Doamna Langerovâ şi fiica ei au fost primii oaspeți care şi-au găsit adăpost la familia Heler. Hana şi Rosa au fost nevoite să le cedeze camera şi să se culce în dormitorul mamei, pe partea stângă a patului matrimonial. Pe Rosa mai ales, care era deosebit de solitară, o deranja îngrozitor.

— Nu pricep de ce s-au mutat tocmai la noi, bombănea ea. în curând o să avem aici azil de noapte, nu casă. Apoi, cu glasul coborât: Ai observat că doamnei Langerovâ îi tremură burta când plânge?

— Rosa! a mustrat-o Hana, dar a râs şi ea.

Doamna Langerovâ era atât de grasă, încât tremura totul pe ea.

După ocuparea Regiunii Sudete, Elsa Helerovâ şi-a luat definitiv adio de la ideea de a se muta în Anglia. Chiar dacă nu voia să recunoască, era destul de bucuroasă că circumstanțele aleseseră în locul ei pentru că emigrarea o înspăimânta. Acum avea sentimentul că pericolul a trecut şi că locul ei este în casa în care poate oferi măcar un adăpost temporar nefericiților care îşi pierduseră casele. Reuşea să se pună în locul lor şi avea impresia că nu lipsise mult să se afle şi ea în aceeaşi situație, în Anglia.

— Hitler a primit ceea ce a vrut, poate ne lasă în pace acum, răspundea când tatăl ei încerca să o convingă să plece doar cu fetele.

— Uiți, îi spunea el, că atunci când îi arunci unui câine vagabond o felie de salam, nu te lasă în pace până nu mai primeşte una şi apoi încă una.

Elsa nu voia să admită că tatăl ei avea dreptate.

— Şi unde ați mai fi stat dacă aş fi vândut casa şi aş fi dispărut la Rudolf? Aici pot fi de folos. Uită-te la amărâții ătia care n-au unde sta. Langerii cu siguranță nu sunt singurii.

Domnul Langer şi fiul său au fost eliberați după trei săptămâni cu condiția de a părăsi teritoriul german. Li s-au dat doar zece mărci pentru drum şi recomandarea de a nu se mai întoarce niciodată. Elsa Helerovâ i-a ajutat să-şi găsească un loc de închiriat în Mezirici, deasupra atelierului cizmarului local. Langerii ar fi preferat să plece undeva departe, poate în America, dar nu aveau bani pentru că toată averea lor rămăsese în Sudeți. Iar după Langeri au venit şi alții.

La ceasornicărie veneau doar câțiva clienți, în unele zile doar doi sau trei, ca să discute despre repararea sau cumpărarea unui ceas nou. Mulți voiau reparații, pentru că acum nu se mai arunca nimic. Oamenii aveau mai multă răbdare, ştiau că pentru orice – atât pentru relații, cât şi pentru obiecte – e nevoie de timp. Nu se despărțeau de la primele neînțelegeri şi nu cheltuiau bani pe lucruri noi la primele defecțiuni. Meseriaşii îşi făceau treaba cum trebuie, pentru ca produsele lor să dureze mult, astfel că numeroase obiecte trăiau mai mult decât creatorii şi proprietarii lor şi rămâneau în familii generații întregi.

Karel Karasek îşi iubea munca. Puține mecanisme cu ceas care îi treceau prin mâini rămâneau la fel. Fiecare

reparație era o provocare pentru el, o enigmă pe care trebuia să o rezolve.

Îi plăcea liniştea atelierului de la parter şi singura muzică pe care o asculta era melodia blândă a mecanismelor de ceas, sunetul legănat al pendulelor şi ticăitul ceasornicelor atârnate pe pereți. în atelier se simțea în siguranță. Nu era greu să găsească răspunsuri la întrebările clienților, iar mulțumirile pline de apreciere pentru treaba bine făcută îl flatau şi trezeau în el sentimentul că nu e atât de neîndemânatic cum îl consideră maică-sa şi îngâmfatele alea din familia Heler.

Da, uneori se simțea un pic stingher, mai ales în compania femeilor, dar nesiguranța lui nu era nefondată. Crescuse doar cu mama şi aproape că nu-şi amintea de tatăl său. Nu ştia cum trebuie să se poarte un bărbat față de femei, habar nu avea unde este granița la care se încheie comportamentul politicos şi începe îndrăzneala. Se temea să nu le jignească pe femei cu privirea lui, aşa că nu se uita la ele. Nu ştia despre ce vorbesc bărbații şi femeile, aşa că prefera să tacă. Nu voia ca ele să-i interpreteze zâmbetul drept obrăznicie, de aceea stătea încruntat. Pentru ca apoi să afle că se poartă ca un bădăran! Naiba să le mai înțeleagă şi pe femeile astea!

Îi părea rău, pentru că nu voia să rămână singur toată viața, îi plăceau femeile. îl fermecau mâinile lor. Erau pline de viață – zvelte, cu degete subțiri şi palme moi. îşi imagina cum ar fi să le poată atinge.

În mod special, tânjea să-i atingă mâinile Ivanei Zitkovâ. Cum ar fi să alunece cu palmele pe brațele ei în sus, până la umeri, să-şi cufunde degetele în părul ei lung, apoi să alunece până la nasturii bluzei, să-şi lase capul pe sânii moi şi să respire de aproape aroma aceea dulce de zahăr care o învăluia pe Ivana. înainte să adoarmă, imaginația lui mergea mai departe, mult mai departe, apoi i se făcea ruşine, de

parcă ar fi pângărit o fată nevinovată şi ar fi dus-o cu zăhărelul.

Uneori, când pe doamna Zitkovâ o durea spatele mai mult decât de obicei, după ce se întorcea de la magazinul de delicatese, Ivana trebuia să ia teancurile de rufe călcate şi să le ducă clienților. Şi întrucât spălătoreasă nu mai era chiar tânără, cu timpul, livrările rufelor seara deveniseră încă una dintre îndatoririle Ivanei. Spre deosebire de Ivana, Karel Karasek se bucura de asta. în fiecare marți, când venea, aştepta nerăbdător în atelier să poată fi o clipă singur cu ea. Radia de bucurie când fata lăuda munca degetelor lui iscusite şi era singura persoană pe care o lăsa să atingă ceasurile expuse. Numai pentru ea se ridica de la masa de lucru, deschidea uşița de sticlă a orologiului înalt în formă de stâlp şi, în timp ce inspira de aproape aroma dulce, îi arăta cum se întoarce mecanismul ceasornicului cu ajutorul greutăților atârnate de lanțurile de metal.

Apoi plătea pentru rufele spălate, adăuga nişte mărunțiş pentru drum şi îşi făgăduia ca data următoare, data următoare cu siguranță, să îşi găsească curajul să o invite pe Ivana la cinematograf sau la o plimbare de seară prin oraş. Ea era din ce în ce mai zâmbitoare, iar lui Karel nici prin cap nu-i trecea că zâmbetele acelea nu erau pentru el, ci că zâmbeşte gândindu-se la cele câteva monede pe care avea să le primească şi pentru că, de la lăsarea serii, la colțul străzii o aştepta deja Jaroslav. Ivana abia aştepta să-l vadă, mai ales în perioada aceea, în luna ianuarie a anului 1939, când el nu-i mai aparținea Hanei, ci ei, şi singura problemă era că fosta ei prietenă încă nu ştia.

— Când mă voi căsători, o să-mi iau şi eu un ceas ca ăsta, a spus Ivana închizând cu grijă uşița din sticlă şi punând cheița în palma deschisă a lui Karel.

Atingerea aproape intimă l-a tulburat.

— Şi când se va întâmpla asta? a izbucnit el. Chiar şi el a fost surprins de curajul cu care pusese întrebarea.

Ea a zâmbit.

— Dacă ar fi după mine, m-aş mărita imediat. Dar Jaroslav al meu e soldat...

A lăsat capătul propoziţiei pierdut în eter şi a oftat adânc.

Karel Karasek a rămas cu ochii holbaţi la ea. Cu siguranţă se aşteptase la un cu totul alt răspuns. Ceva de genul „Nu am cu cine să mă mărit” sau „Cine să mă ia pe mine”, iar el ar fi răspuns „Eu, de exemplu” şi apoi s-ar fi dus împreună la cinema şi ar fi mers totul ca ceasul. S-ar fi căsătorit, iar Ivana ar fi fost o soţie excelentă şi ar fi avut grijă şi de mama lui... în mintea lui, planificase totul atât de frumos, dar acum stătea în mijlocul ceasornicăriei, uitân-du-se încurcat la fata cu care îşi petrecuse multe seri în imaginaţie, şi nu a reuşit să scoată din el decât o întrebare lipsită de tact:

— Jaroslav Horâcek? Dar el iese cu Hana Helerovâ.

Ivana nu s-a lăsat tulburată. Aştepta de mult ocazia de a împărtăşi veştile despre ea şi Jaroslav cu cineva care le va transmite la locul potrivit, adică Hanei.

— Domnule Karel, asta se întâmpla cu mult timp în urmă. El şi Hana s-au despărţit când ea s-a hotărât să plece în Anglia.

A luat banii de pe măsuţă, i-a pus în portmoneu, a băgat mărunţişul în plus în buzunar, şi-a încheiat pardesiul până la gât şi a zâmbit orbitor pentru ultima dată.

— Ne vedem peste o săptămână, domnule Karel.

— La revedere, a spus Karel, s-a întors la masa lui ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat şi, deşi a rămas acolo încă două ore, nu a mai reparat niciun ceas.

Hana Helerovâ continua să lucreze la propria zestre. îşi cususe două aşternuturi, tivise prosoapele şi ştergarele, tricotase o cuvertură pentru patul matrimonial şi pentru

canapeaua din bucătărie, în dulap, teancul de fețe de pernă pătrate şi rotunde crescuse, iar Hana continua cu răbdare să croşeteze perdele fine şi fețe de masă, sperând că va veni clipa în care Jaroslav va avea mai mult timp decât pentru câteva întâlniri fugitive, mai degrabă întâmplătoare.

— Sunt vremuri grele, îi repeta el, de parcă ea nu ştia. Trebuie să avem răbdare. Nu te teme, o să se termine cumva.

Apoi dispărea şi nu îl vedea câteva săptămâni lungi. Seara, îşi țesea speranțele, gândurile şi povara pe care o purta în suflet în modelele delicate ale pledurilor. Cum ar fi putut să se plângă. Şi cui? Ştia şi ea că, în comparație cu problemele cu care se confruntau ceilalți, tristețea ei era o nimica toată.

Lumea se pusese în mişcare. Nu trecea nicio săptămână fără ca în Mezirici să mai ajungă o familie de evrei din teritoriul ocupat de Germania. Familiile Tintner, Haas, Klein, Honighwasch... Se cazau la rude sau în chiriile pe care primăria şi asociațiile îi ajutau să le găsească. De acest ajutor se ocupa mai ales Comunitatea religioasă evreiască, dar şi Elsa Helerovâ, care nu făcea parte din comunitate, însă încerca să fie utilă. Casa familiei Heler devenise un adăpost temporar pentru refugiații evrei, unde le era garantată hrana cuşer datorită Gretei Weisovâ, iar seara îşi găseau alinare în conversațiile cu Bruno Weis despre Daf Yomi, pagina importantă din Tora şi comentariul zilei.

Elsa Helerovâ nu avea nici timp şi nici chef să se ocupe de problemele amoroase ale fiicei sale mai mari, iar Hana nu era dispusă să i se confeseze. Ştia că mama nu-l plăcuse niciodată pe Jaroslav şi nu voia să audă că avusese dreptate.

Micuța Rosa observase tristețea surorii sale şi, din perspectiva celor cincisprezece ani ai ei, situația Hanei i se părea tragică. Nefericirea oamenilor care petreceau câteva

zile în casa lor nu o afecta atât de tare. O înțelegea ca pe ceva ce li se întâmplă doar altora, de exemplu, o boală sau un accident rutier, ceva ce nu i se poate întâmpla nici ei, nici vreunui apropiat. însă tristețea Hanei o durea pe Rosa, dar nu ştia cum s-o aline.

Din vară, Hana şi Jaroslav se văzuseră doar de patru ori, în întâlniri scurte, marcate de neliniştea şi nervozitatea lui Jaroslav.

La sfârşitul lui februarie s-a întâlnit cu el întâmplător, când se întorcea de la cizmar. De bucurie, a alergat spre el şi, dacă nu ar fi fost atât de timidă, i s-ar fi aruncat în brațe.

— Când ai sosit?

— Astăzi, dar doar pentru o după-amiază. Ți-aş fi spus, dar nu ştiam cum, având în vedere că mama ta nu e foarte încântată de prietenia noastră.

— Şi când mai ai liber?

— Sunt tot în serviciu, i-a explicat iritat, de parcă i-ar fi reproşat ceva. Iar când vin acasă, încerc să-i ajut pe ai mei, ştii, nu mai sunt nici ei tineri. Iar Hana a dat afirmativ din cap. S-au retras mulți soldați din Sudeți şi nici nu-ți poți închipui cât de multă muncă este cu demobilizarea. Nici nu mai vorbesc despre faptul că trebuie securizate granițele noi.

Hana înțelegea problemele lui Jaroslav, dar nu voia să discute situația complicată din armată.

— Atunci măcar scrie-mi o vedere din când în când, să ştiu că eşti bine.

— Nu-ți pot scrie, ți-am explicat deja.

— De ce te superi? îmi fac griji pentru tine, atâta tot.

— Nu-ți face griji pentru mine, mai bine ai grijă de tine.

— Ce vrei să spui? Hanei i-au venit lacrimi în ochi. Doar ai spus că nu trebuie să mă tem, că vei avea grijă de mine.

Da, aşa am spus, ar fi vrut să strige Jaroslav. Am zis asta când am crezut că vei dispărea în nenorocita aia de Anglie. Serios, chiar nu ai înțeles că nu mai suntem împreună?

— Sigur, sigur, a spus cu voce tare. O să am grijă.

— Iartă-mă, a spus Hana. Ştiu că eşti obosit şi te mai împovărez şi eu cu tristeţi inutile. Dar se întâmplă asta doar pentru că îmi eşti drag şi îmi pasă de tine. Şi-a rezemat fruntea de reverul pardesiului lui Jaroslav.

Stingher, acesta şi-a rotit privirea pe strada părăsită şi i-a mângâiat părul.

— Ştiu asta. Dar acum trebuie să merg la tren.

Iar după o clipă de ezitare, a adăugat:

— Poate o să fiu liber duminică, peste două săptămâni. Hai să ne întâlnim un pic la ora cinci, la locul nostru de lângă râu. Ce spui, crezi că vei putea?

— Sigur, a dat din cap Hana. Fac eu cumva.

Jaroslav a dat tăcut din cap şi şi-a făgăduit că până atunci să găsească un mod de a încheia definitiv, chiar dacă dureros, prietenia tărăgănată cu Hana.

Omul îşi poate face un plan, dar ceva – fie că este vorba de evenimente, întâmplări sau malițiozitatea destinului – i-l dă peste cap. Iar planurile lui Jaroslav au fost schimbate de evenimentele din Slovacia şi din regiunea ucraineană Transcarpatia, care au solicitat prezența trupelor cehoslovace. Şi astfel, de această dată nu din propria-i vină, Jaroslav s-a găsit în centrul evenimentelor şi nu a putut ajunge la întâlnirea stabilită cu Hana, de care fata se bucura atât de sincer şi de care el se temea pe bună dreptate.

Hana i-a spus mamei că merge s-o viziteze pe doamna Karâskovâ, dar de această dată şi-a scurtat timpul petrecut la bolnavă şi s-a grăbit spre râu, la locul întunecat de sub copaci unde se întâlnea cu Jaroslav pe vremea în care chiar erau un cuplu. După ce a aşteptat zadarnic mai mult de jumătate de oră, a înțeles că iar n-o să se întâlnească cu Jaroslav al ei şi, amorțită de frig şi alarmată de sunetele înfricoşătoare care se auzeau în întunericul de lângă râu, s-

a întors dezamăgită acasă, pentru a continua să croşeteze perdele cu un model nou pe care îl învăţase de la bunica Greta.

CAPITOLUL ŞAISPREZECE

Martie 1939

Din cer cădeau fulgi de zăpadă amestecaţi cu ploaie şi preschimbau străzile în nişte albii mocirloase. Umiditatea şi frigul cuprinse-seră oraşul şi îl năpădiseră la fel ca soldaţii germani, care înaintau lent pe străzile din Krâsno şi traversau podul îndreptându-se spre centrul oraşului. Piaţa, unde în zilele de târg negustorii ofereau legume şi fructe din propriile grădini şi livezi, unde cumpărătorii gustau miere de casă, pipăiau cunoscători păsările şi examinau produsele meşteşugarilor pricepuţi, era plină de maşini militare şi motociclete urâte, cu ataşuri pătrăţoase. Soldaţii acoperiţi de pelerine de ploaie şedeau tăcuţi în autoturismele parcate şi păreau că nu vor să mai plece niciodată.

Oamenii stăteau în linişte pe trotuarele care mărgineau piaţa şi se lipeau de case. Poate sperau că zidurile vor reuşi să-i apere şi de vremea nefavorabilă, şi de realitatea ostilă. Priveau de jur împrejur în tăcere, de parcă nu le venea să-şi creadă ochilor, apoi, umiliţi, cu capul plecat sub povara gândurilor, cu pălăriile trase pe frunte, uzi din cap până în picioare şi înspăimântaţi de viitor, se întorceau acasă.

Familia Heler nici nu trebuia să iasă din casă, toată oribili-tatea se petrecea chiar sub ferestrele lor. Elsa şi părinţii ei erau cuprinşi de spaimă. Stăteau neputincioşi în sufrageria ticsită de mobilă, ale cărei ferestre dădeau pe partea opusă. Poate că în mod subconştient voiau să fie cât mai departe de piaţă, sau poate pur şi simplu nu voiau să le sperie şi mai tare pe fete cu lacrimile lor.

Rosa se întorsese la obiceiul din copilărie, ghemuindu-se cu o colecție de cărți poştale în colțul din spatele şifonierului şi răsfoind cu degetele ei subțiri imagini cu locuri însorite, în care şi-ar fi dorit să fie. Doar Hana rămăsese în bucătărie, stătea pe pervazul lat al ferestrei şi privea cum camioanele şi motocicletele militare opresc în piață. Alte maşini pline de soldați traversau piața, îndreptându-se spre cazărmile locale.

În fața primăriei a frânat o maşină din care au coborât nişte siluete în haine militare lungi şi cu berete. Hana vedea de la depărtare cum nou-veniții se uită după comitetul de întâmpinare, dar niciun consilier nu venise în piață. Doar deasupra intrării atârna fără vlagă un steag cu crucea încârligată cusută greşit. Bărbații au coborât pe trotuarul lat şi au dispărut în spatele uşilor.

Vântul şi-a schimbat direcția, fulgii apoşi s-au lipit de sticla exterioară a ferestrelor duble şi i-au încețoşat Hanei vederea. S-a dat jos de pe pervaz şi a mers în dormitor. S-a aşezat lângă sora ei, cu spatele sprijinit de perete. A privit-o pe Rosa, care visa în tăcere cu cărțile ei poştale.

— Am fi putut fi aici, a zis Rosa întinzându-i o imagine cu Palatul Buckingham pe care le-o trimisese unchiul Rudolf.

— Acolo locuieşte deja regele, a încercat Hana să glumească, dar Rosa nici măcar nu a zâmbit.

— Mi-am dorit mult să văd marea, a continuat Rosa fără să-i arunce nicio privire surorii sale. De aceea mi-am dorit atât de tare să plec în Anglia. Mă bucuram că vom călători cu unul dintre vapoarele alea mari prin Canalul Mânecii.

A ridicat ochii întunecați către sora ei şi s-a uitat la ea cu o privire care i-a înghețat Hanei sângele în vine.

— Tu ai vrut să rămâi aici pentru Jaroslav, nu?

În întrebarea Rosei nu era niciun reproş, dar Hana l-a auzit.

Pentru o clipă, s-a gândit că Rosa ştie despre documentul pe care îl ascunsese timp de o lună în cartea groasă şi că o învinuieşte pentru întârziere. A fost tentată să înceapă să-i explice surorii ei de ce făcuse ceea ce făcuse, dar Rosa a continuat:

— Cică vor desfiinţa armata. Asta înseamnă că Jaroslav se va putea căsători.

A tăcut, dar nu şi-a mutat privirea privirea.

— Asta înseamnă că o să-l iei de soţ şi n-o să mai fii evreică?

— Cum ai ajuns la concluzia asta?

— Mama i-a spus azi dimineaţă lui Mutti Greta că aşa ar fi cel mai bine. Pentru că nemţii îi urăsc pe evrei, iar căsătoria cu cineva care nu e evreu cică te-ar proteja.

— M-ar proteja? De ce m-ar proteja?

Ochii Rosei continuau să o privească pe Hana de parcă nici nu simţeau nevoia de a clipi.

— Nu ştiu. Acum oricum nu mai avem unde să fugim, nu ne mai dau drumul nicăieri.

Şi-a strâns genunchii la piept şi s-a ghemuit şi mai adânc în colţul dintre perete şi dulap.

— Cred că nu voi vedea niciodată marea.

Hana a întins mâna spre ea şi a bătut-o pe picior cu o lejeritate prefăcută.

— Nu fi prostuţă, noi nici măcar nu suntem evrei cu adevărat.

Ştii că Mutti Greta se plânge mereu că nici nu am şti cum să ne comportăm la sinagogă dacă am ajunge din întâmplare acolo.

S-a ridicat şi i-a dat mâna Rosei ca să o ajute să se ridice. Adevărul este că un dialog asemănător avea loc şi în camera alăturată. Părinţii se străduiau să o convingă pe Elsa să încerce totuşi să plece din ţară. Zadarnic. Elsa se

temea să călătorească prin țara ocupată de fasciști mai mult decât de pericolul neclar care le amenința în caz că rămân.

— Doar nu-mi pot lăsa copiii fără casă. Şi nu vă pot lăsa pe voi aici, a repetat ea. Dacă ar mai fi trăit Ervin, m-aş fi temut pentru el, dar femeilor şi bătrânilor nu cred c-o să le facă rău. Nu suntem un pericol pentru ei.

— Oricum o să ne ia totul, încerca să o convingă tatăl. Nu ai auzit ce povesteau Langerii şi ceilalți care au fugit din Sudeți? Din ce o să trăieşti? N-o să-ți lase magazinul, nu te baza pe asta. Cine ştie ce se va alege de casă. Ia-ți fetele şi plecați. încercați. Aveți acte. Poate mai aveți timp să reuşiți.

Dar Elsa se hotărâse deja. Şi aşa cum se învățase în anii de văduvie, şi-a şters lacrimile şi a început să se gândească cum să supraviețuiască în anii grei pe care îi avea înainte. întotdeauna se liniştea când avea un plan.

— Hana trebuie să se mărite cât mai repede cu Horâcek ăla. Şi încerc să fac o înțelegere cu Skâcel, negustorul de tutun, să cumpere, de formă, magazinul. îi şterg o parte din datorie şi îi scad chiria.

— Fata mea, tu îți închipui că totul va fi atât de simplu. Odată ce papetăria va fi pe numele lui, n-o s-o mai primeşti niciodată înapoi.

— Chiar aşa proastă nu sunt. O să fac un document la avocat că, în realitate, magazinul este al meu.

Tatăl doar a dat dezaprobator din cap.

— Elsa, ascultă-mi sfatul...

În seara aceea, niciunul dintre ei nu a putut să adoarmă. Bruno şi Greta Weis se sfătuiau în şoaptă cum s-o convingă pe Elsa să plece. Elsa încerca să găsească un mod de a-l convinge pe Skâcel, negustorul de tutun, să fie de acord cu vânzarea fictive şi să nu o tragă pe sfoară. Hana îşi închipuia ce față o să facă Jaroslav când îi va spune că mama ei e de acord să fie împreună. Iar Rosa stătea întinsă pe spate şi se străduia să țină ochii deschişi, pentru că de

câte ori îi cădeau pleoapele, din întuneric începeau să curgă camioane, iar de pe platformele lor săreau şiruri nesfârşite de soldaţi.

Chiar a doua zi, Elsa a mers să se sfătuiască cu avocatul, doctor Lewy. La fel ca Elsa şi Ervin Heler, avocatul Karel Lewy renunţase la credinţa evreiască, fapt care trezea în Elsa speranţa nejustificată că va înţelege situaţia ei. Cu siguranţă, şi el se simte suspendat undeva între curenţi şi nu aparţine nicăieri. Evreii nu-l mai considerau unul de-ai lor, iar pentru ceilalţi era de la sine înţeles evreu.

— La ce avocat zici că mergi? se întrebau de obicei. Iar răspunsul primit era univoc:

— La evreul ăla.

Acesta era un răspuns care cu câtva timp în urmă nu însemna nimic. Dimpotrivă, originea evreiască era o bună recomandare pentru profesia de avocat, deoarece în general se ştie că evreii se pricep la comerţ şi la drept. în ultima vreme, însă, aceste cuvinte căpătaseră o altă conotaţie, mai periculoasă, iar oamenii le rosteau cu voce joasă, de parcă le-ar fi fost ruşine.

Elsa s-a întors acasă cu sentimente amestecate. Doctorul Lewy considera că măritişul Hanei cu un arian este o idee bună.

— Din ceea ce ştiu despre noile legi germane, se pare că mariajul mixt nu o va scăpa pe fiica dumneavoastră de originea evreiască, dar poate reprezenta o formă de protecţie pentru ea, a zis el şi a adăugat: De altfel, pe asta se bazează şi fratele meu.

În chestiunea referitoare la vânzarea magazinului, i-a promis Elsei Helerovâ că o va ajuta, dar totodată i-a atras de câteva ori atenţia că nu există nicio garanţie că chiriaşul nu o va înşela.

— Trebuie să vă gândiți foarte bine cui ii încredințați proprietatea, doamnă Helerovâ. Alegeți un om în care aveți cu adevărat încredere.

Şi aici era problema. Elsa Helerovâ ştia că nu poate avea încredere în Skâcel. însă nu reuşea să-şi dea seama cui i-ar putea transfera papetăria fără să bată prea tare la ochi. îi luase în considerare şi pe Karâskovi şi ştia că ar fi făcut asta pentru ea, dar avea nevoie ca noul proprietar, chiar dacă era fictiv, să lucreze efectiv în magazin. Şi din acest motiv nu putea conta pe Karel Karasek. I-a trecut prin minte să meargă să se sfătuiască cu blănarul Berger. Berger era un om cu experiență, trecuse prin multe şi reuşise întotdeauna să se descurce. Poate va găsi o soluție mai bună.

Şi-a strâns mai bine baticul în jurul capului, a ridicat gulerul şi a păşit îngândurată spre piață. Prefera să nu se uite prea mult în jur, pentru că vederea soldaților înarmați de pe străzi îi provoca teamă. Şi ce dacă încercau să se poarte ca nişte eliberatori, ba chiar împărțeau mâncare oamenilor săraci? Cu toții ştiau foarte bine că alimentele proveneau din rezervele cazărmilor locale cehe.

Piața era aproape goală. Elsa a cotit către magazinul de blănuri, dar abia a făcut câțiva paşi când a văzut că vitrinele magazinului sunt acoperite de obloane metalice grele, iar în fața uşii stă un jandarm. Un jandarm ceh. A ezitat, dar apoi şi-a făcut curaj şi s-a apropiat de el.

— A jefuit cineva magazinul de blănuri? a întrebat ea, dar chiar şi ei i s-a părut o întrebare stupidă. Cine ar fi nebun să fure când oraşul e plin de uniforme!

Jandarmul a ridicat din sprâncene. Evident că se gândea la acelaşi lucru. Apoi s-a uitat împrejur, a dat uşor din cap şi a spus încet:

— Mergeți acasă, doamnă. Domnul Berger s-a spânzurat.

Nu a trebuit să întrebe de ce. Ştia şi jandarmul, ştia şi Elsa, ştia întregul oraş. Josef Berger, stimatul cetățean din

Mezirici, era evreu. Cunoştea ura lui Hitler faţă de evrei, auzise poveştile despre arestări, persecuţii şi umilirea celor de aceeaşi religie cu el, precum şi despre incendierea sinagogilor în timpul Nopţii de Cristal şi nu voise să treacă prin ceea ce cu siguranţă avea să vină. După pauza de prânz, se întorsese mai devreme în magazin şi îşi pusese capăt zilelor. îşi alesese singur soluţia, pe care Rudolfina, văduva lui paralizată de disperare, a considerat-o drept slăbiciune, dar a reevaluat-o drept clarviziune câţiva ani mai târziu, în ghetoul din Lodz, când şi-a văzut propria moarte cu ochii.

Elsa însă nu putea să aleagă o asemenea soluţie. Nu era singură pe lume. Era responsabilă pentru cele două fiice ale sale. Le adusese pe lume, îşi dorise întotdeauna ce era mai bun pentru ele şi va avea grijă de ele şi acum. Trebuie să aibă grijă de ele.

A făcut cale întoarsă şi s-a grăbit să traverseze piaţa spre casă. în uşa casei s-a întâlnit cu Skâcel. Va trebui să discute cât mai curând cu negustorul de tutun şi să se înţeleagă cumva cu el, dar acum nu avea putere pentru asta. A salutat şi a vrut să intre, însă Skâcel stătea deranjant în uşă, încât nu a putut să treacă pe lângă el.

— Daţi-mi voie, a spus ea făcând un pas în faţă.

Skâcel nici nu s-a clintit, iar Elsa şi-a dat seama că stă acolo dinadins.

— Vreau să trec, a zis ea încercând să-l ocolească.

Skâcel a râs şi s-a mişcat în lateral astfel încât să-i îngusteze şi mai mult trecerea. Elsa s-a oprit uimită:

— Ce glumă mai e şi asta? Daţi-mi voie să trec, mă duc acasă.

Skâcel a izbucnit în râs de parcă ar fi spus ceva cu adevărat amuzant, apoi s-a tras într-o parte.

— Treceţi, cuconiţă. N-o să mai faceţi mult pe stăpâna aici. În curând o să-i liniştească Hitler pe cei ca dumitale.

Elsa a rămas ca trăsnită.

— Ce vreți să spuneți? Am fost întotdeauna cumsecade cu dumneata.

— Cumsecade? îmi ceri o chirie ruşinoasă şi ai fi în stare să îmi dai o gaură în genunchi pentru un bănuț. O evreică adevărată.

Elsa a luat-o la fugă spre scări.

— Ăsta ți-e sfârşitul, Helerovâ! a auzit în spatele ei. Ce-ar fi să procedezi ca amicul dumitale, Berger?

A trântit uşa în urma ei şi s-a sprijinit de ea. Genunchii îi tremurau, iar tâmplele îi zvâcneau de furie. Niciodată nu-i plăcuse Skâcel, dar nu se aşteptase la o asemenea ură din partea lui. Până acum îi vorbise politicos.

Deodată a înțeles. Ieri devenise un om de categoria a doua. Un gând oribil i-a trecut prin minte. Oare de-acum aşa se vor purta toți cu ea şi cu fiicele ei?

Rosa a apărut în hol.

— Mamă, a venit cineva în vizită. Şi-a privit mama cu suspiciune. S-a întâmplat ceva?

Elsa a dat din cap:

— Am urcat scările foarte repede şi mi s-a tăiat respirația.

— Ai auzit de domnul Berger, nu? a spus Rosa luând pardesiul mamei ca să-l atârne în cuier.

— Voi ştiți deja?

Elsa a fost surprinsă de viteza cu care se răspândise vestea.

— Ne-a spus domnul care a venit la tine. Cică e aici în legătură cu magazinul nostru.

Aha, s-a gândit Elsa. Vulturii dau deja târcoale.

Bărbatul care s-a ridicat de pe scaun să o salute îi părea cunoscut Elsei, dar nu-şi putea aminti de unde îl cunoştea.

— Bună ziua, doamna şefă, a spus oaspetele şi abia atunci şi-a dat seama că este Alois Urbânek, fostul ajutor al

lui Ervin la pape-tărie. Nu mai era subțire ca un băiețel şi, în cei şase ani de când nu-l mai văzuse, trăsăturile feței i se aspriseră, însă părul era în continuare negru şi, după părerea Elsei, exagerat de pomădat. Frământa în mâini marginea pălăriei şi părea stânjenit.

— Luați loc, a spus ea ezitând asupra formulei de adresare, domnule Urbânek, a continuat după o clipă, timp în care ochii ambilor ei părinți s-au ațintit pe masă, de unde a înțeles că tăcerea fusese prea lungă şi se comportase nepoliticos. Ce vânt vă aduce la noi... după atâta timp?

Alois Urbânek s-a aşezat pe marginea scaunului şi s-a uitat la ea cu acea privire din cauza căreia nu-l putuse suferi cândva.

— Am auzit că plecați în străinătate. Se spune că veți închiria magazinul, aşa că m-am gândit... Ştiu că nu m-am purtat frumos cu dumneavoastră când a murit domnul şef şi îmi cer scuze.

Aveați nevoie de mine, iar eu m-am gândit doar la bani. Cred că v-a fost greu. Dar mi-am învățat lecția, credeți-mă. Lucrez în fabrică, nu e o muncă rea şi ei sunt mulțumiți de mine, dar locul meu e la prăvălie, doamna şefă. întotdeauna m-am priceput la vânzări, domnul Heler mă lăuda, aşa că m-am gândit că dacă ați vrea să închiriați magazinul, v-aş trimite lunar banii pe chirie, sau cât de des o să vreți. Ştiu că o să credeți că vreau din nou să profit de situația dumneavoastră, dar credeți-mă, am venit atât de repede doar ca să nu mi-o ia nimeni înainte.

Elsa a tăcut.

— Ce crezi, Elsa, nu e o idee rea, s-a băgat în vorbă tatăl. Dar Elsa a clătinat din cap.

— Vă înşelați, domnule Urbânek, nu ne pregătim de plecare. Tatăl Elsei a oftat adânc lăsându-şi capul în piept.

— Îmi cer scuze atunci, nu ştiam, credeam... a bălmăjit fostul ajutor. S-a ridicat şi s-a îndreptat spre uşă.

— Aşteptaţi, l-a oprit Elsa. Poate că aş avea o propunere pentru dumneavoastră.

Alois Urbânek s-a oprit şi a privit-o întrebător.

— Ce-aţi spune să cumpăraţi magazinul de la mine?

— Dar, doamnă Helerovâ, a zâmbit trist Urbânek, de unde să iau atâţia bani? Am o soţie şi doi copii, nu prea am cum să pun bani deoparte.

— Rosa, s-a întors Elsa către fiica sa, mergi s-o ajuţi pe Hana la magazin.

Când Rosa a ieşit fără niciun chef pe uşă, i s-a adresat din nou fostului ajutor.

— Luaţi loc din nou, o să vă explic.

Şi în timp ce oamenii care traversau piaţa priveau de la distanţă cum este scos din magazinul de blănuri sicriul cu trupul bietului domn Berger, iar Skâcel, negustorul de tutun, zâmbea mulţumit pentru că în sfârşit o făcuse cu ou şi cu oţet pe Helerovâ, Elsa s-a înţeles cu Alois Urbânek să-i vândă fictiv magazinul.

A doua zi au mers împreună la avocatul Lewy, de la care au primit nu doar sfaturi bune, ci şi ajutor. Le-a propus să dateze contractul la câteva zile după moartea soţului Elsei, Ervin Heler.

— O să bată la ochi mai puţin, a adăugat el.

— Dar asta nu e atât de simplu, domnule doctor, s-a opus Elsa. Doar totul a fost trecut pe numele meu, afacerea, taxele...

— Doamnă Helerovâ, de chestiunile acestea mă ocup eu. Şi cu sigu-ranţă nu mai trebuie să vă spun să nu vorbiţi cu nimeni despre asta. Lewy s-a uitat la tânărul care stătea alături de Elsa. Cu puţin noroc, perioada aceasta oribilă va trece şi veţi primi înapoi ceea ce vă aparţine.

Alois Urbânek a înţeles şi a dat din cap afirmativ.

CAPITOLUL ŞAPTESPREZECE

Martie-decembrie 1939

Măsura grăbită a Elsei s-a dovedit curând foarte perspicace. Chiar săptămâna următoare a fost emis un ordin care le interzicea evreilor să vândă şi să închirieze fabrici sau ateliere, hanuri, restaurante, magazine şi prăvălii. Tuturor le era clar că acesta este doar începutul.

În acel moment, Alois Urbânek lucra deja în papetărie, iar Elsa a trebuit să recunoască că răposatul Ervin avusese dreptate. Tânărul era făcut pentru negustorie. Clienții, şi în special clientele, îl lăudau pe noul vânzător.

— Ce ajutor îndemânatic v-ați ales, doamnă Helerovâ, spuneau doamnele când, pe lângă hârtia de împachetat pentru care veniseră inițial, luau cu ele şi pungi din hârtie cerată, coşulețe de hârtie şi câte un carnețel absolut indispensabil oricărei gospodine adevărate, după cum spunea noul vânzător.

— Domnului Urbânek i-a şezut dintotdeauna bine în prăvălie, răspundea vag Elsa, pentru ca atunci când va fi nevoie, să poată spune: Doar am spus că e locul domnului Urbânek!

Nu ar fi recunoscut niciodată cu voce tare, dar îi părea rău că atunci, cu ani în urmă, îl dăduse afară pe Urbânek. Dacă s-ar fi înțeles cu el, ar fi fost scutită de o mulțime de griji. Poate că părul nu i-ar fi încărunțit atât de repede, iar ridurile de bătrânețe de la rădăcina nasului nu i-ar fi fost atât de adânci. Poate ar fi putut să petreacă mai mult timp cu fiicele ei şi i-ar fi rămas timp nu numai să le învețe câte ceva, ci şi să asculte ce le place, ce le macină şi ce aşteptări au de la viață.

A oftat adânc. Ce-a fost a fost. Nu are sens să se gândească inutil la asta. Făcuse ceea ce considerase important. Şi atunci, când Ervin o lăsase atât de brusc singură, şi acum, când se înțelesese cu Urbânek. Mai mult

nu putea face pentru a salva moştenirea familiei. Mai trebuie doar să aibă grijă de fiicele ei.

Părinții au convins-o să le trimită la Rudolf, în Anglia, dar ar fi însemnat ca Rosa să întrerupă şcoala. Mai erau doar câteva luni până ce fiica mai mică încheia anul şcolar. Totuşi, trebuie să termine şcoala, altfel ce se va alege de ea, fără niciun fel de educație? Problemele acestea nu pot să țină la nesfârşit. Mai devreme sau mai târziu, lucrurile se vor linişti cumva. întotdeauna a fost aşa.

Iar de Hana avea nevoie. Deseori o trimitea în locul ei la Liduska Karâskovâ. Ajuta la curățenie, gătea câte ceva şi uneori îi ținea companie bolnavei. Nu, fetele vor rămâne aici, unde s-au născut.

Doctorul Lewy spusese că nunta cu un arian nu e o soluție proastă. Desigur, Rosa e prea tânără să se căsătorească, dar Hana tânjeşte în mod evident după căsătorie. De luni întregi îşi pregăteşte zestrea şi oftează de nici nu mai poți s-o auzi. Atunci să-l ia de soț pe soldatul ăla al ei!

Seara, când Hana a dat fuga la doamna Karâskovâ, iar Rosa se chinuia la masa din bucătărie cu o temă complicată, în fosta sufragerie care se transformase în dormitorul lui Bruno şi al Gretei Weis, Elsa şi-a tras scaunul mai aproape de fotoliul tatălui şi le-a împărtăşit părinților gândurile sale. Dacă aştepta un sfat, nu a primit niciunul. Tatăl, Bruno, a dat din cap şi a repetat rugămintea ca ea să plece cu fetele în Anglia, la Rudolf. Mutti Greta s-a rugat în linişte. Trebuia să hotărască singură.

S-a întors în bucătărie, s-a aşezat în fața Rosei şi a privit-o scriindu-şi tema frază după frază. Hana a intrat pe uşă în momentul în care Rosa termina de scris ultimul cuvânt şi închidea triumfătoare caietul.

— Hanicka! a spus Elsa luând de la fiica ei sacoşa cu tava în care le trimisese Karâskovilor nişte chiftele de

cartofi. Jaroslav ăsta al tău nu vrea să vină duminică să ia prânzul cu noi?

Cum să-i spună Hana mamei că habar nu are unde e Jaroslav? După declararea protectoratului, armata cehoslovacă încetase să mai existe. Majoritatea soldaților de meserie refuzaseră să intre în armata conducătoare şi părăsiseră treptat armata. Hana nu putea decât să ghicească ce soluție alesese Jaroslav, dar din faptul că nu mai dăduse niciun semn de la ultima lor întâlnire întâmplătoare, trăgea concluzia că nu se întorsese încă în oraş.

S-a hotărât să-i scrie un mesaj să treacă pe la ea şi să-l ducă ea însăşi la casa părinților lui. Şi pentru că ea şi Jaroslav încercaseră să țină secretă legătura lor, nu fusese niciodată în casa cea mică din apropierea râului şi nu-i cunoştea pe părinții lui Jaroslav.

Dar acum că mama ei îşi schimbase părerea, totul avea să fie diferit, s-a gândit ea. Nu se vor mai teme să se întâlnească cu cineva care le-ar putea trăda secretul.

A bătut la uşa de la parter a căsuței şi, în timp ce aştepta, a privit în jur. în ultimele zile, apa râului crescuse şi acoperise chiar şi bolovanii care de obicei se ridicau deasupra nivelului apei, iar copacii desfrunziți de pe mal arătau ca nişte schelete care îşi întindeau brațele slabe după o bucățică de pâine. Frigul şi ceața pluteau în aer, aşezându-se în picături minuscule pretutindeni, pe cărarea noroioasă, pe iarba înghețată, pe zidurile casei marcate cu hărți umede şi chiar şi pe pardesiul călduros al Hanei.

Hana a bătut din nou, de această dată mai tare şi, înainte să apuce să-şi retragă mâna, uşa s-a deschis. Primul lucru care i-a trecut prin minte a fost că femeia aceea măruntică în vestă de lână nu poate fi mama lui Jaroslav. Era atât de mică şi de fragilă.

— Ce doriți, domnişoară? i-a zâmbit cu acelaşi zâmbet cu care îi zâmbea Jaroslav şi Hana s-a liniştit.

— Bună ziua, doamnă Horâckovâ. Eu sunt Hana Helerovâ. Am un mesaj pentru Jaroslav, ați putea să i-l dați când se va întoarce acasă?

Şi a scos scrisoarea din buzunar.

Doamna Horâckovâ s-a uitat la plic, dar nu l-a luat.

— Dar e acasă, domnişoară Hana. îl chem imediat şi îi puteți da singură scrisoarea.

A făcut câțiva paşi în dreapta uşii şi a strigat:

— Jarek, ai un oaspete.

I-a zâmbit Hanei şi a dispărut înăuntru.

Jaroslav a aruncat o privire pe hol şi a părut surprins.

— Hana... a spus şi a închis repede uşa în urma lui.

Hana i-a zâmbit, a vârât scrisoarea înapoi în buzunar şi a aruncat o privire rapidă spre pantofi, să vadă dacă nu sunt murdari ca să nu intre cu noroi în hol. Dar Jaroslav nu a invitat-o înăuntru. Şi-a luat haina din cuiul de pe peretele coridorului îngust, a îmbrăcat-o în grabă, nici nu şi-a încheiat nasturii, a prins-o pe Hana de cot şi a dus-o mai încolo.

— Stai puțin, s-a tras Hana. De ce mă tragi aşa? Nu te bucuri deloc că mă vezi?

Jaroslav s-a uitat în jur şi, când s-a asigurat că nu-i vede nimeni de la fereastra căsuței joase, s-a oprit şi i-a dat drumul Hanei.

— Ce cauți aici?

— Am venit să te invit la prânz. Mama te invită la masa de prânz, înțelegi? I-a zâmbit ca unui copil care nu pricepe şi arăta cu mâna în direcția din care veneau, de unde o trăsese el atât de hotărât. Nu trebuie să ne mai ascundem. Mama a spus că ne putem căsători.

— Căsători? a repetat Jaroslav cu îndoială.

— A spus chiar să facem nunta cât mai repede. A ezitat un pic, neştiind dacă să continue, ca să nu creadă cumva Jaroslav că vrea să se căsătorească cu el din interes. Cică e bine că nu eşti evreu.

Deodată, Jaroslav a părut obosit.

— Tu nu pricepi, nu? a spus el încet.

— Ce nu pricep?

— Că problema nu e mama ta. Hana a ridicat surprinsă braţele.

— Atunci... şi-a lăsat din nou mâinile pe lângă corp. El a oftat.

— Problema este că eşti evreică. Hana a tras aer în piept.

— Păi mama chiar spunea că dacă ne căsătorim...

— Nu ne vom căsători tocmai pentru că eşti evreică. Pe ce lume trăieşti? Nu ai observat în ce situaţie eşti? Hitler urăşte evreii! Ţi-am spus să pleci din ţară. Nu mă băga în asta acum.

— N-ai spus aşa ceva.

— Dar nu am încercat să te fac să te răzgândeşti.

— Ai spus că te vei căsători cu mine şi că vei avea grijă de mine.

— Pentru că am crezut că o să ai destulă minte şi o să dispari în Anglia. Şi tu, şi mama ta. înainte nu eram destul de bun, iar acum, deodată sunt potrivit.

A privit în jur, de parcă s-ar fi temut să nu audă cineva ce spune.

— Ai auzit de legile care au fost date în Germania împotriva evreilor. Dacă vor intra în vigoare şi aici, şi o să intre, va fi vai şi amar de voi.

Hana şi-a apăsat mâinile pe urechi. Nu mai reuşea să-şi reţină lacrimile. înţelegea de ce se văzuseră atât de rar în ultima vreme. De ce întâlnirile lor fuseseră atât de scurte şi de unde izvora neliniştea lui Jaroslav, pentru care dădea întotdeauna vina pe perioada dificilă. în sfârşit recunoştea

ceea ce bănuia de multă vreme. Pur şi simplu, Jaroslav nu o vrea.

S-a întors şi a plecat în grabă. într-un ungher al sufletului, spera ca el s-o cheme înapoi, s-o îmbrățişeze şi s-o roage să-l ierte. Poate va spune că a venit prea brusc la el şi l-a speriat. Dar nu s-a auzit nicio chemare, iar la pod, când s-a uitat înapoi, poteca era goală. Şi-a şters fața, şi-a coborât privirea spre trotuar ca trecătorii să nu observe ochii înroşiți şi să nu bănuiască ce se întâmplase şi s-a grăbit spre casă. A trecut pe lângă uşa papetăriei în care mama ei tocmai servea un soldat în uniformă germană, a urcat scările în fugă şi s-a închis în cameră. S-a aşezat pe pat, sperând că plânsul îi va şterge toată umilirea, dezamăgirea şi deznădejdea.

Deşi se văzuse rar cu Jaroslav, el încă era o parte din viața ei. Când nu era cu ea, îi vorbea în gând. îşi imagina ce îi va spune când vor fi împreună. Cum îi va mărturisi grijile ei şi cum el le va alina. îi va spune că nu trebuie să se teamă pentru că el va avea grijă de ea.

Acum ştia deja că fuseseră doar minciuni. Aştepta ca lacrimile să spele neputința şi golul care se aşternea în fața ei, dar plânsul nu a venit.

Două lacrimi, s-a gândit. Două lacrimi absorbite de mâneca halatului. Jaroslav nu merită mai mult. S-a dus la dulap, a îndesat în el zestrea pregătită, s-a prins de marginea dulapului şi a împins furioasă cu piciorul grămada de aşternuturi şi pături în cel mai întunecat colț.

Seara i-a spus mamei că Jaroslav nu va veni la masa de prânz pentru că s-au certat. Şi că prietenia lor s-a terminat.

— Nu ați putea cumva... Nu e o perioadă bună pentru ciondăneli, a încercat Elsa.

Hana s-a uitat direct în ochii mamei.

— Mamă, ai avut dreptate, nu a vrut niciodată să se căsătorească cu mine.

Nu era în stare să-i spună mamei adevărul şi să recunoască că Jaroslav nu o vrea pentru că e evreică. I se părea la fel de umilitor ca şi când ar fi trebuit să recunoască că a renunțat la ea pentru că îi miroase gura sau din cauza mizeriei de sub unghii.

Elsa a ridicat din umeri şi nu a mai pus alte întrebări. Oricum, nu-i plăcuse niciodată acel Horâcek şi fusese dispusă să-l accepte doar ca să-şi scutească fiica de nedreptățile cu care s-ar putea confrunta în viitor din cauza originii ei.

Din fericire, oamenii habar nu au ce-i aşteaptă. Nici Elsa, nici Hana, nici Rosa nu aveau habar şi doar din acest motiv reuşeau să se culce în fiecare seară şi să se trezească dimineața, cu speranța că ziua respectivă nu va fi mai grea decât cea anterioară. Doar rareori se întâmpla aşa. Familia Heler scăpase de arestările care avuseseră loc în primele zile după ocupație, dar nu a reuşit să evite măsurile impuse de autoritățile germane imediat după declararea protectoratului. în iunie au intrat în vigoare Legile de la Niirnberg.

— Eu ştiu foarte bine că sunt evreică, nu am nevoie de niciun decret pentru asta, a comentat Elsa despre introducerea legilor în timpul unei vizite la doamna Karâskovâ. Şi nici dacă ar fi să mă mai căsătoresc o dată tot n-aş lua un nemțălău cu gura mare, iar fetelor mele le-aş interzice-o imediat.

Doamna Karâskovâ dădea doar aprobator din cap. Ştia că Elsa încearcă să-şi înece grijile şi nu voia să-şi înspăimânte şi mai tare prietena. în plus, îi era din ce în ce mai greu să vorbească şi trebuia să fii obişnuit cu vorbirea ei sacadată ca s-o înțelegi.

În septembrie, Germania a invadat Polonia, iar Hana şi Rosa au fost nevoite să se mute din nou în dormitorul mamei pentru că la familia Heler veneau deseori oameni

trimişi sau călăuziți în secret de doamna Anna, soția preşedintelui Comitetului Evreiesc din Mezirici, şi uneori chiar de către doctorul Lewy, şi după cum au aflat curând fetele, nu doar ei primeau astfel de oameni.

Mutti Greta pusese stăpânire pe bucătăria Heler, iar Elsa îşi împărțea timpul între papetărie şi îngrijirea refugiaților. Hana şi Rosa ascultau înspăimântate descrierile evenimentelor oribile care aveau loc în Polonia. Nu aveau de unde să ştie că vântul care se isca se va transforma curând într-un vârtej sălbatic care le va mătura şi pe ele. Polonia părea atât de departe...

Refugiații erau în general tineri, rămâneau una sau două nopți şi apoi îşi continuau drumul, pe întuneric, nu se ştie încotro şi nu se mai întorceau niciodată.

Elsa era deseori atât de epuizată, încât nu-i mai rămâneau puteri pentru vizitele de seară la bolnava Ludmila Karâskovâ. în locul ei, pe bolnavă o vizita din ce în ce mai des Hana. Făcea curat unde era nevoie şi o ajuta pe doamna Ludmila cu ceea ce Karel nu putea sau nu ştia să facă. Mai mult decât vorbitul lent, diferența de caracter, de interese, de experiență de viață şi decalajul dintre generații o împiedicau să poarte o conversație coerentă cu bolnava. Nu-i putea vorbi despre azilanții ocazionali care călătoreau din nord spre sud, de aceea, pentru a fi o companie bună, i-a propus doamnei Ludmila să-i citească din ziare.

— Mai bi-ne un ro-man, a spus doamna Ludmila. Cu fi-nal fe-ri-cit.

Şi astfel, Hana, chinuită de dezamăgire, citea despre iubirile care depăşeau toate obstacolele, cel puțin în povestirile din Seri sub lampă, şi de fiecare dată îşi lua rămas bun înainte de a veni Karel Karasek de la ceasornicăria de la parter.

Într-o seară friguroasă, când a auzit paşi grei pe scară, s-a gândit că familia Karasek are un vizitator. Nu se aştepta

să fie Karel. De obicei, păşea încet ca o fantomă şi, în plus, se întorcea acasă de-abia când mama rămânea singură. Hana intuia corect, că nu-i plac vizitele, în special ale ei, de aceea îl evita. Uşa bucătăriei s-a deschis, iar Hana şi-a ridicat privirea din cartea pe care începuse să o citească. Karel a intrat pe uşă dintr-o parte, pentru că avea braţele pline de rufele spălate.

— Sărmana domnişoară Ivanka, a spus el aşezând teancul de rufe pe masă. Ce-i drept, le-a cărat în cotigă, dar pe vremea...

Hana s-a ridicat şi a întins mâna după pardesiu.

— Iva Zitkovâ? Am fugit. N-am mai văzut-o de mult pe Ivana, poate o prind din urmă.

Karel şi-a dres glasul stingher:

— Voi încă sunteţi prietene?

— De ce n-am mai fi prietene? Am mers la şcoală împreună.

— Ei, mă gândeam... Uitându-se la mama lui, s-a oprit.

— La ce vă gândeaţi?

— La nimic. Karel s-a întors cu spatele şi a luat prosoapele din teancul de haine curate ca să le pună în dulap.

Hana s-a uitat la doamna Karâskovâ, dar aceasta şi-a ferit privirea.

— Se întâmplă ceva?

Karel nu a răspuns.

— De ce nu vreţi să-mi spuneţi? Credeţi că dacă dumneavoastră nu mă simpatizaţi toată lumea e deranjată de mine?

Karel s-a întors, s-a sprijinit cu palmele de masă şi a tras aer în piept.

Bine, atunci. Pur şi simplu m-am gândit că s-ar putea să vă deranjeze faptul că prietena dumneavoastră se va căsători cu acel Horâcek.

A luat aşternuturile la subraţ şi a trântit uşa după el.

— Chiar aşa de nesuferită îi sunt? a întrebat Hana.

Îi ardeau ochii de furie, tristeţe, trădare şi umilinţă. A surprins privirea plină de compasiune a doamnei Karâskovâ şi a înţeles că e adevărat.

Fără să-şi ia rămas bun, a ieşit în grabă din bucătărie, a coborât scările alergând, şi-a pus repede pantofii şi pardesiul şi a ieşit pe uşă. A ajuns la capătul străzii exact la timp ca să vadă două siluete care trăgeau după ele o cotigă.

Hana Helerovâ stătea la colţul străzii Mostni strângându-şi reverele pardesiului desfăcut şi privea cum cea mai bună prietenă a ei, Ivana Zitkovâ, dă drumul mânerului căruciorului de rufe, adună în palmă zăpadă de pe balustrada podului şi aruncă un bul găre în bărbatul de lângă ea. în lumina lampadarelor a văzut cum bărbatul se întoarce zâmbind, îşi scutură pardesiul, după care o cuprinde pe fată pe de după umeri, iar cu mâna liberă prinde din nou căruciorul. A zărit profilul cunoscut, dar deja ştia că Karel Karasek nu minţise.

Chiar dacă Legile de la Niimberg erau umilitoare, până în septembrie 1939, familia Heler nu le resimţise prea tare. Dar după invadarea Poloniei şi începutul oficial al războiului, evenimentele au intrat rapid pe o pantă descendentă. Decretele împotriva evreilor veneau unul după altul. Totul a început cu interdicţia de a intra în cinematografe şi în teatre. în hanuri şi hoteluri trebuia să existe un loc separat pentru ei, iar Elsa a hotărât pe loc că niciuna dintre ele nu va intra într-un astfel de local. Declaraţia mamei i se păruse inutilă Hanei, deoarece, având în vedere cumpătarea pentru care era vestită Elsa, oricum nu mergeau niciodată la restaurant.

Apoi a venit interdicţia de a ieşi după ora opt seara. Elsa a încălcat-o cu încăpăţânare şi şi-a păstrat vizitele obişnuite de seară la familia Karasek, dar asta numai până când a

fost surprinsă de Skâcel, negustorul de tutun, care a amenințat-o că o va da în vileag. Nu putea să nu dea importanță amenințărilor lui Skâcel. înțelesese că acesta abia aşteaptă o ocazie care să-i permită să scape de datoria care tot creştea. Din martie nu mai plătise nicio coroană pe chirie, iar scuzele anterioare fuseseră înlocuite cu înjurături pline de ură.

În noiembrie, situația s-a înrăutățit şi mai tare. Fiecare afacere evreiască a primit un Treuhănder, adică un administrator de bună credință. Era clar pentru toată lumea față de cine era de bună credință. Principalul rol al administratorului era să pregătească afacerile evreieşti pentru arianizare. Acesta era momentul pe care îl aşteptase Skâcel, negustorul de tutun. Nici nu ieşise bine decretul, că negustorul îşi şi exprimase interesul de a administra papetăria evreicei Helerovâ.

Nu mică i-a fost mirarea când a aflat că papetăria nu îi aparține Elsei Helerovâ, ci acelui Urbânek care vindea acolo în ultima vreme.

— Helerovâ i-a vândut magazinul lui Alois Urbânek imediat după moartea evreului Heler, a fost informat la Oficiul pentru Proprietăți.

— Nu se poate, a urlat furios. Urbânek ăsta vinde acolo doar de o jumătate de an. Mai devreme nici nu s-a arătat pe acolo.

— Conform actelor, magazinul îi aparține din 1933. Dar putem verifica, desigur.

Doctorul Lewy făcuse treabă bună. Cercetările au confirmat că văduva Helerovâ nu mai este proprietara magazinului de şase ani. După ce Oficiul i-a comunicat concluzia finală lui Skâcel, acesta a intrat în prima cârciumă şi, deşi era de-abia prânzul, s-a amețit binişor. în starea de beție în care era, a dat buzna în pape-tărie, s-a

oprit în fața tejghelei şi a urlat la Urbânek care l-a privit surprins:

— O s-o dau afară de aici pe nenorocita aia de evreică! Şi o să pleci şi tu cu ea. Să nu credeți că mi-ați venit de hac. Imediat ce o să mă prind cum ați făcut, o să intrați la zdup cu toții.

În timp ce Elsa Helerovâ nu îndrăznea să scoată nasul din depozit şi spera ca strigătele să nu se audă până în apartamentul de sus, Urbânek a ocolit tejgheaua, l-a înşfăcat pe Skâcel i l-a scos pe uşa laterală, prin hol, ducându-l până în micul lui magazin. Acolo l-a lipit de perete şi i-a şoptit drept în față.

— Nu mai striga în gura mare astfel de lucruri, că poate te aude cineva şi într-o zi o să te găsească lumea atârnat aici. Ori poate nu ştii ce li se întâmplă trădătorilor?

Se pare că, deşi era beat, Skâcel a ținut minte amenințarea, deoarece şi-a limitat demersurile la aruncarea unor priviri pline de ură. Habar n-avea că Alois Urbânek era mai înspăimântat decât el de propriile cuvinte şi că, surprins de curajul care îl cuprinsese deodată, nu dormise două nopți. S-a linişțit abia când a înțeles că lui Skâcel chiar îi e frică de el. Cu toate că era foarte tentat, nu s-a lăudat cu fapta lui eroică nici măcar soției, pentru că avea o vagă bănuială că în locul unor laude bine meritate ar fi primit nişte reproşuri nemeritate.

CAPITOLUL OPTSPREZECE

1940-1941

De câte ori şi-a dorit Elsa Helerovâ să poată da timpul înapoi! În anul 1940 a ieşit un alt ordin care îi afecta pe locuitorii evrei ai protectoratului, indiferent dacă originea evreiască era importantă pentru ei, ca în cazul părinților Elsei, care acceptau situația dificilă ca fiind destinul tragic

al poporului lor, sau dacă nu se gândiseră niciodată la originea lor, ca Hana şi Rosa. Până de curând, acestea îşi consideraseră originea drept o trăsătură ereditară comună, comparabilă cu culoarea ochilor moştenită sau înclinaţia către corpolenţă. Iar Elsa ştia deja că făcuse o greşeală şi că nu o mai poate corecta în niciun fel.

Fusese oribil să trebuiască să cumpere un formular predat personal de preşedintele Comitetului Evreiesc, în care să noteze bunurile imobiliare care îi aparţin, dar şi mai rău fusese să vadă cât de jenant este pentru un fost avocat respectabil să îi ia bani pentru a depune formularul la Oficiul judeţean.

S-a speriat de-a binelea în martie, când autorităţile germane au emis un alt ordin, iar evreii au fost nevoiţi să predea toate obiectele din aur, argint, platină, pietre preţioase şi perle în termen de două săptămâni. Elsa nu avea bijuterii şi a refuzat să predea inelul de logodnă, amintirea regretatului ei soţ. Deşi suferea de vertij, a urcat scara abruptă, a intrat printr-o deschidere îngustă în podul jos şi nefolosit şi a ascuns inelul într-o gaură rămasă de la un nod din grindă, astfel încât nu l-a găsit nimeni niciodată.

La sfârşitul verii, a sosit un ordin de inventariere a întregii proprietăţi evreieşti, iar atunci Elsa nu a mai putut nici să respire de frică. Mult mai trist era însă să vezi privirea resemnată de pe chipul bătrânilor părinţi şi întrebarea nerostită din ochii ambelor fiice. Ce va urma, întreba privirea lor, iar Elsa, din fericire, nu ştia să răspundă.

Apoi au anunţat interdicţia de angajare a evreilor în serviciile publice, astfel că Hana nu a avut voie să înceapă să predea la şcoala generală locală. De fapt, nu îşi dorise niciodată asta, dar pentru că trebuia să aibă un loc de muncă, intrase ca ajutor la o tapiţerie, o propunere şi mai puţin atractivă. Aveau mare nevoie de bani, deoarece

încasările din papetărie, pe care Alois Urbânek le plătea cu conştiinciozitate în secret, nu erau suficiente pentru cinci persoane. Din cauza originii evreieşti, părinții Elsei nu aveau dreptul la niciun fel de pensie sau ajutor, iar Rosa era angajată doar de formă la papetărie, pentru că Elsa încă se temea, fără niciun sens, pentru sănătatea fiicei ei.

Doctorul Lewy fusese cel care îi găsise Hanei locul de muncă cu câteva săptămâni înainte de a fi luat de Gestapo şi arestat pentru activități împotriva germanilor. ntr-o după-amiază, la uşa avocatului au sunat trei bărbați şi l-au scos afară în hainele de casă şi papuci. înainte de-a fi înghesuit în maşină, mama lui, Berta, reuşise să tragă de pe cuierul din spatele uşii un sacou de vară şi să ia de pe jos nişte pantofi ponosiți pe care îi purta când îşi săpa trandafirii. A băgat totul într-o sacoşă de pânză, a dat fuga la maşină şi a îndesat-o înăuntru în ultimul moment. Apoi a privit cum maşina se pune în mişcare, iar la capătul străzii coteşte spre Vsetin. Atunci şi-a văzut fiul pentru ultima oară.

Era inutil să împovărezi judecătorii Reich-ului cu o audiere în cazul unui evreu oarecare din Mezif ici, astfel că după zece zile de interogatorii la sediul Gestapo din Vsetin, Karel Lewy, care cu doar două luni în urmă se număra printre cei mai importanți cetățeni ai oraşului, a fost transportat în pantaloni de casă, sacou subțire şi pantofi ponosiți la Auschwitz, în Polonia, unde a murit de epuizare după două luni.

După arestarea lui, familia Heler a trăit câteva săptămâni chinuită de teama că investigatorii vor afla în cadrul interogatoriului că Lewy a ajutat-o pe Elsa să falsifice vânzarea papetăriei şi că familia Heler oferă adăpost evreilor care au reuşit să fugă din Polonia.

În septembrie 1941, Hana stătea din nou lângă Mutti Greta. Avea capul aplecat peste lucrul manual. De această dată însă nu cosea o monogramă pentru încă o piesă din

zestre. Cosea câte o stea galbenă şi cuvântul „Jude” scris cu negru pe pardesie, bluze şi pulovere.

— Dacă ne-ați fi ascultat şi ați fi plecat la timp, nu ar fi trebuit să umblați acum marcate ca vitele, plângea Mutti Greta, iar Hana observa că mama ei doar dădea din cap şi pleca din bucătărie.

— Coase-o ca lumea, îi atrăgea Mutti Greta atenția Hanei. Nu vezi că acest colț se desprinde? Doar nu vrei ca, pe lângă toate cele, să ne mai înjure lumea şi că mergem jerpeliți.

În ziua în care Hana a ieşit prima oară pe stradă în pardesiul cu stea galbenă cusută pe partea cu inima, a fost recunoscătoare pentru ciudatul obicei al poporului ceh de a începe munca la şase dimineața. Introdus încă de pe vremea Austro-Ungariei de către insomniacul Franz Josef, obiceiul a fost abandonat de oamenii din alte țări, după destrămarea imperiului, ca fiind considerat obositor şi nesănătos, dar acum o ajuta pe Hana să traverseze străzile întunecate fără să fie observată. Femeile de la tapițerie şi-au întors privirile de la steaua galbenă şi s-au prefăcut că nu o observă, ceea ce s-a şi întâmplat după o perioadă. Hana a observat că intră cu ea în vorbă mai des decât de obicei, că vorbesc cu ea şi cele care înainte o ignorau şi a înțeles că acesta este modul lor de a-şi manifesta dezacordul față de semnul umilitor şi că îşi exprimă sprijinul față de ea.

Conştientizând acestea, i-a fost mai uşor să meargă acasă. Majoritatea oamenilor se prefăceau că nu văd semnul cusut pe haină, unii trecători îşi fereau vinovați privirea, iar alții o salutau aplecând uşor capul, deşi Hana nu-şi amintea să-i fi cunoscut.

În aceeaşi perioadă au fost introduse grupurile de muncă. Pentru că mama Hanei, Elsa, fusese trecută pe liste drept casnică şi, la fel ca părinții ei, nu lucra, prin urmare, fiind considerată o persoană inutilă care nu contribuie în

niciun fel la prosperitatea comună şi la victoria Reich-ului, a fost încadrată într-un grup de lucru care număra şase persoane.

Împreună cu ceilalți nefericiți, mătura trotuarele din tot oraşul, ştergea sloganurile antigermane scrise cu cretă care apăreau uneori pe zidurile străzilor lăturalnice, iar pe perioada iernii, încălțată în ghete cu şiret, ciorapi groşi şi cea mai călduroasă haină a sa, decorată cu o stea galbenă, curăța zăpada cu o lopată din lemn.

Chiar şi Greta şi Bruno Weis fuseseră înscrişi pe lista de rezervă a oamenilor apți de muncă, listă care număra aproape o sută de nume, astfel că, în tot timpul în care familia Weis a locuit în Mezirici, Elsa s-a temut că şi părinții ei, la cei peste şaptezeci de ani ai lor, vor fi nevoiți să pună mâna pe mătură şi să iasă pe stradă.

Era o seară de noiembrie. Vântul rece îi ciufulea Hanei părul, îi umfla mânecile şi o înfrigura pe sub fustă, iar degetele care strângeau mânerul sacoşei cu cumpărături i se albăstreau de frig. Se grăbea. Nu-i plăcea să iasă afară pe întuneric, pentru că străzile erau atât de întunecate din cauza penelor de curent, încât nu se vedea aproape nimic, nici unde se termină trotuarul, nici unde se înalță o treaptă sau unde se cască o gaură. Acum, însă, mai mult decât gropile o chinuiau remarcile unor puşti obraznici. Marcată cu steaua galbenă care strălucea în întuneric pe pardesiul închis la culoare, se simțea la mila lor. Un grup de patru băieți între zece şi doisprezece ani se luaseră după ea pe pod şi veneau în urma ei strigând înjurături şi fredonând sloganuri stupide. Aproape de piață, Hana a început să fugă, dar băieții erau mai rapizi. Au ajuns-o din urmă în fața papetăriei şi au încercuit-o.

— Jidancă jegoasă, a strigat unul.

Un băiat cu şapcă a apucat marginea pardesiului Hanei, l-a mirosit şi a spus:

— Pfff, chiar pute!

Hana a încercat să-l lovească cu sacoşa şi să se apropie de uşa casei. în acel moment, uşa papetăriei s-a deschis şi a ieşit Alois Urbânek.

— Valea de aici, derbedeilor! a strigat acesta. Dacă vă mai prind că faceți asta, vin după voi!

Băieții au luat-o la fugă în direcția din care veniseră, când au ajuns la o distanță sigură au încetinit, iar unul dintre ei s-a întors şi a strigat cu curaj peste umăr:

— Iubitor de jidani!

Apoi au început cu toții să râdă şi au luat-o din nou la fugă pe strada Mostni.

Urbânek i-a ținut uşa Hanei ca să poată intra în casă, iar când şi-a dat seama că trebuie să facă ceva ca să o împiedice să izbucnească în plâns, a consolat-o:

— Nu puneți la suflet, domnişoară Hana. Sunt doar copii. Nici nu ştiu ce spun.

— Au învățat de la radio, a spus Hana.

Familia Heler nu mai avea radio, pentru că evreii nu mai aveau voie să dețină aparate radio, însă Hana îşi amintea bine emisiunile pline de mânie de dinainte de a fi nevoiți să predea radioul, în care evreii erau priviți ca nişte oameni fără un stat propriu, care consumă resursele țării gazdă, trăiesc din munca altora şi profită de bunătatea celor care lucrează. Ca atare, nu merită niciun beneficiu, de aceea nu primiseră tichete alimentare pentru fructe, peşte, carne de pasăre şi, de fapt, pentru niciun fel de carne. Hana nici nu-şi mai amintea când gustase ultima dată zahăr, iar noaptea visa pâine unsă cu miere. însă evreii nu aveau dreptul să consume dulciuri.

— Vă mulțumesc, domnule Urbânek. Numai să nu vă pricinuiesc vreo neplăcere. Dacă puştii ăştia vor spune cuiva că mi-ați luat apărarea?

— Nu vor spune. Cu siguranță că nici acasă nu ar fi lăudați pentru un astfel de comportament, a liniştit-o vânzătorul, deşi nu era chiar atât de sigur de ceea ce spunea. Dar nu ar trebui să ieşiți atât de târziu seara. Dacă era lumină, nu îndrăzneau.

Hana a coborât privirea.

— Doar ştiți că nouă, şi a făcut o pauză ca să vadă dacă Urbânek înțelege la cine se referă, ne vând doar între ora patru şi şase seara.

Şi atunci e deja întuneric.

A scuturat sacoşa pe jumătate goală.

— în plus, spre seară, aproape totul e deja vândut.

Alois Urbânek a privit sacoşa amărâtă.

— Vedeți, era să uit, v-am adus câteva mere. Vi le aduc când închid magazinul.

— Mai încet, s-a uitat Hana în jur speriată.

Se temea să nu-i audă cineva. Merele şi alte fructe erau interzise pentru evrei.

— Vă mulțumesc, a şoptit şi a luat-o la fugă pe scări.

Urbânek a ieşit din nou în piață ca să tragă grilajul din fața vitrinei magazinului. în timp ce introducea cârligul de pe bara lungă de fier în ochiul grilajului, s-a gândit de câte ori visase, în perioada în care stivuia lăzi în fabrică, ca într-o bună zi să lucreze din nou în micuța papetărie din piață. Acum era chiar şeful acestei prăvălioare şi, cu toate acestea, deseori se surprindea gân-dindu-se că ar prefera să stea din nou în depozitul fabricii şi să încarce lăzi grele în camioane.

A treia treaptă de sus din casa Karasek este mai închisă la culoare şi mai puțin uzată decât celelalte trepte care duc de la parter la primul etaj. în 1938, când cărau în pod dulapurile grele ale familiei Weis, unul dintre oamenii care a ajutat la mutare a scăpat din mână cureaua cu care trăgeau obiectul masiv, dulapul a alunecat şi a căzut cu toată greutatea pe treapta de lemn, ciobind o bucată din ea.

Nefericitul băiat de la mutări a reacționat rapid, proptind dulapul cu umărul. în ziua aceea, nu a mai reuşit să ridice niciun scaun, iar în săptămâna care a urmat a fost nevoit să rămână acasă, motiv pentru care soția lui nu a fost deloc încântată, căci nu făcea altceva decât să înjure şi să-şi trateze umărul lovit cu comprese reci şi rom.

Karel Karasek declarase atunci că el a tot zis că femeile Heler poartă ghinion. Şi că Helerovâ ar trebui să plătească dauna. Apoi, însoțit de privirea de gheață a mamei sale, s-a dus la tâmplar şi a pus să i se facă o treaptă nouă. Nu conta că avea să fie de altă culoare. însă lemnul cel nou gemea deznădăjduit de fiecare dată când călca cineva pe el. Scârțâia chiar şi sub paşii de pisică ai lui Karel Karasek şi uneori scheuna şi în toiul nopții, probabil ca să nu-şi iasă din formă.

Şi cu siguranță acest scârțâit al treptei noi o trăda pe Hana Helerovâ când pleca de la doamna Ludmila. Karel Karasek a apărut în pragul uşii care ducea din prăvălie spre zona de locuit a casei şi şi-a dres glasul, cu intenția de a-i spune ceva ce îi tulbura somnul deja de mult timp.

— Domnişoară Helerovâ, a zis. Puteți veni un pic până la mine?

Hana a oftat. Nu putea să suporte modul precaut de a vorbi al lui Karel, umerii lui cocoşați şi mersul înspăimântător de silențios. Ori de câte ori îi auzea glasul şoptit, i se făcea pielea de găină. Iar tonul cu care o abordase acum, măsurat şi superior, nu era de bun augur. Karel s-a dat la o parte şi a închis încet uşa prăvăliei în urma ei. Hana şi-a dat imediat seama că vrea ca discuția lor să nu ajungă la primul etaj, la doamna Ludmila.

— Trebuie să vă rog ca nici dumneavoastră, nici mama dumneavoastră să nu mai veniți pe la noi.

Hana nu avea nevoie să întrebe de ce. Relațiile cu evreii erau interzise, iar Karel se temea că va fi turnat de unul

dintre vecini. De asemenea, ştia că îi era mai uşor să-i spună ei asta decât mamei ei. însă în niciun caz nu intenționa să-i uşureze situația neplăcută.

S-a prefăcut surprinsă.

— Dar de ce? I-am promis doamnei Ludmila că sâmbătă o voi spăla pe cap.

Karel Karasek s-a înroşit. Presupusese că Hana va înțelege, că va pleca imediat şi că nici ea, nici mama ei nu se vor mai arăta niciodată. Nu era pregătit să dea nicio explicație.

— Doar e clar, nu?

Glasul îi tremura de emoție. Hana a zâmbit malițios, iar Karel a observat. A ridicat vocea.

— Sunteți o amenințare pentru noi. Ştiți foarte bine că este periculos pentru noi să intrăm în legătură cu oameni ca dumneata.

Şoptea şi totuşi striga.

— N-o să fac închisoare din cauza dumitale. Doar nu vă sunt prieten.

— Într-adevăr, nu sunteți, a spus Hana întorcându-se şi ieşind în întuneric.

Mai erau doar câteva minute până la ora opt, oră după care evreii nu mai aveau voie să iasă pe stradă, aşa că a grăbit pasul. Elsa o aştepta deja.

— M-am speriat că ai pățit ceva, a spus cutremurată când i-a luat pardesiul şi l-a agățat pe umeraş. Data viitoare să nu mai stai atât de mult la familia Karasek.

— N-o să mai existe nicio dată viitoare, a răspuns Hana. închipuie-ți că nenorocitul de Karasek ne-a interzis...

— Aşteaptă, a oprit-o mama, apoi a şoptit: Nu în fața Rosei.

— De ce e nenorocit Karasek? s-a auzit Rosa din bucătărie.

— Se spune domnul Karasek, a corectat-o Elsa. Şi nu mai asculta ce vorbesc adulții. Dacă ai terminat de spălat vasele, du-te să-i citeşti bunicii. Doar i-ai promis.

— Mamă, dar eu sunt adultă. O să fac optsprezece ani.

Elsa a ridicat din sprâncene şi a privit-o cu severitate pe Rosa, care a dispărut oftând în camera bunicilor.

— într-adevăr, nu mai e un copil, a spus Hana. Ar trebui să ştie ce se întâmplă.

— Nu vreau s-o expun unor griji inutile, e atât de fragilă.

Hana a ridicat din sprâncene.

— Rosa nu e deloc fragilă. E o fată normală. Poate se purta un pic ciudat când era mică, dar cu siguranță nu era singurul copil căruia îi plăcea să stea singur. Şi nici nu-mi mai amintesc când a fost ultima oară bolnavă.

— Mai bine nu cobi, i-a atras atenția Elsa. Dar nu de asta am trimis-o de aici, a continuat şi i-a făcut semn Hanei să se aşeze lângă ea la masă. Apoi, coborând vocea: Se pare că vor muta toți evreii într-un singur oraş.

Hana şi-a dus mâna la gură.

— Doamne Dumnezeule!

Elsa a continuat.

— Domnul Mandel, cel care este în acelaşi grup de muncă cu mine, spunea că poate e mai bine. Că acolo o să fim printre ai noştri. Cică acolo vom avea magazinele, doctorii şi instituțiile noastre, pur şi simplu, un oraş evreiesc. Cică fiecare familie va primi propriul apartament. Dar nu ştiu ce să zic. Nu prea îmi place, însă nu găsesc nicio modalitate de scăpare. Cică evreii din căsătorii mixte pot rămâne, aşa că am zis să te întreb dacă nu ştii pe cineva... care te-ar lua de nevastă. Şi pe Rosa...

— Tu vorbeşti serios?

— Poate doar aşa, de ochii lumii... Horâcek ăla?

— Mami! Nici Horâcek, nici altcineva! Din câte ştiu, căsătoriile mixte mai degrabă se desfac. Doar ne-au luat

totul. Nimeni nu va risca să-şi piardă averea doar pentru ca nişte evreice să nu fie nevoite să se mute.

I s-a pus un nod în gât amintindu-şi de Jaroslav Horâcek. Nu avea chef să-i spună mamei că Jaroslav se însurase de ceva timp cu Ivana Zitkovâ. Cândva, cea mai bună prietenă a Hanei, iar acum nici măcar n-o anunțase. Poate că nu voise s-o vadă cineva cu o evreică, dar mai degrabă se jenase față de fosta iubită a lui Jaroslav. Hana aflase întâmplător, de la o cunoştință comună de la tapițerie. Acum, când trecuseră doi ani, Hana nu înțelegea ce văzuse la Jaroslav. Dacă mai simțea ceva pentru el, era doar dezgust şi dispreț.

— M-am gândit că poate Karel Karasek... de dragul mamei lui.

— Karasek! Laşul ăsta mi-a zis azi să nu mai mergem la ei. Se teme să nu-l toarne cineva că are legături cu evreii.

— Poate are dreptate, a spus Elsa după o clipă. De ce să atragă inutil atenția asupra sa. Dar tot cred că dacă aş ruga-o pe doamna Liduska s-ar lăsa convins.

— Mamă, nu conta pe asta. Poate e prematur să ne gândim la mutare. Poate până la urmă nici nu se va ajunge la asta.

— Ai dreptate.

Elsa a zâmbit forțat.

— Poate mă alarmez inutil. Oamenii vorbesc multe.

Dar în adâncul sufletului ştia că mutarea evreilor într-un loc stabilit e inevitabilă.

Fiecare ordin şi fiecare comandă germană apărea mai întâi ca un zvon şi, pentru că la prima vedere părea ceva umilitor şi lipsit de sens, oamenii nu voiau să creadă şi considerau că sunt doar bârfe. însă până la urmă toate deveneau realitate. Elsa Helerovâ auzise că în unele oraşe relocarea începuse deja. Josef Mantei i-a mărturisit şi

numele locului unde duceau toate familiile de evrei. Cică este undeva mai încolo de Praga şi se numeşte Terezin.

Când domnul Mantei a rostit numele acesta s-a uitat să vadă unde este jandarmul care îi păzea în timpul muncii. Bărbatul în uniformă stătea la loc ferit, sprijinit de peretele pasajului, fuma şi intra în vorbă cu trecătorii.

— Doar că, doamnă Helerovâ, a şoptit Mantei, nu toți vor rămâne la Terezin. Nici n-ar încăpea acolo. Cică de acolo pleacă trenuri pline cu oameni spre est.

— Şi unde merg?

— Nimeni nu ştie asta. Dar nimeni nu vrea să plece. Se tem că nu se vor mai putea întoarce de acolo după război.

Nimeni nu ştie. Cuvintele acestea îi răsunau Elsei în minte când o mângâia pe Hana pe cap şi repeta:

— Da, da, oamenii vorbesc multe.

Şi în sinea ei şi-a jurat să facă orice ca fetele ei să nu plece cu trenurile acelea misterioase.

CAPITOLUL NOUĂSPREZECE

Septembrie 1942

La şaptesprezece ani, când Elsa Weisovâ se căsătorea cu Ervin Heler, voia să aibă mulți copii. Ea însăşi avea un singur frate, mult mai mare decât ea, astfel că avusese o copilărie singuratică, cu un tată taciturn care îşi petrecea zilele la birou şi serile deasupra unei cărți şi o mamă îngrijorată care se preocupa mai degrabă de manşetele curate ale fiicei sale decât de dorințele ei. Nu se îndoise niciodată că părinții o iubesc, însă în acelaşi timp nu putea scăpa de sentimentul că o copilărie cu frați ar fi fost mai plină şi mai fericită.

| Prima sarcină a Elsei se încheiase la opt săptămâni, după o simplă împiedicare. Elsa nici măcar nu căzuse, doar se prinsese cu mâna de zidul celei mai apropiate case, însă

după câțiva paşi simțise o zvâcnitură şi până să ajungă acasă deja pierduse sarcina. La cea de-a doua sarcină, sângerarea a apărut fără niciun motiv după prima lună. Elsa avea grețuri, convulsii şi o slăbiciune care n-o lăsa să se ridice din pat, iar moaşa i-a spus lui Ervin în taină, în spatele uşilor închise, că ar fi mai bine dacă Elsa ar încerca să se ridice şi să facă avort pentru că oricum, mai devreme sau mai târziu, va pierde copilul, aşa că mai bine să se întâmple imediat, ca să nu se chinuie inutil. Iar la plecare nu a uitat să adauge că unor femei pur şi simplu nu le e sortit să devină mame.

Elsa însă nu s-a ridicat. Pe de-o parte, nu-i permiteau amețelile şi faptul că vomita de fiecare dată când încerca să se aşeze în fund, pe de altă parte pentru că Mutti Greta îi interzisese. Soții Weis veniseră în vizita obişnuită în care de obicei stăteau un pic pe canapea, schimbau câteva cuvinte cu fiica lor, iar Bruno Weis vorbea politicos şi cu ginerele lui, Ervin, apoi se întorceau în Novy Jidn. De data aceea, Mutti Greta nu a plecat înapoi, ci a luat în primire îngrijirea fiicei ei şi a gospodăriei acesteia. Pe întreaga perioadă a sarcinii Elsei, i-a pus fiicei ei comprese reci pe frunte, i-a masat spatele dureros, i-a fiert ceai, i-a amestecat casă hrăni-toare şi i-a pasat cartofi, a hrănit-o, a spălat-o, i-a vărsat lavoarul şi oala. A fost o perioadă de chin nu doar pentru Elsa, ci şi pentru Ervin, cu care Mutti Greta nu a vorbit în tot acest timp, nici măcar nu s-a uitat la el, darămite să se aşeze cu el la aceeaşi masă.

Durerile naşterii au început exact după patruzeci de săptămâni de sarcină şi au durat trei zile şi trei nopți înspăimântătoare, în timpul cărora Mutti Greta şi-a reproşat că nu şi-a lăsat fiica să facă avort, iar Elsa a jurat că dacă va supraviețui acestei naşteri, nu va mai trece niciodată printr-o altă sarcină, iar de va fi ca acest copil să vină pe lume mort, va rămâne pentru totdeauna fără copii.

La finalul celei de-a treia zile, cu ajutorul doctorului pe care îl chemaseră şi a forcepsului acestuia, a născut o fetiță de aproape patru kilograme, perfect sănătoasă, care a primit numele Hana. Ervin alesese numele pentru că aşa se numea dragostea lui din copilărie, dar Elsei îi spusese că Hana era numele bunicii iubite din partea tatălui. Mutti Greta se bucura că fetița primise un nume evreiesc, după mama prorocului Samuel, chit că părinții renunțaseră la credință, însă pe Ervin tot nu l-a îndrăgit. Iar Elsei îi era absolut indiferent în momentele acelea. Zăcea epuizată pe patul însângerat, aştepta să iasă placenta din ea şi era sigură că o să moară până dimineață.

Dar nu a murit şi, surprinzător, şi-a revenit atât de repede din lungul travaliu, încât Mutti Greta a putut să plece în sfârşit la bărbatul ei, Bruno, şi la gospodăria ei cuşer, lucru de care Ervin s-a bucurat poate mai mult decât de naşterea fiicei cu părul negru.

După o sarcină problematică şi o naştere dificilă, în timpul căreia doar printr-o minune nu muriseră nici ea, nici copilul, Elsa a hotărât că Hana avea să fie un copil singur la părinți. Ervin, îngrozit de apropierea morții şi a soacrei ostile, a fost de acord şi, într-adevăr, patru ani au reuşit să-şi ducă viața conjugală fără să facă vreun alt copil. Apoi însă Elsa a descoperit că este din nou însărcinată şi a fost cuprinsă de o pură disperare. Nu i-a mărturisit nici măcar lui Ervin, ca să nu-i încarce inutil conştiința soțului, şi a făcut tot posibilul să avorteze. Când alergarea în jos pe scări nu a funcționat, a sărit de pe masa din bucătărie. Şi-a îmbăiat picioarele în apă fierbinte, mai întâi doar până la genunchi, apoi a intrat cu totul într-o cadă atât de fierbinte, încât două zile a fost roşie ca un rac. A băut licori din plante şi a mâncat mâncare iute, a cărat sacoşe grele şi, când nimic nu a funcționat, şi-a tras cu furie pumni în burtă şi a plâns tare.

În cele din urmă, s-a împăcat cu inevitabilul şi, după o sarcină liniştită, în februarie 1924 a născut o fetiță de două kilograme şi jumătate.

Se spune că, la naştere, toți copiii au ochii albaştri, dar bebeluşul acesta avea ochii negri şi mari şi o priveau pe Elsa cu reproş. Vezi, îi spuneau ochii fetiței, din cauza ta sunt aşa mică şi slabă. Din cauza ta sunt atât de slăbită încât nu am putere să plâng, ci scâncesc ca un pui de pisică. Pentru că tu n-ai vrut ca eu să mă nasc.

Iar frica pentru fiica numită Rosa a urmărit-o pe Elsa în fiecare zi. Fetița era slăbuță, aşa că Elsa o obliga să înghită ulei de peşte. Iarna o înfăşură în palton, căciulă şi fular şi la orice strănut obişnuit intra în panică. Când Rosa a trecut prin bolile copilăriei, a vegheat-o nopți întregi şi de fiecare dată când fetița, obosită de atenția continuă a mamei ei, se ascundea într-un ungher întunecat ca să aibă măcar o clipă de linişte, Elsa intra în panică şi atribuia comportamentul ciudat unei defecțiuni psihice pe care sigur o provocase ea prin purtarea pe care o avusese în timpul sarcinii.

Ceea ce a salvat-o pe Rosa de la o afecțiune ireparabilă cauzată de grija exagerată a mamei a fost moartea prematură a lui Ervin. Fiind nevoită să-şi îndrepte atenția către nevoile de bază ale familiei ei, Elsa a lăsat îngrijirea Rosei în seama surorii mai mari Hana, a cărei privire nu fusese acoperită de vălul vinovăției şi, prin urmare, vedea clar că Rosa e o fată destul de obişnuită, care a crescut şi a devenit o domnişoară frumoasă cu ochi mari, căprui, şi cu un zâmbet delicat.

Optsprezece ani întregi s-a temut Elsa pentru fiica ei mai mică, a avut grijă de ea ca de cea mai de preț comoară, şi de aceea, în momentul în care familia Heler şi toți locuitorii de origine evreiască din Mezif ici au primit ordin ca pe paisprezece septembrie să se prezinte la îmbarcare, a hotărât că Rosa nu va pleca nicăieri şi avea deja şi un plan.

Cu o zi înainte de plecarea în necunoscut, a umplut două sacoşe obişnuite de cumpărături cu lucrurile Rosei şi, deşi era o zi caldă, a obligat-o să se îmbrace cu câteva straturi de haine. Rosa, surprinsă, a făcut ceea ce îi ordonase mama ei. Era obişnuită să o asculte, iar mama oricum nu-i răspundea la întrebări. Avea buzele sigilate, se mişca repede şi hotărât, iar când au coborât scările, a rugat-o pe Rosa să se grăbească.

— Mai repede chiar nu pot, serios, s-a apărat Rosa ştergându-şi sudoarea de pe frunte cu dosul palmei. Doar sunt înfofolită ca un om de zăpadă. Unde mergem?

— Ai să vezi, a răspuns tăios Elsa conducând-o pe trotuarul din jurul pieței. Din când în când privea în jur de parcă ar fi făcut ceva interzis, apoi s-a mai uitat o ultimă dată peste umăr şi şi-a tras fiica pe o stradă lăturalnică. Atunci, Rosa a înțeles că merg la familia Karasek.

— Dar mami, la Karasek...

— Taci, a întrerupt-o Elsa deschizând uşa ceasornicăriei. Nici nu s-a uitat la Karel, care mai întâi s-a ridicat amabil, dar când a recunoscut-o pe Elsa Helerovâ, a deschis gura fără sunet, ca un crap, şi s-a aşezat la loc. Elsa a tras-o pe Rosa pe uşa laterală în coridor şi apoi pe scări în sus. Acolo a deschis uşa bucătăriei şi s-a adresat siluetei care stătea în fotoliul de lângă fereastră:

— Doamnă Liduska, am venit să-mi iau rămas bun. Mâine vom pleca, dar Rosa va rămâne la voi, aşa cum ne-am înțeles.

Silueta slabă ghemuită în fotoliu, îmbrăcată într-un pulover gros din lână şi cu o pătură aruncată peste genunchi, a zâmbit forțat, a ridicat un pic mâna şi a spus aproape neinteligibil:

— Bine.

— Mamă... a strigat Rosa începând să plângă şi prinzând-o strâns de mână pe mama ei.

— Vreau să merg cu voi, nu mă lăsa aici. Elsa a scuturat-o.

— O să rămâi aici, noi o să ne întoarcem.

— Nici nu mi-am luat rămas bun de la Hana, de la Mutti Greta şi de la bunicul.

Elsa a îmbrăţişat-o strâns.

— O să le transmit salutările tale şi ţine minte că...

A vrut să spună că trebuie să aibă grijă să n-o vadă nimeni, dar a fost întreruptă de bătaia în uşă şi de glasul gâfâit al lui Karel.

— Nu puteţi veni la noi, doamnă Helerovâ. înţelegeţi că ne puneţi în pericol.

A tăcut surprins pentru că Elsa a îmbrăţişat-o strâns pe Rosa pentru ultima dată, a sărutat-o pe frunte, a şoptit un mulţumesc în direcţia Ludmilei Karâskovâ, s-a întors şi a coborât în fugă pe scări.

Rosa a rămas în picioare în mijlocul bucătăriei, înfofolită în două perechi de dresuri, trei pulovere şi o pelerină de toamnă, din ochi îi curgeau lacrimi, iar umerii îi tremurau de suspine. Pe masa de bucătărie erau sacoşele de cumpărături, în fotoliu, alunecată într-o parte, stătea Ludmila Karâskovâ, iar fiul ei se mişca de pe un picior pe celălalt pentru că nu se putea hotărî dacă să dea fuga după Elsa Helerovâ şi s-o oprească sau s-o ia pe Rosa şi s-o scoată pe uşă afară.

În cele din urmă, s-a întors către mama lui:

— Nu se poate, totuşi nu se poate. Nu poate rămâne aici. Ne vor împuşca pe toţi.

A tăcut de parcă abia atunci şi-a dat seama că ceea ce spusese chiar se poate întâmpla. Rosa a suspinat şi şi-a şters nasul. Şi amândoi au privit-o pe neputincioasa doamnă Ludmila.

— Aşa, şi? a zis încet Ludmila Karâskovâ.

Nici Karel, nici Rosa nu aveau să uite acele cuvinte până la moarte, deşi fiecare le-a înțeles în felul său.

Eu sunt bolnavă, a înțeles Karel din cuvintele mamei, oricum voi muri curând, iar tu nu eşti bun de nimic. De ce te temi pentru viața ta când oricum nu ai aşa ceva?

Poate că sunt bolnavă, a auzit Rosa, dar nimeni nu-mi va dicta cum trebuie să trăiesc şi cu cine am voie să mă împrietenesc.

Rosa şi-a suflat nasul, şi-a dat jos pardesiul şi toate puloverele, s-a apropiat de bolnavă şi i-a şters saliva care i se scurgea din colțul lăsat al gurii. Karel Karasek a venit în partea cealaltă şi au ridicat-o împreună pe doamna Ludmila în şezut şi i-au pus o pernă la spate. Apoi s-au aşezat la masă cu fața spre fotoliu.

— Trebuie să-i spun menajerei să nu mai vină, a zis Karel după o clipă şi s-a întors către Rosa. Doamna Zitkovâ vine în fiecare zi la noi, a explicat încet. Dar dacă îi spun acum, imediat, să nu mai vină, o să bată la ochi. O să aşteptăm o lună, două. în această perioadă, domnişoară Helerovâ, va trebui să stați ascunsă în pod.

— Mă cheamă Rosa, a spus fata, ştergându-şi ochii şi suflân-du-şi din nou nasul. Şi vreau să merg acasă.

Dar în acel moment, Rosa nu mai avea niciun „acasă”. în casa din piață, unde se născuse şi trăise optsprezece ani, mama ei, Elsa, termina ultimele pregătiri pentru plecare. Plângea şi ea. Plângea pentru că tocmai îşi părăsise fiica şi nu ştia dacă o va mai vedea vreodată. Plângea pentru că părinții îi reproşau că nu le spusese ce intenții are şi nu-i lăsase nici măcar să-şi ia rămas bun de la Rosa. Nu voiau să priceapă că Elsa nu avusese de ales, pentru că despărțirea s-ar fi transformat într-o scenă sfâşietoare, iar Rosa ar fi refuzat cu siguranță să iasă din apartament.

Plângea pentru că din privirea Hanei şi din tăcerea ei consternată înțelesese că fiica cea mare îi reproşează că o pusese din nou pe Rosa pe primul loc.

— Hanicka, a spus mângâind mâna fiicei, m-aş fi bucurat foarte tare dacă ai fi putut rămâne şi tu aici, dar nu am găsit pe nimeni care să te ascundă.

A oftat.

— Familia Urbânek are copii mici şi oricum au făcut foarte multe pentru noi. Am fost şi la fosta ta prietenă, Ivana Zitkovâ, dar a spus că aşteaptă un copil...

— Mamă!

Hana s-a aşezat lângă cufărul deschis.

— Eu nu vreau să rămân aici.

Şi în niciun caz nu aş fi rămas la Ivana, a vrut să adauge, dar s-a oprit la timp. Oare mama chiar nu ştie că pe Ivana o cheamă acum Horâckovâ? Cum s-ar putea ascunde în familia bărbatului care a respins-o?

— Dacă s-a căsătorit cu Horâcek ăla, de fapt îți e datoare, a spus Elsa supărată. Te-a dus de nas atâta timp, ți-a promis Dumnezeu ştie ce, aşa că ar trebui să se ocupe.

Deci mama ştia. Normal, doar ştia toată lumea de umilirea Hanei.

— Nu mi-a promis nimic, a spus Hana încet, împăturind strâns o fustă ca să-i încapă în geamantan.

— N-o lua pe asta.

Mama a pus fusta deoparte.

— Mai bine pune-o în bagaj pe cea groasă, din lână. Şi încă două perechi de ciorapi groşi.

Spre deosebire de Josef Mankel, Elsa Helerovâ nu-şi pierduse speranța că viața în oraşele evreieşti avea să fie mai suportabilă doar pentru că vor fi printre „ai lor”. Auzise de la evrei, majoritatea oameni tineri care reuşiseră să scape din Polonia, despre ororile care aveau loc la mutarea familiilor de evrei în ghetouri, despre condițiile mizerabile în

care trăiau acolo, despre foamete, despre bolile care se răspândeau, despre execuții şi despre cruzimile tot mai mari ale nemților.

Veştile erau atât de înfricoşătoare, încât Elsa refuza să le creadă, dar în ciuda acestora era hotărâtă să facă orice ca fiicele ei să fie în siguranță. Sau măcar într-o aparentă siguranță. Dacă nemții ar găsi-o pe Rosa la familia Karăsek, i-ar împuşca pe toți. De aceea nu le spusese nici părinților, nici Hanei unde o dusese pe Rosa, chiar dacă aceştia bănuiau. Dar regreta că nu reuşise să o salveze şi pe Hana.

Pe fetele tinere le amenință întotdeauna cele mai mari pericole, se gândea ea scoțând din geamantan bluza de mătase a Hanei şi împachetând în locul ei o bluză de corp din bumbac. Ce crede fata asta, că merge în excursie?

Elsa ascunsese la Alois Urbânek cele câteva lucruri de preț care le rămăseseră familiilor Heler şi Weis, deşi în indicațiile pe care le primise împreună cu somația de transport se număra şi interdicția, sub amenințarea unor pedepse dure, de a dărui sau de a vinde ceva. Toate bunurile care nu încăpeau în bagaje, inclusiv casa, banii şi mobila, intrau în proprietatea Reich-ului. Elsa nu a putut să accepte ca nevasta unui fascist să mănânce din serviciul ei de porțelan primit ca dar de nuntă, să întoarcă orologiul aurit cu sonerie ori să privească pictura în ulei cu pădurea întunecată, chiar dacă nu crezuse niciodată că o pictase chiar Mafâk[15], cum susținea răposatul Ervin. Doar banii i-a făcut suluri şi i-a cusut în tivul pardesiului, deşi nu ştia dacă le vor fi de vreun folos acolo unde merg.

În ultima noapte în casa din piața din Mezif ici, Greta şi Bruno Weis nu au vorbit despre soarta grea a poporului evreu, ci s-au certat dacă merită să rişte şi să împacheteze

---

[15] *Julius Eduard Mafâk (1832-1899) a fost un pictor, peisagist şi grafician ceh. (N. trad.)*

în rucsacul de mână şi tutunul interzis. Mutti Greta era ferm împotrivă, dar Bruno a obiectat că îi tremură mâinile fără ţigări, iar când soţia lui a adormit, s-a furişat afară din pat, a tăiat cu o forfecuţă căptuşeala pard-esiului şi a îndesat în mânecă preţiosul lui tutun.

În timp ce Bruno Weis se lupta pe întuneric cu căptuşeala şi Elsa se întreba în dormitorul ei dacă n-ar trebui să pună în bagaj o oală mai mare, Hana stătea ghemuită în pat şi se gândea că are douăzeci şi trei de ani. Colegele ei sunt deja măritate, le gătesc copiilor, au grijă de propria gospodărie şi se culcă seara lângă bărbaţii lor. Se gândea că ea nu are nimic din toate acestea şi poate nici nu va avea vreodată. Nu voia să părăsească Mezirici, dar în străfundurile sufletului spera că poate acolo unde vor pleca cu toţii mâine, printre acele stele galbene, o aşteaptă una care îi va aparţine ei.

În noaptea de paisprezece septembrie 1942, Rosa Helerovâ stătea la fereastra din acoperişul casei Karasek, străduindu-se să străpungă cu privirea întunericul şi ceaţa lacrimilor şi să vadă siluetele care păşeau pe pod în direcţia gării. Dar noaptea era întunecată ca smoala, lămpile stradale erau stinse din cauza pericolului raidurilor aeriene şi fereastra era camuflată, aşa că nu vedea absolut nimic şi, deşi ciulise urechile, zgomotul râului şi propriile suspine acopereau sunetele paşilor care se târau cu greu şi respiraţia celor care se îndreptau direct către veşnicie.

CAPITOLUL DOUĂZECI

Septembrie 1942 – vara anului 1945

Deşi îmbarcarea nu avea să se petreacă decât în seara celei de-a doua zile, astfel că pe Rosa încă nu o căuta nimeni, Karel Karasek de-abia aştepta ca fata să se mute în pod. Percepea cu toate simţurile prezenţa Rosei, i se părea

că mirosul ei persistă în aer şi e absorbit în țesături şi în tencuială şi că îi trădează prezența față de oricine intră în casă. în imaginația lui, vocea blândă a Rosei reverbera prin pereți, făcea să răsune geamurile şi îi ardea pielea. I-a dat voie să cineze cu ei, să-l ajute să o hrănească pe doamna Ludmila, pe atunci dependentă în totalitate de ajutorul altora, dar când a vrut să strângă masa şi să pună apă pentru vase, a grăbit-o aproape exasperat:

— Hai odată. Dacă vine cineva?

Rosa nu ştia că la familia Karasek, în afară de menajeră, nu vine nimeni, aşa că a zâmbit scuzându-se şi a început să-şi adune hainele. întrucât în bucătărie era cald, iar ea purta mai multe straturi de haine pe care le dăduse jos de-a lungul după-amiezii, i-a luat câteva minute până şi-a strâns totul. între timp, Karel apucase cele două sacoşe ale ei şi aştepta nerăbdător în dreptul uşii.

— Aş-ter-nu... a început Ludmila Karâskovâ. Karel a făcut un pas din uşă.

— Trebuie să luăm aşternuturi, i-a amintit Rosa. S-a întors fără niciun chef.

— Ar fi prea evident. Dacă se duce cineva în pod şi vede plapuma cu aşternuturi proaspete, îşi dă seama imediat că acolo se ascunde cineva.

— Sunteți cu adevărat prevăzător, a spus Rosa, iar lui Karel i s-a părut că aude un ton uşor admirativ. Apoi a adăugat: Dar, oricum, în primul rând mă va găsi pe mine acolo, nu?

Am spus eu că e periculos, ar fi vrut să țipe Karel. De ce ai venit la noi? S-a stăpânit în ultima clipă.

— Trebuie să-ți găsim o ascunzătoare, a spus şi s-a străduit să pară că totul e bine gândit. Poate în dulap sau sub pat. Sunt suficiente catrafuse pe acolo.

Avea dreptate. Podul era plin de mobila pe care o aduseseră din Novy Jicin bunicii Rosei, soții Weis, şi pentru

că nu avuseseră unde să o pună, sfârşise la familia Karasek, depozitată la întâmplare acolo unde o lăsaseră transportatorii obosiți. în timp ce Rosa a înfățat pernele şi plăpumile care erau puse la aerisit în pod, întinse pe sfoară, aşteptând să fie folosite, Karel a început să asambleze patul. Se pricepea la montarea şi potrivirea pieselor chiar dacă rotițele şi arcurile de ceas cu care lucra în atelierul său de la parter aveau cu totul altă dimensiune. Până să se întunece, asamblase patul şi, cu ajutorul Rosei, îl aşezase sub fereastra de pe fațada de sud a casei.

— Fereastra e înaltă, dar ca să fim siguri, să stai departe de ea.

Să nu mergi foarte mult, podeaua e din lemn şi paşii se aud până la parter. Şi mai ales să nu aprinzi lumina. în niciun caz.

S-a oprit în dreptul chepengului şi a privit podul.

— Vino să mă ajuți. O să mutăm dulapurile astea în mijloc, astfel încât să nu se vadă de ele. în cel mai rău caz, arunci plapuma pe sfoară, te strecori pe fereastră şi sari pe casa alăturată. înălțimea e destul de mare, dar acoperişul e plat, aşa că...

S-a uitat la ea.

— Zic numai aşa, în cel mai rău caz...

Rosa s-a aşezat pe pat, s-a uitat cu grijă pe fereastră spre prăpastia întunecată de dedesubt şi a dat din cap. După ea, mai rău de atât nu putea fi.

Rosa a petrecut două luni în pod. în primele zile se speria de fiecare uşă trântită şi de fiecare dată când scârțâiau treptele, aştep-tându-se să vină Gestapoul după ea, să o tragă de păr pe scări în jos bărbații în uniforme, aşa cum văzuse când o arestaseră pe Eva Fuchsovâ. Cineva o turnase că îşi scosese steaua galbenă de pe sacou şi că mergea la magazin în afara orelor rezervate evreilor, ca să cumpere pentru familia ei produse care ar fi fost deja

vândute în perioada în care aveau voie evreii să meargă la magazin.

Doamna Fuchsovâ nu se mai întorsese acasă. Se spunea că o trimiseseră într-un lagăr de concentrare, dar Rosa era sigură că pe ea ar fi împuşcat-o direct şi pe cei doi Karasek împreună cu ea.

Rosa îşi petrecea în pat diminețile în care la familia Karasek venea menajera, doamna Zitkovâ, pentru că în pod nu era deloc mai cald decât afară, iar acoperişul o adăpostea doar de vânt şi de ploaie. Dacă era suficientă lumină de la fereastra de deasupra patului, Rosa, acoperită cu două plăpumi şi îmbrăcată într-o haină groasă de iarnă de la doamna Ludmila, citea romanele de dragoste şi revistele vechi care se adunaseră în cufere şi noptiere de-a lungul anilor. Apoi a descoperit într-unui dintre dulapuri andrele de tricotat, a desfăcut lâna din nişte pulovere vechi şi a tricotat un sertar întreg de şosete, pe care plănuia să le pună sub bradul de Crăciun şi să-i surprindă pe cei doi membri ai familiei Karasek, iar de Crăciunul viitor, poate şi pe mama, pe Hana şi pe bunici. în timp ce tricota, îşi amintea de Mutti Greta, care o învățase să tricoteze călcâiul şi care ofta exasperată văzând ce neîngrijit lucrează, dându-i ca exemplu creațiile perfecte ale Hanei.

Când se făcea întuneric în pod, Rosa se culca sau doar stătea întinsă pe spate, privind norii şi stelele prin fereastra de deasupra patului şi visând la viața de după război.

Doamna Zitkovâ pleca de la familia Karasek la prânz şi se grăbea acasă ca să se aşeze la albia cu rufe. Grămezile de rufe nu erau la fel de mari ca înainte de război, pentru că vremurile grele le obligaseră pe cliente să facă economii, iar Zitkovâ nu se bucura de asta. Pentru o spălătoreasă nu era uşor să întrețină o droaie de copii şi un soț bolnav, aşa că nu-i rămăsese decât ca pe lângă spălarea rufelor să fie şi menajeră. Fiica cea mare, Ivana, se căsătorise deja şi se

mutase cu soțul şi cu fiul cel mic la socri, în căsuța de lângă râu.

Rosa de-abia aştepta să se închidă uşa în spatele menajerei. Karel aştepta întotdeauna câteva minute, apoi încuia atent uşa de la intrare cu cele două încuietoare, ieşea pe scară şi bătea de jos în chepeng, astfel încât Rosa să ştie că e liber. Rosa ezita un pic, apoi se uita să vadă dacă Karel s-a întors la parter, pentru că îi era ruşine să coboare din pod cu oala de noapte plină în fața lui. Apoi cobora cu atenție scara abruptă, având grijă să nu verse conținutul vasului din porțelan.

De-abia după ce rezolva problemele legate de igienă mergea în bucătărie la doamna Karâskovâ. I-ar fi plăcut să ajute la treburile gospodăreşti, dar nu putea face prea multe, astfel ca menajera să nu-i bănuiască prezența, aşa că măcar avea grijă de bolnavă. Cu toate că pentru ea totul era nou, după câteva zile se descurca la fel de bine ca o infirmieră calificată.

Spre deosebire de Hana, s-a ataşat de doamna Ludmila. Nu o deranja mirosul care se răspândea în jurul bolnavei în ciuda tuturor îngrijirilor, nu îi era greu să-i vorbească şi să desluşească răspunsurile ininteligibile, să-i citească din romane despre fete sărace şi logodnici bogați, s-o hrănească, s-o schimbe, s-o spele, să-i aşeze pernele astfel încât doamna Ludmila să nu facă răni de la prea mult stat, iar când îi apăreau totuşi pete roşii pe piele, n-o deranja să i le ungă şi să le maseze. Rosa voia să-l despovăreze măcar un pic pe Karel şi, din moment ce doamna Ludmila trebuia întoarsă de mai multe ori pe noapte din cauza pericolului apariției ulcerațiilor, care probabil i-ar fi provocat bolnavei o moarte dureroasă, se oferise să doarmă cu ea şi să se trezească ori de câte ori este nevoie, însă Karel insistase ca Rosa să se întoarcă în pod pe timpul nopții.

Se temea ca soldații să nu facă vreo razie şi să percheziționeze casa, se temea că Rosa nu va reuşi să se întoarcă în ascunzătoarea ei de dimineață înainte de venirea menajerei sau că va trece cu vederea un amănunt care i-ar putea da de gol. De parcă nu era de ajuns mirosul care persista în aer mult timp după plecarea Rosei şi pe care Karel îl simțea oriunde s-ar fi mişcat în casă. în fiecare seară stingea lumina, deschidea larg ferestrele şi aştepta ca mirosul să se împrăştie. Cu toate acestea, îl simțea când adormea, când se trezea în toiul nopții şi dimineața, la deşteptare.

La jumătatea lui noiembrie, Karel Karasek stătea în atelierul lui încercând să pună la locul potrivit o piesă, cu ajutorul pensetei. Aproape reuşise când, din bucătăria situată chiar deasupra atelierului, s-au auzit nişte sunete ciudate. Mai întâi a căzut ceva pe podea, probabil doamna Zitkovâ scăpase mătura, s-a gândit el, apoi a fost întrerupt de nişte îndelungi zgomote târşâite, de parcă cineva ar fi târât un scaun pe podea. S-a mişcat nervos şi a scăpat piesa din pensetă. La naiba, poate Zitkovâ asta face tărăboi dinadins.

Dinadins! A lăsat jos penseta, a sărit de pe scaun şi lupa i-a căzut de la ochi. A ieşit în fugă din atelier şi, într-un ritm neobişnuit de rapid pentru el, a urcat scările. Dar a auzit deja paşi grei coborând de la etajul al doilea şi a văzut-o pe Zitkovâ cu albia de rufe spălate în brațe.

— Ştiți că aveți şoareci în pod? s-a repezit ea aşezând albia pe jos.

— Şoareci? a repetat Karel.

— Poate şi şobolani, am auzit destul de clar cum aleargă pe acolo. Aşa că n-o să atârn rufele în pod. Pentru astea câteva bucăți, o să întind o sfoară în bucătărie, dacă nu vă deranjează.

— Nu mă deranjează, a spus Karel încet şi a deschis uşa bucătăriei. Doamna Ludmila stătea în fotoliu, bastonul, proptit de obicei aproape de ea pentru ca bolnava să-l poată chema pe Karel bătând în podea în caz de nevoie, era pe jos, iar scaunul de lângă fotoliu, pe care îi aşeza lucruri, fusese mutat. Se uita la el cu reproş. Cum e posibil să nu înțeleagă imediat că îl cheamă?

— M-am speriat aşa de tare că era să fac pe mine, a continuat Zitkovâ vizibil afectată de prezența rozătoarelor în casă, încât uitase că într-o societate civilizată sunt anumite lucruri despre care nu se vorbeşte.

— O să pun imediat capcane.

Karel a închis uşa după el şi a păşit nehotărât, deoarece capcanele pentru şoareci erau depozitate undeva în cămară, iar Karel categoric nu voia să piardă timpul căutându-le. Prin uşa bucătăriei auzea văicărelile înăbuşite ale doamnei Zitkovâ şi, întrucât nimic nu lăsa să se înțeleagă că menajera ar fi vrut să se întoarcă în podul stăpânit de rozătoare, a dat fuga la etajul al doilea, apoi, pe scara abruptă, în mansardă. A deschis chepengul şi s-a uitat în jur. Pretutindeni era linişte. Podul părea părăsit.

— Rosa? a şoptit Karel, dar nu a primit niciun răspuns. A urcat, a închis chepengul şi a repetat un pic mai tare.

— Rosa, răspunde. Sunt eu, Karel.

Apoi a observat plăpumile aruncate pe jos şi fereastra de deasupra patului gol. Era deschisă. Şi-a amintit de sfatul pe care i-l dăduse Rosei când o mutase şi, de la picioarele înfipte în podeaua de lemn, panica i s-a răspândit în întregul corp. Clătinându-se, s-a apropiat de pat, s-a prins de rama ferestrei şi şi-a făcut curaj să se ridice şi să se uite afară.

Ce o să vadă? Pe Rosa, lovită de la căzătura pe acoperişul plat al casei vecinului? Cum o va lua de acolo fără să fie văzut? Doar n-o poate lăsa să zacă acolo toată după-amiaza.

Dacă e rănită? Oare va avea suficientă forță s-o scoată de acolo? Dar dacă e şi mai rău? Dacă Rosa nu s-a putut ține şi s-a rostogolit în curtea vecinului sau în stradă? Nu putea supraviețui căderii de pe acoperiş! Cum se gândise s-o sfătuiască să facă o asemenea prostie? De ce nu putuse să tacă din gură?

S-a urcat pe pat şi s-a uitat afară. Acoperişul era gol. Asta nu putea să însemne decât un singur lucru...

— N-am reuşit să mă ridic, s-a auzit din spatele lui. Sunt prea slabă.

Rosa stătea pe jos în şifonier şi avea ochii plini de lacrimi.

Karel Karasek nu-şi amintea să mai fi trăit vreodată un asemenea sentiment de uşurare. S-a apropiat de dulap în genunchi şi a strâns-o tare pe Rosa. Nu ştia nici el când se întâmplase, dar deodată nu putea şi nici nu voia să-şi imagineze zilele fără ea.

— Doamna aceea m-a văzut, a spus Rosa, iar Karel a coborât din nori pe pământ. Stătea lângă chepeng şi se uita direct la mine.

Rosa şi-a şters ochii umezi cu dosul palmei.

— N-o să mă toarne, nu?

Chiar dacă Karel a liniştit-o pe Rosa, care era cutremurată şi îşi cerea încontinuu scuze, şi i-a spus că doamna Zitkovâ cu siguranță nu o va denunța, nu era pe deplin sigur. Adăpostirea evreilor se pedepsea cu împuşcarea şi aceeaşi pedeapsă îi amenința şi pe cei care ştiau de persoane ascunse, dar nu anunțau. Doamna Zitkovâ nu era o turnătoare, dar avea familie mare. Dacă îşi va spune că pielea îi e mai aproape decât cămaşa?

Cu aceste gânduri s-a întors Karel Karasek în bucătărie. Chiar şi prin uşa închisă, a auzit văicărelile doamnei Zitkovâ, ceea ce era destul de ciudat, pentru că menajera extenuată era de obicei scumpă la vorbă, de parcă ar fi vrut

să nu-şi epuizeze zadarnic forțele de care avea nevoie în altă parte. S-a oprit în fața uşii, a tras adânc aer în piept şi a apăsat hotărât clanța. Nu se poate face nimic, va trebui să vorbească cu Zitkovâ, să-i explice că nu au avut de ales şi că au fost nevoiți să o ia pe Rosa. Poate va reuşi să trezească nişte sentimente materne în menajeră.

Rufele atârnau aruncate neglijent pe o sfoară întinsă deasupra aragazului, iar Zitkovâ tocmai îndesa şorțul împăturit într-o geantă ponosită.

— Nu mă deranjează păianjenii, nici măcar de şerpi nu mă tem, dar şoarecii nu-i suport. Pfff, s-a cutremurat ea. Acum sunt în pod şi în câteva zile vor fi în cămară şi prin toată casa.

S-a întors către Karel.

— I-am spus doamnei, mamei dumneavoastră, aici de față, că nu m-aş mira să aveți şobolani în pivniță. Sunteți aproape de râu, pivnițele sunt umede, iar acestor creaturi le place umezeala. Sigur mişună şi la parter. Nu, domnule Karasek, într-o astfel de casă eu una nu pot face curat. Nu vă supărați pe mine, dar nu. Mi-e groaznic de frică de guzganii ăştia. O să vă spăl în continuare rufele, asta da, dar găsiți pe altcineva pentru curățenie.

A închis ferm geanta şi, ca şi când de-abia ar fi aşteptat să iasă afară din casă, a năvălit pe uşă.

— O să mă plătiți când vin cu rufele, s-a întors sub scară şi dusă a fost.

Karel Karasek spera doar că pe doamna Zitkovâ o s-o țină decizia că nu văzuse nimic altceva decât şobolani până la sfârşitul acestui război oribil.

Şosetele pe care le împletise Rosa în zilele lungi din podul friguros şi, după plecarea doamnei Zitkovâ, seara, în bucătărie, nu au adus bucurie celor cărora le erau destinate nici în anul 1943. S-au plimbat până în sertarul de jos al

şifonierului din dormitorul matrimonial, pe care Rosa îl împărţea deja cu Karel Karasek.

Aşa cum presupusese doamna Ludmila pe vremea când încă era capabilă să planifice şi să vadă un sens în viaţă, doi oameni care trăiesc aproape unul de celălalt, separaţi de lumea din jur, mai devreme sau mai târziu fie se vor apropia, fie vor începe să se urască. în cazul Rosei şi al lui Karel, din fericire, se întâmplase prima variantă.

Rosei îi plăcea prudenţa cu care Karel aborda fiecare decizie şi pe care mulţi, inclusiv mama lui, o confundau cu ezitarea. Tăcerea care îl înconjura o impresiona, iar tonul calm al vocii lui o făcea să se simtă în siguranţă. Karel era cu paisprezece ani mai în vârstă decât ea, astfel că Rosa a presupus că este mai înţelept, mai experimentat şi mai cunoscător într-ale lumii şi l-a privit cu atât de mult respect, încât la început nici nu a îndrăznit să-l tutuiască.

Cum ar fi putut Karel să-i reziste unei fete frumoase care îl privea cu ochii ei întunecaţi cu o admiraţie sinceră, care îl ademenea cu mirosul ei şi care era la îndemână?

Îi plăcea Rosa şi se simţea foarte bine cu ea, astfel că el însuşi era surprins că trupul lui nu reuşise să uite dorinţa pe care o trezea în el Ivana Zitkovâ. Ivana era deja femeie măritată şi mama unui băieţel de aproape un an, dar de fiecare dată când venea la ceasornicărie şi îi punea pe tejghea rufele spălate de mama ei, Karel avea impresia că n-ar fi deranjat-o prea tare dacă i-ar fi luat mâinile într-ale lui, ar fi tras-o către el şi i-ar fi arătat cât de mult o doreşte.

Nu se înşela. Ivanei i se îndeplinise visul şi se măritase cu bărbatul cu care îşi dorise, dar nu luase în considerare cât de mult se va schimba Jaroslav Horâcek şi cât de zdrobit va fi de faptul că fusese nevoit să plece din armată. Dintr-un bărbat amuzant devenise un pedant şi un morocănos, care în loc să-i spună Ivanei cât de mult o place şi cât de bucuros

este să fie cu ea, nu făcea decât să bodogănească soarta şi să se plângă de cât de subţire e supa.

Aşa că Ivana, măcar o dată pe săptămână, se bucura de privirile admirative, chiar dacă veneau de la un bărbat cu totul străin, iar odată, când Karel Karasek şi-a făcut curaj şi i-a luat mâna ca să-i arate cum se întoarce ceasornicul antic cu coloane, ea nu a dat înapoi. Dimpotrivă, s-a apropiat un pic mai mult de el şi s-a sprijinit cu umărul de braţul lui. Karel Karasek, pe atunci deja experimentat în jocurile dragostei cu Rosa, a priceput imediat că e la un singur pas distanţă de a-şi îndeplini visul şi nu a ezitat. Cu o mişcare rapidă, a închis uşa ceasornicăriei şi a dirijat-o cu pricepere pe femeia visurilor sale către canapeaua ascunsă decent după un paravan.

Cu toate că acest eveniment s-a petrecut o singură dată şi sfertul de oră din ceasornicăria încuiată a fost mai degrabă o dezamăgire pentru ambele părţi, a avut consecinţe de amploare atât pentru Karel, cât şi pentru Ivana. Karel nu a mai scăpat niciodată de mustrările de conştiinţă faţă de Rosa, iar Ivana nu a fost niciodată sigură cine este tatăl fetei ei cu ochi albaştri, Ida.

După plecarea bruscă a doamnei Zitkovâ, în ciuda slabelor proteste iniţiale ale lui Karel, Rosa s-a mutat din pod şi a început să se ocupe de gospodărie. Zilele lungi pe care era condamnată să le petreacă închisă în casă se scurgeau mai repede, pentru că nu mai avea atât de mult timp să se gândească de ce nu mai dăduse mama ei niciun semn după plecarea la Terezin. Rosa înţelegea că nu putea să-i scrie familiei Karasek ca să nu atragă atenţia asupra lor, dar de ce nu-i scrisese măcar domnului Urbânek, asta chiar nu înţelegea şi trezea în ea frică.

Karel Karasek se oprise de câteva ori la papetărie, aşteptase până ce Urbânek rămăsese singur şi întrebase:

— Ce ştiţi de familia Heler, au dat vreun semn?

Alois Urbânek clătina din cap.

— E ciudat. M-am înțeles cu doamna Helerovâ să-mi scrie adresa nouă, ca să le pot trimite câte ceva din când în când...

A ezitat. De ce să spună mai multe decât e necesar?

În realitate, îi promisese Elsei Helerovâ că-i va trimite lunar banii pentru chiria papetăriei. Pe atunci, nu ştia că imediat după plecarea familiei Heler, în apartamentul lor avea să se mute familia unui ofițer german care servea în cazarma locală şi că avea să arunce fotoliul bunicului Bruno şi vasele cuşer ale bunicii Greta, că avea să atârne la ferestre perdele din zestrea Hanei, că aveau să doarmă în aşternuturile cu monograma ei şi că aveau să aibă pretenții la plata chiriei pentru papetărie şi pentru mica tutungerie. Papetăria nu aducea suficienți bani încât Urbânek să reuşească să-i plătească chirie şi doamnei Helerovâ, şi ofițerului, însă s-ar fi străduit să ajute cumva...

Karel nu i-a spus Rosei despre acordul dintre Alois Urbânek şi Elsa Helerovâ ca să nu-i sporească temerile. După părerea lui, asta însemna un singur lucru – că familia Rosei nu rămăsese la Terezin, iar din locul în care fusese transportată nu avea cum să scrie. Chiar dacă nu le avea la suflet pe Elsa şi pe Hana, datorită Rosei, spera ca după război să se întâlnească din nou cu toții.

În clipele libere, Rosa stătea lângă fotoliul doamnei Ludmila şi îi ținea companie în zilele când bolnava reuşea cu greu să comunice cu lumea celor vii, căci lumea celor morți, după care tânjea din ce în ce mai mult în fiecare zi, refuza încă să o primească printre ai ei.

În ultimele săptămâni, Ludmila Karâskovâ nu îşi mai dădea seama dacă este zi sau noapte, nu mai reuşea să înghită mâncarea sau băutura pe care Rosa i-o dădea răbdătoare cu lingurița. Se sufoca şi găsea clipe de linişte

doar în timpul somnului asemănător cu inconştienţa, din care o trezea brusc lipsa oxigenului.

Karel ţinea prăvălia deschisă doar două ore pe zi, făcea schimb cu Rosa la căpătâiul patului mamei şi, chiar dacă niciunul dintre ei nu o spunea cu voce tare, nu îşi doreau altceva decât ca suferinţa Ludmilei să ia sfârşit.

Ceea ce s-a întâmplat la amiaza celei mai scurte zile a anului 1943. Ludmila s-a trezit, s-a uitat la Rosa, care gusta supa de usturoi gătită după o reţetă din cartea de bucate a familiei Ludmilei, s-a uitat la Karel, care şedea în fotoliul de lângă pat, apoi privirea i-a zburat spre fereastră.

Din cer cădeau pe pământ fulgi de zăpadă, pluteau prin aer, zburau în sus şi iarăşi în jos, aterizau pe fereastră, se aşezau unul lângă altul, iar încăperea se cufunda încetişor în întuneric. Doamna Liduska a deschis din nou ochii, dar din semiîntuneric s-au stârnit iar roiurile de fulgi albi, s-au transformat într-un vârtej de zăpadă şi apoi într-o avalanşă, care a ridicat-o pe Ludmila Karâskovâ, i-a permis ca după mult timp să respire adânc şi, cu ultima suflare, a purtat-o departe de această lume.

Moartea mamei nu i-a adus uşurare lui Karel Karasek, aşa cum se aşteptase, ci a trezit în el mustrări aspre de conştiinţă. Cum îşi putuse dori ceva atât de definitiv şi de ireversibil ca moartea mamei? Chiar îşi dorise ca mama lui să nu mai sufere sau se gândise în mod egoist doar la el şi la propria lui linişte?

În afară de mustrările de conştiinţă, îl afectau şi chestiunile practice. Cât timp mama lui fusese în viaţă, primiseră raţii pentru doi adulţi. întrucât doamna Ludmila mâncase foarte puţin în ultimele luni, le ajunseseră alimentele chiar dacă o aveau şi pe Rosa la ei. Cum se vor descurca acum, cu tichete pentru o singură persoană?

Pentru o clipă, chiar i-a trecut prin minte să ascundă moartea mamei în faţa autorităţilor. Ar fi putut să o

îngroape în pivniță sau în curticica interioară şi abia după război să-i organizeze o înmormântare cum se cuvine. Rosa s-a îngrozit la acest gând şi a afirmat că preferă să moară de foame, dar în niciun caz nu va permite ca trupul dragii doamne Ludmila să fie îngropat undeva în colțul curții, ca stârvul unui animal domestic. Karel a considerat că are dreptate. Nici el n-ar fi dormit uşor la gândul că mama lui nu-şi găsise liniştea nici după moarte şi, mai mult, l-ar fi urmărit teama de consecințele cu care s-ar confrunta dacă s-ar afla de înşelăciune.

Astfel, doamna Ludmila a avut parte de o modestă slujbă de înmormântare, iar Karel şi Rosa au rămas singuri. La început li s-a părut ciudat să trăiască doar ei doi în casă, fără să fie atenți la prezența unei a treia persoane, să se poată atinge, să se poată săruta şi chiar iubi fără să fie în permanență în gardă că doamna Ludmila ar putea avea nevoie să fie întoarsă pe o parte, să primească ceva de băut sau să-i fie aşezată o pernă sub spatele dureros.

După câteva săptămâni însă s-au obişnuit să fie singuri, au învățat să recunoască zgomotele de afară, aşa că Rosa nu mai dădea fuga frenetic în siguranța podului de fiecare dată când treceau paşi grăbiți pe lângă uşă, iar Karel nu se mai temea să o lase singură acasă pentru că ştia că va fi tăcută ca un şoricel şi că nu se va apropia de fereastră.

Înainte de Crăciun, în anul 1944, Rosa ținea din nou în mână andrele, dar de data aceasta nu mai tricota şosete. Avea deja un sertar plin, de diferite culori şi dimensiuni, şi cu greu îşi mai păstra speranța ca cei cărora le fuseseră destinate să le poarte cândva. Acum tricota pulovăraşe, căciulite şi cipici pentru copilaşul care, după calculele lor, ar fi trebuit să se nască la jumătatea anului urmă-tor. încerca să se arate curajoasă şi să nu plângă la gândul că va naşte singură, doar cu ajutorul lui Karel, care era chiar mai neexperimentat decât ea în astfel de lucruri, şi că dacă

va supraviețui naşterii, va trebui să se ocupe de bebeluş chiar dacă nu mai ținuse niciun copil mic în brațe, nu avusese grijă nici măcar de un pisoi.

Nici Karel nu îşi exprima temerile cu voce tare.

— La primăvară se va sfârşi războiul, o liniştea el pe Rosa şi pe sine. Până se va naşte copilul, nemții vor dispărea şi vom apuca să ne căsătorim, o să vezi. Iar bătrâna Zitkovâ ne va fi martoră!

Rosa zâmbea, dar observa foarte bine că Karel nu îndrăzneşte să-i promită ceea ce ar fi fost bucuroasă să audă, şi anume că mama, Hana şi bunicii se vor întoarce în sfârşit acasă.

La începutul anului 1945, frontul de est se apropiase de granițele protectoratului, iar nemții începuseră să înroleze cu forța bărbații tineri din satele din jur ca să sape şanțuri antitanc. La început, Karel a intrat în panică gândindu-se că va fi chemat şi el, iar Rosa va rămâne încuiată în casă, singură şi fără ajutor. Când s-a convins că acțiunea îi viza doar pe tinerii sub optsprezece ani, s-a liniştit, dar l-au speriat curând afişele lipite pe aproape toate vitrinele din oraş. în ele se spunea unde trebuie să se adăpostească locuitorii în caz de bombardament şi ce să ia cu ei în adăpost.

Rosa nu putea merge în niciun adăpost, asta îi era clar lui Karel. A inspectat disperat pivnițele umede, întrebându-se ce colț era mai sigur, şi în cele din urmă a cărat din pod saltelele grele din păr de cal până în pivnița în care fusese cândva un puț şi ai cărei pereți i se păreau cei mai rezistenți.

Dacă vreuna dintre bombele care au căzut în oraş în prima jumătate a lunii aprilie ar fi atins acoperişul, nici casa, nici Rosa cu Karel şi nici copilul lor nou-născut nu ar fi supraviețuit. în zadar s-ar fi adăpostit Rosa în pivnița adâncă şi s-ar fi lipit de pereții căptuşiți de saltele. în locul

casei ar fi rămas doar un crater carbonizat, la fel cum a rămas la casele aflate la doar două sute de metri de piață.

Niciunul dintre locatarii acestora nu a supraviețuit, n-a prins începutul lunii mai, când trupele sovietice s-au apropiat de Mezirici dinspre sud şi est şi, deşi bătălia pentru oraş nu a fost lungă, a luat viața a zeci de soldați care cu siguranță nu voiau să moară la sfârşitul războiului şi aproape a distrus podul care unea Mezirici de Krâsno.

Şi apoi s-a sfârşit. în seara zilei de şase mai, după aproape trei ani, Rosa a trecut pragul casei şi, agățată de brațul lui Karel Karasek, a traversat strada îngustă cu pas greu de gravidă, a cotit la dreapta şi a ieşit în piață. Acolo s-a oprit în fața casei în care crescuse. A ridicat capul şi s-a uitat la ferestrele la care atârnau perdelele croşetate de degetele îndemânatice ale surorii ei, Hana. Vitrina papetăriei era acoperită de un grilaj greu, iar uşa casei era încuiată.

— Mâine o să venim aici şi o să luăm cheile de la domnul Urbânek. Trebuie totuşi să facem curat înainte să se întoarcă mama cu Hana, bunica şi bunicul, a spus Rosa, iar Karel a dat afirmativ din cap şi i-a mângâiat mâinile.

Cu toate că Rosa voia să aştepte până la întoarcerea familiei ei, a cedat insistențelor lui Karel şi s-a căsătorit cu el la începutul lui iunie. Karel îşi dorea ca primul lui născut să se nască într-o familie, aşa că s-au căsătorit la primăria locală.

O săptămână mai târziu m-am născut eu, iar părinții mi-au ales numele Mira, care înseamnă blândă, binevoitoare şi miraculoasă. Blândă cu siguranță nu sunt, binevoitoare mă străduiesc, cât despre miracole, ele mă însoțesc de la naştere până acum. Venirea mea pe lume a fost miraculoasă, am supraviețuit printr-un miracol epidemiei de tifos şi poate că alte miracole mă vor ajuta să-mi îndeplinesc visurile.

Trecuse o lună, iar casa curățată, cu vedere spre piață, era în continuare goală. Nici Elsa, nici Hana, nici Greta, nici Bruno nu se întorseseră. Şi nici familiile Hirsch, Baca, Klein sau Perl. Din transportul care plecase din gara Mezirici în septembrie 1940 nu se întorsese deocamdată nimeni.

PARTEA A TREIA
Eu, Hana 1942-1963

CAPITOLUL DOUĂZECI ŞI UNU

Am numai ceață în cap. Uneori e densă, de nepătruns, atât de densă, încât nu o luminează niciun gând. E o stare pe care o consider fericire. Apoi însă ceața se risipeşte şi imaginile revin. Năvălesc asupra mea din toate părțile şi nu am cum să scap de ele. Pieptul mi se strânge de teamă, iar plămânii se sufocă. Frica pune stăpânire pe întregul meu corp şi îmi înmoaie genunchii.

Din ceață ies figuri clare, mult mai clare decât lumea reală. Vorbesc cu mine, strigă la mine, îmi reproşează că încă sunt aici şi tac. Nu vorbesc despre ele, vreau să le las din nou să moară chiar şi în amintirile mele.

Cum aş putea vorbi despre ele? Nimeni nu m-ar crede. Nimeni nu ştie câtă suferință poate să îndure un om. Le spun. îi rog întruna să mă lase în pace sau să mă ia în sfârşit la ei, în lumea umbrelor. Nu vor. încă nu.

Singurul lucru pe care îl vreau de la viață este să îmi dea drumul din ghearele ei. De ce mă ține pe mine când am văzut cât de uşor le dă drumul celor care vor să se țină de ea pentru că au pe cineva pe lume la care țin? Pe cineva care ține la ei. Eu nu mai am pe nimeni de felul acesta. Sau

cel puțin așa credeam când am coborât din tren pe peronul gării din Mezirici.

1945, vara

M-am întors în oraș în toiul verii. Stăteam pe o bancă de lemn lângă fereastra deschisă a trenului personal, cu ochii larg deschiși, cu bagajul în poală. Strângeam tare geanta neagră textilă și o lipeam de trup. Nu, nu mă temeam să nu mi-o fure cineva. Nu aveam nimic în ea de care să-mi pese. Doar un pulover și câteva articole de lenjerie. Hârtia care trebuia să-mi servească pe post de documente o băgasem în buzunar lângă cel mai de preț avut al meu, o bucățică de pâine. Celelalte bucățele le aveam strivite în buzunarele rochiei de pânză și în buzunarul sacoului închis la culoare, cu două numere mai mare, încheiat la toți nasturii, și uneori mă asiguram că sunt încă acolo pipăindu-le. Peisajul de dincolo de ferestre se schimba, dar eu nu-l vedeam. Percepeam un singur lucru, zgomotul regulat al roților de tren care mă duc departe. Mișcările smucite ale vagonului și duduitul șinelor îmi deturnau periculos gândurile către străfunduri la care nu voiam să mă mai gândesc niciodată, dar a căror groază se agăța de mine și mă sufoca. Simțeam cum cad înapoi în timp. Interiorul vagonului se întuneca, un miros dulce mă gâdila la nas, iar gâtlejul mi se strângea. Mă sufocam și mă prindeam de gât ca să desprind de pe el miște mâini nevăzute. Probabil că am strigat pentru că ochii tuturor din vagon s-au întors dezgustați în direcția mea, iar femeia care stătea lângă culoar s-a ridicat și a luat-o în brațe pe fetița care stătea între noi.

Privirile celorlalți călători m-au întors în prezent. Trenul era plin, dar locul de lângă mine, de pe banca de lemn, rămăsese gol. M-am apropiat de fereastră ca să fac mai mult loc lângă mine. Nu s-a așezat nimeni. Oamenii nu voiau să fie aproape de o femeie slabă, îmbrăcată într-o rochie largă și ghete bărbătești până la gleznă, care se înfofolea în sacou

chiar şi în căldura verii. Poate intuiau de unde vin, văzuseră durerea care mă înconjura şi nu voiau să se contamineze şi ei. Totuşi, războiul se terminase, iar lumea păşea către un viitor luminos.

M-am uitat în jur. Bărbatul în cămaşă albastră transpirată, care stătea în fața mea, şi-a mutat privirea şi s-a uitat pe fereastră în timp ce toți ceilalți aveau ochii țintuiți în podea. Ştiam că nu sunt o privelişte frumoasă. Mi-am tras baticul peste părul alb şi rar mai jos pe frunte, am pipăit în buzunar după pâine, am băgat o cojiță în gura fără dinți şi am dizolvat-o încet în gură. Gustul dulce-sărat al pâinii a gonit pentru o clipă gândurile urâte şi m-a lăsat să mă cufund din nou în ceața atemporală.

Trenul s-a oprit cu un scârțâit, iar oamenii s-au îmbulzit spre ieşire. Derutată, am ridicat capul.

— Mezirici, a spus bărbatul de pe scaunul din față, iar când am ieşit pe culoar, a răsuflat şi şi-a întins picioarele confortabil.

După câteva ore de stat jos eram înțepenită, iar picioarele nu mă ascultau. M-am prins de mânerul uşii şi am încercat să păşesc încet pe treapta de sub mine. Genunchiul stâng mi s-a tăiat. Am aterizat pe piciorul drept şi o durere ascuțită mi-a străbătut glezna umflată. Am bâjbâit şi cu a doua mână după mâner, iar geanta textilă mi-a căzut pe peron. Am coborât cu grijă şi m-am aplecat după geantă, dar am simțit cum îmi năvăleşte sângele în cap, privirea mi s-a întunecat şi am căzut pe brațe şi pe genunchi. Nu aveam putere să mă ridic, aşa că m-am târât în genunchi până la cea mai apropiată bancă şi m-am tras în sus. Muşchii îmi tremurau, iar capul mi se învârtea.

Pe peron erau doar câțiva oameni care aşteptau personalul de Roznov.

— O fi beată, a comentat un tânăr cu o țigară în colțul gurii, iar fata în pantofi cu toc înalt s-a uitat distrată la mine

şi a râs. Ar fi putut avea douăzeci şi şase de ani, cât mine. Ea o va lua spre stânga, m-am gândit şi am căutat în buzunar o coajă de pâine.

Am rămas şezând pe bancă, deşi capul încetase să mi se mai învârtă şi picioarele nu-mi mai tremurau. Nu mă grăbeam, voiam să-mi mai păstrez puțin licărul de speranță, că locuința noastră din piață este încă în picioare, că voi intra în apartament, voi inspira mirosul său familiar, voi traversa holul şi voi intra în bucătărie, iar în jurul mesei va şedea familia mea. Mama Elsa, bunica Greta, bunicul Bruno şi surioara mea, Rosa. îmi doream atât de mult, dar ştiam că sper zadarnic şi că în momentul în care voi intra în casa noastră, visul despre acasă va dispărea pentru totdeauna, pentru că drumul pe care ne-au trimis în noaptea de paisprezece septembrie 1942 ducea în iad.

Septembrie 1942

Atunci, trenul nu a plecat de la gară, ci stătea garat pe o linie secundară din spatele parcului.

Era deja întuneric când am coborât treptele casei noastre, încărcați cu rucsacuri, cufere şi ranițe cu pături. îmi tremurau picioarele de frică şi îmi venea să plâng, dar mă străduiam să nu las să se vadă nimic. Mama a încuiat uşa apartamentului şi a băgat cheia în buzunar, ca s-o predea apoi funcționarului desemnat de la tren, conform instrucțiunilor detaliate pe care le primiserăm odată cu somația de transport.

La pod ne-am oprit pentru că trebuia să ne odihnim o clipă. Am pus jos geamantanul greu, mi-am sprijinit rucsacul de parapetul de piatră şi m-am uitat înapoi spre piață.

Nu vedeam aproape nimic. Noaptea era întunecată, iar luminile erau stinse, pentru ca oraşul să nu devină ținta bombardamentelor. Sub picioarele noastre, râul curgea nepăsător în albia pietroasă adâncă, iar contururile

nemişcate ale caselor păreau ostile, de parcă oraşul de-abia aştepta să scape de noi şi să nu mai fie nevoit să se uite zi de zi la umilinţele noastre. îşi ferea ochii de la noi la fel ca locuitorii lui.

Oamenilor nu le plăcea să fie martorii umilirii continue a cunoscuţilor cu care locuiseră pe aceeaşi stradă ani întregi, cu care lucraseră în aceeaşi fabrică şi în magazinele cărora îşi făcuseră până nu demult cumpărăturile. Acum nu mai era permis nici să saluţi evreii, darămite să te opreşti să schimbi câteva cuvinte cu ei.

Poate se bucurau că plecăm. Era o uşurare pentru ei. Nu mai erau nevoiţi să ne evite, să-şi plece privirile spre trotuar şi să pretindă că nu ne văd. Dar, mai ales, scăpau de reamintirea faptului că aşa ceva li se poate întâmpla şi lor. De teama că într-o bună zi va veni şi rândul lor.

Acolo, undeva, într-una dintre acele case întunecate ale căror contururi mai degrabă le intuiam decât le vedeam, era Rosa. Nu ştiam dacă ar trebui să mă bucur că nu vine cu noi. Atunci mai degrabă o învinuiam pe mama pentru asta. Nu mi se părea corect să îmi las sora singură printre străini, dar acum ştiu că mama a procedat bine. Nici până în ziua de astăzi nu ştiu dacă a fost prevăzătoare sau dacă a ştiut unele lucruri pe care a preferat să nu le împărtăşească cu noi.

Bunica Greta şi bunicul Bruno încă oftau adânc şi îşi întindeau spatele obosit, dar trebuia să mergem mai departe. Ora stabilită la care trebuia să ne prezentăm la tren se apropia. Am ridicat din nou bagajele şi le-am târât pe drumul pavat cu piatră cubică.

Pe Aleea Krâsensky am întâlnit o familie cu doi copii mici. Paşii lor străbăteau oraşul nocturn la fel ca ai noştri, răsunând printre zidurile caselor oarbe şi trunchiurile copacilor masivi. Copilul mai mic dormea în cărucior, iar al doilea se ţinea de fusta mamei şi plângea. Ne-am salutat

dând din cap şi am mers mai departe împreună. Nu cunoşteam pe nimeni din tânăra familie, dar ştiam că oamenii care merg pe străzi la ora aceasta sunt evrei şi se îndreaptă spre transport, pentru că ceilalți cetățeni din Mezirici primiseră interdicție de a ieşi din casă în seara aceasta.

După o jumătate de oră, am ajuns, împleticindu-ne, la stația de triaj. Oamenii cu cufere şi rucsacuri în spate se aliniau la coadă în fața unui bărbat care se ocupa de hârtii, îi predau cheile de la case, îi arătau actele şi primeau cartele cu numere pe care trebuiau să şi le atârne la gât în locul bijuteriilor. Ne-am oprit la capătul rândului care avansa rapid.

— Helerovâ Rosa? a întrebat funcționarul fără să-şi desprindă ochii de la listă.

— Rosa a plecat acum trei ani în Anglia, la unchiul ei, a răspuns mama arătându-se surprinsă şi aşteptând următoarea întrebare.

Aceasta însă nu a venit. Funcționarul a tăiat numele Rosei fără să spună nimic, a notat ceva în dreptul lui, ne-a înmânat cartelele ataşate de o sfoară de în şi ne-a făcut semn cu capul spre uşa deschisă a trenului garat.

— Urcați.

Am răsuflat uşurați. Ne aşteptam la un interogatoriu neplăcut şi ne pregătiserăm cu grijă pentru el. Acasă inventaserăm detalii despre plecarea Rosei, învățaserăm pe de rost datele şi motivele născocite. După câte se părea, cu un pic de noroc, nu va simți nimeni lipsa Rosei.

Ne-am adunat bagajele şi am intrat în mulțimea de oameni care încercau să urce. Trenul stătea în afara gării, iar prima treaptă din lemn era atât de înaltă, încât era aproape imposibil să urci fără ajutor. Cineva de sus mi-a întins mâna, mama m-a împins de şolduri, iar când am ajuns sus mi-a dat lucrurile noastre. Apoi, ne-am unit

forțele să-i urcăm în vagon pe bunica şi pe bunicul. în cele din urmă, am reuşit să le găsim un loc să stea jos. Eu şi mama ne-am aşezat pe sacul cu lucruri de dormit. De-abia atunci m-am uitat la cartela mea. Aveam numărul şaptezeci şi nouă.

Trenul nu s-a îndreptat direct spre Terezin, aşa cum credeam, ci ne-a dus la un loc de adunare, în Ostrava. în cele câteva zile în care am aşteptat sosirea celorlalte transporturi cu evrei din toată zona, am fost cazați în clădirea vechii şcoli. Acolo s-a îmbolnăvit bunica Greta. Ochii îi luceau de la temperatură şi, chiar dacă se învelea în pătură, continua să-i fie frig.

— O să-i treacă în câteva zile, a spus doctorul pe care îl găsise mama printre cei deportați şi a ridicat din umeri. E doar o răceală.

Nici nu putea face mai mult. Dacă avea vreun medicament, cu siguranță nu voia să-l irosească pe răceala obişnuită a unei străine în vârstă.

Dar cum poți să-ți revii din răceală stând pe dale reci, într-o încăpere în care uşile şi ferestrele sunt în permanență deschise? Cum să faci asta într-un azil plin de oameni care vorbesc, se ceartă, trec unul peste altul şi se străduiesc să îmblânzească copiii plictisiți de aşteptarea lungă şi derutați de comportamentul ciudat al adulților?

— Vom ajunge în curând la Terezin, Mutti, o încuraja mama pe bunica, de parcă spera că acolo avea să fie mai multă linişte, iar eu mă întrebam cum va face față bunica bolnavă pe drumul lung până la tren. Cum o să cărăm toate bagajele dacă va trebui să o ajutăm pe bunica?

Am aşteptat patru zile la locul de întâlnire, iar bunica Greta a început să sufere de o tuse sufocantă. în seara dinaintea plecării am împărțit lucrurile din rucsacul ei în celelalte bagaje, iar când am mărşăluit noaptea pe străzile goale din Ostrava, până la transportul spre Terezin, am

sprijinit-o din ambele părți. Bunicul Bruno şi-a legat sacul cu pături de breteaua rucsacului şi l-a mutat pe burtă, aşa că avea ambele mâini libere şi a putut să ia şi geamantanul bunicii. S-a plimbat pe coridor de probă, ridicând intenționat genunchii şi lovind cu ei în sac pentru a-l face să sară amuzant, iar noi ne-am prefăcut că e foarte distractiv. în realitate, breteaua îi tăia umărul, iar sacul îi îngreuna mersul. Dar nu ne puteam baza pe ajutorul nimănui altcuiva. Bunica nu era singura bolnavă şi fiecare avea propria familie, propriile probleme şi propriile gânduri.

Drumul de la Ostrava la Terezin mi s-a părut nesfârşit. Chiar dacă nimeni nu cobora din tren şi nici nu urca, din când în când opream în stația de triaj. Trenurile care transportau arme şi soldați pe frontul de est aveau prioritate, aşa că am ajuns abia către seară la destinația finală. Obosiți, am coborât şi, în strigătele soldaților în uniforme SS, am aruncat cele mai grele bagaje într-o maşină, ne-am aliniat şi am pornit pe jos într-o lungă procesiune pe drumul de trei kilometri de la Bohusovice la Terezin.

Niciunul dintre noi nu credea că viața în Terezin, oraş pe care, conform propagandei naziste, Hitler îl dedicase evreilor pentru a sta acolo pe perioada războiului, va fi mai bună decât acasă. Poate speram un pic că vom fi printre ai noştri, iar steaua galbenă de pe piepturile noastre nu va mai străluci atât de umilitor.

Însă nu eram pregătiți pentru ceea ce ne aştepta la Terezin.

Chiar în curtea ghetoului, soldații SS care urlau întruna ne-au luat ultimele obiecte de valoare pe care le aveam la noi, au separat bărbații de femei şi au condus grupurile de nou-veniți înspăimântați la locurile care ar fi trebuit să devină casele lor temporare.

În perioada în care am ajuns noi, ghetoul de la Terezin era supraaglomerat. Atât căminele de femei, cât şi cele de bărbați erau pline, oamenii se înghesuiau pe coridoare, în subsoluri şi în poduri. Pe bunica Greta, pe mama şi pe mine ne-au dus, împreună cu alte femei din transportul nostru, în podul unei case înalte din cărămidă. Am sprijinit-o din ambele părți pe bunica, epuizată de febră, de tuşea care nu se dădea bătută şi de drumul lung. Am mers încet şi din când în când a trebuit să ne odihnim, aşa că atunci când am ajuns în sfârşit în pod, saltelele fuseseră deja luate, iar pe jos nu mai era niciun loc liber. Am vrut să ne stabilim la mezanin, dar un bărbat în uniformă şi cu o bască pe cap ne-a împins pe uşa din pod, i-a smuls salteaua celei mai apropiate doamne şi ne-a dat-o nouă. Apoi, cu un strigăt şi cu ajutorul bastonului le-a obligat pe rezidentele mai vechi să strângă saltelele una lângă alta şi a înghesuit în pod încă câteva zeci de nou-venite.

Am ajuns chiar sub luminator. Am ajutat-o pe bunica să se întindă pe saltea şi ne-am aşezat lângă ea. Femeia de pe salteaua alăturată s-a mutat ca să avem mai mult loc. Avea un profil frumos şi degete lungi şi fine.

— Nu vă temeți, mâine va fi din nou liber aici. A ridicat mâna şi ne-a arătat o brățară subțire din hârtie.

Nu ştiam ce înseamnă.

— Vă mută în altă parte? a întrebat mama.

Femeia a ridicat din umeri. Ar fi putut fi de aceeaşi vârstă cu mama, dar nu avea niciun fir de păr alb.

, – Voi pleca în est cu transportul de mâine. A făcut un gest cu mâna de parcă ar fi fost pe scenă. Vor pleca aproape toți.

— în est? Unde în est?

— Asta nu ştiu, dar important este că voi fi cu familia mea. Inițial, au primit citație doar soțul şi fiul meu, dar am

cerut să mă includă şi pe mine în transport. Nu-i pot lăsa să plece singuri.

Mama s-a uitat împrejur la podul supraaglomerat.

— Credeți că acolo va fi mai bine decât aici?

Vecina noastră a tăcut o clipă şi apoi a răspuns cu aroganță.

— Ghetoul tot ghetou e. Ce, se poate şi mai rău de atât?

Chiar din acea după-amiază, bunica Greta şi bunicul Bruno au primit acelaşi fel de brățară din hârtie. Iar mama nu a putut să se despartă de Mutti Greta, aşa că a cerut să fie inclusă în acelaşi transport spre est ca şi părinții ei. Ghetoul tot ghetou e, mi-a repetat ea cuvintele pe care le spusese femeia frumoasă.

Şi atunci, mie de ce mi-a interzis să cer să fiu inclusă în transport? De ce îmi repeta neîncetat să încerc să rezist cât mai mult la Terezin?

Femeia frumoasă cu degete subțiri era profesoară de muzică. Ca să se poată ocupa de fiul ei, renunțase la concerte şi preda pianul elevilor acasă. A doua zi, când mi-am însoțit familia la transport, am văzut-o aliniindu-se la punctul de întâlnire, lângă soțul şi fiul ei, care nu putea avea mai mult de cincisprezece ani. Era speriată, la fel ca mama, bunica şi bunicul meu şi ca sutele de oameni adunați în spațiul provizoriu.

Acolo i-am îmbrățişat pentru ultima oară pe cei dragi şi i-am privit pornind încet spre Bohusovice, sub povara bagajelor ceva mai uşoare după sosirea la Terezin, unde fuseseră confiscate unele lucruri, pentru a se urca din nou în tren şi a merge mai departe spre est. în ghetou se zvonea că de acolo pleacă doar vagoane de lemn, pentru vite, care îşi transportau cândva pasagerii-bovine la tăiere. Şi că ar fi pline ochi. Nu voiam să cred aşa ceva, dar imaginea mi-a pătruns în creier şi nu am reuşit să scap de ea.

Am privit cum bunica Greta se sprijină cu greu de bunicul Bruno şi de mama, am văzut cum mama s-a mai întors o dată din pragul porții, dar nu ştiu dacă a reuşit să mă zărească. Am stat acolo până ce s-a închis poarta.

— Când se va termina totul, ne vom reîntâlni acasă.

Aceasta a fost ultima frază pe care mi-a spus-o mama.

Mama spunea întotdeauna adevărul, chiar şi atunci când adevărul era neplăcut. Dar atunci, la Terezin, a mințit. Şi amândouă ştiam asta.

Din clipa aceea am fost singură.

CAPITOLUL DOUĂZECI ŞI DOI

Mezirici, vara anului 1945

Mi-am întins picioarele slăbite, m-am ridicat cu atenție şi am ieşit încet din gară.

Parcă păşeam în tabloul atârnat în sufrageria noastră, deasupra canapelei. M-am uitat în jur şi recunoşteam totul. Străzile şi casele, copacii şi chiar şi cerul de deasupra lor. Am tras în piept parfumul familiar, soarele mi se odihnea pe chip şi un vânticel de vară ridica marginea basmalei mele. Eram înconjurată de sunetele care veneau din toate părțile. Motoare de maşină, tocuri pe asfalt, o conversație stinsă, cântec de păsări, foşnetul frunzelor din copaci. Totul îmi era familiar şi totodată complet străin. Pentru că eu nu mai făceam parte din imagine.

Nu oraşul se schimbase, ci eu, eu eram diferită.

M-am târât pe străzi în direcția pieței cu ochii lipiți de trotuar. Doar din când în când mă opream să mă odihnesc şi să privesc oraşul acesta ciudat în care m-am născut acum douăzeci şi şase de ani. Oamenii mă ocoleau, unii fără să mă observe, alții iritați. Cu siguranță îşi spuneau, ce femeie ciudată o mai fi şi asta de stă aşa în mijlocul trotuarului şi

încurcă pe toată lumea. Cândva, m-ar fi făcut să mă simt inconfortabil. Acum, îmi era indiferent.

Mi-am tras basmaua mai jos pe frunte şi m-am chinuit să fac încă un pas. Pur şi simplu, să pun un picior în fața celuilalt. Apoi, să mai fac un pas şi să nu mă gândesc la ce va fi mai departe. Doar în felul acesta rezistasem timp de trei ani.

Am ajuns la magazinul de delicatese la care mă duceam înainte de război pentru un choux â la creme şi ca să schimb câteva cuvinte cu Iva, pe atunci încă Zitkovâ. îmi fusese tare dragă. Avea o scânteie în ea şi credea că are dreptul să ia tot ce are de oferit viața. Ceea ce şi făcuse.

Dar acum nu aveam chef să mă gândesc la ceea ce se întâmplase... Când? într-o viață trecută? Cui?

Aveam nevoie să mă odihnesc. în fața magazinului de delicatese erau două măsuțe cu fețe de masă în pătrățele roşii şi albe, cu scaune din lemn. La una dintre ele stătea, la fel ca odinioară, o doamnă cu un băiețel. Dădea mulțumit din picioare şi lingea o înghețată. M-am aşezat la a doua masă, mi-am întins picioarele dureroase şi am pus geanta pe scaunul alăturat.

— Doriți să comandați?

A durat o clipă până am priceput că femeia cu şorț vorbeşte cu mine. M-am uitat lung la ea. Maskovâ sau Paskovâ... ceva de genul acesta. Proprietara magazinului de delicatese. O cunoştea pe mama şi îi transmitea mereu salutări. S-o saluți pe mama ta, Hanicka...

Expresia politicoasă de pe chipul proprietarei nu se schimbase, doar tonul vocii. S-a mutat astfel încât să nu fim văzute nici de la masa alăturată, nici din magazinul de delicatese şi a spus printre dinți:

— Dacă nu doriți să comandați, vă rog să plecați.

Eram obosită şi mă obişnuisem de mult ca ceilalți să mă gonească. M-am uitat la tăblia mesei. Maskovâ sau Paskovâ a apucat geanta şi mi-a pus-o în poală.

— Vă rog să plecați. Nu puteți sta aici. îmi alungați clienții.

— Apă, am spus.

— Apă? Nu servim. Doar limonada. Doriți o limonada?

Am dat din cap că da, iar Maskovâ-Paskovâ s-a întors iritată pe călcâie şi a intrat în magazinul de delicatese. Băiețelul de la măsuța alăturată îşi pătase cămaşa, iar bunica îl curăța cu batista. Apoi a udat batista cu salivă şi i-a şters băiatului gura. M-am ridicat şi am păşit din nou spre piață.

Am cotit la dreapta, pe lângă cârciuma de la parter care duhnea a fum, bere şi urină, deja plină de clienți acum, după-amiaza, la farmacie am traversat drumul şi m-am îndreptat către râu. Statuia din piatră a Sfântului Valentin, stând în picioare pe soclul de la baza podului, privea peste umăr de două secole. Probabil se uitase mult timp după mine, iar acum se întreba dacă sunt într-adevăr eu, se mira că merg atât de încet, ezitant şi complet singură.

Priveliştea de peste râu nu se schimbase. Copacii, în spatele lor biserica, casa cea înaltă a Karâskovilor, plictisitoare şi rece la fel ca proprietarul ei, zidurile coşcovite ale castelului. Singura amintire a războiului recent era podul. Pe partea dreaptă lipsea o bucată din carosabil şi balustrada. De parcă o balenă imensă ar fi muşcat din pod, i-ar fi sfâşiat o bucată de carne din corp şi s-ar fi întors în mare. Oamenii îi pansaseră temporar rănile cu scânduri din lemn şi pregătiseră un cofraj pentru sudarea fracturilor.

De la pod la piață sunt doar câteva zeci de metri. încet, mi-am târşâit picioarele la deal. înainte, nu mi se păruse niciodată atât de abrupt. Şi deodată, am văzut-o. Casa noastră. Era acolo, de parcă nu s-ar fi schimbat nimic. M-

am apropiat şi am ridicat capul către primul etaj. Am recunoscut şi perdelele, doar eu însămi croşetasem modelul pe care îl învățasem de la bunica Greta. O fereastră era întredeschisă. Ce înseamnă asta? Pentru o clipă, am crezut în miracole.

Am apăsat clanța uşii de la intrare, dar era încuiat. Am trecut pe lângă vitrinele curate, decorate de vară, şi am intrat în papetărie. Era gol, doar clopoțelul de deasupra uşii a început să sune chemând vânzătorul.

Ştiam că din spatele tejghelei nu va apărea mama şi totuşi mi s-a pus un nod în gât şi au început să-mi tremure picioarele când l-am văzut pe domnul Urbânek. Mi-am pus coatele pe tejghea, mi-am sprijinit fruntea de tăblia din lemn şi am început să plâng. Plângeam atât de tare, sughițam şi gemeam, mi se tăia respirația şi mă înecam. Domnul Urbânek a spus ceva, dar nu l-am auzit. Deodată, lângă mine a apărut un scaun, domnul Urbânek mi-a dezlipit brațele de pe tejghea şi m-a forțat să mă aşez. Tremuram din tot corpul, dar suspinam doar în surdină şi îmi ştergeam fața udă cu mânecile sacoului.

— Vă simțiți bine, doamnă? Să chem pe cineva?

Am oftat şi am ridicat capul. Expresia îngrijorată de pe chipul domnului Urbânek s-a transformat într-una cercetătoare, apoi surprinsă şi, în cele din urmă, de compasiune.

— Domnişoară Hanicka... m-a privit cu lacrimi în ochi.

Puteam să mă iluzionez că plânge de bucurie că mă vede, dar ştiam că sunt lacrimi de durere şi de spaimă. Durere pentru că mă întorsesem singură. Şi spaimă pentru felul în care arătam.

Mă îngrăşasem deja douăsprezece kilograme, dar încă îmi lipseau cincisprezece până la greutatea pe care o avusesem înainte de război. La momentul întoarcerii mele, nu ştiam că nu aveam să le mai pun pe mine niciodată. Nu

e vina mea. Chiar dacă aş avea poftă de mâncare, ceea ce nu am, stomacul meu nu suportă multă mâncare. Când simt slăbiciunea, bag în gură o bucățică de pâine, o rostogolesc pe limbă şi o înghit încet. Mă ajută şi mă şi linişteşte. Am întotdeauna pâine la mine – în buzunare, în sertare, ba chiar şi sub pernă.

În vara aceea de după război, nu mi-a mai căzut părul, dar mi-a crescut la loc complet alb şi, pe alocuri, rămăseseră zone fără păr. Doctorul a spus că se va îndesi cu timpul, dar că va continua să fie alb. De parcă mai conta!

Mai degrabă aş fi avut nevoie să reuşesc să-mi mişc degetele de la mâini. Articulațiile degetelor erau mult mai umflate decât articulațiile picioarelor sau brațelor. Dar domnul Urbânek nu avea cum să vadă asta, de aceea cred că cel mai tare îl speriase gura fără dinți, fața trasă şi ochii. Ochii mei văzuseră atât de multe încât se ascunseseră adânc, adânc în orbite şi se acoperiseră cu pleoape grele.

— Domnişoară Hanicka...

Da, a fost un timp când eram domnişoara Hanicka. Dar apoi am devenit o stea galbenă, apoi numărul de transport şaptezeci şi nouă, apoi o rezidentă temporară în Terezin şi în cele din urmă un număr din şase cifre de la Auschwitz.

Terezin, septembrie 1942

La Terezin am rămas singură printre mii de oameni străini. Mulți dintre nou-veniți continuau curând drumul spre est în vagoanele înghesuite din lemn, pentru dobitoace, care în vremea aceea plecau zilnic din ghetoul supraaglomerat, şi majoritatea evreilor din Mezirici au plecat cu ele. Cel puțin, aşa cred, pentru că în toată perioada petrecută în ghetoul din Terezin nu am întâlnit pe nimeni din oraşul nostru.

M-am întors în pod şi mi-am ocupat salteaua la timp, până să ajungă femeile din transportul de după-amiază şi să înceapă următoarea luptă pe fiecare loc liber. Stăteam într-o

încăpere plină de oameni, încercând să-mi scot din minte imaginea vagoanelor pentru dobitoace în care familia mea tocmai plecase spre necunoscut, şi totodată îmi reproşam că nu sunt cu ei nici măcar în gânduri.

Pe salteaua alăturată s-a aşezat o tânără cu o fetiță de aproape şase ani, purtând ochelari cu o lentilă acoperită de un plasture. Mi-am mutat salteaua foarte aproape de a lor pentru a face un pat dublu mai confortabil şi le-am oferit o parte din locul meu. Femeia mi-a zâmbit recunoscător, a culcat fetița între noi, iar când micuța a adormit, i-a scos cu grijă ochelarii şi i-a pus într-un toc.

— Trebuie să avem grijă cu ei, sunt singurii pe care îi avem.

Încep să-i fie mici şi nu ştiu dacă voi reuşi să fac rost de alții.

Şi-a mângâiat fiica adormită pe păr.

— Doctorul a spus că trebuie să-i poarte măcar un an, altfel va avea strabism toată viața.

— E foarte drăguță fetița dumneavoastră, am spus pentru că nu îmi venea nimic altceva în minte şi voiam să mă port prietenos.

La urma urmei, era adevărat şi, în plus, începusem să-mi dau seama că pentru a trăi în ghetou voi avea nevoie de prieteni. Până să apuc să întreb măcar cum se numeşte fetița cu ochelari, tânăra femeie se întinsese lângă fiica ei, îi cuprinsese talia cu un braț şi, obosită după drumul lung, adormise.

În seara aceea, aproape toți locuitorii podului au primit citație pentru următorul transport. Inclusiv vecina mea şi fiica ei.

— Ce înseamnă asta? m-a întrebat speriată cu bucățica de hârtie în mână.

— Terezinul e supraaglomerat, aşa că majoritatea nou-veniților pleacă mai departe, în est, să pregătească o nouă

aşezare. Se pare că, treptat, ne vom muta cu toții acolo, am răspuns cu aceeaşi frază pe care o auzisem şi eu cu o zi înainte.

Femeia s-a liniştit, ba chiar mi s-a părut că răspunsul meu o bucurase.

— Aici ar fi destul de greu de trăit, a zis aruncând o privire către acoperişul găurit. Şi poate că acolo o să găsesc şi ochelari pentru Pavlinka.

Mă îndoiam de asta. Continua să mă roadă întrebarea de ce pentru o muncă atât de grea, cum este, fără îndoială, construirea unor oraşe noi, sunt trimişi oameni în vârstă şi familii cu copii mici. Şi de ce tinerii primesc repartiție de muncă în Terezin. Aşa cum primisem şi eu. Astfel că a doua zi am început să lucrez la cusătorie. M-au mutat din pod în căminul de femei din clădirea fostei cazărmi. Atunci, odată cu mine, s-a mutat şi noua mea însoțitoare – teama permanentă. Teama de transporturi, de pedepse, de foame, de boală şi de izolare. în încăperea îngustă şi lungă, în paturile de lemn cu trei etaje, ne înghesuiam treizeci de oameni, dar chiar şi aşa, să locuieşti între patru pereți era mai bine decât să dormi în pod. Mi-am dat seama ce norocoasă fusesem că nu rămăsesem în mansardă, unde nu te puteai mişca, trăgea curentul din toate părțile şi picura prin găurile din acoperiş. Şi în cazărmi era frig, dar cu siguranță nu la fel de frig ca în poduri, în şoproa-nele din lemn, în pivnițe sau în carcerele umede din bastioane unde dormeau cei mai puțin norocoşi.

Cea mai mare parte a zilei o petreceam în cusătorie, înfofolită în toată îmbrăcămintea groasă pe care o aveam cu mine. Reparam uniforme germane, iar când țineam materialul aspru şi înțepător cu degetele reci, mă bucuram că stau sub un acoperiş şi că nu trebuie să lucrez afară, la săpat şanțuri, la spart mică sau în cortul acela mare de circ din piață unde se împachetau piese de motoare şi se

pregăteau pentru drumul spre Germania. îmi aminteam de mama, îi mulțumeam în minte că fusese prevăzătoare şi ne pregătise tuturor bagajele şi speram că acolo, în est, o duce mai bine împreună cu bunica şi cu bunicul şi că nu suferă nici de frig, nici de foame.

Îmi era foame aproape în permanență. La micul dejun primeam ceva ce se numea cafea, la prânz, supă sau sos cu nişte cartofi cu coajă, la cină pâine şi uneori şi margarina.

Mai mult decât de foame, sufeream de tristețe şi de singurătate.

Când am păşit pentru prima oară pe uşa dormitorului şi am găsit patul care îmi fusese alocat, nu m-a băgat nimeni în seamă, încăperea era pe jumătate goală, pentru că multe femei aveau rude în alte părți ale ghetoului şi profitau de serile libere pentru a se întâlni cu familia. Unele femei stăteau sprijinite pe paturi şi vorbeau, altele stăteau întinse şi se odihneau. în afară de paturi şi de geamantane, în încăpere nu mai era nicio mobilă. Nicio masă, niciun dulap, niciun scaun... nimic.

După o clipă de ezitare, mi-am băgat geamantanul sub patul de jos. Voiam să mă aşez, dar nu ştiam cum. Patul meu era în mijloc, aşa că o deranjam pe femeia de sub mine cu picioarele, iar cu capul loveam în scândura de sus. După ce m-am foit o vreme, în cele din urmă, m-am aşezat.

Patul de sus s-a mişcat şi a apărut un cap de deasupra cadrului din lemn.

— Când ai sosit?

Fata putea fi de-o vârstă cu mine, aşa că nu m-a surprins că mă tutuia.

— Alaltăieri, am răspuns.

— Eu sunt Jarka, a spus fata şi mi-a întins mâna. E incomod aşa, pot veni la tine? O să fie mai uşor să stăm de vorbă.

Am dat din cap că da, iar Jarka a coborât din patul de sus şi a sărit balansându-se în patul meu. M-am mutat la perete. Apropierea unui om complet străin nu îmi plăcea, dar nu mă mai simțeam atât de părăsită.

— Ai pe cineva aici?

Am clătinat din cap şi am vrut să spun că familia mea plecase în est, dar Jarka nu a aşteptat să continui.

— Eu sunt aici cu prietenul meu. Lucrează la administrație, într-un birou, la partea tehnică, aşa că dacă o să ai nevoie de ceva...

Nu am spus nimic pentru că la vremea aceea habar nu aveam ce important e să ai relații de orice fel în Terezin. Datorită relațiilor, puteai primi o cazare mai bună, un loc de muncă mai uşor sau mai multă mâncare. Protecția reuşea uneori să te ferească şi de transport.

— Ar trebui să-ți faci o relație aici, a spus Jarka.

Eram total derutată. Nu poți să-ți faci rost de relații. Am avut o relație cu Jaroslav şi asta a însemnat că atunci când ne-am întâlnit, ne-am plăcut unul pe celălalt şi am mers la întâlniri pentru ca într-o bună zi să ne putem căsători şi să ne petrecem întreaga viață împreună. Cel puțin aşa crezusem eu.

Mă pregăteam să o întreb pe Jarka ce vrea să spună cu asta, dar ea deja a continuat:

— Cel mai bine e să găseşti pe cineva din administrație sau de la bucătărie. Apoi a zâmbit. Mă bucur că am o prietenă aici. Cu Majerovâ, care a fost aici înaintea ta, n-aveam ce discuta.

A tăcut.

— Deşi nu mi-am dorit să plece cu transportul, asta chiar nu doresc nimănui.

Mi s-a ridicat părul pe spinare.

— De ce se tem toți de transport?

De data aceasta, Jarka a tăcut o clipă.

— Pentru că niciunul dintre cei care au plecat nu a mai dat vreun semn. E ciudat, nu crezi?

Da, tare ciudat. Am rămas amândouă gândindu-ne ce ar putea însemna asta.

— Dacă vrei, îţi povestesc ce ştiu despre vecinele noastre, a spus Jarka şi pentru prima oară mi-a trecut prin minte că vorbeşte atât de mult ca să-şi reducă gândurile la tăcere.

Până când s-a întors înapoi în patul ei, o jumătate de oră mai târziu, mi-a oferit o grămadă de comentarii şi păreri despre colegele noastre de cameră. Şi înainte de a avea timp să-mi dau seama dacă Jarka e o prietenă potrivită pentru mine, mi-a căzut ceva pe pătură.

— Un mic cadou pentru tine, s-a auzit din patul de sus.

Am bâjbâit cu mâna şi am simţit un cartof. Un cartof mare. Da, Jarka era o prietenă. Cartoful era dovada.

CAPITOLUL DOUĂZECI ŞI TREI

Mezirici, vara anului 1945

— Domnişoară Hanicka...

Domnul Urbanek era stânjenit. Spunea întruna ceva, cu glasul sărind de la înălţimi vesele la adâncimi pline de compasiune, dar îmi era greu să mă concentrez. Eram epuizată şi asaltată de amintiri din toate părţile. Mă temeam să întreb ce s-a întâmplat cu Rosa pentru că eram convinsă că ştiu. O lăsasem complet singură în oraş. Ce şansă avea o tânără evreică să supravieţuiască aceşti trei ani?

Drumul mă obosise, întâlnirea cu oraşul mă tulburase, iar lumea începea să se dizolve în ceaţă. Am închis ochii, iar prin întunericul alb ajunse la mine clinchetul îndepărtat al clopoţelului de deasupra uşii. Când am deschis din nou ochii, eram singură în papetărie, dar eram prea obosită ca să mă îngrijorez din cauza asta. Am băgat o bucăţică de

pâine în gură, mi-am sprijinit din nou capul de tejghea şi m-am cufundat într-un somn anestezic.

Cineva mi-a pus mâna pe umăr. Am tresărit, am deschis ochii şi am întors capul. Mi-a luat ceva timp până să îmi dau seama unde sunt. Lângă domnul Urbânek stătea Karel Karasek, ceva mai slab decât mi-l aminteam. Se străduia să nu se holbeze la mine, dar curiozitatea era mai puternică decât bunele maniere. Se uita la ce mai rămăsese din mine. Mă obişnuisem deja de mult timp cu asta. Cu dosul palmei mi-am şters saliva pe care o simțeam în colțul gurii, am privit spre perete şi am aşteptat să văd ce se va întâmpla mai departe.

Cei doi şi-au spus ceva, apoi s-au întors către mine, dar sunetele pătrundeau cu greu prin ceața deasă până la urechile mele. Au venit mai aproape, chiar insuportabil de aproape, fiecare dintre ei s-a aşezat de câte o parte şi au întins brațele către mine. Probabil că voiau să mă ajute să mă ridic, dar eu m-am smucit. Nu suport atingerea mâinilor străine.

Surprinşi, s-au retras.

Domnul Urbânek a spus din nou ceva. I-am urmărit buzele în mişcare şi m-am străduit din răsputeri să găsesc drumul de ieşire din ceață.

— Vă conducem... acasă... Rosa... Karâskovi.

— Rosa? am repetat.

— Da. Vă conducem acolo.

Încă nu ştiam de ce trebuie să părăsesc din nou casa în care sunt în sfârşit acasă, dar am ieşit cu cei doi bărbați pe trotuar. M-au condus prin piața inundată de soare, au mers de-o parte şi de cealaltă a mea, ca paza militară, iar eu doar mă întrebam în minte de ce trebuie să merg tocmai la Karâskovi. Oare înțelesesem bine că acolo e Rosa? Atunci de ce nu a venit la mine? Şi de ce nu e la noi acasă?

Gândirea mă obosea mai mult decât mersul. Trebuia să mă concentrez la fiecare pas, iar ceața din capul meu se întețea din nou.

— Rosa, am repetat eu. Rosa.

Apoi ne aflam deja în fața uşii casei în care intrasem de atâtea ori fără nicio plăcere ca să am grijă de prietena mamei, doamna Karâskovâ, am intrat în răcoarea şi semiîntunericul antreului şi am auzit nişte picioare care aleargă pe scări în jos. Ceva m-a prins de umeri, şi-a lipit fața udă de mine şi mi-a suspinat pe umăr. A trebuit să mă sprijin de perete. M-a învăluit aroma cunoscută de vanilie, iar inima a început din nou să-mi bată pentru că în clipa aceea am conştientizat că nu sunt singură pe lume.

— Hanicka, Hanicka... te-ai întors. înseamnă că în curând se vor întoarce şi mama şi...

Pe scară s-a aprins lumina, Rosa s-a uitat pentru prima dată ca lumea la mine şi a început să plângă, pentru că în clipa aceea a priceput că am rămas doar noi două.

Vinovată, am făcut un pas în spate. Eu fusesem cea care îi provocase această mare durere. Nu vorbea nimeni, doar Rosa suspina încetişor şi îmi strângea mâna. M-am retras cu grijă.

Terezin, toamna anului 1942 – toamna anului 1943

Viața în Terezin avea regulile ei bine stabilite. în curând am înțeles că oraşul pe care Hitler îl „dăruise” evreilor are într-adevăr o administrație evreiască, însă primul şi ultimul cuvânt îl are comandamentul nazist.

Administrația, condusă de un consiliu de bătrâni, era responsabilă de mersul ghetoului, de la repartiția muncii la împărțirea mâncării, îngrijirea medicală, căminele pentru tineri şi înmormântarea decedaților. Pregătea şi listele nominale pentru transporturile către est, acesta fiind, după cum spunea Jarka, motivul pentru care era foarte important

să ai o relație cu cineva din administrație, dacă se poate cu cineva influent, care să te protejeze de transport.

„A fi în relație” cu cineva însemna, în dicționarul Jarkăi, să te culci cu respectivul, „a fi influent” însemna a avea posibilitatea de a face rost de mâncare sau de lucruri cu care puteai face afaceri, iar „a face afaceri” însemna să mituiești și să faci bișniță.

Cu toate că în Terezin eram cu toții în aceeași barcă, nici acolo nu eram egali unii cu alții. Ne despărțeau limba, credința, educația și vârsta. Membrii administrației aflați în poziii superioare primeau rații mai mari de mâncare și locuiau cu familiile în încăperi separate. Dreptul la rații mai mari aveau și cei care făceau munci grele și copiii. Iar oamenii în vârstă care nu puteau lucra primeau mai puțină mâncare. Depindeau de cerșetorie și, dacă nu aveau pe nimeni care să aibă grijă de ei și dacă nu plecau cu transportul spre est, mureau de foame. Era important să obții un loc de muncă bun nu doar pentru mâncare, ci și pentru indispensabilitate. Cei care îndeplineau o muncă importantă erau cât de cât protejați de pericolul transportului.

Mi-au trebuit doar câteva luni ca să mă conving că în ghetou nimeni nu putea fi sigur ce îi va aduce a doua zi, nici măcar membrii poliției evreiești Ghettowache – echipați cu chipiu cu cozoroc negru și bandă albă ca însemn al funcției, care aveau grijă de păstrarea ordinii în ghetou, iar noaptea distribuiau citații de transport – nici consiliul bătrânilor, și nici măcar conducătorul acestuia, Judenältester – Jakob Edelstein și familia sa.

Munca la cusătorie nu mă prea proteja de transport. Nu e nevoie de cine știe ce îndemânare ca să repari uniforme, doar orice femeie știe să țină în mână un ac. în Terezin veneau tot timpul oameni noi, așa că în dormitoarele căminelor de bărbați, dar și de femei, se aprindea adesea

lumina noaptea, apărea în uşă un bărbat din Ghettowache şi împărţea somaţii de continuare a drumului către est.

La început mi-am dorit prosteşte să primesc şi eu un astfel de bilet şi să pot pleca la familia mea, dar Jarka mi-a spus că, deşi toate trenurile merg spre est, nu duc toate în acelaşi loc.

— Oricum nu i-ai găsi pe ai tăi, mi-a spus când îmi tăia părul lung ca să fie mai uşor de îndepărtat păduchii din el. E mai bine să rămâi aici, într-un loc pe care îl ştii, decât să te arunci în necunoscut.

A tăcut o clipă, apoi a adăugat:

— De ce s-ar strădui cei din administraţie să-şi protejeze familiile de transport dacă acolo ar fi mai bine?

Prietenia cu Jarka era importantă pentru mine. Femeile din dormitorul nostru erau prietenoase, dar se străduiau să-şi petreacă cea mai mare parte a timpului liber cu familiile lor. îşi vizitau copiii din casele de tineret, le spălau rufele bărbaţilor lor şi căutau mâncare în plus. Se uitau cu o oarecare superioritate la Jarka şi o vorbeau pe la spate că are moravuri uşoare, dar ea era prima persoană la care alergau când aveau nevoie de ajutor. Reuşea să obţină mâncare, pantofi şi medicamente şi uneori reuşea chiar să scoată pe cineva dintr-un transport. Femeile o recompensau cu ce aveau, apoi o bârfeau şi mai mult.

— Trebuie să cunoşti oamenii potriviţi, mi-a spus când am întrebat-o cum face. Eu îţi tot spun să-ţi găseşti pe cineva.

Mi-ar fi plăcut să-mi găsesc pe „cineva”, cum mă sfătuia Jarka, chiar şi numai ca să am o persoană căreia să-i pese de mine, dar nu era deloc uşor. Toată ziua stăteam printre femei, în atelierul de reparat uniforme, clipele libere le petreceam la coadă la mâncare, iar serile, în cămin. în plus, ştiam deja că, prin acel „cineva”, Jarka se referă la o persoană influentă, care să ne protejeze.

În septembrie şi octombrie, au plecat transporturi unul după altul din Terezin, dar apoi afluxul de oameni către răsărit s-a oprit. După veştile fragmentate pe care le aduceau în ghetou nou-veni-ţii, se putea estima că nemţii au probleme pe frontul de est, aşa că am început să sperăm că nu vor mai muta pe nimeni. Şi că nemţii vor fi înfrânţi, războiul se va sfârşi, iar noi ne vom întoarce acasă din acest Terezin blestemat. Doar că în ianuarie au început să circule zvonuri că alte câteva mii de oameni trebuie să plece în est. Lumina din dormitorul nostru a început să se aprindă din nou noaptea, un membru al Ghettowache citea nume de pe liste, iar la sfârşitul lui ianuarie l-a citit şi pe al meu.

— Vezi? Ţi-am spus eu, a zis Jarka smulgându-mi nervoasă citaţia din mână.

Voia să spună că ar fi trebuit să-mi găsesc de mult un protector şi un loc de muncă în care nu ar fi fost atât de uşor să mă înlocuiască.

— încerc să aranjez dimineaţă.

A doua zi, un funcţionar de la administraţie a tăiat numele meu de pe listă şi l-a înlocuit cu altul. Voiam să mă revanşez cumva faţă de Jarka, dar nu ştiam cum. Era neobişnuit de tăcută şi mi-a respins mulţumirile cu un gest al mâinii. După întoarcerea de la muncă a urcat în patul ei şi s-a întors cu faţa la perete.

Am crezut că se supărase pe mine. Probabil că scoaterea mea de pe listă o costase mai mult decât fusese dispusă să dea. Eram întinsă pe spate, încercam să îmi încălzesc picioarele amorţite de frig, mă holbam în întuneric şi ascultam cum Jarka se foieşte neliniştită.

A doua zi nu am văzut-o pe Jarka pentru că era în tura de noapte la spital. Chiar dacă nu avea studii medicale, lucra ca infirmieră.

— Nu trebuie să ai niciun curs, e suficient să ai relații, a râs ea de mine când am întrebat-o cum ajunsese să lucreze acolo. Dacă vrei, îți aranjez şi vom lucra împreună.

Am refuzat propunerea. Datorită faptului că avusesem grijă de doamna Karâskovâ, cu siguranță aveam mai multă experiență ca infirmieră decât ea, dar pe de altă parte îmi închipuiam ce responsabilitate aduce o astfel de muncă. în Terezin era suficientă nefericire şi fără să o mai provoc eu.

Seara a fost haos în dormitor. Am urcat în patul Jarkăi, m-am aşezat lângă ea şi am urmărit de la înălțime femeile care îşi împachetau ultimele lucruri pentru transportul de a doua zi. Pentru transportul în care inițial trebuia să fiu şi eu.

— Cum ai reuşit să mă ştergi de pe listă? am întrebat.

— A fost mai uşor decât crezi, a răspuns ea şi peste o clipă a continuat. în locul tău pleacă doamna Hanzelkovâ. Miluska ei era deja pe listă, aşa că s-a oferit voluntar ca să poată pleca împreună.

Doamna Hanzelkovâ stătea în dormitorul nostru, lângă uşă. în fiecare seară se întorcea doar înainte de ora opt, pentru că mergea la fiica ei, în căminul de tineret. Mi-o amintesc bine. într-o seară a întârziat, un bărbat din Ghettowache a surprins-o pe stradă după ora de stingere şi a dus-o la departamentul de poliție, unde i-au scris un raport şi i-au dat amendă disciplinară. A fost supărată din cauza asta şi a plâns. Se temea să nu fie inclusă în următorul transport din cauza păcatului săvârşit. Atunci, s-a încheiat totul cu bine.

M-am aplecat să mă uit ce face. Stătea lângă patul ei şi încerca să pună în cele două bagaje de mână cele treizeci de kilograme permise.

— Nenorocitul ăla de la evidență are totul bine gândit, a spus deodată Jarka. înscrie copiii pe lista de transport, apoi pur şi simplu aşteaptă să vină mamele şi să-l roage să le

treacă şi pe ele pe listă. Se codeşte un pic, dar pentru o şpagă, o trece pe mamă pe listă în locul cuiva care l-a mituit mai devreme ca să-i şteargă numele din lista de transport. Ia din ambele părţi. Şi toată lumea e mulţumită.

Jarka a clătinat din cap.

— Nenorocitul. Doar ştie că aceşti copii nu se mai întorc.

— Totuşi, n-ai de unde să ştii asta. S-a uitat la mine.

— Ştiu.

Nu am întrebat-o cum poate fi atât de sigură, pentru că dacă ar fi avut dreptate, ar fi însemnat că ceea ce până atunci doar bănuisem era adevărat. Că nu-mi voi mai vedea niciodată familia.

În clipa aceea am urât-o pe Jarka.

Transportul din care mă scosese Jarka a fost ultimul dintr-o lungă perioadă. în timpul primăverii şi al verii nu a plecat niciun tren din ghetou spre est, dar linia secundară de la Bohusovice la Terezin, pe care au construit-o deţinuţii în iunie '43, ne amintea permanent de ameninţarea transporturilor.

Trăiam în ghetou de aproape un an şi, cu toate că eram slabă şi obosită, eram încă vie şi nu era nimic care să indice că mă ameninţă vreun pericol imediat. Eram tânără, aveam de lucru şi, prin urmare, aveam dreptul la Essenkarte, care îmi garanta trei mese sărăcăcioase pe zi, învăţasem cum merg lucrurile în ghetou şi până la urmă chiar îmi făcusem şi o relaţie.

Leo lucra în bucătărie şi a spus că m-a observat când veneam cu strachina pentru mâncare. De fiecare dată când venea la tejghea, îmi turna o porţie bună de sos şi schimba câteva cuvinte cu mine. Mă bucuram de porţia mai mare, dar în acelaşi timp mă simţeam neplăcut din cauza castronului plin, pentru că oamenii din jurul meu bombăneau. Remarcile lui Leo nu-mi plăceau deloc, erau grosolane pentru gustul meu şi nu eram sigură dacă n-ar

trebui să mă simt jignită. Numai că foamea e foame, aşa că îi zâmbeam şi plecam.

Cu toate acestea, nu am rezistat şi m-am lăudat Jarkăi. Mă flata că cineva este interesat de mine, chiar dacă era doar un bucătar necizelat într-un halat soios.

— N-aş pune mare preț pe asta, cred că încearcă aşa cu toată lumea, am adăugat.

— Cu atât mai mult ar trebui să te grăbeşti înainte să pună mâna alta pe el, m-a sfătuit Jarka şi a vorbit serios. Un bucătar avea acces la mâncare, de aceea era o partidă bună în Terezin.

Şi dacă aş fi vrut să-i urmez sfatul, ceea ce nu intenționam, nu aş fi putut, pentru că m-am îmbolnăvit. Oboseala pe care am atribuit-o lipsei de hrană şi programului lung de lucru s-a transformat într-o greață permanentă şi dureri de burtă. Mă mânca pielea, dar nu consideram iritațiile drept un semn de boală, pentru că puricii, păduchii şi ploşnițele locuiau în căminele din Terezin împreună cu noi. După câteva zile, şefa atelierului a observat că am albul ochiului îngălbenit, s-a enervat că o să îmbolnăvesc pe toată lumea şi m-a trimis la doctor. De la el m-am dus direct la spital. Acolo au avut într-adevăr grijă de mine, chiar dacă şederea mea la secția de boli infecțioase nu a avut nicio legătură cu tratamentul.

În ghetou, medicamentele erau la fel de rare ca mâncarea, iar eu suferеam de lipsa poftei de mâncare, aşa că pentru prima oară după mult timp nu-mi era foame. în plus, îmi sângerau gingiile, îmi apăreau afte în gură şi începuseră să mi se mişte dinții. Zăceam pe patul de spital, moțăiam şi mă trezeam doar la vizita medicală sau când mă vizita Jarka.

Cu toate că lucra ca infirmieră, nici ea nu avea acces la secția de boli infecțioase, dar Jarka n-ar mai fi fost Jarka

dacă n-ar fi ştiut să aranjeze lucrurile. S-a aşezat lângă mine pe pat şi m-a luat de mână.

— Bucură-te că poți să stai întinsă aici. Doctorul mi-a spus că o să treci peste hepatită, dar cică ai carență de vitamine şi asta poate fi nasol. Ai noroc că şi-a dat seama din timp, o să facem ceva în privința asta.

Eu nu consideram că am noroc, pentru că îmi era rău întruna şi nu-mi puteam imagina de unde se poate face rost de fructe sau de legume în Terezin. în afară de merele primite de la domnul Urbânek, nu mai avusesem nicio sursă de vitamine de la începutul războiului.

— Ia! mi-a vârât ea ceva în mână astfel încât să nu vadă ceilalți pacienți. Uite aici, îți trimite Leo ăla al tău.

Sfeclă roşie crudă, o adevărată comoară. Doar că, nici dacă aş fi avut poftă de mâncare, n-aş fi putut să muşc din ea.

— E prea tare. Păstreaz-o tu.

I-am dat Jarkăi sfecla înapoi, m-am întors pe o parte şi am închis ochii. Nu voiam nimic altceva decât să dorm. A ascuns sfecla în buzunar.

— Atunci o să-ți fac supă din ea. Iar lui Leo o să-i spun că-l mulțumeşti.

Supa Jarkăi din sfecla şi cartofii dați de Leo m-a vindecat atunci. După câteva săptămâni, când m-au externat din spital, nu m-am mai întors în atelierul de cusut, deoarece primisem repartiție de muncă în grădina în care se cultivau legume pentru conducerea germană, care locuia în apartamente frumoase la marginea Terezninului.

Când am întrebat-o pe Jarka dacă îşi băgase ea nasul în această schimbare, a ridicat din umeri.

— Ai nevoie de vitamine, nu? Şi, vezi, poate ne aduci şi nouă nişte roşii.

Prin „noi” se referea la ea şi la Leo. Ideea că îi sunt datoare lui Leo nu-mi plăcea. Riscase mult trimițându-mi

mâncare. Dacă l-ar fi prins Kiichenwache, ar fi putut ajunge în închisoarea din Mica fortăreață. Bănuiam că nu avea să fie satisfăcut cu o simplă mulțumire şi că exista un singur mod în care aş fi putut să-l răsplătesc.

În Terezin se aplicau alte reguli decât cele cu care eram eu obişnuită. Nu mi se părea nimic condamnabil la relația Jarkăi cu bărbatul din administrație, care îi uşura mult viața în ghetou. Însă nu îmi puteam închipui că ar trebui să fac şi eu aşa ceva. Să permit cuiva să mă atingă pentru că îmi turna o porție mai mare de supă şi pentru că îmi dădea uneori pe ascuns o sfeclă sau un cartof? Da, acesta era un motiv convingător în Terezin. Războiul acesta trebuia să se termine odată, iar mai multă mâncare însemna că am mai multe şanse să rezist şi să mă întorc acasă.

Nu puteam merge la Leo în timpul zilei, aşa că m-am oprit pe la el la bucătărie într-o seară, în drumul de la muncă spre casă. Eram obosită. Corpul meu încă nu-şi revenise din boala îndelungată şi, conform doctorului de la boli infecțioase, hepatita îmi afectase definitiv ficatul. Nu mai lucrasem niciodată în agricultură, aşa că să muncesc o zi întreagă în grădina de legume era pentru mine ceva neobişnuit de greu. Jarka intenționase să mă ajute şi crezuse că aerul curat şi legumele îmi vor prii, dar eu speram să reuşesc să mă întorc în atelier înainte de sosirea zilelor reci de toamnă.

Voiam să-i mulțumesc lui Leo şi să mă grăbesc spre cămin, dar Leo mi-a făcut semn de la distanță să-l aştept, a schimbat câteva cuvinte cu un coleg mai în vârstă şi a arătat spre mine. Bărbatul grizonant s-a uitat la mine, apoi a ridicat din umeri, i-a spus ceva, iar Leo şi-a dat jos imediat halatul pătat şi a ieşit.

— Nu vreau să te rețin, am spus, voiam doar să-ți mulțumesc. M-am uitat în jur să văd dacă nu mă aude cineva.

— Ştii pentru ce.
— Nu mă reții.
Leo m-a prins de mână şi m-a tras pe strada plină de oameni care se întorceau de la muncă.
— Unde mergem? am întrebat fără suflu, dar m-am lăsat purtată mai departe.
— E aproape, o să vezi.
Nici nu era nevoie să spună asta. în ghetou nimic nu era departe. Leo a cotit pe prima stradă la dreapta şi a intrat printr-un gang îngust într-o curte. în fața porții din lemn erau câteva magazii din cărămidă. La momentul sosirii mele la Terezin, când ghetoul era supraaglomerat, se înghesuiau în ele zeci de oameni. Acum erau goale. Leo mergea la sigur. A intrat printr-o uşiță şi m-a tras şi pe mine înăuntru.
— De ce m-ai...
Am vrut să întreb de ce m-a dus acolo, dar ştiam foarte bine.
Leo nu a pierdut timpul cu nicio explicație. M-a tras jos în încăperea scundă, pe podeaua din pământ bătătorit, s-a lipit de mine şi mi-a ridicat fusta cu o mână. Mergea destul de greu pentru că era strâmtă, asta pentru că o strâmtasem eu.
— Hai, ajută-mă! a mârâit el nerăbdător.
Eram speriată pentru că nu mai fusesem niciodată într-o astfel de situație şi, chiar dacă înțelegeam că într-o anumită măsură e vorba de o tranzacție, îmi închipuisem totuşi că prima oară avea să fie cu totul altfel. Nu voiam să fac probleme, aşa că mi-am ridicat şoldurile şi l-am ajutat să ridice fusta. Mi-a scos chiloții şi m-a atins cu mâna între picioare, dar atunci nu am mai rezistat şi am început să mă smucesc.
— Ai înnebunit? m-a certat el şi m-a împins cu forța la pământ.

Aşa că am strâns din dinți şi am aşteptat. M-a sărutat pe gură. Asta îmi era familiar, aşa că m-am liniştit un pic. A căutat pe dibuite sacoşa mea din pânză, mi-a pus-o sub fund, mi-a desfăcut picioarele cu genunchiul şi s-a aşezat peste mine. Presiunea dintre coapse s-a intensificat şi s-a transformat într-o durere surdă sub burtă. Am întors capul într-o parte, am închis ochii şi mi-am înfipt mâinile în pământ. A început să se mişte în mine, mai întâi încet, apoi mai repede. Speram ca efortul lui Leo să nu dureze mult şi voiam să-mi reprim lacrimile, dar nu am reuşit. Respira greoi deasupra mea, de parcă ar fi alergat la deal, apoi a scos un schelălăit slab şi şi-a lăsat toată greutatea pe mine.

Am aşteptat să văd ce va urma.

— Data viitoare va fi mai bine, a şoptit cu respirația tăiată, iar eu nu am spus nimic.

Nu-mi păsa de nicio „dată viitoare”.

Leo m-a ajutat să mă ridic şi mi-a scuturat fusta. Mi-am ridicat chiloții de bumbac de pe jos şi, când nu se uita, am şters cu ei umezeala care mi se scurgea printre coapse.

— Grăbeşte-te, m-a zorit el. Mai e puțin până la opt.

Nu ştiu de unde îşi dădea seama, pentru că ne confiscaseră tuturor ceasurile de la sosirea în Terezin. Dar nu voiam să întârzii, aşa că mi-am şters lacrimile cu dosul palmei, am băgat chiloții în sacoşă şi m-am târât după el prin uşița îngustă a magaziei, în seara târzie de vară. Picioarele încă îmi tremurau.

— Aşteaptă, m-a oprit Leo în pasajul întunecat care dădea spre stradă.

Am crezut că vrea să mă sărute de despărțire, dar el îmi-a strecurat în mână ceva moale, s-a întors, a spus „ne vedem duminică” şi a fugit. M-am uitat la cele două găluşte din mână, am deschis sacoşa şi le-am pus lângă chiloți şi lângă cele două roşii complet strivite pe care le furasem din grădina de legume pentru Leo şi Jarka.

CAPITOLUL DOUĂZECI ŞI PATRU

Mezirici, vara anului 1945

O masă din lemn, un scaun, un dulap de bucătărie vopsit în alb, o canapea cu perne croşetate colorate şi muşcate pe pervazul ferestrei întredeschise – bucătăria Karâskovilor arăta la fel cum o ştiusem. Dispăruse doar fotoliul pe care stătea stăpâna casei când era bolnavă.

Domnul Urbânek a plecat să tragă obloanele vitrinei papetări-ei şi s-a întors la familia lui. Rosa, Karel Karasek şi cu mine ne-am aşezat în jurul mesei. Rosa plângea încetişor, pentru că tocmai ucisesem în ea şi ultima speranță că vreunul dintre apropiații noştri se va mai întoarce. Eu mă holbam la fața de masă, încercând să înțeleg cum ajunsese aici, iar Karel părea că ar fi preferat să se ridice şi să plece.

Rosa încetase să-mi mai pună întrebări. Probabil înțelesese că nu voi răspunde la niciun de ce, când şi cum. La unele întrebări ştiam răspunsul, pentru că acum ştiam unde sfârşiseră trenurile care plecaseră din Terezin, dar chiar şi dacă aş fi reuşit să rostesc acele cuvinte, nu le-aş fi spus niciodată.

Liniştea din bucătărie era prea lungă şi apăsătoare. încăperea din jurul meu a început să se dilueze precum culorile dintr-o acuarelă. Eram obosită şi aveam nevoie să mă întind şi să sper că măcar în somn voi fi Hana care fusesem cândva. Uneori reuşeam, dar trezirea era cu atât mai dificilă. Am împins scaunul, m-am sprijinit cu mâinile de tăblia mesei şi, cu greu, m-am ridicat.

— Mergem acasă? m-am adresat Rosei. Ea m-a privit surprinsă.

— Nu rămâi aici, cu mine?

Nu înțelegeam nimic. De ce să rămân acolo? Şi de ce voia Rosa să rămână?

— Aici?

— Măcar câteva zile.

Mi se părea că Karasek se foia neliniştit, dar nu a spus nimic. Nu mă miram. De ce ar fi vrut ca în casa lui să se mute încă o persoană străină?

— Nu-i aşa că ar trebui să rămână? l-a întrebat Rosa.

— Păi, da, a spus el neconvingător.

— Vreau să merg acasă, am spus şi mi-am îndreptat privirea de la masă spre uşă. Ghetele cu şiret îmi strângeau picioarele, iar podeaua se legăna, deocamdată uşor, ca valurile de pe suprafața unui iaz. Era timpul să plec.

— Stai, nu vrei s-o vezi pe cea mică?

Rosa m-a apucat de cot şi m-a condus la uşa întredeschisă a sufrageriei. Atingerea palmei ei pe cot mă ardea, dar chiar dacă a fost nevoie să mă străduiesc din răsputeri, nu mi-am retras brațul.

În sufragerie, acolo unde fusese cândva o masă cu flori, stătea un pătuț de copil. Am făcut un pas în spate.

— Ea e Mira noastră.

Rosa s-a aplecat deasupra pătuțului.

În momentul acela am înțeles totul. Karasek şi copilul acela mi-o furaseră pe Rosa.

M-am întors cu spatele şi am plecat împleticindu-mă.

Terezin, vara anului 1943 – toamna anului 1944

La câteva zile după întoarcerea din spital, am găsit pe patul meu doar o saltea țeapănă din paie, în locul saltelei şi păturilor frumoase pe care le cususem împreună cu mama înainte de plecarea la Terezin. îmi era clar că nu voi mai găsi bunurile furate, aşa că m-am dus la Zitnmerältester să-i cer o saltea nouă.

— Trebuie să ai grijă de lucrurile tale, m-a certat aceasta, dar apoi mi-a adus măcar o pătură găurită, ca să am cu ce să mă acopăr.

M-am întors în cameră.

Furtul din bunurile comune nu era ceva condamnabil în ghetou, pentru că fiecare încerca să supravieţuiască cum putea. Astfel de furturi erau denumite „organizare” sau „şuteală” şi toată lumea care avea ocazia făcea asta, inclusiv eu. Dar furtul de la un alt deţinut era considerat imoral, chiar şi în Terezin.

— Doamnă Reissovâ, nu ştiţi cumva cine ar fi putut să mi le ia? am întrebat-o pe vecina de pe patul alăturat, dar ea a clătinat din cap şi s-a tras mai în spate.

— Nu vă temeţi, nu mai sunt contagioasă.

Am spus-o în glumă, dar Reissovâ a strâmbat din nas.

— însă se pare că imoralitatea este contagioasă.

S-a uitat la femeia de pe patul alăturat. încurajată de privirea aprobatoare, a continuat:

— Ţi-o spun pentru binele dumitale, Hana, n-ar trebui să fii prietenă cu Jarka aia. Ştiţi ce se spune, cine se aseamănă se adună.

Şi s-a întors cu spatele la mine.

Simţeam cum mă înroşesc. M-am uitat prin încăpere. Nu mai plecase niciun transport din ghetou de o jumătate de an, aşa că ocupantele camerei noastre rămăseseră în mare parte aceleaşi. Pe zi ce trece mai slabe, mai palide şi mai obosite, dar în general prietenoase şi dispuse să ajute. Ce le făcusem eu şi Jarka de nu ne plăceau?

— Jarka e fată bună.

M-am prefăcut că netezesc salteaua ţeapănă din paie, pe jumătate goală.

— Pfff, a încheiat discuţia Reissovâ.

M-am ghemuit pe pat, cu spatele la lume, şi mă holbam la perete.

— Sunt invidioase, a răspuns Jarka când am întrebat-o cu ce o deranjăm pe Reissovâ.

Stăteam pe patul de sus şi împărţeam un castravete verde, şutit din grădina de legume a soldaţilor SS cu ajutorul fundului dublu al sacoşei, pe care mă ajutase Jarka să-l fac. La început mi-a fost teamă, dar gardienii cehi care ne păzeau nu erau foarte vigilenţi, aşa că în fiecare zi reuşeam să trec cu câte ceva. împărţeam frăţeşte cu Jarka şi cu Leo, iar acesta era principalul motiv pentru care femeile nu ne simpatizau, mai ales pe ea. Ştia să se descurce.

— Dacă ar fi mai tinere şi le-ar dori cineva, ar fi şi ele ţiitoare, a zis ea, dar asta era deja prea mult şi pentru mine.

Ţiitoare? Deci aşa se numea ceea ce făceam cu Leo? M-am uitat în jur ruşinată, să văd dacă ne-a auzit cineva.

— Nu mai face mutre. în plus, se pare că o s-o ştergem în curând de aici.

M-am speriat.

— Crezi că vor mai fi şi alte transporturi?

Nu consideram că acesta ar fi un mare motiv de bucurie.

— Dimpotrivă.

S-a aşezat mai aproape de mine şi a adăugat cu glas scăzut.

— Trebuie să vină încoace un transport. Cică vor fi în el copii din Polonia. Jakub a spus că barăcile alea pe care le pregătesc la marginea ghetoului sunt pentru ei. Nemţii vor să-i dea la schimb pe aur sau pe alţi prizonieri, asta chiar nu ştiu. Important e că se caută infirmiere şi îngrijitoare pentru ei. Care să nu aibă rude aici.

Ştii de ce? Pentru că o să plece apoi cu copiii în Elveţia. înţelegi? Nu numai departe de ghetou, ci departe de război! Aşa că i-am zis să ne scrie şi pe noi acolo.

— Nu, am izbucnit. Pe mine nu, eu nu vreau.

— Ai înnebunit? E o şansă de a pleca de aici şi tu nu vrei? Jarka m-a privit de parcă mă vedea prima dată.

Dar eu nu puteam pleca. Din cauza mea, mama ajunsese undeva departe în est, iar Rosa, dacă mai trăia, se ascundea la oameni străini. Le sacrificasem pentru o pasiune amoroasă faţă de un om al cărui chip nici nu mai reuşeam să mi-l amintesc. Terezin era pedeapsa pentru prostia mea.

Şi nici nu voiam să plec de lângă Leo. Chiar dacă întâlnirile noastre erau scurte şi dominate de ceea ce Jarka descrisese prin acea expresie oribilă, în sufletul meu, îmi spuneam că ne întâlnim ca să facem dragoste şi chiar începuse să-mi placă. Uneori stăteam şi de vorbă. îmi povestea despre viaţa lui dinainte de război, despre familie, despre oraşul lui. îmi spunea că după război ne vom muta împreună la Praga şi vom merge în fiecare vineri la teatru, la cafenele şi la cinematograf. Ştiam că sunt doar visuri, dar promisiunile lui Leo mă ajutau să trăiesc.

— Tu vrei să-l părăseşti pe Jakub?

Jarka m-a privit o clipă, m-a măsurat de parcă nu m-ar fi cunoscut deloc.

— Tu tot nu pricepi? Aici eşti la închisoare, iar când ai o şansă de a scăpa de aici, trebuie să profiţi. E o ocazie.

Glasul Jarkăi a căpătat un suflu voit tânguitor, iar eu nu voiam să ascult mai departe, voiam să fie în continuare Jarka aceea puternică, cea care ştie că orice situaţie are o soluţie.

— Poate că sunt doar vorbe şi nu va fi niciun schimb. Poate că n-o să scap de aici şi o să le şterg nasul mucoşilor ălora pentru totdeauna, dar ce am de pierdut?

M-a privit sfidător, chiar dacă îmi dădeam seama că e la un pas de a începe să plângă.

— Şi Jakub ar şterge-o de aici dacă ar putea, oricine ar face asta.

M-a luat de mână şi mi-a strâns-o.

— Eşti cea mai bună prietenă a mea. Nu vreau să te pierd. Dacă vrei, rămân aici cu tine.

M-am speriat. Aş schimba soarta unui alt om şi nu puteam avea aşa ceva pe conştiinţă.

— Trebuie să pleci. Şi să-mi trimiţi un pachet din Elveţia.

Adresa o ştii.

Jarka a băgat în gură ultima bucată de castravete.

— O să-ţi trimit pantofi noi. Cei vechi sunt deja rupţi. Apoi a adăugat:

— Totuşi, mai gândeşte-te la asta.

În noaptea aceea nu am putut dormi. Paiele din salteaua puturoasă, pe jumătate goală, îmi înţepau pielea ca o insectă flămândă şi aveam capul plin de idei lipsite de speranţă. Ştiam că, fără Jarka, zilele mele la Terezin aveau să fie şi mai singuratice, dar tot eram hotărâtă să rămân.

Într-adevăr, la sfârşitul lui august, a sosit la Terezin un transport special din Polonia. Era un convoi trist, nesfârşit. Când a traversat ghetoul ni s-a interzis să ieşim, ba chiar şi să ne apropiem de ferestre. Cu toate acestea, în curând, tot Terezinul ştia că în transport nu era niciun adult, doar peste o mie de copii de vârstă şcolară, înspăimântaţi, slabi şi jerpeliţi. Soldaţii SS i-au dus la dezinfecţie şi i-au cazat în barăcile de la marginea ghetoului, după care am fost anunţaţi că nimeni nu are voie să se apropie de dormitoarele acelea. Oricine va încerca să vorbească cu copiii va fi împuşcat.

Măsurile stricte nu făceau decât să ne crească curiozitatea. Doar trenul venise din est, adică din locurile unde plecaseră familiile, prietenii şi cunoscuţii multora dintre noi. Prin ghetou au început să se răspândească tot felul de speculaţii şi vorbe.

Se spunea că sunt orfani din orfelinatele poloneze. Altă bârfă susţinea că SS-iştii le împuşcaseră familiile, dar refuzam să credem asta. De ce ar fi făcut ceva atât de lipsit

de sens, ne spuneam. Cât timp vom fi utili şi vom putea lucra, ne vor lăsa să trăim.

Jarka şi-a strâns geamantanul şi sa mutat în barăcile copiilor. Nici nu ne-am luat rămas bun pentru că nu ne-am gândit că n-o să ne mai vedem. însă copiii şi îngrijitoarele lor nu aveau voie să părăsească căminele în care stăteau. Ştiam de la Leo că copiii primesc porții mai mari de mâncare şi se întremează. Se spunea că SS-iştii aşteaptă ca cei mici să arate mai bine ca să-i poată preda Crucii Roşii Internaționale. După şase săptămâni, copiii chiar au plecat, iar Jarka a plecat odată cu ei. Toată perioada nu ne-am întâlnit nici măcar o dată. De fapt, nu ne-am mai întâlnit niciodată. Şi am aşteptat zadarnic pachetul din Elveția.

În toamnă, muncile din grădina de legume şi de pe câmp s-au încheiat, iar pe mine m-au repartizat din nou la reparații de uniforme. La externare, doctorul mă avertizase că probabil nu voi mai fi niciodată complet sănătoasă, dar oboseala pe care trebuia s-o depăşesc în fiecare zi era nimicitoare, iar în lunile de primăvară s-a înrăutățit şi mai tare. Nu aveam putere nici să mă întâlnesc din când în când cu Leo. După ce mă întorceam de la atelier, mă prăbuşeam pe pat şi, deşi eram îmbrăcată în tot ce aveam, tremuram de frig sub pătură.

Stăteam întinsă pe pat, luptându-mă cu greața şi starea de vomă. Pe de-o parte pentru că nu voiam să vomit pâinea pe care o mâncasem la cină, iar pe de altă parte pentru că mă temeam să cutreier întunericul de nepătruns care domnea în dormitor şi în spațiile comune, căci era deja a doua săptămână de când era interzisă aprinderea luminii, ca pedeapsă pentru o abatere a cuiva. Era o singură toaletă pe etaj şi, în ciuda tuturor eforturilor noastre, nu reuşeam să o păstrăm curată în timpul nopților întunecate. Duhoarea pătrundea până în cel mai îndepărtat capăt al dormitorului nostru.

— Ți-am spus eu să stai departe de fata aia.

După glasul cârâit am recunoscut că Reissovâ era cea care îmi vorbea. Probabil auzise zgomotele pe care le scoteam de la greață.

— Ia asta, să nu murdăreşti patul.

Am simțit că mă înghionteşte ceva în şold şi am dibuit un castron din tablă. Salvarea venise în ultima clipă. Mi-a trecut un pic. Am zăcut o clipă şi am respirat adânc.

— Ce treabă are Jarka cu asta? am întrebat.

— Dacă nu te-ar fi învățat năravurile ei, n-ai fi fost acum borțoasă.

— Nu sunt borțoasă.

— Fată dragă, am fost însărcinată de şase ori, pe mine nu mă păcăleşti. Dar să ai grijă la Zimmerältester, va trebui să te raporteze.

— Nu sunt însărcinată, am repetat, dar voiam mai degrabă să mă conving pe mine decât pe Reissovâ.

Îmi pierdusem menstruația după trei luni în ghetou, astfel că mi-am imaginat că nici nu mai pot rămâne însărcinată. Acum începusem să înțeleg că mă înşelasem. Starea de greață, lipsa poftei de mâncare, slăbiciunea, burta umflată. în întuneric, mi-am pipăit sânii. Erau mai plini ca niciodată. în clipa aceea, mi s-a părut că s-a mişcat ceva în mine. Uşor, ca atunci când un peştişor atinge întâmplător un înotător. M-am făcut ghem şi am început să plâng.

Nu mai văzusem nicio femeie gravidă în Terezin. La sosirea în ghetou, femeile treceau printr-un examen ginecologic, iar dacă erau însărcinate mergeau direct să avorteze. Conform ordinului de zi care fusese emis de conducătorul lagărului în vara anului 1943, orice sarcină trebuia raportată sub amenințarea celei mai aspre pedepse. Apoi urma avortul. Mi-am lipit mâna de burtă. Habar nu aveam de cât timp sunt însărcinată, dar dacă nu observasem până în acel moment şi dacă, speram eu, nu

observase nimeni altcineva în afară de băgăcioasa Reissovâ, aş fi putut să mă prefac că nu ştiu de sarcină până când avea să fie prea târziu pentru un avort. Ce-i drept, Terezin nu era cel mai bun loc în care să naşti, dar n-o să rămânem aici pentru totdeauna. Poate o fi adevărat că nemții pierd războiul. Poate voi avea noroc şi se va sfârşi înainte să nasc.

M-am oprit din plâns. Mi-am lipit ambele palme de burta uşor umflată. M-am hotărât ca pentru moment să nu-i spun lui Leo de sarcină. Poate ar fi vrut să dau copilul, eu n-aş fi făcut-o şi s-ar fi terminat totul între noi. Nu voiam să-mi pierd singurul prieten.

M-am gândit la ce ar spune oamenii dacă m-aş întoarce acasă cu un copil şi fără soț. Aş putea pretinde că tatăl copilului a murit. Era atât de multă moarte în jurul meu. Se murea de cele mai obişnuite boli, răni, bătrânii mureau de foame, epuizare şi de frig. La Terezin, moartea era la ea acasă mai degrabă decât viața.

Peste două luni, când Zimmerăltester m-a raportat şi a trebuit să merg la examenul ginecologic, nu mai puteam susține că nu ştiam de sarcină, pentru că burta bombată era vizibilă pe corpul meu atât de slab. Sub puloverul larg pe care îl țineam pe mine în atelier, unde trăgea curentul din toate părțile, sarcina încă mai putea fi ascunsă. Nici Leo nu o observase în timpul iubirilor rapide pe pământul tare din magazia întunecată, când ne lipeam unul de altul prin haine. Şi nici Zimmerăltester nu ar fi observat dacă nu aş fi leşinat chiar lângă patul ei în timpul unei ieşiri nocturne. Mi-a deschis puloverul ca să respir mai uşor şi a fost şocată, mi-a pipăit burta şi s-a hotărât. A stat o clipă deasupra mea, a aşteptat să-mi revin, apoi m-a lovit uşor cu vârful pantofului în şold şi, fără să scoată niciun cuvânt, s-a întins pe patul ei.

A doua zi, am primit citație să mă prezint la control.

Mi-a fost frică, dar mă consolam cu faptul că sarcina era suficient de avansată ca să fie prea târziu pentru un avort. Chiar era prea târziu pentru un avort, aşa că mi-au spus că o să-mi provoace o naştere prematură.

Au afirmat că avusesem o purtare imorală dacă rămăsesem însărcinată fără să fiu căsătorită. Şi au întrebat dacă ştiu măcar cine e tatăl.

— Normal că ştiu, am strigat. Leo mă iubeşte, o să se căsătorească cu mine.

— Care Leo?

— Leo Gross. Care lucrează în bucătărie.

M-am străduit, m-am luptat, am încercat să-i conving, dar doctorul a scris ceva pe o bucată de hârtie şi nici nu s-a uitat la mine.

— Va merge la comandament, a spus. Vor decide acolo.

Când s-a născut, băiețelul meu era atât de mic, că ar fi încăput în palmele mele unite. însă nu a stat niciodată în ele, l-am văzut doar când l-a luat asistenta. Nu plângea, nu se mişca, dar ştiu că era încă viu. Asistenta s-a întors cu mâinile goale, s-a aplecat spre mine, m-a mângâiat pe braț şi mi-a şoptit că tocmai m-au salvat de la transport.

— Sarcina e un bilet sigur către est, fetițo.

Îmi era indiferent.

Uneori, îmi imaginez sufletul ca pe un con, un con alb din care se taie bucăți de zahăr. Cu fiecare lucru groaznic care se întâmplă în viață, se mai taie o bucată de con. Şi astfel, se face din ce în ce mai mic până nu mai rămâne nimic din el. Până atunci, sufletul meu era deja foarte ciobit, dar încă se ținea laolaltă. În ziua în care s-a născut fiul meu, căruia voiam să-i dau numele Leo, s-a rupt o bucată atât de mare, încât conul s-a spart în două. Iar una dintre jumătăți a căzut de la înălțime şi s-a spulberat în mii de bucăți când am aflat că, în timp ce eram în spital recuperându-mă după naştere, Leo Gross primea citația

care îl includea în primul transport din toamnă şi pleca spre est.

Asistenta din spital se înşelase, naşterea nu mă scăpase de transport. Chiar în seara celei de-a doua zile, Zimmerăltester mi-a înmânat o fâşie îngustă de hârtie cu numele meu.

CAPITOLUL DOUĂZECI ŞI CINCI

Mezirici

La început, Rosa venea la mine în fiecare zi. Inițial, o lua cu ea pe Mira, apoi s-a gândit că mă deranjează plânsul copilului şi o lăsa pe micuță acasă. Da, mă deranja plânsul, dar mai mult mă deranja privirea plină de dragoste din ochii Rosei când o strângea pe Mira în brațe şi o liniştea. Mamele cu copii mici mergeau de pe rampă direct la gazare, mi-a trecut brusc prin cap şi m-am dus clătinân-du-mă în dormitor.

Rosa s-a străduit să mă tragă înapoi spre viață, obligându-mă să ies afară, să suport privirile furişe şi să ascult discuțiile oamenilor din oraş despre greutățile pe care le suportaseră în timpul războiului. Avuseseră puțină mâncare, spuneau ei, ferindu-şi privirea. Nu ştiai niciodată când vor veni după tine. Şi raidurile acelea aeriene înfricoşătoare de la sfârşitul războiului, dar nu trebuie să te dai bătut în fața greutăților. De fapt, nici nu vă puteți închipui cât de norocoşi ați fost. în lagăr erați în siguranță, nu vă amenințau bombardamentele aliaților, groaza aceea, ne temeam pentru copiii noştri, nici nu vă puteți imagina. Totuşi, trebuie să vă veniți în fire, îmi repetau, să vă adunați, să încetați să vă mai plângeți de milă şi să trăiți mai departe. Bla, bla, bla...

Tăceam, aşa că au început să mă evite.

Nici corpul meu nu se vindecase, însă durerile care apăreau la fiecare mişcare mai bruscă, la fiecare schimbare a vremii sau când mă agitam nu mă deranjau la fel de mult ca atacurile de panică. Nu aveam pentru ce să trăiesc, dar nu ştiam cum să mor.

Rosa a încercat mult timp să mă scoată din vid. Nu înțelegea că n-are cum să reuşească pentru că nu mai rămăsese din mine decât o coajă. Sufletul care face ca un om să fie om nu era în mine. Plecase cu familia mea în est, se pierduse pe străzile ghetoului din Terezin, rămăsese blocat în vagonul pentru dobitoace care se îndrepta spre est, se dizolvase în noroiul lagărului şi arsese în cuptoarele de la Auschwitz.

După o perioadă, au început să meargă cu mine la doctori. Bărbați în halate albe dădeau din cap şi vorbeau despre răbdare. Apoi s-a repetat din ce în ce mai des cuvântul instituție, după care nu m-au mai putut duce la cabinet nici dacă Rosa îmi vorbea pe tonul acela dulce cu care îşi linişte fetița.

Eu însămi cunoşteam un singur mod de a trece peste ziua următoare. Minut cu minut, pas cu pas. Mă trezesc, mă îmbrac, mănânc, fac curat. Activitățile monotone mă linişteau. îmi țineau mâinile ocupate, nu evocau gânduri, nu mă făceau să mă întorc printre sârmele ghimpate şi nu asmuțeau spre mine glasurile de pe celălalt mal.

Aşa am supraviețuit în următorii câțiva ani. Rosa a înțeles că nu voi mai fi niciodată sora mai mare, ci mai degrabă încă un copil care are nevoie de dragoste. îi simțeam afecțiunea, chiar dacă nu ştiam să i-o returnez în acelaşi fel şi îi eram recunoscătoare, cu toate că nu ştiam să-mi exprim în cuvinte mulțumirea.

Familia Rosei s-a mărit cu încă o fată şi apoi cu un băiețel, iar ea a continuat să mă viziteze des, însă eu mergeam doar rareori în noua ei casă din clădirea înaltă de

peste râu. Karel Karasek nu mă suporta, la fel cum nici eu nu-l plăceam pe el şi, în plus, casa rece trezea în mine amintirea vremurilor când urcam pe scara din lemn să-i țin companie doamnei Karâskovâ şi a serilor când mă întorceam acasă prin oraş, în apartamentul nostru care pe atunci era încă acasă.

Lumea se schimbase, dar schimbările nu mă afectau în niciun fel. Domnul Urbânek lucra din nou în fabrică pentru că papetăria fusese confiscată de stat. Mie îmi era indiferent, chiar dacă Rosa se supărase. Spre deosebire de domnul Urbânek, statul nu-mi plătea chirie, aşa că trebuia să mă întrețin din cele câteva coroane pe care mi le alocaseră autoritățile când aflaseră că nu sunt bună de nimic. De altfel, ce altceva îți trebuie?

Puțină mâncare şi haine calde iarna.

Şi un motiv pentru care să trăieşti.

M-am străduit, chiar m-am străduit. M-am străduit în toți acei nouă ani. Am vrut să ies la suprafață din abisul amintirilor şi să respir din nou. Am vrut să o fac pentru Rosa, dar nu a fost posibil. Picioarele îmi erau înțepenite în noroiul trecutului.

Apoi, Rosa a împlinit treizeci de ani.

Toți cei nouă ani de viață după reîntoarcerea în oraş mi se amestecă într-o ceață albă, dar amintirea aniversării Rosei se ridică deasupra ca un vârf de munte. îmi amintesc foarte clar ziua aceea şi dacă aş şti să pictez, aş putea să o pictez minut cu minut. Ultima mea zi cu Rosa.

M-a aşezat la masa aranjată şi s-a întors în bucătărie să ia castronul cu supă. Karasek şi copiii erau deja aşezați la locurile lor, Karasek părea plictisit şi disprețuitor, ca de obicei, Mira era neobişnuit de tulburată. Sora mai mică a Mirei, al cărei nume nu mi-l pot aminti acum pentru nimic în lume, şi cel mai mic fiu al Rosei, Otik, mă studiau pe furiş, pentru că mă vedeau doar de câteva ori pe an. Am

băgat mâna în buzunar, am rupt o bucăţică de pâine şi am băgat-o în gură. Gustul cojii m-a liniştit. Am rostogolit bucăţica în gură şi m-am uitat pe fereastră. Ziua era tulbure ca gândurile mele.

Am mâncat doar câteva linguri din supa făcută de Rosa şi, ca să-i fac pe plac, am mâncat şi din sosul friptürii de vită. Când Rosa a aşezat în faţa mea choux â la creme, am fost surprinsă. De fapt, nici prin gând nu-mi trecuse să mănânc şi eu desert. îmi cădeau greu şi cartofii obişnuiţi.

În momentul acela, Mira a început să strige ceva, Karasek a ridicat tonul cum nul mai auzisem până atunci, iar Rosa a repetat împăciuitoare că e ziua ei. Mira a împins scaunul şi a fugit. M-am simţit ciudat, de parcă era vina mea. M-am chircit un pic, am luat cu grijă desertul între degete, l-am strâns între gingiile fără dinţi şi mi s-a revărsat în gură gustul dulce de vanilie. Am mâncat toată bucata de prăjitură, la fel şi Rosa, Karel Karasek, micuţa al cărei nume tot nu reuşesc să mi-l amintesc şi Ota, mezinul.

O săptămână mai târziu eram toţi bolnavi de tifos şi am supravieţuit doar eu. Doctorii spun că nu am murit doar datorită faptului că mai făcusem o dată tifos.

Terezin, octombrie 1944, Auschwitz, octombrie 1944

Tot Terezinul trăia din nou cu spaimă de transporturi. Se întâmplau cu totul pe neaşteptate. Ultimele trenuri plecaseră spre est în mai şi deja începuse să pară că noi, care scăpaserăm până atunci de plecare, aveam să rezistăm la Terezin până la sfârşitul apropiat al războiului. în ghetoul murdar, chinuit de boli şi de foamete, administrat de SS-işti, dar familiar. Se zvonea că aliaţii eliberaseră Parisul şi că ruşii se apropie de Vistula. înfrângerea Germaniei părea inevitabilă. Cât de mult mai putea dura până la încetarea luptelor?

Stăteam în spaţiul provizoriu împreună cu celelalte femei care primiseră citaţie. Printre ele se numărau Reissovâ şi

alte câteva femei din dormitorul nostru care se oferiseră voluntar pentru transport, deoarece soții sau fiii lor plecaseră cu primul transport din toamnă. Li se spusese că vor construi un lagăr nou în apropiere de Dresda şi că se vor întoarce la Terezin peste şase săptămâni. După câteva zile, conducerea ghetoului le-a permis soțiilor şi mamelor să li se alăture.

Mi-am amintit de rugămintea mamei, să încerc să rămân cât mai mult la Terezin, şi mi-am spus că pe femeile acestea nu le avertizase nimeni, însă privindu-le chipurile speriate, dar hotărâte, am înțeles că dorința lor de a se reîntâlni cu cei dragi e mai puternică decât frica.

După o aşteptare chinuitoare şi o numărătoare continuă, ne-au băgat în vagoanele de marfă ale trenurilor garate. Stăteam înghesuită între oameni străini, încercam să respir şi mă străduiam să mă strecor până la perete, ca să am măcar de ce să mă sprijin. Apoi, m-a apucat mâna cuiva, m-a tras prin mulțime şi m-a lipit de perete. Oamenii vociferau, dar Reissovâ a țipat la ei:

— Abia a născut, trebuie să stea jos.

M-am aşezat pe rucsac, m-am sprijinit cu spatele de peretele de lemn al vagonului şi am încercat să respir cu grijă. Aerul era greu şi înțesat de mirosul corpurilor.

Trenul s-a pus în mişcare, iar roțile se învârteau într-un ritm regulat. Drumul părea nesfârşit, iar eu mă gândeam la bunicul Bruno şi la bunica Greta, care plecase din Terezin cu febră, şi mi-am luat rămas bun de la ei în gând. Bolnavii şi bătrânii nu puteau supraviețui unui astfel de drum. Aveam nevoie la toaletă, dar mă temeam să-mi părăsesc locul şi, în plus, încă îmi era ruşine să-mi fac nevoile în fața altor oameni. Bărbați, femei, copii...

După un timp s-a dovedit că şi ceilalți au probleme asemănătoare. Trei oameni au înconjurat găleata care servea drept toaletă, au întins nişte pături pentru a crea o

intimitate improvizată şi aşa am mers pe rând. însă vasul s-a umplut curând, a început să dea pe dinafară, iar după încercarea de a goli toaleta temporară prin fereastra mică cu sârmă ghimpată, tot vagonul putea insuportabil. Am închis ochii şi mi-am repetat că pur şi simplu trebuie să rezist. Poate voi avea noroc şi acolo unde mergem mă voi întâlni cu mama sau cu Leo. Trebuie doar să aştept să se termine drumul. Apoi totul va fi din nou în regulă. Cu cât poate fi mai rău în alte ghetouri decât în Terezin?

Zgomotul monoton al roților şi cel ascuțit al fluierului îmi răsună în urechi şi astăzi. Simt chiar şi groaza care creştea în vagon cu fiecare kilometru. Pentru că, atunci când am trecut de Dresda şi ne-am îndreptat spre est, ne-a fost tuturor clar că oamenii noştri şi apoi noi am fost duşi de nas cu promisiuni false şi cu speranța că trenul chiar merge într-un lagăr nou, asemănător cu Terezin. Am trecut de Wroctaw, Opole, Katowice şi după mai bine de treizeci de ore, în toiul nopții, am oprit pe linia secundară a lagărului de concentrare de la Auschwitz.

În vagon era întuneric, prin ferestrele baricadate cu sârmă ghimpată pătrundea doar lumina rece a lămpilor. Auzeam sunete de-a-fară. Paşi, ordine ascuțite în limba germană, iar din spatele uşilor închise auzeam şi idiş. Ne agățăm de orice speranță. în câteva clipe vom coborî, vom respira aer proaspăt, ne vom potoli setea şi cu puțin noroc vom fi cazați cât mai curând.

Apoi, uşile vagoanelor au început să se deschidă zgomotos, s-a auzit lătrat de câini şi un strigăt puternic:

— Schnell! Schnell! Lăsați bagajele în vagoane.

Ne-am năpustit afară unul peste altul şi ne-am uitat derutați împrejur. Barăci joase, înconjurate de garduri înalte electrificate şi turnuri de pază. Sârmă ghimpată. Noroi sub picioare. Un miros care venea din întuneric. Trenul înconjurat de paznici înarmați şi cu câini. Țipete şi vaiete.

Bărbați slabi în uniforme dungate şi şepci ne-au dat jos bagajele şi le-au pus pe toate grămadă. Ne-au împins în față şoptind:

— Auschwitz, Birkenau, Auschwitz, Birkenau.

Auschwitz, Birkenau.

Probabil că înaintam prea încet pentru că am simțit o lovitură în spate. Prima mea lovitură de baston de la Auschwitz şi, de fapt, din viață. Am fugit către grupul de femei, iar a doua lovitură mi-a alunecat doar uşor pe haină. Bărbații într-o parte, femeile în cealaltă. Ritmul a încetinit şi m-am întrebat dacă o să-mi mai găsesc vreodată bagajul. Aveam acolo rufe de schimb, haine călduroase şi o fotografie cu familia noastră. Coada avansa, iar eu mă apropiam treptat de grupul de ofițeri SS în uniforme călcate. Unul dintre ei m-a împuns în umăr cu o biciuşca.

— Câți ani ai?

— Douăzeci şi cinci.

— Sănătoasă?

Oare care era răspunsul corect? mi-a trecut prin cap. Dacă spun că abia am născut, poate mă trimite cu copiii şi cu bătrânii la o muncă mai uşoară. în jurul meu a răsunat un strigăt şi un plâns disperat. De ce despart familiile?

— Sănătoasă, am spus hotărât.

Biciuşca m-a împins la stânga şi s-a îndreptat către Reissovâ.

— Vârsta?

— Patruzeci şi doi.

Nu s-a mai auzit nicio altă întrebare. M-am uitat după Reissovâ, dar ea se îndrepta deja spre dreapta. Oare făcusem o greşeală? Grupul din dreapta era mult mai mare şi se retrăgea încet undeva în spate, în timp ce pe noi ne mânau în grupuri de câte cinci persoane printre sârme, către clădirile din cărămidă.

Acum ştiu că am făcut o greşeală. Dacă aş fi ajuns în dreapta, aş fi murit chiar în ziua aceea, iar cenuşa mea s-ar fi amestecat cu fulgii de cenuşă care zburau în nori denşi şi urât mirositori din hornurile crematoriilor din Auschwitz. M-aş fi dispersat într-un nor de fum la fel ca Leo, care ajunsese la Auschwitz cu o săptămână înaintea mea. Cu toate că era tânăr şi puternic, îl omorâseră imediat după sosire pentru că ajunsese în lagăr ca pedeapsă marcată cu Weisung, ceea ce era echivalent cu condamnarea la moarte. Leo cel vesel, care supravieţuise trei ani la Terezin, a trebuit să moară pentru că în spital îi strigasem cu disperare numele şi susţinusem că o să aibă grijă de mine şi de copilul nostru.

Cenuşa mea s-ar fi aşezat pe acoperişurile barăcilor, s-ar fi înecat pe drumurile noroioase şi poate ar fi fost purtată de vânt şi peste gardul lagărului, la fel ca ceea ce rămăsese din Jarka, care crezuse că va merge împreună cu copii polonezi în Elveţia. Abia la Auschwitz am aflat de ce aşteptasem zadarnic pachetul de la Jarka. Trenul cu cei o mie două sute de copii din Biaiystok şi tutorii lor a ajuns în camerele de gazare din Auschwitz imediat după sosire, fără nicio selecţie.

Dacă m-ar fi trimis la dreapta, aş fi murit brusc şi nu aş mai fi fost nevoită să mor minut cu minut, oră de oră şi zi de zi. Şi nu ar fi murit alţii în locul meu.

După câteva minute de mers, am ajuns între barăcile de cărămidă şi grămada de bagaje. Speriate, ne-am uitat în jur şi am intrat una după alta într-o încăpere mare şi rece din clădirea de cărămidă. Cu jumătate de glas, făceam speculaţii unde ne vor duce, iar cele mai curajoase sau poate cele mai disperate dintre noi îndrăzneau să-i întrebe în germană pe soldaţii care ne luaseră de la tren şi care stăteau acum la uşă ce se va întâmpla cu noi şi unde sunt familiile noastre. Ei nu răspundeau sau doar mormăiau fără niciun chef că o să ne întâlnim mai târziu cu ceilalţi.

Deținute în haine civile, cu o bandă roşie pe spate, au început să ne ia sacoşele cu resturi de mâncare. Unele femei le țineau cu disperare, dar când intervenea un ofițer SS şi le pocnea cu bastonul peste mâini, renunțau la ultimele lor lucruri plângând, dar fără să protesteze. Eu nu aveam ce să dau. Cineva îmi smulsese sacoşa în îmbulzeală la coborârea din vagon.

În încăpere au intrat câțiva SS-işti. în față stătea bărbatul înalt cu bici, care mă trimisese în stânga la tren. S-a uitat în jur şi, cu un glas obişnuit să comande, a ordonat:

— Dezbrăcarea!

Ne-am scos pardesiele şi ne-am uitat stânjenite una la cealaltă. SS-iştii s-au enervat şi au început să pocnească nerăbdători cu bastonul în palma celeilalte mâini, de parcă alegeau pe care dintre noi să o bată mai întâi.

— N-ați auzit? Herr Obersturmfurer a spus să vă dezbrăcați.

Hai, schnell, schnell. Repede, repede. Mergeți la duş.

Încurcate, ne-am uitat prin încăpere şi unele femei au început să plângă. Vor să ne dăm jos hainele? Dar sunt bărbați aici. Deținuți în uniforme dungate şi ofițeri în uniforme călcate. Ne-am dat un pas în spate. SS-iştii au urlat şi mai tare, au început să ridice bastoanele şi să amenințe. Unele dintre noi au primit câteva lovituri. Plângeam de umilință, încercam să mă ascund în spatele celorlalte, dar în cele din urmă oricum a trebuit să îmi las hainele într-o grămadă şi să păşesc goală, doar cu pantofii în mână, în fața unei mese unde le confiscau şi ultimele bunuri celor care mai aveau ceva. Un lănțişor subțire din argint, o agrafă de păr…

În timp ce stăteam la coadă şi ne chinuiam să ne acoperim goliciunea cu mâinile, deținuții scotoceau printre lucrurile noastre şi luau ce le convenea. Am încercat să ne opunem, dar n-au venit decât alte lovituri şi zbierete.

— Nu mai dețineți nimic, după dezinfectare veți primi lucruri noi.

A trebuit să trecem din nou goale prin fața Obersturmfurer-ului, care supraveghea ce se întâmpla în jurul lui de parcă nu ar fi avut nicio legătură cu el. Cu un gest, a trimis câteva femei slabe într-o parte.

Eu am trecut. Cu toate că eram epuizată, disperată şi slăbită după naştere, stătusem jos tot drumul cu trenul şi probabil de aceea părea că mai am încă suficientă forță să rezist câteva săptămâni de muncă.

Micul grup de femei eliminate a fost gonit pe uşă afară, iar noi care rămăseserăm am fost împinse în încăperea alăturată, unde aşteptau câteva deținute cu aparate de ras. Am mers printre primele. Aparatul îmi umbla pe suprafața capului şi părul îmi cădea la pământ. Femeile din jurul meu se preschimbau de nerecunoscut. Apoi a urmat duşul rece, aşteptarea nesfârşită în camera de gheață pentru țoalele murdare pe care le-au aruncat într-o grămadă în fața noastră, ca să ne batem pe ele precum câinii. între hainele pline de păduchi nu era lenjerie intimă. Am reuşit să dezgrop doar o rochie de vară, un sacou scurt şi nişte ciorapi. încă udă, m-am îmbrăcat şi am încercat ca în locul pantofilor pe care mi-i furase cineva în timpul duşului să găsesc măcar nişte saboți din lemn de aceeaşi mărime.

Cu un creion cu vârf ascuțit înmuiat în tuş, deținutele poloneze ne-au tatuat fiecăreia un număr. în câteva minute, viața noastră trecută şi viitoare a dispărut şi din ființe umane ne-am transformat în numere insignifiante pe o listă. Viețile noastre nu ne mai aparțineau.

Am petrecut noaptea în încăperea goală, pe podeaua rece din piatră. Chiar dacă eram epuizate, niciuna dintre noi nu a reuşit să adoarmă. Ne-am strâns una lângă cealaltă ca să ne încălzim un pic, tremuram de frig şi plângeam de neputință, umilință şi frică.

Femeia de lângă mine se ruga. O chema Truda şi ochii ei mari îmi aminteau de Rosa. Oare mai trăieşte surioara mea delicată, mă întrebam, sau a avut aceeaşi soartă ca mine? O fi adăpostit-o oraşul din care eu a trebuit să plec? Oraşul cu râul fremătător, cu străzile pavate şi case care amintesc de siluetele oamenilor care au murit cu mult înainte să mă nasc eu. M-am făcut ghem. Şi eu voi muri, dar singură şi departe de casă. Nu voi afla niciodată ce s-a întâmplat cu cei pe care îi iubeam şi care mă iubeau.

Era încă întuneric când ne-au chemat la apel, înfometate şi amorțite de frig. Duhoarea pe care o simțiserăm la sosirea în lagăr era şi mai puternică. Se amesteca cu fumul care se ridica deasupra acoperişurilor joase şi cobora spre pământ. Stăteam în spațiul mare din fața unor barăci din lemn şi de-abia ne mai țineam pe picioare. Când s-a încheiat numărătoarea, se luminase deja. Ne-au mânat din nou în baracă şi am primit în sfârşit un lichid amar şi închis la culoare pe care să-l bem. Femeile s-au înghesuit în jurul deținutei care împărțea căni de ceai dintr-un cărucior, îi puneau întrebări, dar ea doar clătina din cap şi tăcea.

Truda, cu ochii ei frumoşi, a prins-o strâns de mână, a zgâl-țâit-o şi a țipat la ea:

— Spune-ne unde ne-au dus familiile, unde sunt copiii noştri.

Femeia s-a uitat la mâna care îi strângea antebrațul slab, apoi a ridicat privirea către Truda şi cu un gest al capului i-a arătat fumul întunecat care se rostogolea afară din hornurile de la marginea lagărului.

— I-au ars. I-au ars pe toți.

Câteva clipe a fost linişte, apoi s-a auzit primul suspin, iar încăperea a fost cuprinsă de urlete disperate. Văzuserăm deja suficient cât să înțelegem că era adevărat. Mă bucuram că ajunsesem singură la Birkenau, pentru că cel mai oribil moment pentru femeile despărțite de familii a fost clipa în

care au înțeles că omniprezentul miros dulceag şi dezgustător de ars, pe care îl respiram de când ajunseserăm în lagăr, era singurul lucru care mai rămăsese din cei dragi lor.

CAPITOLUL DOUĂZECI ŞI ŞASE

Mezirici

Le port ghinion oamenilor pe care îi iubesc şi care mă iubesc. Ştiu asta de mult timp. Mama a murit pentru că am amânat plecarea noastră în Anglia. L-am condamnat la moarte pe Leo pentru că nu am reuşit să-mi țin gura şi l-am numit ca fiind tatăl copilului meu. Astfel, i-am pregătit biletul către Auschwitz. Nici pe băiețelul meu nu l-am salvat.

La Auschwitz au murit oameni mai puternici şi mai hotărâți decât mine, dar cu toate acestea, eu am supraviețuit. Şi deodată, şi Rosa şi familia ei erau morți, iar eu continuam să trăiesc. Oare chiar am rămas în viață doar ca să provoc alte nefericiri?

Primele zile după ce am aflat vestea despre moartea Rosei se contopesc într-o pată neagră. Zăceam în patul nefăcut şi aveam capul la fel de gol ca inima. De fiecare dată când deschideam ochii, mă copleşea o avalanşă de vinovăție şi mă gonea din pat. Mă aşezam la masă, scoteam o bucățică de pâine din sertar, rupeam coaja şi o băgăm în gură.

Nouă ani întregi încercase Rosa să-mi vindece sufletul. îi adunase cioburile, le pusese unul lângă celălalt şi le cususe cu firul iubirii ei. Probabil că nu ar fi reuşit niciodată să-mi vindece toate rănile şi să mă readucă la viață pentru că unele fragmente erau pierdute pentru totdeauna, dar ceața nu mi se mai părea atât de densă, iar reproşurile morților nu mai răsunau atât de puternic. Firul cu care fusese cusut sufletul meu era subțire şi nu a rezistat unei dureri atât de

mari. Sub povara reproşurilor, toate cusăturile s-au rupt, iar eu m-am prăvălit din nou în pustietatea anxietăţii.

Stăteam la masă şi aşteptam moartea când, prin ceaţă, a ajuns până la mine sunetul soneriei. Am ridicat capul, dar am rămas şezând. Drumul până la uşă mi se părea prea lung şi inutil. Apoi, soneria s-a auzit a doua oară. Resemnată, am împins scaunul şi m-am îndreptat spre uşă.

Cunoşteam privirea din ochii bărbatului care stătea pe dalele reci din coridor. Spaimă, părere de rău, tristeţe, dezgust. îmi era indiferent că oamenii mă privesc în felul acesta, dar bărbatul acesta nu avea voie să mă privească aşa. Căci el era de vină pentru tot ceea ce mi se întâmplase, pentru felul în care arătam şi pentru ceea ce mai rămăsese din mine.

Dezgustat, a făcut un pas în spate.

— Ce cauţi aici?

Tremuram de furie. Prin vuietul mării furtunoase din urechile mele am auzit un glas scheunător. Creştea în ascuţime şi în intensitate, se răsucea în aer şi cădea pe umerii mei. Spunea că trebuie să o iau pe Mira. Mira a Rosei? E la familia Horâcek. De ce nu-mi spusese nimeni? De ce nu venise mai demult la mine?

Jaroslav Horâcek cobora deja scările, iar eu eram încă în uşă, gândindu-mă ce să fac. Un singur lucru ştiam, că n-o voi lăsa pe fiica Rosei la Jaroslav şi la Ivana.

Auschwitz, octombrie 1944 – ianuarie 1945

Alinierea la apel la patru dimineaţa, apă maronie în loc de ceai, alte numărători şi stat în picioare fără sfârşit, ger, vânt, o supă subţire de mâncare la prânz şi o bucăţică de pâine seara. Paturi pe trei etaje, unde ne întindeam pe-o parte, înghesuite una lângă cealaltă. O găleată în loc de toaletă, la intrarea în baracă. Frig, foame, sete, mizerie, păduchi şi apeluri epuizante. După fiecare dintre ele eram mai puţine.

A cincea zi, la apelul de dimineață, au strigat câteva numere. Printre ele era şi al meu. Atunci îl aveam deja tatuat pe creier, la fel ca şi pe braț. Au ales opt dintre noi şi ne-au dus printre gardurile electrice de două ori mai înalte decât un om, până la porțile care dădeau afară din lagărul de femei, lângă care cânta o formație ciudată de deținute în fuste albastre şi bluze albe.

Acolo, grupul nostru s-a alăturat unuia mai mare şi am măr-şăluit în rânduri de câte cinci către clădirile din cărămidă ale depozitelor şi halelor. Pe jos erau grămezi mari de haine pe care SS-iştii le luau de la nou-veniți imediat după sosirea în lagăr. Hainele bune erau trimise în Germania. Se pare că pe doamnele din Germania nu le deranja să poarte haine rămase de la evreice. Articolele deteriorate, care nu meritau să fie trimise, erau tăiate de deținute în benzi de treizeci de centimetri, iar într-un alt atelier, alte deținute coseau benzile una de cealaltă obținând nişte fâşii lungi. Erau folosite ca garnituri pentru submarinele şi maşinile de război germane.

Un SS-ist căruia îi fuseserăm predate lângă depozit ne-a distribuit muncile. Pe mine şi pe alte două femei ne-a dus în atelierul în care materialele tăiate erau împletite în frânghii asemănătoare cu cozile femeilor şi apoi înfăşurate în bobine mari. La intrarea SS-istului, deținutele au sărit în picioare de pe băncile din lemn şi şi-au pironit privirea în masă.

— Continuați-vă treaba! a ordonat el.

Muncitoarele s-au dat mai încolo ca să ne facă loc şi am început imediat să lucrăm. Nu îmi venea să cred ce noroc aveam. Primisem o muncă uşoară, în timpul căreia stăteam jos şi sub un acoperiş! Deodată, am simțit o împunsătură în spate. SS-istul mă înțepase cu vârful biciuşcăi.

— Du – tu.

Am sărit şi am stat în poziție de drepți. Şi-a scos ceasul.

— Când îți zic, începi să lucrezi. Acum.

Tremuram, dar mâinile mele încă erau agile. Făcuseră metri de perdele şi fețe de masă croşetate, zeci de perne şi pături tricotate, aşa că au împletit materialul într-o funie lungă şi rezistentă.

SS-istul a luat funia în mână, a întins-o şi a aşezat-o pe masă.

— Evrei jegosi! a urlat el. Fata asta e nouă aici şi reuşeşte să împletească atât de mult într-un timp atât de scurt! Aşa o să lucrați toate. Cine va avea bucata cea mai scurt nu va mai prinde lumina zilei!

A scos ceasul şi a lovit cu biciul în masă.

De atunci, ochii celor trei femei care nu împletiseră o funie la fel de lungă ca a mea m-au privit în fiecare noapte. Au început să plângă, dar au plecat resemnate, de parcă o sentință pe care o aşteptau de mult timp le-ar fi ajuns din urmă.

SS-istul a plecat şi am continuat să lucrăm în tăcere. N-a vorbit nimeni cu mine în timpul zilei, nici pe drumul de întoarcere de la muncă, nici la alinierea pentru apel, nici în baraca în care am fost mutată. îmi evitau privirea, se dădeau la o parte din calea mea.

Când uşa barăcii joase s-a închis în urma noastră, am primit o lovitură în spate care mi-a tăiat respirația. Mi-am apăsat mâinile pe piept gâfâind, dar şefa barăcii deja mă strângea de gât.

— O să mori, mi-a şuierat ea în față.

Era roşie de furie, iar din ochi îi curgeau lacrimi. Aşa am aflat că una dintre femeile care nu se mai întorseseră în ziua aceea la baracă era sora ei.

Din momentul acela, tot ce se întâmpla era din vina mea. în baraca asemănătoare unui grajd de cai, în care la venirea mea se înghesuiau sute de femei pe paturi din beton pe trei etaje, am devenit o proscrisă fără nici cel mai mic drept la protecția sau la prietenia celorlalte. Femeile care voiau să-i

intre în grații șefei barăcii îmi făceau rău direct, iar celelalte se temeau pur și simplu să nu atragă furia șefei barăcii și asupra lor.

Supa de seară o beam cu palmele unite făcute căuș pentru că niciuna dintre femei nu voia să împartă castronul cu mine. Ajungeam printre ultimele la mâncare, iar dacă nu băgăm imediat în gură bucățica de pâine, mi-o fura șefa barăcii. Mă întindeam pe podea ca să dorm și de-abia când era întuneric beznă reușeam uneori să mă strecor pe patul cel mai de jos, între deținutele care dormeau.

Deocamdată, mâinile mele iscusite îmi ofereau protecție. Lucram cel mai rapid, iar șefa atelierului se pricepea să calculeze: cu cât muncitoarele ei erau mai îndemânatice, cu atât poziția ei era mai sigură. Doar că după câteva zile eram atât de slăbită, încât mi-am pierdut puterea din degete, iar ritmul în care lucram s-a încetinit.

Dimineața, în drum spre muncă, vedeam trupurile deținuților atârnând de gardurile electrice. Nu mai putuseră și nu mai voiseră să îndure viața în lagăr, așa că își deciseseră ei înșiși finalul și sfârșiseră în firele electrice. Eram hotărâtă să fac și eu asta într-o bună zi. Când nu voi mai putea continua, nu mă voi lăsa sufocată în camera de gazare, ci voi muri după propria alegere. Din clipa în care am luat această hotărâre, am trăit un sentiment înălțător de libertate.

Șefa barăcii nu îmi dădea pace, iar dacă puterea conducătorilor de barăci nu ar fi fost limitată până la acel moment și ea ar mai fi avut dreptul să mă omoare în bătaie, ar fi făcut-o. Nemții însă simțeau că se apropia sfârșitul războiului și păstrau doar pentru ei privilegiul de a ucide deținuți. Am căzut într-o letargie ciudată.

M-am agățat de ideea de moarte, iar când îmi era cel mai rău, îmi imaginam cum încetișor, pas cu pas, mă apropii de fire, ridicân-du-mi capul către cer și mâinile către gard. în

imaginația mea, cerul era albastru, iar sufletul meu se ridica spre el ca un balon. Mă vedeam ridicându-mă încet, fără să simt absolut nimic. Nicio durere, nicio vinovăție.

După o vreme, am devenit atât de slăbită încât granițele dintre viața reală şi viața imaginată au început să se estompeze. Corpul îmi tremura de epuizare, gândurile mi se pierdeau unul după altul în ceață şi singurele lucruri pe care le percepeam erau frigul şi durerea convulsivă din stomac. Mintea nu-mi mai controla trupul, toate mişcările mele erau involuntare.

Nu mă mai afectau planşetele femeilor eliminate prin selecții. Ştiam că va fi mai mult loc în paturi şi că va rămâne mai multă mâncare în găleată. Nu mă mai cuprindea spaima când vedeam carele pline cu trupuri moarte, pe care deținuții la fel de slabi le strângeau în spatele barăcii după apel şi le transportau către incineratoare. Erau morți, nu-i mai chinuia nici frigul, nici foamea.

Degetele de la picioare îmi erau negre, articulațiile mi se umflaseră şi mă chinuia o tuse sufocantă. îmi căzuseră doi dinți şi alți câțiva mi se mişcau. în fiecare dimineață mă uitam la firele electrice şi mă îndreptam mental spre ele. La întoarcere, îmi spuneam, la întoarcere o să le ating. în atelier, mâinile mele lucrau, iar ceața din capul meu se întețea.

Aproape că nici nu am remarcat că la început de decembrie, când eram deja de două luni în lagăr, aerul greu de la Auschwitz s-a subțiat şi din hornuri a încetat să mai iasă fumul negru şi gras. SS-iştii erau şi mai agitați şi urlau mai mult ca niciodată. în fața clădirilor administrative ardeau cartoteci cu numele viilor şi morților. Din lagăr au început să plece camioane şi trenuri cu lucruri furate şi cu deținuți destinați să curețe dărâmăturile din Germania bombardată. Nu mai aveam din ce împleti funii, aşa că ne-

au dus să facem curat în depozite. Sortam lucruri şi le puneam în lăzi, iar deținuții bărbați le scoteau afară.

— Mai încet, ni se şoptea. Când o să terminăm aici o să ne împuşte. Lichidează tot lagărul. Se apropie ruşii.

Pe mine n-o să mă împuşte, mi-am zis. Capul îmi bubuia, iar stomacul mi se chircea de la crampele dureroase. în seara asta o să ating firele şi o să zbor către cer. Păşeam prin ceață, călcam prin noroi şi număram ultimii paşi din viața mea. M-am dus cu celelalte femei la ultimul meu apel şi am ales cu privirea locul în care aveam să mor. în seara aceea, nici nu am mai încercat să mă înghesui pe paturi. M-am aşezat pe podea şi am căutat în buzunar o coajă care îmi rămăsese. Cineva m-a apucat de încheietură, iar şefa barăcii mi-a smuls pâinea dintre degete.

— N-o să ai nevoie de asta, jegoasă împuțită! Mâine dimineață se face selecție şi tu n-o să treci. O să mori.

Am zâmbit şi m-am culcat pe podeaua rece. Ar fi trebuit să-mi fie frig, dar mă ardea tot corpul. Şefa barăcii avea dreptate, în tot ceea ce spunea. Eram jegoasă pentru că de câteva zile nu mai mersesem nici la duşuri. Era peste puterile mele. Puteam pentru că toate puteam. Şi urma să mor. Dar nu mâine dimineață. Ci chiar în seara aceasta.

Era întuneric beznă când m-am strecurat pe uşa barăcii. M-am uitat în jur şi m-am îndreptat către gard. Habar nu aveam că era atât de departe. Piciorul stâng, apoi dreptul...

— Halt! Stai pe loc!

De ce? Voiam să merg mai departe, dar o lovitură puternică peste tibii m-a doborât la pământ. Am simțit un şut în şold.

— în picioare!

Am început să vomit.

Cunoşteam sunetul care a urmat. Ştiam că avea să urmeze o împuşcătură. Şi că va fi ultimul lucru pe care îl aud. Am închis ochii.

— N-are rost. Asta o să moară oricum. Are tifos. S-o ducă la douăzeci şi cinci.

Nu, nu la douăzeci şi cinci! împuşcă-mă sau lasă-mă să mă târăsc până la sârme. Dacă aş avea puterea, aş striga-o cu voce tare. în baraca douăzeci şi cinci erau plasate femeile condamnate la moarte. Se făcea curat de două ori pe săptămână, iar dacă deținutele nu mureau până atunci, în ciuda faptului că nu primeau nicio rație de mâncare, ajungeau în camerele de gazare.

Am simțit cum cineva mă prinde de glezne şi de încheieturi, mă aruncă în căruciorul cu care se împărțea mâncarea şi cu care se transportau corpurile la ardere, apoi nu mai ştiu nimic.

M-am trezit pe un pat dintr-o baracă de cărămidă. Afară era deja lumină, dar înăuntru era semiîntuneric. Am ridicat capul şi m-am uitat în jur. Pe celelalte paturi zăceau aproape douăzeci de trupuri. O umbră de lângă uşă s-a mişcat şi s-a apropiat de mine. Am simțit cum îmi pipăie corpul şi îmi verifică buzunarele.

— Pâine, ai pâine?

De pe paturi au început să se ridice capete şi să geamă încet.

— Apă. Dați-mi apă.

Am vrut s-o împing pe femeie, dar mi s-a făcut greață de la mişcarea bruscă şi am început să vomit. A ieşit din mine un şuvoi de apă albastră. Femeia a stat o clipă deasupra mea, apoi s-a întors la locul ei.

M-au închis în baraca douăzeci şi cinci la mijlocul lui ianuarie. Ştiu asta pentru că îmi amintesc rugăciunile cu care deținutele din baracă întâmpinau anul nou. Se rugau pentru cei dragi şi ca să scape din lagăr. Dorința li s-a

îndeplinit. în timp ce eu muream încet în baraca condamnaților la moarte, SS-iştii goneau deținuții pe porțile lagărului, în ultimul marş. în lagăr au rămas doar cei care n-au crezut amenințările conform cărora toată tabăra era minată şi s-au ascuns, cei prea slabi şi bolnavii. După plecarea SS-iştilor, deținuții au dat buzna în depozitele din lagăr şi unora le-a trecut prin minte să doboare uşile de la baraca douăzeci şi cinci. Au găsit acolo optsprezece persoane moarte şi două aproape moarte. Pe mine şi pe femeia de lângă uşă. De-abia în spitalul provizoriu am aflat că aceea era frumoasa Truda.

Am zăcut câteva luni în spitalul din lagăr, administrat de sovietici şi de Crucea Roşie Poloneză. M-au vindecat de tifos, m-au hrănit astfel încât să ajung de la treizeci la patruzeci şi două de kilograme. Oasele tibiei, pe care mi le rupsese soldatul de pază când mă străduisem să ajung până la sârme, mi s-au sudat prost, iar degeraturile de la picioare nu mi s-au mai vindecat niciodată. Dinții îmi căzuseră, iar când a început să-mi crească din nou părul, era rar şi complet alb. Durerea mi s-a instalat în încheieturi şi în muşchi, dar nu a fost niciodată la fel de intensă precum chinurile provocate de aşchiile sufletului sfârtecat.

Mi-au spus că trebuie să uit, că trebuie să încep să trăiesc din nou. Poate aş putea uita foamea şi gerul din orele petrecute la apel, poate că aş reuşi să uit de durerea oaselor rupte. Dar cum să uit de oamenii atârnați de gardul electric, de trupurile sfâşiate de câini şi de umerii dislocați ai bărbaților şi femeilor pe care îi spânzurau doar ca să-i sperie pe ceilalți? De convoaiele nesfârşite de copii, femei şi bărbați care se îndreptau de la tren direct spre camerele de gazare. Cum pot uita de disperarea din ochii Trudei când a aflat că copiii ei fuseseră duşi la gazare?

Mă sfătuiau să uit pentru că nu voiau să audă ceea ce aş fi putut povesti. Se temeau inutil. Nu puteam uita,

amintirile îmi sunt tatuate în minte pentru totdeauna, la fel ca numărul de pe antebrațul stâng. însă nu aş reuşi să vorbesc despre ele.

CAPITOLUL DOUĂZECI ŞI ŞAPTE

Mezirici

Mira s-a ghemuit în antreu, arătând la fel de pierdută şi speriată ca şi mine. Era ciufulită şi şifonată, de parcă atunci se ridicase din pat, iar ochii, la fel de mari ca ai Rosei, erau roşii. Se ascundea în spatele Ivanei cu care, în viața mea anterioară, stătusem în aceeaşi bancă la şcoală, şuşotiserăm secretele noastre de fete şi visaserăm la o viață fericită. Eu eram mai bună la citire şi la istorie, Ivana la calcule, aşa că, spre deosebire de ea şi de Jaroslav al ei, eu n-am ştiut să calculez ce va fi cel mai bine pentru mine.

Nici Jaroslav, nici Ivana n-au pornit războiul care mi-a distrus familia, dar minciunile lor au fost motivul pentru care n-am plecat în Anglia la timp. Din cauza lor îmi târăsc existența prin ceață, iar morții îmi urlă reproşurile lor.

— Să mergem.

Ivana a întins brațele spre mine şi a început să explice ceva. Fierbea în mine o furie mai puternică decât oboseala. Am înce-put să urlu, am prins-o pe Mira de umăr şi am tras-o afară. Mira a început să plângă. Sub scară m-am oprit. Mi-am luat mâna de pe umărul Mirei şi am păşit încet pe drumul de întoarcere. Fata Rosei n-are decât să se întoarcă la familia Horâcek dacă asta vrea. S-o ia Ivana, aşa cum a luat viața care trebuia să-mi aparțină mie.

M-a surprins că Mira a venit după mine.

Venisem după ea în casa care amintea de un vapor ce pluteşte pe mare, pe strada pe care locuia fratele avocatului Levy, în vila rămasă de la acesta, singurul din familie care supraviețuise războiului pentru că soția lui neevreică

refuzase să divorțeze de el, sal-vându-l astfel de transport. Venisem după ea în familia bărbatului care m-ar fi putut salva şi pe mine în acelaşi fel, dar nu o făcuse. Mira trebuie să plece de la familia Horâcek, acesta era singurul lucru pe care îl ştiam. Nimic mai mult. Nu aveam niciun plan.

Era atât de greu să mă descurc în lume, să mă concentrez la ceea ce spun oamenii, să îmi amintesc ce trebuie să fac.

Mi-am strâns mai tare baticul pe cap, ca să nu-mi fugă gândurile. Ce mi se întâmplase iarăşi?

M-am uitat în jur. Poate că doar mi se pare, poate că e doar încă o născocire a minții mele confuze.

Mira era în continuare acolo.

Aşa că am dus-o acasă pe fata Rosei. Trebuia, îi datoram asta Rosei.

Voiam să am grijă de Mira şi să-i dau o casă, dar când mă uit în urmă, văd că ea a fost mult mai puternică decât mine. Am instalat-o în camera în care dormise cândva mama. Nu-mi plăcea să intru în camera aceea pentru că acolo amintirile mă hărțuiau cel mai tare, dar din clipa în care Mira a umplut sertarele cu lucrurile ei şi a aşezat pe pat ursulețul peticit, în dormitor nu s-a mai auzit niciun glas, în afară de al ei.

La început, trecea pe lângă mine precautā, dar după câteva săptămâni s-a acomodat şi s-a instalat în apartamentul în care trăiseră cândva bunicii ei şi în care crescuse mama ei, de parcă ar fi trăit acolo dintotdeauna. Ea a fost cea care a făcut ca apartamentul din casa din piață să fie din nou acasă. îl umplea cu râsul şi cu glasul ei, îmi povestea întâmplările ei şi îmi citea din cărți. Mira avea un glas sonor, pătrunzător, în fața căruia nu aveai scăpare. Uneori, era atât de mult, că trebuia să merg în linişte a dormitorului meu.

Voiam să am grijă de ea, dar toți cei pe care îi iubisem mă părăsiseră în cele din urmă. Nu aveam nevoie să trec din nou prin teama de a pierde persoana care îmi este dragă. Să-mi fie teamă că va muri sau că va pleca pur şi simplu în lume.

Încă de la început am ştiut că mă străduiesc zadarnic. Mira mi se strecurase în viață, se instalase ferm în ea şi devenise noul centru al existenței mele. Mi-am dat seama cât era de importantă în ziua aniversării ei de treisprezece ani, când Mira s-a supărat pe mine, mi-a reproşat că nu-mi pasă de ea şi nu s-a întors acasă peste noapte.

Am aşteptat-o toată noaptea, iar în zori, când a apărut la uşă, am trăit ceva foarte asemănător cu fericirea.

Cum să-i explic că nu țin minte zilele de naştere şi aniversările şi nici nu vreau să le țin minte?

Nu voiam să îi povestesc că mama ei, Rosa, îmi aducea de fiecare dată un cadou de ziua mea şi de Crăciun, dar eu nu-i dădusem niciodată nimic nici ei, nici nimănui altcuiva.

Şi chiar dacă Rosa îmi trecea în fiecare an data în calendar, şi chiar dacă îmi rămâneau câteva coroane în plus, nu reuşeam să-mi concentrez ideile, să ies afară, să intru în magazin şi să cumpăr ceva.

Atunci, în februarie 1954, la sfârşitul iernii, am înțeles din felul în care tot vorbea Rosa despre aniversarea ei de treizeci de ani că e ceva important pentru ea. Şi că ar trebui să-i arăt singurei ființe la care țin că îmi pasă de ea. Nici nu-mi dădusem seama, dar, după mult timp, eram din nou capabilă să gândesc în avans şi să fac planuri.

Ieşeam din casă doar lunea, ca să cumpăr pâine şi cele câteva lucruri absolut necesare. După întoarcere, de fiecare dată tăiam câteva felii din pâine şi le ascundeam una câte una în sertarele mesei, sub pernă şi în buzunarele puloverului gros. Acestea reprezentau siguranța mea.

În sâmbăta aceea în care zăpada de sub picioare se preschimba în mocirlă am părăsit siguranța pereților din bucătărie, am trecut de brutăria cunoscută şi de băcănie şi am cumpărat de la cofetăria de sub arcade choux â la creme. A doua zi, i le-am dăruit Rosei.

Choux â la creme cu glazură, choux â la creme în care se ascundea moartea.

Nu i-am putut spune Mirei că i-am omorât familia.

Că supraviețuisem iadului doar ca să răspândesc moarte.

Îmi plăcea singurătatea mea, dar mă bucuram când se întorcea Mira.

Timp de nouă ani am aşteptat ca Mira să vină de la şcoală, să reverse asupra mea miile de poveşti care li se întâmplau ei şi prietenilor ei în decursul unei singure zile, apoi să se aşeze cu un manual sau cu un roman la fereastră ori în locul ei preferat de pe canapea şi uneori să-mi repete axiome matematice sau să-mi citească ceva.

Nunta şi mutarea Mirei m-au luat prin surprindere, dar nu puteam face nimic. La început, m-a chinuit foarte tare faptul că se căsătorise cu fiul lui Horacek, dar după o vreme am aflat că multe evenimente şi lucruri care mi se păruseră cândva importante îşi pierduseră cu timpul sensul. Eram în continuare dezgustată de Jaroslav, dar soțul Mirei nu-i semăna deloc. Nu am mers la nuntă, asta nu, ar fi trebuit să ies din casă şi oamenii s-ar fi holbat la mine, aşa că m-am mirat foarte mult că, de la primărie, Mira şi soțul ei au venit la mine.

— Iartă-mă, mătuşă! mi-a şoptit ea. N-am putut să-l fac să se răzgândească.

Am văzut că e nesigură. Evident că se temea să nu fac din nou o scenă. Mă pierdusem, aşa că am preferat să nici nu mă ridic de pe scaun. Gustav s-a aşezat lângă mine.

— Am venit să vă mulțumesc că i-ați oferit un cămin Mirei.

A continuat să vorbească, dar deja nu mai percepeam ce spune. Am dat din cap şi am continuat să mă uit la masă. Mira mi-a mângâiat mâna, apoi au plecat. Tăblia mesei a început să se încețoşeze în fața ochilor mei, iar pe chip am simțit o căldură. Am început să plâng ca atunci când mama şi-a luat rămas bun de la mine în magazia din Terezin. îmi luasem adio în lacrimi de la familia mea, de la Leo şi de la băiețelul nostru.

În după-amiaza aceea am plâns tot ceea ce adunasem în mine în ultimii douăzeci de ani. Ştiam că Mira ar fi meritat o casă mai bună, mai multă dragoste şi primiri mai calde decât căpătase din partea mea. Făcusem tot ceea ce îmi stătuse în puteri, dar mai mult nu reuşisem şi eram fericită că Mira înțelesese. Şi soțul ei ştia asta, pentru că atunci când Mira s-a îndreptat spre uşă, s-a aplecat spre mine şi mi-a şoptit:

— Mira are mare nevoie de dumneavoastră, rămâneți alături de ea.

Are nevoie. Cuvintele acestea mi-au rămas în minte.

În toamnă, Mira a născut un băiat şi nu mai poate da fuga la mine zilnic. Aşa că merg eu la ea în vizită în casa cea veche şi rece de lângă râu. Casa înaltă pare neprietenoasă, dar când se face focul în sobă se înduioşează şi începe să arate mai prietenos.

În camere e totul curat, de la ferestre la uşi, aşa că Mira m-a rugat s-o învăț să croşeteze. Micul Otik are nevoie de multe căciulite şi pulovăraşe.

Mira e o fată deşteaptă, a citit deja mii de cărți şi sigur va reuşi să-şi termine studiile pentru că întotdeauna reuşeşte ceea ce îşi propune să facă, dar mâinile ei sunt tare neîndemânatice. Dacă ar fi văzut bunica Greta ce petice dezlânate ies din andrelele ei, s-ar fi îngrozit. Am uitat multe lucruri şi altele mi se amestecă ciudat în minte, dar când am atins andrelele, degetele mele şi-au amintit. Aşa că stau

în fotoliul în care stătea cândva doamna Karâskovâ şi îmi fixez ochii pe andrele. Amintirile continuă să mă viziteze. Multe dintre ele sunt încă apăsătoare, dar predomină cele care mă fac să vreau să mai trăiesc.